

การประกอบสร้างวาทะมโนทัศน์ในพื้นที่อีสาน

ชุมพร ทุโคกรวด

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย

กรกฎาคม 2562

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

การประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

ชุมพร ฑูโคกรวด

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย

กรกฎาคม 2562

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความเมตตาอย่างสูงยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวรรณ ศรียาภัย ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยา กุลสุวรรณ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสวรรค์ สุวรรณธาดา กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ชี้แนะแนวทางการศึกษาวิจัย รวมถึงการช่วยตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.บุญยงค์ เกศเทศ ประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยา กุลสุวรรณ และดร.สิงห์คำ รัษฎา ตลอดจนคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ สถาบันการพลศึกษา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ที่ได้อนุญาตให้ผู้วิจัยลาศึกษาต่อ และได้อนุมัติมอบทุนการศึกษา เป็นค่าใช้จ่ายตลอดหลักสูตร

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ปรีชา เผือกขวัญดี อดีตรองอธิการบดีสถาบันการพลศึกษา ประจำวิทยาเขตมหาสารคาม, อาจารย์บุญ ชมภู, รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ เมย์ไธสง, ผู้ช่วยศาสตราจารย์พโยม จันทนฤมาน, อาจารย์บรรจง ทองจำปา, ดร.พีระศักดิ์ กิ่งพุ่ม และคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตมหาสารคาม ทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์อำนวยความสะดวก ตลอดการทำวิจัย

ขอขอบพระคุณ คุณพ่อประจวบ คุณแม่นิตยา ฑูโคกรวด, คุณน้าบานเย็น นระเลิศ, อาจารย์เสถียร, พี่กาญจนา เวียงดอนก่อ ที่ตรากตรำทำงานเพื่อให้ผู้วิจัยได้เล่าเรียนอย่างสุขสบาย มาโดยตลอด และกำลังใจที่สำคัญ คือ นายพิพัฒน์พงษ์ นระเลิศ, นายพีระวิทย์ นระเลิศ, เด็กชายภูเวียง เวียงดอนก่อ, เด็กหญิงปลายมาศ แสงลอย และขอบคุณกำลังใจที่สำคัญของผู้วิจัย คือ คุณวิไลวรรณ ศรีอุปรัตน์ ที่คอยอยู่เคียงข้าง ดูแลเอาใจใส่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ขอขอบคุณ เพื่อนนิสิต ป.เอก สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยพะเยา ทุกคน ที่คอยเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยเสมอมา

คุณความดีอันบังเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ตลอดจนครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

ชุมพร ฑูโคกรวด

วิทยานิพนธ์
เรื่อง
การประกอบสร้างวาทะมโนคติในพื้นที่อีสาน

ของ ชุมพร ทุโคกรวด

ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ของมหาวิทยาลัยพะเยา

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญยงค์ เกศเทศ)

.....กรรมการกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยา กุลสุวรรณ) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญยงค์ เกศเทศ)

.....กรรมการกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสวรรค์ สุวรรณธาดา) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวรรณ ศรียาภัย)

อนุมัติ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตติมา กาวิระ)

คณบดีคณะศิลปศาสตร์

กรกฎาคม 2562

เรื่อง: การประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

ผู้วิจัย: ชุมพร ทุโศกรวด วิทยานิพนธ์: ศศ.ต. (ภาษาไทย), มหาวิทยาลัยพะเยา, 2562

ประธานที่ปรึกษา: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวรรณ ศรียาภัย, **กรรมการที่ปรึกษา:** ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ดร.กัลยา กุลสุวรรณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสวรรค์ สุวรรณธาดา

คำสำคัญ: การประกอบสร้าง, วจนะมงคล,

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จำนวน 520 บท โดยใช้แนวคิดการประกอบสร้างภาษาในระดับสัมพันธ์สาร และการประกอบสร้างวรรณศิลป์ ผลการวิจัยโดยสรุป มี 2 ประการ

1. การประกอบสร้างรูปแบบวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ด้านรูปแบบคำประพันธ์ พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ส่วนใหญ่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว มีจำนวนบทและวรรคที่ไม่แน่นอน พบจังหวะใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบจังหวะตายตัว และรูปแบบจังหวะไม่ตายตัว สัมผัส พบ 2 ลักษณะ คือ สัมผัสใน และสัมผัสนอก สัมผัสใน พบ 2 ลักษณะ คือ สัมผัสสระ และสัมผัสพยัญชนะ สัมผัสนอก พบ 3 ลักษณะ ด้านโครงสร้างภาษา พบการประกอบสร้างเนื้อหา 4 ลักษณะ คือ การเริ่มต้น พบว่า มีรูปแบบที่ไม่แน่นอนตายตัว พบการใช้คำเริ่มต้น 5 ลักษณะ การลงท้าย พบ 4 ลักษณะ การแสดงหัวเรื่อง พบ 5 ลักษณะ การเปลี่ยนหัวเรื่อง พบ 4 ลักษณะ การแสดงเนื้อหาเก่า พบ 3 ลักษณะ การแสดงเนื้อหาใหม่ พบ 6 ลักษณะ การเชื่อมโยงความ พบ 4 ลักษณะ คือ การอ้างถึง การละ การใช้คำเชื่อมสัมพันธ์สารและการใช้คำศัพท์ การอ้างถึง พบการใช้ 4 ลักษณะ การละ พบว่า ในวจนะมงคลพื้นที่อีสานมีการใช้การละ เพื่อช่วยให้เนื้อความกระชับ ไม่เยิ่นเย้อ การใช้คำเชื่อมสัมพันธ์สาร พบ 5 ลักษณะ และการใช้คำศัพท์ พบว่า วจนะมงคลพื้นที่อีสานมีการใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเหมือนกันเพื่อใช้ในการเชื่อมโยงความ

2. การประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน พบกลวิธีการใช้ภาษา 11 ลักษณะ คือ การใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน, การใช้คำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต, การใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ, การใช้คำบุรุษสรรพนาม, การใช้คำวิเศษณ์, การใช้คำช้อน, การใช้คำซ้ำ, การซ้ำคำ, การใช้คำย่อ, การใช้คำโวจน์, และการใช้คำศัพท์แสง ในด้านกลวิธีการใช้เสียงสัมผัส พบว่า มีการใช้ 3 ลักษณะ คือ เสียงสัมผัสสระ เสียงสัมผัสพยัญชนะ และเสียงสัมผัสวรรณยุกต์ เสียงสัมผัสสระพบการใช้ 2 ลักษณะ คือ เสียงสัมผัสสระระหว่างวรรค และเสียงสัมผัสสระในวรรค โดยเสียงสัมผัสสระในวรรค พบการใช้ 6 รูปแบบ เสียงสัมผัสพยัญชนะพบการใช้ 7 รูปแบบ ส่วนเสียงสัมผัสวรรณยุกต์ พบเพียง 1 สำนวน เท่านั้น ส่วนกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานมีการใช้โวหารภาพพจน์ 8 ประเภท คือ อุปมาโวหาร อุปลักษณ์โวหาร นามนัย บุคลาธิษฐาน อธิพจน์ อุปมานิทัศน์โวหาร สัทพจน์โวหาร และปฏิพากย์โวหาร

ผลการศึกษาการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสานในครั้งนี้ จึงมิใช่เป็นเพียงผลการวิเคราะห์ภาษาและลักษณะภาษาเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปิดเผยอุดมการณ์ที่ฝังแฝงอยู่ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสานด้วย

Title: THE SACRED DISCOURSE CREATION IN THE NORTHEASTERN LOCAL AREAS

Author: Chuumphon Thu-Khokkruat, Dissertation: Ph.D (Thai), University of Phayao, 2019

Advisor: Assistant Professor Dr.Warawat Sriyabhaya, **Co–advisor:** Assistant Professor Dr.Kanlaya Kunsuwan,
Assistant Professor Dr.phonsawan Suwanthada

Keywords: Discourse creation, The sacred

ABSTRACT

This thesis aimed to study a construction of sacred discourse in the Northeastern region from the 520 texts employing concept of construction of language at discourse level and construction of literary art. The result of research was summarized into two types as follows: A construction of sacred discourse in the Northeastern region in form of composition was found that the sacred discourse in the Northeast mostly was composed of a long prose with number of uncertain stanza and line, in which rhythm was found in two types: definite rhythm and indefinite rhythm. Rhyme was found in two types: internal and external rhyme. The internal rhyme was found in two types: vowel and consonant rhyme. The external rhyme was found in three types. The result of study of construction of sacred discourse in the Northeastern region was not merely an analysis of language and character of language, but also disclosure of ideology implied in the sacred discourse of the Northeastern region. Reference was found in four types. The omission in the sacred discourse of the Northeastern region was found in use to make the text concise and not wordy. The using discourse marker was found in five types and the using word was found that the auspicious word in the Northeastern region consisted of word with similar meaning to connect the discourse. The construction of literary art in the sacred discourse in the Northeastern region was found in 11 language strategies: using Isan dialect, using Pali and Sanskrit word, using English word, using pronounce, using adjective, using doublet, using duplicate word, repetition of word, using abbreviation, using synonym, using slang. The rhyme strategies were found in three types: vowel rhyme, consonant rhyme, and tonal rhyme. The vowel rhyme was found in two types: vowel rhyme between line and within line, in which a vowel rhyme in the line was found in six types, and a consonant rhyme was found in seven types, whereas, a tonal rhyme was found in one expression only. The strategies of figure of speech was found that the sacred discourse in the Northeastern region consisted of 8 types of figure of speech: simile, metaphor, metonymy, personification, hyperbole, allegory, onomatopoeia, and paradox. In the structure of language, four characteristics of construction were found: initiation with uncertain form and five characteristics form of initiation were found: ending in four characteristics, displaying of heading in five characteristics, change of heading in four characteristics, displaying of new text in six characteristics, connection of context in four characteristics: reference, omission, using discourse maker, and word.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	9
ขอบเขตของการวิจัย	9
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	15
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	16
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์.....	18
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธสาร	22
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน	38
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณศิลป์	63
3 วิธีดำเนินการวิจัย	83
ข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง.....	83
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	86
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	91
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	93
4 การประกอบสร้างรูปแบบวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน.....	95
การประกอบสร้างด้านรูปแบบคำประพันธ์	95
การประกอบสร้างด้านโครงสร้างภาษา	114

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5	
วรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน	163
กลวิธีการใช้คำ.....	164
กลวิธีการใช้เสียงสัมผัส.....	193
กลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์.....	203
6	
บทสรุป	217
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	217
สรุปผลการวิจัย	217
อภิปรายผลการวิจัย.....	227
ข้อเสนอแนะ	233
บรรณานุกรม	234
ภาคผนวก	247
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์.....	248
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	249
ประวัติผู้วิจัย	255

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 แสดงตัวอย่างเครื่องมือเก็บข้อมูล.....	88
2 แสดงตัวอย่างการเก็บข้อมูลโครงสร้างภาษา.....	92
3 แสดงตัวอย่างการเก็บข้อมูลกลวิธีการใช้คำ.....	93

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการติดต่อสื่อสารของมนุษย์ เป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการสื่อความหมายให้เกิดความเข้าใจระหว่างผู้คนในสังคม มนุษย์มีความคุ้นชินกับการใช้ภาษาในการสื่อสารมานานจนถือเป็นเรื่องธรรมดา แต่เมื่อยุคสมัยมีความเจริญก้าวหน้า กาลเวลาได้เกาะเกี่ยวเหนียวแน่นทำให้เกิดพัฒนาการทางด้านภาษาตามติดไปด้วย โดยจะเห็นได้จาก รูปแบบและวิธีการในการใช้ภาษา ผู้เป็นเจ้าของภาษา ต่างมีความพิถีพิถันในการใช้ภาษามากขึ้น รังสรรค์ความงดงามทางด้านภาษา และถ้อยคำให้มีความแปลกใหม่ โดดเด่น และซับซ้อน รวมไปถึงความเพียรพยายามสร้างสรรค์สร้างภาษาให้มีความแตกต่าง เกิดเป็นอัตลักษณ์ทางภาษาประจำชนชาติของตน ดังที่ พระยาอนุมานราชธน (2515, หน้า 2) ได้กล่าวว่า มนุษย์รู้จักพูด รู้จักใช้ไฟ ใช้เครื่องมือ รู้จักเขียนหนังสือ สร้างศิลปะนับถือศาสนาสองกระเจกตนเอง รู้จักสร้าง รู้จักภาษา และรู้จักดัดแปลงปรับปรุงสิ่งเหล่านี้ให้ดี มีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำรัสในองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ในวโรกาสที่เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธานในพิธีพระราชทานรางวัลการประกวดอ่านทำนองเสนาะ ฉลอง 700 ลายสือไทย เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2526 ความว่า “ภาษานอกจากจะเป็นเครื่องมือสื่อสาร แสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดของชนทั่วโลกแล้ว ยังเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม อารยธรรม และเอกลักษณ์ประจำชาติด้วย” (เรื่องเดช ปันเขื่อนขันธ์, 2541, หน้า 2)

ภาษาถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของมวลมนุษยชาติ องค์ความรู้ และภูมิปัญญา รวมไปถึงนวัตกรรมที่คิดค้นในอดีต ได้ถูกถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน และจะส่งผ่านไปสู่นาคตนั่น ล้วนแล้วแต่อิงอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด นั้นหมายถึง มนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้และใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ดังที่ วรวรรธน์ ศรีภักย์ (2556, หน้า 1) ได้กล่าวว่า การที่เรามีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับภาษา จะช่วยให้เราเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะความรู้ความคิดทั้งปวง ล้วนใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดทั้งสิ้น และด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงได้รับประโยชน์นานัปการจากภาษา กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ “ภาษาจะช่วยธำรงสังคม” ช่วยให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ความสุขที่เกิดจากการใช้ภาษาเพื่อให้เกิดความจรรโลงใจ ความจรรโลงใจในที่นี้ หมายถึง การคำจุนใจไว้ให้มั่นคง ไม่ตกไปข้างอำนาจฝ่ายต่ำ มนุษย์ทุกเพศทุกวัยต้องการได้รับความจรรโลงใจอยู่เสมอ ลักษณะการใช้ภาษาที่ก่อให้เกิด

ความจรรโลงใจ จะเห็นได้จากการใช้ภาษาในสังคมไทยอันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะตัว เช่น การกล่าวทักทายด้วยคำสุภาพอ่อนโยน การกล่าวแสดงความยินดี การกล่าวมุทิตาจิต การกล่าวขอบคุณ การกล่าวสุนทรพจน์ เพลงกล่อมเด็ก บทสวดมนต์สรรเสริญ บทกวี บททำขวัญ และถ้อยคำจรรโลงใจที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ “คำอวยพร”

คำอวยพร นับเป็นถ้อยคำจรรโลงใจที่เข้มขลังด้วยพลังทางภาษา มีอิทธิพลทำให้ผู้ที่ได้รับฟังเกิดความรู้สึกยินดีอิ่มเอมใจ มีความสุขใจ และมีความปรารถนาอยากได้ใคร่สำเร็จตามพรที่ได้รับ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 806) ได้ให้ความหมายของคำว่า “พร” หมายถึง สิ่งที่ประเสริฐ คำแสดงความปรารถนาให้ประสบสิ่งที่เป็นสิริมงคล เช่น ให้พร ถวายพระพร สิ่งที่ต้องการเอาตามประสงค์ เช่น ขอพร พรเป็นสิ่งที่นำปรารถนาที่บุคคลหนึ่งอำนวยความสะดวกให้ หรือแสดงความประสงค์ด้วยความปรารถนาดีให้เกิดมีขึ้นแก่บุคคลอื่น ในที่นี้หมายความว่าความรวมถึง สิ่งประเสริฐ สิ่งดีเยี่ยม เมื่อมีการอวยพรทุกคนจะรู้สึกได้ทันทีว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีมีมงคล โดยผู้รับพรเชื่อว่า พรที่ได้รับมานั้นจะเกิดขึ้นจริงกับตนเอง

คำอวยพร มีอยู่ทุกชาติทุกภาษา เป็นกระบวนการสื่อสารที่มีอยู่โดยทั่วไปในทุกสังคมระหว่างผู้ส่งสาร (ผู้อวยพร) และผู้รับสาร (ผู้รับพร) นิยมกล่าวเพื่อมอบให้กับบุคคลในวันพิเศษหรือวันสำคัญ กล่าวในส่วนของบุคคลหรืออาจกล่าวในห้วงเทศกาลพิเศษ ทั้งที่เป็นสากลและไม่สากล เช่น วันคล้ายวันเกิด วันมงคลสมรส เข้ารับตำแหน่งใหม่ เกษียณอายุราชการ เทศกาลวันขึ้นปีใหม่ เทศกาลวันตรุษจีน วันวาเลนไทน์ วันพ่อ วันแม่ ฯลฯ โดยคำอวยพรดังกล่าวมีทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และการกล่าวด้วยวาจา อันได้แก่ การจัดทำเป็นบัตรอวยพร โดยการแต่งเป็นบทร้อยกรอง เรียกว่า กลอนอวยพร หรือในระดับที่สูงขึ้นไป ซึ่งเป็นคำอวยพรให้กับผู้สูงศักดิ์ อันประกอบด้วย พระราชา พระราชินี พระบรมวงศานุวงศ์ เรียกว่า บทอาศิรวาท หากนำคำอวยพรไปสวดสาธยายสำหรับพระ เรียกว่า การให้พร นำไปขับร้องเป็นทำนองหมอลำ เรียกว่า ลำอวยพร หรืออาจจะใส่ทำนองแหลในภาคกลาง เรียกว่า แหลพร ในภาคตะวันออก-เฉียงเหนือ เรียกว่า แหลอวยพร ดังที่ วิณา วิสัณห์ (2552, หน้า 8) ได้กล่าวถึงการแหลเอาไว้ว่า การแหล คือ การว่าบทไปตามทำนองทำนอง ส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบมุขปาฐะ พระภิกษุมักจะว่าประกอบการเทศน์ เรียกว่า แหลเครื่องเล่นมหาชาติ และในพิธีกรรมการทำขวัญนาคน โคนจุกหมอลำขวัญ ก็จะเรียกว่า แหลสู่ขวัญ การนำเอาคำอวยพรไปขับร้องเป็นทำนองที่ได้กล่าวมานั้นผู้กล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดสุนทรียะทางเสียง เกิดความไพเราะเสนานะหู ทำให้ผู้รับพรเกิดความประทับใจ ทำให้คำอวยพรที่เป็นภาษาธรรมดาทั่วไปกลับทรงพลังมากยิ่งขึ้น มีผลทำให้ผู้รับพร รู้สึกอิ่มเอิบใจ ประหนึ่งว่าคำอวยพรที่ได้รับมานั้นจะเกิดขึ้นจริง

การนำเอาท่วงทำนองแหล่อีสานไปประกอบกับ คำอวยพร ที่เรียกว่า แหล่อวยพร หรือแหล่แถมพร บ้างเรียกว่า แหล่แถมสมการ ถือเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาวอีสาน ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยไม่สามารถสืบค้นต้นกำเนิดได้ว่า เกิดขึ้นเมื่อใด ผู้ใดเป็นผู้ริเริ่ม ทราบแต่เพียงว่า แหล่อวยพร มีวิวัฒนาการควบคู่มากับการเทศน์มหาชาติ ของชาวอีสาน ดังที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2524, หน้า 49) ได้กล่าวถึง แหล่อวยพร หรือแหล่แถมสมการ เอาไว้ว่า ในขณะที่พระกำลังเทศน์มหาชาติอยู่นั้น หากอุบาสกอุบาสิกาท่านใดประทับใจ จะมีการแถมสมการ คือ การถวายเงินด้วยความเลื่อมใสเมื่อได้ฟังเทศน์ การแถมสมการนั้น จะต้องบอกว่า ผู้แถมสมการชื่ออะไร บริจาคเท่าไร การบริจาคครั้งนี้อุทิศส่วนกุศลให้แก่ใคร โดยจะมีพิธีกรเป็นผู้ประกาศให้ทราบ จากนั้นพิธีกรจะกล่าวให้พรด้วยถ้อยคำภาษาอีสาน ที่คล้องจองกันอย่างไพเราะ ซึ่งสอดคล้องกับ ชุมเดช เดชภิมล (2533, หน้า 270) ที่กล่าวว่า เมื่อมีงานบุญตามวัดในหมู่บ้านภาคอีสาน จะมีการกล่าวเพื่ออนุโมทนาหรืออวยพรให้กับชาวบ้าน ที่มาทำบุญ โดยใช้ท่วงทำนองแหล่ ซึ่งเรียกว่า “แหล่อวยพร” โดย จะมีพระสงฆ์หรือฆราวาส ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ จะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการแหล่อวยพรในงานดังกล่าว ขณะที่ สวิง บุญเจิม (2550, คำนำ) กล่าวว่า ผู้ทำหน้าที่แหล่อวยพร จะต้องมีความรู้ลักษณะที่น่าเชื่อถือ และเป็นที่เคารพนับถือ อันได้แก่ พระสงฆ์ หรือฆราวาสที่เคยบวชเรียน มีความรู้ทั้งทางโลก และทางธรรม ถ้าพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้ให้พร เรียกว่า “เทศน์อัศจรรย์” หรือ “เทศน์อวยพร” หากฆราวาสทำหน้าที่เป็นผู้ให้พร จะเรียกว่า “ลำอัศจรรย์” หรือ “ลำอวยพร” แต่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็พระสงฆ์หรือฆราวาส หากทำหน้าที่ดังกล่าว มักจะเรียกว่า “แหล่อวยพร”

แหล่อวยพรเดิมนั้น เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องและพัฒนา ไปสู่วรรณกรรมที่เป็นลายลักษณ์อักษร เรียกว่า “บทแหล่อวยพรสำนวนอีสาน” โดยผู้ประพันธ์ บทแหล่ ได้เรียบเรียงให้กับสำนักพิมพ์ จัดพิมพ์เป็นหนังสือออกวางจำหน่าย โดยจะประพันธ์บทแหล่ ให้มีความเหมาะสม และหลากหลาย เพื่อนำไปใช้แหล่อวยพรสำหรับบุคคลในแต่ละช่วงวัย แต่ละสาขาอาชีพ เช่น บทแหล่อวยพรสำหรับเด็ก บทแหล่อวยพรสำหรับผู้ใหญ่ บทแหล่อวยพร สำหรับผู้สูงอายุ บทแหล่อวยพรสำหรับชาวนา บทแหล่อวยพรสำหรับพ่อค้า ข้าราชการ พระภิกษุ สามเณร ฯลฯ ด้วยลักษณะข้อความที่กล่าวถึงสิ่งที่เป็นมงคล สิ่งประเสริฐ สิ่งดีงาม ดังนั้นในงานวิจัยนี้จะเรียก “บทแหล่อวยพรสำนวนอีสาน” ว่า “วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน”

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เป็นการประกอบสร้างทางวรรณกรรมที่ปรากฏ และมีใช้อยู่จริงในสังคมอีสานปัจจุบัน วรรณกรรมดังกล่าว มีทั้งรูปแบบ (Form) และหน้าที่ (Function) ทางสังคม ที่ผู้ใช้ภาษาต้องการที่จะสื่อสารเพื่อปฏิสัมพันธ์ และประกอบกิจกรรมทางสังคม อย่างใดอย่างหนึ่ง ภาษาที่มีทั้งรูปแบบและหน้าที่เหล่านี้ จะมีความหมายและสื่อความหมาย

ให้เป็นที่น่าสนใจกันได้นั้น ล้วนแล้วแต่ต้องอยู่ในบริบท (Context) อย่างใดอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ภาษามีความหมายได้จะต้องมีบริบท ดังนั้น บริบท (Context) จึงหมายความว่ารวมถึง สิ่งที่ทำให้เราใช้ภาษา ประกอบด้วย สถานการณ์ ประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ความคาดหวัง และเจตนาต่าง ๆ บริบท (Context) เป็นสิ่งที่สามารถแก้ไข และปรับเปลี่ยนได้ สามารถสร้างบริบทใหม่ได้ตามความเหมาะสม ภายใต้วิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมที่เราอาศัยอยู่ บริบทจึงเป็นเรื่องไขว่ และปัจจัยที่สำคัญในการที่จะสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ใช้ภาษาที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร จนเกิดความเข้าใจภายใต้บริบทนั้น จัดเป็นสัมพันธสาร (discourse) ทั้งสิ้น ดังที่ วรวรรณ์ ศรีภักย์ (2556, หน้า 200) อธิบายว่า “สัมพันธสาร” หมายถึง หน่วยภาษาในระดับสูงกว่าประโยค มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบ ซึ่งมนุษย์ใช้ในการสื่อสารจริง มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ทั้งภาษาที่พูดคนเดียว และพูดโต้ตอบกัน เมื่อพิจารณาคำนิยามและความหมายของคำว่า สัมพันธสาร ผนวกกับความหมายของ คำว่า บริบท (Context) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น นำไปสู่บทสรุปได้ว่า วจนะมงคล ในพื้นที่อีสาน จัดเป็นสัมพันธสารประเภทหนึ่ง

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ประกอบขึ้นจากวัจนภาษาเป็นหลัก โดยพระสงฆ์หรือภราดร ผู้ช่วยเหลือพร จะอยู่ในฐานะผู้ส่งสาร ส่วนผู้บริจาคทานหรือผู้ฟัง อยู่ในฐานะผู้รับสาร เนื้อหาคำอวยพรจะมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับว่า ผู้บริจาคทานเป็นใคร อยู่ในวัยใด ประกอบหน้าที่การงานใด เนื้อหาคำอวยพรก็จะสอดคล้องเหมาะสมกับ เพศ วัย หน้าที่การงานของบุคคลผู้นั้น แต่โดยรวมมุ่งเน้นให้ถึงพร้อมด้วยพร 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธนสารสมบัติ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เมื่อถูกใช้สื่อสารผ่านการเทศน์ด้วยทำนองแหล่ด้วยลีลา น้ำเสียงที่ไพเราะเข้มข้น จึงส่งอิทธิพลให้ผู้บริจาคทานหรือผู้ฟังเกิดอารมณ์ ความรู้สึกอิ่มเอมใจ คล้อยตาม และเชื่อว่าคำพรเหล่านั้นจะสัมฤทธิ์ผล ทั้งนี้ เพราะวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการประกอบสร้างภาษา และมีการใช้วรรณศิลป์อย่างน่าสนใจ ยกตัวอย่างเช่น

(1) “บัดนี้ คุณ...ลาวกะอดบ่ได้เห็นหมู่มาทาน	(2) ทะยานเอาตนมาแมน่บ่บานคราวนี้
(3) มีศรัทธามาให้เป็นปัจจัย....บาท	(4) ปาตทิโธคักแท้คุณนี้จั่งแมน่ดี
(5) ขอคุณศลส่วนนี้ถึงที่สุขา	(6) แมน่ไปมาทางใดกะชื่นใจอย่ามีไ้
(7) อย่ามีความเจ็บไข้หวัดไ้พยาธิใหญ่	(8) ความเจ็บก็อย่าได้ ความไข้ก็อย่ามี
(9) คุณเป็นโสดอย่างนี้ อยาได้คู่เทียมสอง	(10) ขอให้สมบองฮักได้แต่งเมียมาซ้อน
(11) ได้เฮียงหมอนสาวไ้เก็นคนล้นหมู่	(12) ให้ได้เมียผู้ชู้ ให้ได้ชู้จั่งแต่ม หัวแยม

แล้วจั่งจา

(13) ปานกับสาวอยู่ฟ้าवादท่ากรรยา	(14) ไผได้มองสายตาเมื่อยมื่นพอม้อย

(15) ขอให้คือพรข้อยแกลงมาเว้าว่า

(16) ความตั้งใจปรารถนาของเจ้ามีอยู่แล้ว

(17) แนวไค้นให้ได้ดังหมาย....นา ”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 49-50)

จากตัวอย่างวจนะมงคลสำหรับอวยพรคนหนุ่มสาว ของ อ.กวีวงศ์ มีการประกอบสร้างภาษา ทั้งการเริ่มต้น และการลงท้าย (starting and ending) ในวรรคที่ (1), (2), (3), (4) ถือเป็นวรรคที่อยู่ในส่วนของการเริ่มต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีในการประกอบสร้าง โดยการใช้คำเริ่มต้น คือคำว่า “บัดนี้” จากนั้นจะเว้นวรรค เพื่อให้ผู้ใช้บทเพลงได้ระบุ ชื่อ-นามสกุล ผู้ที่มาทำบุญ เว้นวรรคให้ระบุจำนวนเงิน ต่อจากนั้นจะกล่าวถึง หรือกล่าวชมผู้ที่มาบริจาคร่วมทำบุญ การเริ่มต้นเรื่องด้วยคำว่า “บัดนี้” นั้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ประพันธ์ได้ยึดถือขนบธรรมเนียมการประพันธ์ตามแบบกวีโบราณอีสาน กล่าวคือ การเริ่มต้นบทเพลงนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นิยมเริ่มต้นบทด้วยคำว่า “บัดนี้” ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนประกอบประเภทเสริมประโยค ซึ่งส่วนประกอบประเภทเสริมประโยคดังกล่าวนี้ จะปรากฏในวรรณกรรมอีสานทุกเรื่อง จนได้ชื่อว่าเป็นขนบนิยมในวรรณกรรมอีสาน “บัดนี้” เป็นคำแสดงการลำดับเวลาในความหมายว่า เดียวนี้ ขณะนี้ เวลานี้ ในภาษาถิ่นอีสานบางครั้งก็ใช้รูปคำ “บัดนี้” คำว่า “บัดนี้” ผู้ประพันธ์นิยมนำมาใช้เป็นคำขึ้นต้นวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ทั้งนี้ เพื่อต้องการสื่อความให้ทราบว่า ณ ขณะนี้ เวลานี้ ได้มีผู้มาบริจาคทาน ทำให้ข้อความสื่อความได้อย่างชัดเจน

ในส่วนของการลงท้าย (ending) ซึ่งถือเป็นกระบวนการจบการสื่อสารในครั้งนั้น จากตัวอย่างที่ปรากฏในวรรคที่ (15)-(17) และลงท้ายด้วยคำสร้อย “นา” มีใจความโดยสรุปว่า พรทุกประการที่ได้กล่าวมานั้น ขอให้สมหวังดังปรารถนา ตามความตั้งใจของผู้รับพร คำสร้อยหรือถ้อยคำสั้น ๆ ที่ปรากฏเป็นคำปิดท้าย เป็นคำที่ใช้ในการปิดท้ายสำหรับผู้ร้องเพลง ในขณะที่ลงท้ายหรือจบบทเพลง ผู้เพลงจะต้องเอื้อนเสียงคำปิดท้ายบทเพลงให้ยาว โดยเอื้อนลากเสียงไปทีละคำจนจบ ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นสัญญาณที่บอกให้ทราบว่า บทเพลงบทนี้จะจบบทลงแล้ว การใช้คำสร้อยสำหรับจบบท ซึ่งจะปรากฏอยู่ในตำแหน่งท้ายสุดของวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ไม่มีความสัมพันธ์กับส่วนใด ๆ ในตัวบท อีกทั้งไม่มีความหมายที่ชัดเจนในตัวเอง

การประกอบสร้างเนื้อหาของวจนะมงคลสำหรับอวยพรคนหนุ่มสาวนี้ ปรากฏอยู่วรรคที่ (5)-(14) ใจความโดยสรุป คือ อวยพรให้ผู้ทำบุญบริจาคทานว่า เมื่อตายไปแล้วให้ได้ไปเกิดในแดนสวรรค์ ให้พบแต่ความสุข ปราศจากความทุกข์ยากลำบาก ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ให้สมหวังในความรัก ให้มีคู่ครองหรือได้แต่งงานกับผู้หญิงที่มีความงามเทียบเท่ากับนางฟ้าบนสวรรค์ และเพียบพร้อมด้วยกิริยามารยาท เนื้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในสังคมอีสานมีความเชื่อว่า การทำบุญย่อมจะเกิดอานิสงส์ ซึ่งอานิสงส์สูงสุด คือ การได้ไปเกิดในแดนสวรรค์

ดังจะเห็นได้จากวรรคที่ (5) ของกุศลส่วนนี้ถึงที่สุขา สุขาในที่นี้หมายถึง แดนสุขาวดี แดนอันมีความสุข ตามความเชื่อของลัทธิมหายาน สวรรค์ของพระอมิตาภพุทธเจ้าของฝ่ายมหายาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1241-1242) นอกจากนี้ ในวรรคที่ (6)-(8) ยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องความสุขอีกด้วย ดังที่ ไชย ณ พล (2541, หน้า 29-40) ได้กล่าวถึงความสุขเอาไว้ว่า ความสุขเกิดจากพลังความเชื่อของแต่ละบุคคลในแต่ละสังคม จึงพยายามสร้างเงื่อนไขและเป้าหมายตามความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต เช่น การเกิดมาให้มีชีวิตอยู่รอด มีความปลอดภัย มีความสุข มีเกียรติยศ มีความร่ำรวย แนวทางไปสู่ความสุขแตกต่างกันไปตามความต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับความสุขตามหลักของชาวพุทธ กล่าวคือ ความสุขที่เกิดขึ้นทางกาย และความสุขที่เกิดขึ้นทางใจ ความสุขทางกาย คือ การมีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน เมื่อมีความสุขทางกายเกิดขึ้น ความสุขทางใจก็จะตามมา ดังคำกล่าวที่ว่า “จิตใจที่แจ่มใส อยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์”

ในด้านการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสานนั้น ผู้ประพันธ์มีการสรรคำใช้อย่างมีศิลปะ ใช้คำง่าย มีความหมายชัดเจน มีการใช้คำในหลายลักษณะ เช่น ใช้คำภาษาถิ่นอีสาน ใช้คำซ้ำ คำซ้อน ใช้คำบุรุษสรรพนาม ฯลฯ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำอวยพรหนุ่ม..... หมอลำเรื่อง มาทานร่วมกองบุญ จึงได้ลงทุนทาน....บาท เต๋อ สิขอเว้า เจ้าเอามาทานแล้วพึ่งเต๋อฉันลิว่า หากแต่พรส่งให้สมใจเจ้าผู้ทาน สาธุเต๋อ ฝ่ายด้านก้าฝ่ายการแสดง กิติ ให้มีคนมาฟังนั่งละเมอนำเจ้า บ่ว่าฝูงคนชราเฒ่าชรากาลน้อยหนุ่ม ขุมผู้สาว หมู่นั้นคันฟัง แล้วม่วนหู ผู้สาวอยากเป็นชู้อยากเป็นคู่นอนนำ ผัวหมอลำคือลัดกโปกล่อมนอนในมุ้ง ยามเมื่อยงมาใกล้ให้มีแฟนมาไล่ ทางการเงินก็ให้ได้ยามไปร้องแอ่วลำ ทำให้ดีทุกก้าลำเรื่องแสดงศิลป์ ไผ่ไผ่ยีนให้หลงไหลใส่ใจแต่นำเจ้าให้เขาไปนำจ้างมาล่ออย่าได้ขาด อย่าได้พราดผู้จ้าง เงินใช้อย่าขาดมือ ขอให้คือพรข่อยนำมาจากกล่าว พวกผู้สาวอย่าพากันอยู่ได้พากันให้เล่นนำ ขอให้เจ้าได้ล้าตีหน่วยบักนาวตูม ให้กุมคอฮั้ระหว่างกลางทางใต้ ขอให้สมใจเจ้าคือพรฉันว่า คือดังคำผู้ข้า อวยพรนั้นว่ามา

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 9)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรหนุ่มหมอลำ ของ สมโภชน์ บรรเทา พบว่ามีการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวผู้เหล่อวยพร คือคำว่า “ฉัน ข่อย ผู้ข้า” การใช้บุรุษสรรพนาม “ข่อย” โดยความหมายแล้ว คือ ผู้รับใช้ บ่าว หรือ ทาส เมื่อใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 จึงเป็นการลดฐานะของผู้เหล่อวยพร เพื่อให้เกิดเกียรติกับผู้บริจาคนหรือผู้ฟัง ส่วนคำว่า “ผู้ข้า” มีความหมายไปทางนอบน้อม อันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวอีสานที่จะต้องให้เกิดเกียรติให้ความเคารพผู้อื่นเสมอ คำสรรพนามบุรุษที่ 2 แทนผู้บริจาคน คือ “เจ้า” ส่วนคำสรรพนาม

บุรุษที่ 3 คือ “เขา ชุมผู้สาว พวกผู้สาว” ในภาษาถิ่นอีสานจะใช้คำว่า “ชุม” เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 เรียกกลุ่มคน

นอกจากนี้ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ยังมีการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ ด้วยการใช้โวหารภาพพจน์ ซึ่งทำให้ผู้บริจาทาน หรือผู้ฟัง มีส่วนร่วมในการคิดเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของตน ก่อให้เกิดภาพและจินตนาการ นำไปสู่ความเข้าใจในสาระที่ผู้ประพันธ์ได้สื่อไว้ในวรรณกรรม ยกตัวอย่างเช่น

...วันนี้คุณแม่ได้มาทำบุญ.....บาท อำนาจทานให้แม่ได้พรแก้ว 4 ประการ นอกจากนั้นให้คุณแม่สมประสงค์ จิตจำนงเงินทองสิ่งของควรรู้ใช้ ขอให้คุณแม่ได้สมใจปองปราชาญ อำนาจ 3 หน่วยแก้ว ให้นำผู้ช่วยชู ให้คุณแม่มีอายุยืนยง วรรณะจงสดีโส โรคภัยอย่ามาใกล้ กำลังใจ กำลังเนื้อ หนักกายให้แข็งแรง สุขภาพให้แข็งแรงอายุหลาย กายอย่าเศร้า ผิดพรหมเจ้าให้ผ่องใส เตอ

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 27)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรคุณแม่ทำดี ของ ประเสริฐ ปุผาลา พบว่ามีการใช้คำ “พรแก้ว 4 ประการ” เป็นโวหารนามนัยแทน “จตุรพิธพรชัย” ซึ่งหมายถึง พรที่จะทำให้เกิดความสวัสดิมีชัย 4 ประการ ประกอบด้วย “อายุ” คือ วายุหรือลม ที่พยุ่งร่างกายของเราทั้งนอกและใน ให้สามารถเดินเหินได้สะดวก “วรรณะ” คือ ผิดพรหม ร่างกายที่สดีโสเปรียบเสมือนธาตุดินที่ชุ่มชื้นมีชีวิตชีวา “สุขะ” คือ ความสุข อันเปรียบถึงน้ำที่ไหลอาบทั่วสรรพางค์กายให้ความชุ่มเย็นเป็นสุข และ “พละ” คือ กำลังอันเข้มแข็ง แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง ในบทเดียวกันนี้ยังพบการใช้โวหารนามนัย คือ “อำนาจ 3 หน่วยแก้ว” ซึ่งอำนาจ 3 หน่วยแก้วนี้คือ อำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย คือ อำนาจแห่งคุณพระพุทธ อำนาจแห่งคุณพระธรรม และอำนาจแห่งคุณพระสงฆ์ วจนะมงคลบทนี้จึงมีใจความอวยพรให้ผู้บริจาทาน ให้เกิดความสวัสดิมีชัย ด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ กับทั้งให้อำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย ได้ปกป้องรักษาคุ้มครองให้สุขภาพร่างกาย สมบูรณ์แข็งแรง อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป

ตามที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เป็นสัมพันธสารประเภทโน้มน้าว (Hortatory discourse) ตามแนวคิดของ จันทิมา อังคพณิกิจ (2557) เพราะวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน คือ คำอวยพรที่ยังไม่เกิดขึ้นในขณะที่ผู้ดูแล แห่ล่อวยพร แต่คาดการณ์หรือคาดหวังล่วงหน้าว่าจะเกิดขึ้น สัมพันธสารประเภทโน้มน้าวจัดเป็นประเภทเดียวกันกับสัมพันธสารข้อควรปฏิบัติ (behavioral discourse) ตามแนวคิดของ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537) ซึ่งหมายความว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร หรือได้กระทำบางสิ่งบางอย่างไปแล้วอย่างไร เช่น คำแนะนำ คำเชิญชวน คำเียนยอ สุนทรพจน์ คำปราศรัยหาเสียง รวมไปถึงคำอวยพร สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537, หน้า 30) ได้กล่าวว่า ที่ผ่านมานักภาษาศาสตร์สนใจศึกษาสัมพันธสารประเภทเรื่องเล่า เพราะเป็นสัมพันธสาร

ที่ซับซ้อนที่สุด โดยเฉพาะลักษณะทางโครงสร้างไวยากรณ์ ประกอบกับมีแนวทางหรือวิธีการศึกษาที่แน่นอน จึงมีผู้ศึกษาสัมพันธสารเรื่องเล่าเป็นจำนวนมาก แต่สำหรับสัมพันธสารประเภทอื่น เช่น สัมพันธสารกระบวนการสัมพันธสาร ข้อควรปฏิบัติ ยังมีผู้ศึกษาน้อยมาก ประกอบกับการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน พบว่า ไม่ปรากฏงานวิจัยที่ทำการศึกษเกี่ยวกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน หรือบทแหล่งอพยพรสำนวนอีสานเลย ทั้ง ๆ ที่เป็นวรรณกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของภูมิภาค ที่ยังคงมีการสืบสาน ถ่ายทอด ตลอดจนได้รับความนิยมนำไปใช้แหล่งอพยพอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะไม่พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน หรือบทแหล่งอพยพรสำนวนอีสานโดยตรง แต่พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “คำอพยพ” 3 เรื่อง คือ เรื่องที่ 1 “พญาอพยพของชาวบ้านสูงยาง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด” ของ ประคอง กองทุ่งมน (2544) ตัวบทที่ใช้ศึกษา คือ พญาอพยพ ซึ่ง “พญา” เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งของวรรณกรรมอีสาน มีการศึกษาพญาอพยพ 2 ประเด็น คือ รูปแบบของพญาอพยพ และความเชื่อในพญาอพยพ เรื่องที่ 2 “พรในพระพุทธศาสนา” ของ ดิเรก ภูทอง (2552) ตัวบทที่ใช้ศึกษา คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถาต่าง ๆ มุ่งศึกษาแนวคิด และความหมายเกี่ยวกับพร รวมทั้งสาระและหลักปฏิบัติเกี่ยวกับพรในพระพุทธศาสนา และเรื่องที่ 3 “วาทกรรมคำอพยพในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน” ของ พงศ์วัช จรุงภูติวัฒน์ (2558) ตัวบทที่ใช้ศึกษา คือ วรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน ซึ่งเป็นคำอพยพขณะผูกข้อมือ โดยได้ศึกษา ประเภท รูปแบบ เนื้อหา ศิลปะการใช้ภาษา และศึกษาในแนวสังคมศาสตร์ โดยใช้กรอบแนวคิดวาทกรรม งานวิจัยของ ประคอง กองทุ่งมน (2544); พงศ์วัช จรุงภูติวัฒน์ (2558) แม้จะเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับคำอพยพ โดยใช้ตัวบทวรรณกรรมอีสานในการศึกษา อย่างไรก็ตาม พญาอพยพ วรรณกรรมคำผูกแขน กับวจนะมงคลในพื้นที่อีสานนั้น มีโครงสร้างทางภาษาที่แตกต่างกัน โอกาสในการใช้ก็แตกต่างกัน พญาอพยพ และวรรณกรรมคำผูกแขน เป็นบทร้อยกรองอีสานที่ใช้กล่าวเป็นทำนองพูดธรรมดา ใช้อพยพในโอกาสสำคัญของชีวิต เช่น เกิด เจ็บป่วย แต่งงาน บวช รับราชการ แต่งตั้ง โยกย้าย หรือโอกาสอื่นที่ต้องการขวัญกำลังใจ และต้องการความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง หรือนำไปใช้ในงานบายศรีสู่ขวัญ หลังจากสวดคำสู่ขวัญเป็นทำนองจบแล้ว ในขณะที่วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ใช้เพื่ออพยพให้กับผู้ทำบุญบริจาคทาน เนื่องในประเพณีหรืองานบุญต่าง ๆ ที่จัดขึ้น วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีโครงสร้างทางภาษาที่ชัดเจน มีบทขึ้นต้น บทเนื้อหา และบทลงท้าย ในตัวบทจะระบุไว้ชัดเจนว่า ผู้ใดเป็นผู้บริจาค ประกอบหน้าที่การงาน หรือมีสถานภาพใด จำนวนเงินที่บริจาคจำนวนเท่าไร สถานที่ทำงานหรืออยู่หมู่บ้านใด จะใช้ท่วงทำนองแหล่ง ในการสาธยาย

คำอวยพรให้กับผู้มาบริจาคทาน ความแตกต่างดังกล่าวนี้ นำไปสู่บทสรุปที่ว่า วรรณะมงคลในพื้นที่อีสาน ยังเป็นข้อมูลทางวรรณกรรมที่มีความบริสุทธิ์ เพราะยังไม่มีผู้ใดศึกษาวิเคราะห์เลย

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้วรรณะมงคลในพื้นที่อีสาน มีความน่าสนใจในการที่จะศึกษาค้นคว้าหาคำตอบในศาสตร์ด้านภาษา โดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีสัมพันธสาร รวมไปถึงแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เพื่อตอบข้อสงสัยว่า ในวรรณะมงคลในพื้นที่อีสานนั้น มีการประกอบสร้างทางภาษาอย่างไร และมีการสร้างสรรค์วรรณศิลป์อย่างไร จึงทำให้ “วรรณะมงคลในพื้นที่อีสาน” มีความงดงามทางด้านภาษา มีท่วงทำนองจังหวะที่เข้มข้นทรงพลัง ทั้งยังไพเราะเสนาะหู และมีอิทธิพลต่อชาวอีสานให้หมั่นทำบุญบริจาคทาน ด้วยหวังว่า จะสมความมุ่งมาดปรารถนาดังพรที่ได้รับ การศึกษาการประกอบสร้างวรรณะมงคลในพื้นที่อีสานครั้งนี้ จะนำไปสู่คำตอบที่จะอธิบายข้อคำถามที่กล่าวมาข้างต้นได้เป็นอย่างดี และจะก่อให้เกิดผลงานการวิจัยทางด้านภาษา ในอีกรูปลักษณะหนึ่ง อันจะมีส่วนในการช่วยสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมทางภาษาให้คงอยู่และพัฒนาสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาการประกอบสร้างวรรณะมงคลในพื้นที่อีสาน ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การประกอบสร้างรูปแบบวรรณะมงคลในพื้นที่อีสาน
2. การประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวรรณะมงคลในพื้นที่อีสาน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยการประกอบสร้างวรรณะมงคลในพื้นที่อีสานครั้งนี้ เป็นการวิจัยข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยออกเป็น 2 ด้าน คือ ขอบเขตด้านข้อมูลการวิจัย และขอบเขตด้านกรอบแนวคิดและทฤษฎี ดังนี้

1. ขอบเขตด้านข้อมูลการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านข้อมูล และขอบเขตด้านคุณลักษณะของข้อมูล ดังนี้

1.1 ขอบเขตด้านข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน หรือบทแหล่อวยพรสำนวนอีสาน ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด จำนวน 520 บท โดยผู้วิจัยได้กำหนดแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ข้อมูลเอกสาร และข้อมูลมุขปาฐะ ดังนี้

1.1.1 ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีผู้ประพันธ์ รวบรวมเรียบเรียง และได้รับการตีพิมพ์เป็นรูปเล่มไว้แล้ว จำนวน 400 บท ดังนี้

- 1) คำอวยพรอีสาน ประพันธ์โดย สมโภชน์ บรรเทา
- 2) ชุมนุมอำนวยพร (พราดอีสาน) ประพันธ์โดย พระมหาทองพูล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป
- 3) ขวัญใจโฆษกแถมพร ประพันธ์โดย พระมหาทองพูล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป
- 4) สูดยอดอวยพร ประพันธ์โดย สวิง บุญเจิม
- 5) ประมวลยุดอวยพร ประพันธ์โดย อ.กวีวงศ์
- 6) กลอนอวยพรอีสานนิยม ประพันธ์โดย จันทา จันทวงษา
- 7) ประมวลโฆษกอวยพร ประพันธ์โดย พระมหาสมหมาย อุดคฺคฺโต
- 8) ประมวลอวยพรอีสานทั่วไป ประพันธ์โดย คำเฝ้า วรรณโชติ
- 9) มุลมั่งดั้งเดิม ฉบับคำภีร์พราหมณ์-ผญาสอนพรทิพย์ ประพันธ์โดย สีน้า จันทรเพ็ญ และคณะ
- 10) สูดยอดคติธรรมคำสอน สีสาวอวยพรโฆษก ประพันธ์โดย ประเสริฐ ฟูผาลา

1.1.2 ข้อมูลมุขปาฐะ ได้แก่ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่ได้มาจากผู้บอกข้อมูล ซึ่งผู้บอกข้อมูลจะต้องเป็นพระสงฆ์ สามเณร ที่ทำหน้าที่เป็นผู้แหล่อวยพรในงานบุญประเพณีต่าง ๆ หรือพระสงฆ์ สามเณรจากสำนักเทศน์เสียง ที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญ ในการเทศน์แหล่ ทั้งแหล่มหาชาติในงานบุญพระเวศ หรือแหล่นิทานชาดกต่าง ๆ โดยพระสงฆ์ สามเณรเหล่านี้ ชาวบ้านให้ความนิยมศรัทธา นิมนต์ให้ไปเทศน์แหล่ในงานบุญประเพณีต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ หากผู้บอกข้อมูลเป็นฆราวาส จะต้องเป็นฆราวาสผู้ผ่านการบวชเรียน มาก่อน สามารถแหล่อวยพรได้ และปฏิบัติหน้าที่พิธีกรในการแหล่อวยพรในงานบุญประเพณีต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ

ทั้งนี้ ผู้บอกข้อมูลจะต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยจึงแบ่งกลุ่มจังหวัดภูมิลำเนาผู้บอกข้อมูล ออกเป็นกลุ่มจังหวัดอีสานเหนือ อีสานกลาง

และอีสานใต้ โดยทำการคัดเลือกข้อมูลกลุ่มจังหวัดภูมิภานาของผู้นให้ข้อมูล กำหนดกลุ่มจังหวัดละ 2 คน ดังนี้ กลุ่มจังหวัดอีสานเหนือ 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดมุกดาหาร กำหนดผู้นให้ข้อมูลจังหวัดละ 2 คน รวม 4 คน กลุ่มอีสานกลาง 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด กำหนดผู้นให้ข้อมูลจังหวัดละ 2 คน รวม 4 คน กลุ่มอีสานใต้ 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดบุรีรัมย์ กำหนดผู้นให้ข้อมูลจังหวัดละ 2 คน รวม 4 คน รวมกลุ่มจังหวัดผู้นให้ข้อมูล 6 จังหวัด จำนวนผู้นให้ข้อมูล 12 คน เก็บข้อมูลวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสานที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ โดยวิธีการสัมภาษณ์ คนละ 10 บท รวม 120 บท ดังนี้

- 1) นายมูล กันฤทธิ (ผู้นให้สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2559) โดยมี ชุมพร ฑูโคกรวด (ผู้นสัมภาษณ์, ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี)
- 2) นายณรงค์ หนูพวก (ผู้นให้สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2559) โดยมี ชุมพร ฑูโคกรวด (ผู้นสัมภาษณ์, ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี)
- 3) นายผลสุข จันทรเต็ม (ผู้นให้สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2559) โดยมี ชุมพร ฑูโคกรวด (ผู้นสัมภาษณ์, ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร)
- 4) นายลี อาจิรัช (ผู้นให้สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2559) โดยมี ชุมพร ฑูโคกรวด (ผู้นสัมภาษณ์, ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร)
- 5) นายชัชวาล จันทาณิตย์ (ผู้นให้สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559) โดยมี ชุมพร ฑูโคกรวด (ผู้นสัมภาษณ์, ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม)
- 6) นายบุญญาภิวัฒน์ นิลวรรณ (ผู้นให้สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559) โดยมี ชุมพร ฑูโคกรวด (ผู้นสัมภาษณ์, ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม)
- 7) นายพรมมา สีน้าอ้อม (ผู้นให้สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2559) โดยมี ชุมพร ฑูโคกรวด (ผู้นสัมภาษณ์, ตำบลโนนสว่าง อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด)
- 8) นายหลั่น สนิทนวน (ผู้นให้สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2559) โดยมี ชุมพร ฑูโคกรวด (ผู้นสัมภาษณ์, ตำบลดอนแคน อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด)
- 9) นายไพโรจน์ หาโล (ผู้นให้สัมภาษณ์, 3 มิถุนายน 2559) โดยมี ชุมพร ฑูโคกรวด (ผู้นสัมภาษณ์, ตำบลโสกแสง อำเภอนาจะหลวย จังหวัดอุบลราชธานี)
- 10) นายตา ไตรแก้ว (ผู้นให้สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2559) โดยมี ชุมพร ฑูโคกรวด (ผู้นสัมภาษณ์, ตำบลโนนสว่าง อำเภอกุดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี)
- 11) นายดาบ แป้ไธสง (ผู้นให้สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2559) โดยมี ชุมพร ฑูโคกรวด (ผู้นสัมภาษณ์, ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์)

12) นายพรมมี วิไลเกตุ (ผู้ให้สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2559) โดยมี ชุมพร ทุโคกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์)

1.2 ขอบเขตด้านคุณลักษณะของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ผู้วิจัยกำหนดข้อมูลไว้ 2 กลุ่ม ดังนี้

1.2.1 ข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยกำหนดคุณลักษณะของข้อมูลเอกสาร โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- 1) ภาษาที่ใช้ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จะต้องเป็นภาษาในบริบทภาษาถิ่นอีสาน
- 2) วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จะต้องแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว
- 3) วจนะมงคลในพื้นที่อีสานบทนั้น มีการนำไปใช้แหล่ง อวยพรจริง
- 4) วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน บทใดที่มีเนื้อหาซ้ำกันกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ในหนังสือเล่มอื่น ผู้วิจัยจะเลือกบทที่ไดรวบรวม เรียงเรียง และตีพิมพ์ไว้ก่อน โดยใช้ปี พ.ศ. ที่พิมพ์เป็นเกณฑ์

จากหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกข้อมูลเอกสารดังกล่าว จะได้วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จำนวน 400 บท เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิจัย

1.2.2 ข้อมูลมุขปาฐะ ผู้วิจัยจะทำการคัดเลือกข้อมูลมุขปาฐะ โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- 1) จะต้องเป็นภาษาในบริบทภาษาถิ่นอีสาน
- 2) จะต้องแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว
- 3) มีการนำไปใช้แหล่งอวยพรจริง
- 4) จะต้องไม่มีเนื้อหาซ้ำกันกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่วรรณกรรมลายลักษณ์ และไม่ซ้ำกันกับผู้บอกข้อมูลคนอื่น

จากหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกข้อมูลมุขปาฐะดังกล่าว จะได้วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จำนวน 120 บท เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิจัย ทั้งนี้ พบว่า ผู้บอกข้อมูลส่วนใหญ่ มักจะนำวจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ ที่มีผู้เรียบเรียงเป็นหนังสือไว้แล้ว ไปใช้แหล่งอวยพร จึงทำให้ได้ข้อมูลมุขปาฐะมีจำนวนน้อย

2. ขอบเขตด้านกรอบแนวคิดและทฤษฎี

การวิจัยการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีในการวิจัย โดยแบ่งกลุ่มกรอบแนวคิดและทฤษฎี ออกเป็น 2 กลุ่ม ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

2.1 การประกอบสร้างรูปแบบในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) การประกอบสร้างด้านรูปแบบคำประพันธ์ ผู้วิจัยปรับประยุกต์ใช้แนวคิดของ จารุบุตร เรืองสุวรรณ (2520); จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521); บุญธรรม ทองเรือง (2536); รำเพย ไชยสินธุ์ (2537); สีลา วีระวงศ์ (2539) และ 2) การประกอบสร้างด้านโครงสร้างภาษา ผู้วิจัยปรับประยุกต์ใช้ทฤษฎีแทกมีมิก (Tagmemics) ของ ลองเอเคอร์ (Longacre) ปรับประยุกต์ใช้แนวคิดของ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537); วรวรรณ ศรียาภัย (2554); ชลธิชา บำรุงรักษ์ (2554); วรวรรณ ศรียาภัย (2556); จันทิมา อังคพณชกิจ (2557) และกัลยา กุลสุวรรณ (2553) เพื่อศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างสัมพันธสาร การเริ่มต้น และการลงท้าย การแสดงหัวเรื่อง และการเปลี่ยนหัวเรื่อง การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ และการเชื่อมโยงความ

จากขอบเขตด้านกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่นำเสนอมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสม และใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ ในประเด็นต่อไปนี้

2.1.1 การประกอบสร้างด้านรูปแบบคำประพันธ์ ประกอบด้วย

1) คณะ คือ แบบบังคับที่วางกำหนดไว้ว่า คำประพันธ์แต่ละชนิดนั้นจะต้องมีจำนวนบท จำนวนวรรค ลักษณะของคำ หรือจำนวนคำในแต่ละวรรคเท่าใด

2) สัมผัส คือ ลักษณะบังคับที่ใช้คำที่มีเสียงคล้องจองกัน มี 2 ชนิด คือ สัมผัสนอกและสัมผัสใน สัมผัสนอก คือ คำที่ใช้สระคล้องจองกัน และถ้ามีตัวสะกดต้องสะกดมาตราเดียวกัน สัมผัสนอก เป็นสัมผัสบังคับที่ต้องมีในบทประพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งมีสัมผัสที่ส่งและรับกันระหว่างวรรค ระหว่างบาท และระหว่างบท และต้องเป็นสัมผัสสระเท่านั้น สัมผัสใน คือ คำที่มีเสียงสระ หรือเสียงพยัญชนะคล้องจองในวรรคเดียวกัน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ หรือสัมผัสอักษร

2.1.2 การประกอบสร้างด้านโครงสร้างภาษา ประกอบด้วย

1) การเริ่มต้นและการลงท้าย (Starting and ending)

การเริ่มต้น เป็นกลวิธีการใช้คำ วลี หรือข้อความขึ้นต้นบทในส่วนนำ (เริ่มเรื่อง) ก่อนเข้าสู่ส่วนเนื้อหาอวยพรการลงท้าย คือ การใช้คำสำหรับจบบท ซึ่งจะปรากฏอยู่ในตำแหน่งท้ายสุดของวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

2) การแสดงหัวเรื่องและการเปลี่ยนหัวเรื่อง (Topic and topic shift)

การแสดงหัวเรื่อง คือ การที่ผู้ประพันธ์จะมุ่งคนใช้ภาษาที่บ่งบอกว่า สิ่งที่จะพูดหรือเขียนต่อไปนั้น เป็นหัวเรื่อง เช่น ใช้คำที่อ้างถึงผู้บริจาคทำบุญ ใช้อุปากย์หรือวลี ที่แสดงการอ้างถึงสาเหตุ หรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ช่วยเหลือพร การเปลี่ยนหัวเรื่อง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวเรื่องย่อย คือ การที่ผู้ประพันธ์บทเพลง/ผู้ช่วยเหลือพร ส่งสารว่า จะเปลี่ยนหัวเรื่องหนึ่งไปยังอีกหัวเรื่องหนึ่ง จะมีสัญญาณทางภาษาเป็น ตัวบ่งบอกให้ทราบว่า ผู้ส่งสารกำลังจะเปลี่ยนหัวเรื่อง

3) การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ (Given information)

การแสดงเนื้อหาเก่า คือ การที่ผู้ประพันธ์ใช้โครงสร้างนามวลี ทำหน้าที่ เป็นประธานของประโยค การใช้รูปแทนหน่วยนาม

เนื้อหาใหม่ คือ การเรียงลำดับเนื้อหาใหม่ไว้ในส่วนหลังของข้อความ เพราะส่วนหน้าของข้อความจะเป็นเนื้อหาเก่า ใช้รูปภาษาเพื่อแสดงว่า ข้อความที่ตามหลังมานั้น เป็นเนื้อหาใหม่

4) การเชื่อมโยงความ (Cohesion)

การเชื่อมโยงความ หมายถึง ความสัมพันธ์และต่อเนื่องกันของประโยคต่าง ๆ ในสัมพันธ์สาร ซึ่งจะช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจในสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการได้ การเชื่อมโยงความมี 4 ประเภท คือ การอ้างถึง (reference) การละ (ellipsis) การใช้คำเชื่อมสัมพันธ์สาร (conjunction) และการใช้คำศัพท์ (lexical cohesion)

2.2 การประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน ผู้วิจัยปรับ

ประยุกต์ใช้แนวคิด พระยาอุปกิตศิลปสาร (2533); จำเพย ไชยสินธุ์ (2537); วันเนา ญูเด็น (2525); จิตรลดา สุวัติกุล (2532); สายทิพย์ นุกูลกิจ (2534); วิภา กงกะนันท์ (2538); วรวรรณ์ ศรียาภัย (2556) และปรับประยุกต์ใช้แนวคิดจากงานวิจัยของ พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ (2524); เบญจมาศ เพชรสม (2536); ประภาส ทิพยมาศ (2551) และพงศ์วัช จรูญฐิติวัฒน์ (2558) เพื่อศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการใช้คำ กลวิธีการใช้เสียงสัมผัส และกลวิธีการใช้โวหาร ภาพพจน์

จากขอบเขตด้านกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่นำเสนอมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัย ได้นำมาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสม และใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ในประเด็นต่อไปนี้

2.2.1 กลวิธีการใช้คำ คือ การเลือกใช้ถ้อยคำภาษาเพื่อสื่อความคิด ความหมาย ไปยังผู้บริจาคทานหรือผู้ฟัง วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน แม้จะเป็นการสื่อสารทางเดียว ไม่มีการตอบโต้ระหว่างกัน หากผู้ประพันธ์เลือกสรรถ้อยคำที่สละสลวย งดงาม มีความเหมาะสม

กับบริบทเนื้อหา ประกอบกับพระสงฆ์หรือผู้ทำหน้าที่แหล่อวยพร นำวจนะมงคลไปแหล่ด้วยน้ำเสียง สีส่า ท่วงทำนองที่ไพเราะ ก็จะทำให้ผู้บริจาดทานหรือผู้ฟังมีความประทับใจ อิ่มเอมใจ เมื่อได้ยินได้ฟังคำอวยพรแล้ว เกิดจินตภาพขึ้นในใจ มีอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามว่าความสุข ความเจริญ และความดีงามทั้งหลายจะเกิดขึ้นตามคำอวยพรนั้น ซึ่งจะศึกษาในประเด็น การใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน การใช้คำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ การใช้คำบุรุษสรรพนาม การใช้คำวิเศษณ์ การใช้คำซ้อน การใช้คำซ้ำ การซ้ำคำ การใช้คำย่อ การใช้คำไวพจน์ และการใช้คำศัพท์สแลง

2.2.2 กลวิธีการใช้เสียงสัมผัส คือ การเลือกใช้ถ้อยคำที่ก่อให้เกิดพลังทางภาษา ซึ่งพลังของคำเกิดจากการใช้เสียงสัมผัสพยัญชนะ เสียงสระ และเสียงวรรณยุกต์ เมื่อนำไปแหล่อวยพร ก่อให้เกิดเสียง จังหวะ สีส่า ท่วงทำนอง ที่มีความไพเราะสละสลวย ประกอบกับความหมายของคำอวยพรอันเป็นมงคล เมื่อผู้บริจาดทานได้ยินได้ฟังแล้ว เกิดกำลังใจ อิ่มเอมใจ ที่ได้บริจาดทาน เป็นกลวิธีการใช้พลังของภาษา เป็นสื่อ่นำจิตใจโดยอาศัยความสัมพันธ์ของเสียง และความหมายเป็นสำคัญ ซึ่งจะศึกษาในประเด็น เสียงสัมผัสพยัญชนะ เสียงสัมผัสสระ และเสียงสัมผัสวรรณยุกต์

2.2.3 กลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ คือ การใช้โวหารเพื่อทำให้วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน ความหลากหลาย คมคาย ให้แง่คิดที่กว้างขวาง และสละสลวยขึ้น โดยเฉพาะทำให้เกิดภาพ เกิดจินตนาการขึ้นในใจ เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้บริจาดทานหรือผู้ฟัง มีอารมณ์ร่วมตรงตามความมุ่งหมายของการอวยพร ช่วยทำให้เห็นภาพ และเข้าใจความหมายของวจนะมงคลนั้น ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะศึกษาในประเด็น การใช้โวหารอุปมา การใช้โวหารอุปลักษณ์ การใช้โวหารนามนัย การใช้โวหารบุคลาธิษฐาน การใช้โวหารอธิพจน์ การใช้โวหารสัทพจน์ และการใช้โวหารปฏิพากย์

นิยามศัพท์เฉพาะ

การศึกษาการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์เฉพาะเพื่อใช้ในการวิจัย ดังนี้

การประกอบสร้างวจนะมงคล หมายถึง กลวิธีทางภาษาในการประกอบสร้างรูปแบบคำประพันธ์ การเริ่มต้นและการลงท้าย การแสดงหัวเรื่องและการเปลี่ยนหัวเรื่อง การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ และการเชื่อมโยงความ กลวิธีทางภาษาในการใช้ถ้อยคำ เสียงสัมผัส และการใช้โวหารภาพพจน์ ประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อหาวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน

วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน หมายถึง บทเพลงอวยพรสำนวนอีสานที่มีเนื้อหาในการอวยชัยให้พร ใช้เพื่ออนุโมทนาให้กับผู้มาร่วมทำบุญบริจาคทานในงานบุญประเพณีทั่วไปของชาวอีสาน โดยเชื่อว่าถ้อยคำในวจนะมงคลพื้นที่ถิ่นอีสานนี้เป็นถ้อยคำมงคล มีความดีความงาม ความเจริญรุ่งเรืองด้วยจตุรพิธพรชัย ปฏิภาณธนสารสมบัติ ลาภยศสรรเสริญ บริวารและปัญญา อันจะนำไปสู่เป้าหมายแห่งความสุข และความสำเร็จตั้งใจปรารถนา

วรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะการใช้ภาษาในการแต่งวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน ประกอบด้วย ศิลปะการใช้คำ ศิลปะการใช้เสียงสัมผัส และศิลปะการใช้โวหารภาพพจน์

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1. มีความรู้ความเข้าใจในโครงสร้างทางภาษาในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน
2. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน
3. มีความเข้าใจในอัตลักษณ์ทางภาษาที่ใช้ในการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน
4. สามารถนำองค์ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยฉบับนี้ ไปพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยวรรณกรรมอีสานในรูปแบบอื่นได้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อิสานครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวม และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหา สาระตละในวจนะมงคลในพื้นที่อิสาน และวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อิสาน ผู้วิจัยได้ศึกษา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย โดยแบ่งสาระสำคัญออกเป็นหัวข้อ ดังนี้

1. กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

- 1.1 ความเป็นมาของทฤษฎี
- 1.2 แนวความคิดของทฤษฎี
- 1.3 หลักในการสร้างทฤษฎี
- 1.4 คุณค่าของทฤษฎี

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธสาร

2.1 มโนทัศน์เกี่ยวกับสัมพันธสาร

- 2.1.1 ความหมายของสัมพันธสาร
- 2.1.2 ความสำคัญของสัมพันธสาร
- 2.1.3 ประเภทของสัมพันธสาร
- 2.1.4 วิธีการวิเคราะห์สัมพันธสาร
- 2.1.5 แนวการวิเคราะห์สัมพันธสาร

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธสาร

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวจนะมงคลในพื้นที่อิสาน (บทแหล่อวยพร สำนวนอิสาน)

3.1 มโนทัศน์เกี่ยวกับวรรณกรรมอิสาน

- 3.1.1 ลักษณะวรรณกรรมอิสาน
- 3.1.2 ประเภทวรรณกรรมอิสาน

3.2 มโนทัศน์เกี่ยวกับการแหล่และท่วงทำนองการเทศน์แหล่

- 3.2.1 ความหมายของการแหล่/เทศน์แหล่
- 3.2.2 ท่วงทำนองการเทศน์แหล่

- 3.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน (บทเพลงอวยพรสำนวนอีสาน)
 - 3.3.1 กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก
 - 3.3.2 กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับท่วงทำนองในการแหลและการเทศน์แหล
 - 3.3.3 กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับคำอวยพร
- 4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณศิลป์
 - 4.1 มโนทัศน์เกี่ยวกับวรรณศิลป์
 - 4.1.1 ความหมายของวรรณศิลป์
 - 4.1.2 การวิเคราะห์วรรณศิลป์
 - 1) การใช้คำ
 - 2) การใช้เสียงสัมผัส
 - 3) การใช้โวหารภาพพจน์
 - 4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์วรรณศิลป์

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

การศึกษาวเคราะห์การประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสานครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎีแทกมีมิก (tagmemics) ของ Kenneth L. Pike ที่สอดคล้องกับการวิเคราะห์สัมพันธสารประเภทนี้ ตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ คือ การพิจารณาการประกอบสร้างสารัตถะในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ซึ่งทฤษฎีแทกมีมิกนี้ ผู้วิจัยศึกษาจากข้อมูลที่เรียบเรียงโดยสมทรง บุรุษพัฒน์ (2537, หน้า 8-23) สรุปได้ว่า

1. ความเป็นมาของทฤษฎีแทกมีมิก

ทฤษฎีแทกมีมิก เกิดขึ้นในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1950 ผู้ที่เป็นต้นคิด คือ Kenneth L. Pike สาเหตุของการตั้งทฤษฎีนี้ขึ้นมาเนื่องมาจาก ในสมัยนั้น นักภาษาศาสตร์กลุ่มเน้นโครงสร้างได้วิเคราะห์ภาษาโดยเน้นการจำแนกชนิดของคำเป็นสำคัญ โดยไม่ได้สนใจหน้าที่ของคำ แต่เมื่อต้องการนำหน้าที่ของคำมาเกี่ยวข้องด้วย จึงทำให้เกิดความสับสนระหว่างหน้าที่ของคำและชนิดของคำ ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีแทกมีมิกจึงเกิดขึ้นเพื่อขจัดความสับสนนี้ โดย Pike ได้เสนอความแตกต่างระหว่าง หน้าที่ (function-slot) และชนิดของหน่วยทางภาษา (filler-set) ซึ่งรวมกันเป็นหน่วยหน้าที่ (function unit) มีชื่อว่า แทกมีม (tagmeme) ซึ่งแต่เดิมนั้นใช้ชื่อ แกรมมีม (grameme) แทนหน่วยของไวยากรณ์ (a unit of grammar) ต่อมาจึงได้นำคำที่ Bloomfield (1933) ใช้คือ แทกมีมแทนแกรมมีม อย่างไรก็ตามการนำคำ แทกมีม (tagmeme) มาใช้ จะเป็นคนละความหมายกับที่ Bloomfield ใช้ ซึ่งเหตุผลที่เปลี่ยนจากแกรมมีมเป็นแทกมีมนั้น เพราะว่า

นักภาษาศาสตร์หลายคนเกิดความสับสน ระหว่างแกรมมีม และกราฟฟิม (grapheme) ซึ่งเป็นหน่วยทางการเขียน

กล่าวโดยสรุป พื้นฐานของทฤษฎีแทกมีมิก คือ ภาษาศาสตร์ เน้นการบรรยาย ซึ่งไม่ต่างไปจากภาษาศาสตร์กลุ่มเน้นโครงสร้าง แต่แทนที่จะใช้การวิเคราะห์ส่วนประชิดเหมือนกับนักภาษาศาสตร์กลุ่มเน้นโครงสร้าง ไวยากรณ์ แทกมีมิกกลับใช้หน่วยหน้าที่ที่เรียกว่า แทกมีม ในการวิเคราะห์ภาษาแทน

2. แนวความคิดของทฤษฎีแทกมีมิก

Pilke ได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก Edward Sapir (1884–1939) ซึ่งเป็นนักภาษาศาสตร์และนักมานุษยวิทยา ซึ่งให้ความสำคัญต่อระบบแบบแผนของภาษา และปฏิกริยาของเจ้าของภาษาที่มีต่อการอ่านและการเขียนภาษาของตนเอง จากแนวคิดดังกล่าวนี้เอง ทฤษฎีแทกมีมิก จึงมีจุดประสงค์ที่จะค้นหาระบบแบบแผนของภาษา รวมถึงการกล่าวถึงระบบของภาษาอย่างถูกต้องเหมาะสม และสละสลวย ทฤษฎีนี้จะให้ความสำคัญกับการบรรยายข้อมูลทางภาษาที่สังเกตเห็นและผู้ออกภาษาใช้พูดอยู่จริงในขณะนั้น ดังนั้น ทฤษฎีจึงเน้นความมีลักษณะเฉพาะของตนเองในแต่ละภาษา ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชนกลุ่มที่พูดภาษานั้น ทฤษฎีแทกมีมิก สนับสนุนให้เห็นคุณค่าของลักษณะเฉพาะของภาษา ขณะเดียวกันก็ให้ผู้ที่ใช้ทฤษฎีนี้ตระหนักถึงลักษณะต่าง ๆ ที่ภาษานั้นมีเหมือนกับภาษาอื่น ๆ ด้วย

Pilke มองว่าภาษา คือ พฤติกรรมที่มีจุดประสงค์แน่นอน และเกิดขึ้นในบริบทของพฤติกรรมที่กว้างขึ้นไปอีก ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความเข้าใจภาษา ทำให้เห็นว่าเรากำลังเกี่ยวข้องกับเรื่องของจุดประสงค์ (purpose) เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจะต้องแยกความแตกต่างระหว่างจุดประสงค์ และสื่อ (means) ที่เราใช้ในการแสดงจุดประสงค์ สิ่งที่เราเรียกว่าจุดประสงค์ ก็คือการสื่อความหมาย (meaning หรือ communication function) นั่นเอง และสื่อที่ใช้ในการแสดงจุดประสงค์ก็คือ สิ่งที่ใช้ในการสื่อความหมาย (symbolic function หรือ form) ดังนั้น ในการบรรยายภาษาทั้งสองส่วนนี้จะต้องไปด้วยกันเสมอ เรียกว่า เป็นหน่วยของภาษา (a unit of language)

การเน้นว่าภาษา คือ พฤติกรรม จึงเป็นพื้นฐานของทฤษฎีแทกมีมิก ที่มีจุดประสงค์ที่จะสร้างทฤษฎีให้เพียงพอที่จะบรรยายทั้งภาษาและพฤติกรรมอื่น ๆ ของมนุษย์ เมื่อมองว่าภาษาเป็นพฤติกรรม วิชาภาษาศาสตร์จึงไม่ใช่แขนงวิชาที่มีลักษณะเฉพาะของวิชาภาษาศาสตร์เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่ยังรับเอาแขนงวิชาอื่น ๆ ที่ศึกษามนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์มาเกี่ยวข้องด้วย เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เป็นต้น ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ทฤษฎีแทกมีมิก จึงไม่ยึดมั่นว่า เป็นทฤษฎีที่มีความถูกต้องอยู่เพียงทฤษฎีเดียว หากแต่เป็นทฤษฎีที่มี

ความยืดหยุ่น ทั้งนี้เพราะภาษามีระบบที่ซับซ้อน มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หากที่จะสร้างกฎเกณฑ์ทางภาษาที่ตายตัวได้

3. หลักในการสร้างทฤษฎี

หลักการสำคัญในการสร้างทฤษฎี มี 4 ประการ คือ หน่วยของภาษา (unit) ลำดับชั้น (hierarchy) บริบท (context) และการมองโลก (perspection) สรุปได้ ดังนี้

3.1 หน่วยของภาษา (unit) มี 3 ส่วน ที่ต่างกันแต่มีลักษณะคาบเกี่ยวกัน ได้แก่

1) ลักษณะที่ทำให้หน่วยของภาษาแตกต่างจากหน่วยอื่น (feature mode หรือ contrast) หน่วยของภาษานั้นจะกำหนดได้ว่ามีลักษณะเช่นไร ก็ต่อเมื่อสามารถบอกได้ว่าหน่วยนั้นต่างจากหน่วยอื่นอย่างไร เมื่อกำหนดได้แล้ว ไม่ว่าหน่วยของภาษานั้นจะไปปรากฏที่ใด ในบริบทอย่างไร ก็จะตามหาได้เสมอ เป็นการหาความแตกต่างของหน่วยทางภาษาเพื่อไปถึงลักษณะเฉพาะของหน่วยในภาษานั้นเอง 2) ลักษณะการแปรของหน่วยภาษา (manifestation) คือ การแปรของภาษาตามสิ่งแวดล้อมหรือบริบท เช่น การออกเสียงในภาษาไทยในบางคำ บางครั้งออกเสียงสั้น บางครั้งออกเสียงยาว ซึ่งทำให้ลักษณะทางสัทศาสตร์แตกต่างกัน และ 3) ลักษณะการปรากฏหรือการแจกแจงของหน่วยในภาษา (distribution) เป็นการแจกแจงหน่วยภาษา เมื่อมีหน่วยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกล่าว คือ การพิจารณาหน่วยของภาษานั้นจะพิจารณาในฐานะที่ทำหน้าที่เป็นสมาชิกหนึ่งในบรรดาสมาชิกทั้งหมด เช่น คำที่ปรากฏในตำแหน่งเดียวกัน และทำหน้าที่เหมือนกัน

3.2 ลำดับชั้น (hierarchy) ในปี 1949 Pike มองว่า หน่วยของภาษาที่เล็กกว่าจะประกอบกันขึ้นเป็นหน่วยที่ใหญ่กว่าหน่วยของภาษาต่างระดับกัน มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ไม่แยกออกจากกันลำดับชั้นมี 3 ประเภท คือ 1) ลำดับชั้นด้านความหมาย (referential hierarchy) 2) ลำดับชั้นระบบเสียง (phonological hierarchy) และ 3) ลำดับชั้นทางไวยากรณ์ (grammatical hierarchy) ซึ่งใน 3 ระดับชั้นนี้ ระดับชั้นทางไวยากรณ์เป็นลำดับชั้นที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์สัมพันธ์สารมากที่สุด แต่ละระดับชั้นจะมีหน่วยของภาษาลดหลั่นกันไปตามลำดับคือ

การสนทนา (conversation)

การสนทนาโดยโต้ตอบอย่างสั้น (exchange or minimum dialogue)

การพูดของคนคนเดียว (monologue)

ย่อหน้า (paragraph)

ประโยค (sentence)

อนุพากย์ (clause)

วลี (phrase)

คำ (word)

กลุ่มหน่วยคำ (stem)

หน่วยคำ (morpheme)

หน่วยเสียง (phone)

ลำดับชั้นทางไวยากรณ์ตามทฤษฎีแทกมีมิก ประกอบด้วย หน่วยที่เล็กที่สุด คือ หน่วยเสียง ซึ่งประกอบขึ้นเป็นหน่วยที่ใหญ่กว่า คือ หน่วยคำ หน่วยคำ ประกอบขึ้นเป็นกลุ่มหน่วยคำ กลุ่มหน่วยคำ ประกอบขึ้นเป็นหน่วยที่ใหญ่กว่า คือ หน่วยคำ จากหน่วยคำ ก็ประกอบขึ้นเป็นหน่วยที่ใหญ่กว่า คือ หน่วยวลี หน่วยวลี ก็ประกอบขึ้นเป็นหน่วยที่ใหญ่กว่าต่อไป จนถึงหน่วยที่ใหญ่ที่สุดในลำดับชั้นทางไวยากรณ์ คือ การสนทนา

3.3 บริบท(context)ในการวิเคราะห์ภาษา ทฤษฎีแทกมีมิกให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมหรือบริบท เพราะเชื่อว่าหน่วยของภาษาหน่วยหนึ่งอาจจะมีผลต่ออีกหน่วยหนึ่งของภาษาก็ได้ นอกจากนี้หน่วยภาษายังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหัวข้อ สীลา ชนิด หรือสถานการณ์ของเรื่องที่จะพูดหรือเขียนด้วย

3.4 การมองโลก (perspective) หมายถึง การมองภาษา ซึ่งทฤษฎีแทกมีมิกมองภาษา 3 ลักษณะ คือ 1) ภาษา คือ สิ่งที่เป็นชิ้น ๆ (particle) โดยแต่ละชิ้นสามารถแยกออกจากกันได้ และมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง 2) ภาษาเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องกัน (wave) ถึงแม้จะมองภาษาและแยกออกเป็นชิ้น แต่ในระบบภาษาพูดแต่ละชิ้นเหล่านั้นจะปรากฏต่อเนื่องกัน ไม่อาจแยกออกจากกันได้ และ 3) ภาษาเป็นหน่วยหนึ่งของระบบที่เปรียบเทียบต่าง (a system of contrasts) กล่าวคือ หน่วยของภาษาทุกหน่วยต้องอยู่ในระบบเดียวกัน หน่วยภาษาหนึ่ง ๆ ไม่อาจปรากฏตามลำพังได้ แต่หน่วยภาษาในระบบแต่ละหน่วยจะมีบทบาทหน้าที่ของหน่วยภาษานั้นเอง ซึ่งเกิดจากการที่ระบบเป็นตัวกำหนด

4. คุณค่าของทฤษฎีแทกมีมิก

ทฤษฎีแทกมีมิก ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของภาษา เสนอวิธีการวิเคราะห์ภาษาที่ไม่มีภาษาเขียน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ภาษาอื่น ๆ รวมถึงการแปล การเรียนรู้ภาษา และการอ่านออกเขียนได้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับแขนงวิชาอื่น ๆ เช่น มานุษยวิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา เป็นต้น นอกจากนี้ ความคิดเรื่องลำดับชั้นทางความหมายสามารถนำไปใช้อธิบายเรื่องราวที่ซับซ้อนทางภาษาได้ ในขณะที่การเน้นเรื่องการแยกประเภท มีประโยชน์อย่างยิ่งเพราะการแบ่งประเภทของหน่วยในภาษาออกเป็นระดับประโยค ย่อหน้า และสัมพันธ์สาร เป็นการวางแนวทางไปสู่วิธีการวิเคราะห์สัมพันธ์สาร ซึ่งทำให้ทฤษฎีแทกมีมิก ประสบความสำเร็จมากที่สุดในวิชาภาษาศาสตร์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธสาร

ผู้วิจัยได้จำแนกประเด็นการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการประกอบสร้างสารัตถะในวาทะนิพนธ์ในพื้นถิ่นอีสานด้านโครงสร้างภาษา อันจะเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับการวิจัย โดยได้แบ่งประเด็นเนื้อหาที่จะกล่าวถึง 2 ประเด็น คือ 1) มโนทัศน์เกี่ยวกับสัมพันธสาร 2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธสาร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. มโนทัศน์เกี่ยวกับสัมพันธสาร

วรวรรณ ศรียาภัย (2556, หน้า 199–200) กล่าวถึงมโนทัศน์ของสัมพันธสารว่า เมื่อ พ.ศ. 2546 ราชบัณฑิตยสถาน โดยคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ทางภาษาไทย (กลุ่มภาษาศาสตร์ทั่วไป) ได้ประกาศใช้คำว่า “สัมพันธสาร” ลงในหนังสือศัพท์ภาษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งคำว่า “สัมพันธสาร” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “discourse” นอกจากคำว่า “สัมพันธสาร” ยังมีคำไทยที่เป็นศัพท์บัญญัติอีก 2 คำ คือ “ถ้อยความต่อเนื่อง” และ “วาทกรรม” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “discourse” เช่นกัน

จันทิมา อังคพณิชกิจ (2557, หน้า 14) กล่าวว่า การศึกษาที่มุ่งเน้นทางภาษาศาสตร์ มักจะใช้คำว่า “สัมพันธสาร” เพราะเป็นคำศัพท์ที่ครอบคลุมความหมายของ “discourse” ในมิติภาษาได้ดีที่สุด เนื่องจากแสดงให้เห็นว่า เป็นเรื่องของการใช้ภาษาในการสื่อสาร มีนัยยะที่บ่งบอกถึงการมีบริบทของการใช้ ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่ามีองค์ประกอบในเรื่องของเอกภาพที่ทำให้เห็นว่าการจะเป็น “discourse” เดียวกันได้นั้น จะต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะสัมพันธ์ภายในตัวบทเดียวกัน หรือความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทอื่น ๆ ก็ได้ แต่ถ้าหากเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นมิติทางสังคมศาสตร์ นิยมให้คำว่า “วาทกรรม” ซึ่งเป็นคำที่ใช้แทน “discourse” ในมิติสังคมได้ดีที่สุด เนื่องจากเน้นที่นัยนามธรรมของ discourse มากกว่าที่จะเน้นรูปและกลไกทางภาษา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่สนใจเรื่องภาษา เพียงแต่ภาษาถูกมองข้ามไป เพราะมุ่งที่จะตอบคำถามและอธิบายประเด็นทางสังคมมากกว่านั่นเอง ดังนั้น หากการศึกษานั้นมีทั้งมิติทางภาษาและมิติทางสังคม ก็มักจะใช้คำว่า “วาทกรรม” นอกจากนี้ยังมีคำอื่น ๆ อีกหลายคำ ที่ใช้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “discourse” เช่น วาทะ ปริเฉท ข้อความ ภาษาระดับข้อความ เป็นต้น

สำหรับมโนทัศน์ของสัมพันธสารที่จะกล่าวต่อไปนี้มี 4 ประเด็น คือ ความหมายของสัมพันธสาร ความสำคัญของสัมพันธสาร ประเภทและโครงสร้างของสัมพันธสาร และวิธีการวิเคราะห์สัมพันธสาร สรุปได้ดังนี้

1.1 ความหมายของสัมพันธสาร

พจนานุกรมศัพท์บัญญัติภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2553, หน้า 135) ให้ความหมายของ “สัมพันธสาร” ไว้ในคำว่า “สัมพันธสารวิเคราะห์”

(discourse analysis) ว่า เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับร้อยเรียงประโยคในภาษาพูดและภาษาเขียน ขึ้นเป็นหน่วยที่ใหญ่ขึ้นกว่าระดับประโยค คือ ระดับย่อหน้า หรือเป็นบทสนทนา และบทสัมภาษณ์ ต่าง ๆ

สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537, หน้า 1-2) เรียก “สัมพันธสาร” ว่า “วจนะ” หมายถึง วจนะซึ่งเป็นคำพูดระหว่างสองคนขึ้นไป (dialogue discourse) และวจนะซึ่งเป็นการพูดของ คนคนเดียว (monologue discourse) วจนะจะมีใจความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีการเชื่อมโยง ของข้อความ

ชลธิชา บำรุงรักษ์ (2554, หน้า 128) เรียก “สัมพันธสาร” ว่า “ระบบข้อความ” หมายถึง หน่วยทางภาษาที่แสดงการใช้ภาษาจริง ๆ ที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสาร ปรากฏต่อเนื่องกัน ในระดับที่สูงกว่าประโยคโดด ๆ ทั้งภาษาพูด และภาษาเขียน

เพียรศิริ วงศ์วิมานนท์ (2530, หน้า 33) เรียก “สัมพันธสาร” ว่า “ปริจเฉท” หมายถึง รูปภาษาที่มีโครงสร้าง และจัดเป็นรูปโครงสร้างระดับที่สูงที่สุดในบรรดารูปภาษาทั้งหมด นอกจากนี้ องค์ประกอบของปริจเฉทต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน กล่าวคือ “จะต้องพูดถึง หรือให้เรื่องราวเรื่องเดียวกัน ซึ่งขอเรียกคุณสมบัตินี้ว่า อรรถเอกภาพ (coherence) นอกจากนี้ ยังต้องมีความสัมพันธ์อีกลักษณะหนึ่ง คือ การเชื่อมโยง (cohesion) ระหว่างประโยคต่าง ๆ”

วรวรรณ ศรียากย์ (2556, หน้า 200) อธิบายว่า “สัมพันธสาร” หมายถึง หน่วยภาษาในระดับสูงกว่าประโยค มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบ ซึ่งมนุษย์ ใช้ในการสื่อสารจริง มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ทั้งภาษาที่พูดคนเดียวและพูดโต้ตอบกัน

พิณทิพย์ ทวยเจริญ (2547, หน้า 378) กล่าวว่า “สัมพันธสาร” หมายถึง ข้อความทางภาษาที่มนุษย์ใช้ในการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อาจแสดงในลักษณะสัมพันธสาร จากการพูด (spoken discourse) และสัมพันธสารจากการเขียน (written discourse)

โดยสรุป สัมพันธสาร คือ หน่วยภาษาที่อยู่ในระดับสูงกว่าประโยค ซึ่งหน่วยภาษา ที่สูงกว่าระดับประโยคนี้ มนุษย์ใช้สื่อสารในชีวิตจริง มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ทั้งภาษาที่พูด คนเดียว และภาษาที่พูดโต้ตอบสนทนากัน มีการเชื่อมโยงต่อเนื่องกันตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบ

1.2 ความสำคัญของสัมพันธสาร

สัมพันธสารมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการศึกษาด้านภาษาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมีการพัฒนาแนวคิดและวิธีการที่ก้าวข้ามจากตัวภาษาเพียงอย่างเดียว ไปสู่ผู้ใช้ภาษาและสิ่งที่แวดล้อมของผู้คนในสังคม สัมพันธสารจึงมีความเกี่ยวข้องกับ ศาสตร์สาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านสังคมศาสตร์ และในอนาคตจะยิ่งมีความเป็นสหวิทยาการ หรือบูรณาการศาสตร์อื่น ๆ มากยิ่งขึ้น ความสำคัญของสัมพันธสาร จึงสรุปได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1.2.1 ความสำคัญต่อวิชาการด้านภาษาศาสตร์

การศึกษาวิเคราะห์ภาษาในยุคแรก นักภาษาศาสตร์ได้กำหนดขอบเขตของภาษาว่า ควรจะศึกษาแค่ระดับประโยค ซึ่งเป็นหน่วยในภาษาที่มีลักษณะอิสระไม่ขึ้นอยู่กับหน่วยในภาษาที่ใหญ่กว่า ทำให้เกิดข้อจำกัดในวิชาภาษาศาสตร์ เพราะการกำหนดขอบเขตของหน่วยในภาษาระดับประโยคทำให้เกิดปัญหาในการอธิบายสิ่งต่าง ๆ ผลที่ตามมาจากข้อจำกัดนี้ทำให้ Postal ต้องเอาข้อมูลเรื่องคำสรรพนามออกจากการวิเคราะห์ เพราะการวิเคราะห์สรรพนามต้องพิจารณาหน่วยในภาษาที่เกินกว่าระดับประโยค ในขณะเดียวกัน Kenneth L. Pike ได้ใช้แนวทางของทฤษฎีแทกมิกในการศึกษาภาษา ซึ่งไม่ได้จำกัดการศึกษาอยู่แต่ระดับประโยคเท่านั้น Kenneth L. Pike มองพฤติกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่ตกทอดมาจากวัฒนธรรม พฤติกรรมเหล่านี้จะเป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มคนที่อยู่ในสังคมเดียวกัน พฤติกรรมจะมีจุดเริ่มต้นและจุดจบที่แน่นอน Kenneth L. Pike มองว่า สัมพันธสารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่ง เรียกว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับการพูด (verbal behaviour) เพราะสัมพันธสารมีจุดเริ่มต้นและจุดจบ และยังมีโครงสร้างภายใน (internal structure) ต่อมาในปี ค.ศ. 1965 Robert E. Longacre ได้ศึกษาค้นคว้าทางด้านสัมพันธสารอย่างจริงจัง จนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง เขาได้เสนอแนวคิดที่สำคัญว่า การศึกษาหน่วยของภาษาที่ใหญ่กว่าประโยคนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งในระดับไวยากรณ์ เพราะปรากฏการณ์ทางภาษาหลายประการจะสามารถอธิบายได้อย่างกระจ่างชัดด้วยสัมพันธสาร (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2537, หน้า 3-4)

1.2.2 ความสำคัญต่อศาสตร์แขนงอื่น

สัมพันธสาร หากนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวัฒนธรรมปฏิบัติศาสตร์ จะทำให้สามารถวิเคราะห์ และตีความข้อความเพื่อช่วยให้เข้าใจความหมายของข้อความที่ถูกใช้ในบริบทต่าง ๆ และเพื่อช่วยให้เข้าใจผู้ร่วมสื่อสารที่อยู่ในบริบททางสถานการณ์ และทางสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จึงนับว่ามีประโยชน์อย่างมาก โดยเฉพาะผู้ที่สนใจประเด็นเกี่ยวกับการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม หากนำสัมพันธสารไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวัฒนธรรมศาสตร์ จะทำให้สามารถวิเคราะห์ลักษณะข้อความประเภทต่าง ๆ ที่มีการสื่อสารอยู่ในสังคม เช่น การโฆษณา การหาเสียง การสื่อสารเฉพาะแบบอื่น ๆ ส่วนใหญ่มักจะใช้ในการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมและวรรณคดี ส่วนที่เป็นข้อมูลภาษาเฉพาะแบบอื่น ๆ มักจะศึกษาควคู่ไปกับลักษณะทางวาทศิลป์ เช่น วาทศิลป์ของภาษานักการเมือง เป็นต้น หากนำสัมพันธสารไปวิเคราะห์ และตีความประเด็นทางสังคมศาสตร์ที่แฝงมากับภาษาที่ใช้บริบท และมีรูปแบบต่าง ๆ กัน การวิเคราะห์สัมพันธสารเช่นนี้ จำเป็นต้องอาศัยแนวคิดและวิธีการอธิบายของทฤษฎีทางสังคม มาช่วยเพื่อให้เข้าใจมิติเชิงสังคมที่แฝงอยู่ด้วย การศึกษาแนวนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายว่า

เหตุใดประเด็นทางสังคมเหล่านี้จึงถูกแสดงออกมา และแสดงออกมาผ่านภาษาอย่างไร การศึกษาด้านสังคมศาสตร์นี้ จะเรียกว่า “วาทกรรม” หรือ “วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์” (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2557, หน้า 25-27)

หากเป็นการศึกษาเชิงจิตวิทยา จะมุ่งศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทางสมอง ที่เกี่ยวข้องกับการแปลถอดคำ การรับรู้ภาษา การเข้าใจภาษา และการเรียนรู้ภาษา ส่วนการศึกษาทางมานุษยวิทยา จะศึกษาเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ โดยใช้ข้อมูลทางภาษา เช่น วรรณคดี วรรณกรรม ตำนาน นิทาน นวนิยาย บทเพลง ภาษิต ลำนำ ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาสัมพันธ์สารกับศาสตร์แขนงอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ไปจากฐานของสัมพันธ์สารทางภาษาศาสตร์ทั้งสิ้น (วรวรรณ ศรียาภัย, 2556, หน้า 202)

1.3 ประเภทของสัมพันธ์สาร

การแบ่งประเภทของสัมพันธ์สารสามารถทำได้หลายวิธี แต่ละวิธีจะได้ประเภทของสัมพันธ์สารที่ต่างกัน การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการแบ่งประเภทของสัมพันธ์สารตามแนวคิดของ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537, หน้า 25-26); วรวรรณ ศรียาภัย (2556, หน้า 207-208); จันทิมา อังคพณิชกิจ (2557, หน้า 64 -78) สรุปดังนี้

สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537, หน้า 25-26) แบ่งประเภทของสัมพันธ์สารตามที่ Longacre ได้แบ่งไว้ โดยยึดหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ 1) ลำดับกาล (contingent temporal succession) 2) แนวโน้มผู้กระทำ (agent orientation) หลักเกณฑ์แรก คือ การที่เหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นในเวลาต่อเนื่องกับอีกเหตุการณ์หนึ่ง หลักเกณฑ์ที่สอง คือ แนวโน้มในการอ้างถึงผู้กระทำตลอดเรื่องที่พูดหรือเขียน ตามหลักเกณฑ์ทั้ง 2 ประการนี้ สัมพันธ์สารจึงแบ่งออกเป็น 4 ประเภทได้แก่

1. เรื่องเล่า (narrative discourse) มีลักษณะหลักเกณฑ์ 2 ประการ เรื่องเล่าจะเรียงเหตุการณ์ต่อเนื่องกันตามเวลา ผู้เล่าจะเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนอันดับแรก และจะเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทีหลังเป็นอันดับต่อไป เรื่องเล่ามีแนวโน้มที่จะประกอบไปด้วยผู้กระทำ เช่น นิทานจะเล่าถึงว่าตัวแสดงหรือผู้กระทำดำเนินเรื่องอย่างไร

2. กระบวนการ (procedural discourse) มีลักษณะหลักเกณฑ์ลำดับกาล กระบวนการผู้บอกวิธีจะเรียงลำดับเหตุการณ์ตามกาลเวลาว่า ควรจะทำอะไรก่อนหลัง แต่ไม่จำเป็นต้องบอกว่าใครเป็นผู้กระทำ เน้นแต่ว่าทำอย่างไร เช่น วิธีทำกับข้าว เป็นต้น

3. ข้อควรปฏิบัติ (behavioral discourse) มีลักษณะหลักเกณฑ์แนวนำไปสู่ผู้กระทำ ไม่จำเป็นต้องเรียงเหตุการณ์ก่อนหลัง แต่เน้นที่ตัวผู้กระทำว่าควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร หรือได้กระทำบางอย่างไปแล้วอย่างไร เช่น คำแนะนำ คำชักชวน

4. คำอธิบาย (expository dicourse) ไม่มีลักษณะหลักเกณฑ์ทั้ง 2 ประการ ไม่มีเหตุการณ์เรียงตามกาลเวลา และไม่เน้นผู้กระทำ เช่น ข้อเสนอของงบประมาณ เป็นต้น

วรวรรณ ศรียากย์ (2556, หน้า 207-208) แบ่งสัมพันธสาร ออกเป็น 5 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. สัมพันธสารเรื่องเล่า (narrative dicourse) เป็นข้อมูลภาษาที่เรียงลำดับเหตุการณ์ต่อเนื่องกันตามลำดับเวลา ผู้เล่าจะเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นลำดับแรกก่อน และจะเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทีหลังเป็นลำดับถัดไป เรื่องเล่านี้ในทางวรรณกรรมและคติชนวิทยา จะเรียกว่า นิทาน หรือนิยาย

2. สัมพันธสารกระบวนการ (procedural discourse) เป็นข้อมูลภาษาที่มีลักษณะลำดับกาลเท่านั้น ผู้ส่งสารจะเสนอข้อมูลตามลำดับเหตุการณ์ ว่าควรจะทำอะไรเป็นลำดับแรกก่อน และทำอะไรเป็นลำดับต่อมา ไม่ต้องบอกว่าใครเป็นผู้กระทำเน้นแต่ว่าทำอย่างไร เช่น วิธีการแต่งกาย วิธีทำอาหาร เป็นต้น

3. สัมพันธสารข้อควรปฏิบัติ (behavioral discourse) เป็นข้อมูลภาษาที่มีลักษณะหลักเกณฑ์แนวนำไปสู่ผู้กระทำเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องเรียงเหตุการณ์ก่อนหลัง แต่เน้นที่ตัวผู้กระทำว่าควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร หรือได้กระทำบางอย่างไปแล้วอย่างไร เช่น ข้อเสนอในเรื่องต่าง ๆ อาทิ การเรียน การใช้เงิน การอยู่หอพัก

4. สัมพันธสารคำอธิบาย (expository dicourse) เป็นข้อมูลภาษาที่ไม่มีทั้งลำดับการณและแนวนำไปสู่ผู้กระทำ เช่น โครงการเสนออนุมัติดำเนินในเรื่องต่าง ๆ และคำอธิบายขั้นตอนการทำงาน

5. สัมพันธสารบทสนทนา (conversation discourse) เป็นข้อมูลภาษาที่เป็นบทพูดโต้ตอบกันในสถานการณ์จริงของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สัมพันธสารประเภทนี้ไม่นับบทสนทนาในเรื่องที่แต่งที่เป็นบันเทิงคดี อาจมีทั้งลักษณะของลำดับกาล และแนวนำไปสู่ผู้กระทำ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบทการสื่อสารเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ ลำดับกาล (contingent temporal succession) และแนวนำไปสู่ผู้กระทำ (agent oricntation) อันนำมาสู่การแบ่งประเภทสัมพันธสารดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้ว Longacre ได้เสนอหลักเกณฑ์อย่างหนึ่ง คือ การคาดการณ์ล่วงหน้า (projection) หลักเกณฑ์นี้ หมายถึง สถานการณ์หรือการกระทำ ซึ่งเราคาดคิดล่วงหน้า

ว่าจะเกิดขึ้นหรืออยากให้เกิดขึ้น แต่ยังไม่เกิดในขณะที่พูด เช่น คำสัญญาในการรณรงค์หาเสียง คำเชิญเยอ เป็นต้น (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2537, หน้า 29-30)

วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน หรือบทแห่ล่อวยพรสำนวนอีสาน เป็นงานสร้างสรรค์ทางภาษาของชาวอีสาน ซึ่งมีลักษณะเป็นภาษาพูดเพื่ออวยชัยให้พร ซึ่งพรนั้นยังไม่เกิดขึ้นขณะที่พูด/เทศน์แห่ แต่คาดคิดล่วงหน้าว่าจะเกิดหรืออยากให้เกิดขึ้น จึงจัดอยู่ในหลักเกณฑ์การคาดการณ์ล่วงหน้า (projection) เมื่อพิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน จึงเป็นสัมพันธสารประเภทโน้มน้าว (hortatory discourse) ตามแนวคิดของ จันทิมา อังคพณิชกิจ (2557) โดยอาศัยหลักเกณฑ์การแบ่งประเภทสัมพันธสารของ ลองเอเคอร์ (Longacre) ซึ่งสัมพันธสารประเภทนี้ มีแนวโน้มสู่ผู้กระทำ (agent orientation) และการคาดการณ์ล่วงหน้า (projection) นอกจากนี้ สัมพันธสารประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องเรียงเหตุการณ์เกิดก่อน เกิดหลัง แต่เน้นถึงว่าคนหรือผู้กระทำ สัมพันธสารประเภทโน้มน้าว (hortatory discourse) เป็นสัมพันธสารประเภทเดียวกันกับสัมพันธสารข้อควรปฏิบัติ (behavioral discourse) ตามแนวคิดของ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537); วรวรรณ์ ศรียาภัย (2556) ซึ่งหมายความว่ารวมถึง ควรปฏิบัติตนอย่างไรหรือได้กระทำบางสิ่งบางอย่างไปแล้วอย่างไร เช่น คำแนะนำ คำเชิญชวน คำเชิญเยอ สุนทรพจน์ คำปราศรัยหาเสียง รวมไปถึง คำอวยพร

1.4 วิธีการวิเคราะห์สัมพันธสาร

ชลธิชา บำรุงรักษ์ (2554, หน้า 130-131) ได้อธิบายวิธีการวิเคราะห์สัมพันธสารว่ามืองค์ประกอบอยู่ 3 ประการ คือ ข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล และแนวทางการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1.4.1 ข้อมูล การศึกษาสัมพันธสารสิ่งที่ต้องรู้เป็นลำดับแรก คือ ข้อมูลซึ่งข้อมูลสัมพันธสารนั้น ต้องเป็นข้อมูลที่เป็นธรรมชาติ ที่มนุษย์ใช้สื่อสารจริงในชีวิตประจำวัน ข้อมูลภาษาที่นำมาวิเคราะห์ระดับสัมพันธสารจะไม่เหมือนข้อมูลระดับเสียง คำ และประโยคที่มุ่งเก็บเฉพาะคำเป็นคำ ๆ และประโยคเป็นประโยค ๆ ข้อมูลสัมพันธสารอาจมีเพียงคำเดียวแต่สื่อเจตนาได้ก็นับว่าใช้ได้ โดยส่วนใหญ่การมีปฏิสัมพันธ์กันแต่ละครั้งจะใช้สัมพันธสารที่มาจากประโยคหลาย ๆ ประโยคเรียงต่อเนื่องกัน ข้อมูลสัมพันธสารนอกจากจะเป็นภาษาพูดแล้วยังรวมถึงภาษาเขียนที่ปรากฏอยู่ในรูปลักษณะต่าง ๆ ก็ได้ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียนจะต้องเป็นข้อมูลที่ใช้ในสถานการณ์จริงและมีอยู่จริง หากเป็นเรื่องแต่ง เช่น นิทาน นิยาย ก็จะต้องเป็นของที่มีอยู่จริง ไม่ใช้การสมมติขึ้นเพื่อการศึกษาในครั้งนั้น ๆ

1.4.2 วิธีเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลสัมพันธสาร หากเป็นข้อมูลภาษาพูดก็อาศัยการบันทึกเทปเป็นหลัก จากนั้นนำมาถ่ายทอดเสียง ซึ่งหลักมีอยู่ว่า ถ้าการศึกษาในครั้งนั้น

มุ่งไปในเรื่องของเสียงพูด ก็ให้ถอดเป็นสัทลักษณะ แต่ถ้าหากพิจารณาข้อมูลภาษาเขียน พิจารณารูปเขียน ก็จะใช้ภาษาเขียนตามปกติ

1.4.3 แนวทางการศึกษาการศึกษาสัมพันธ์สารในแต่ละครั้ง ผู้ศึกษามีจุดประสงค์ในการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป เช่น ศึกษาเชิงภาษาศาสตร์ ศึกษาเชิงสังคมวิทยา ศึกษาเชิงมานุษยวิทยา เป็นต้น หากมีความจำเป็นต้องมีข้อมูลเชิงสถิติประกอบการนำเสนอผลการวิเคราะห์ เพื่อให้มีความน่าเชื่อถือก็สามารถทำได้ แต่ถ้าหากศึกษาในเชิงคุณภาพ ที่มุ่งเน้นการตีความ เป็นสำคัญ ก็ไม่จำเป็นต้องมีข้อมูลสถิติก็ได้ เพราะการหาคำตอบที่ต้องการในการศึกษาสัมพันธ์สาร คือ มุ่งหาคำอธิบายเกี่ยวกับหน้าที่ของลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏขณะมีปฏิสัมพันธ์ทางภาษา มากกว่าจะมุ่งหาคำตอบในรูปของสูตร หรือกฎเกณฑ์ทางภาษา

1.5 แนวการวิเคราะห์สัมพันธ์สาร

เพื่อเป็นการหาคำตอบให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัยประการแรก คือ การประกอบสร้างสารัตถะในวาทะมโนทัศน์ในพื้นที่สื่อสาร ด้านโครงสร้างภาษาผู้วิจัยจึงนำเอา แนวการวิเคราะห์สัมพันธ์สารในภาษาไทย ของ วรวรรณ ศรีวิทย (2556) มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์สัมพันธ์สาร 4 ประเด็น คือ การเริ่มต้นและการลงท้าย (starting and ending) การแสดงหัวเรื่องและการเปลี่ยนหัวเรื่อง (topic and topic shift) การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ (given information and new information) และการเชื่อมโยงความ (cohesion) สรุปได้ ดังนี้

1.5.1. การเริ่มต้นและการลงท้าย (starting and ending) มีแนวทางในการวิเคราะห์ ดังนี้

1) การเริ่มต้น การเริ่มต้นสื่อสารนั้นในกรณีสื่อสารด้วยการพูดใช้ได้ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา หากเป็นการเขียนใช้เฉพาะวัจนภาษาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น กล่าวคือ ในการพูดนั้นนอกจากกล่าวคำทักทายหรือคำขึ้นต้นตามปกติแล้ว เรายังใช้กริยาท่าทางอันเป็นอวัจนภาษาได้ด้วย เช่น การไหว้ การโค้งคำนับ หรือกริยาอาการ คำที่ใช้เริ่มต้นในภาษาพูด อาทิ สวัสดี... อรุณสวัสดิ์... กินข้าวยัง... หรือใช้วิธีการเรียกชื่อ เช่น สมคิด..... พิชาน... นอกจากนี้ ภาษาพูดยังใช้อวัจนภาษาได้ด้วย เช่น การไหว้ การโค้งคำนับ การเริ่มต้นภาษาเขียน อาจใช้คำคม สุภาษิต สำนวน บทประพันธ์ หรือบรรยายไปเลยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้เขียน

2) การลงท้าย การลงท้ายเป็นกระบวนการปิดการสื่อสารในครั้งนั้น ๆ การลงท้ายหากเป็นการพูดใช้ได้ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา วัจนภาษาที่ใช้ เช่น สวัสดี ขอขอบคุณ ไปก่อนนะ ซึ่งอาจใช้ควบคู่กับอวัจนภาษา เช่น การไหว้ การโค้งคำนับ หรือการโบกมือลา ส่วนการลงท้ายในการเขียนอาจลงท้ายด้วย คำคม สุภาษิต บทประพันธ์ หรือสรุปความที่พูดด้วยวิธีการต่าง ๆ ก็ได้

1.5.2 การแสดงหัวเรื่องและการเปลี่ยนหัวเรื่อง (topic and topic shift) มีแนวทางในการวิเคราะห์ ดังนี้

1) การแสดงหัวเรื่อง ผู้พูดหรือผู้เขียนจะใช้ภาษาที่บ่งบอกว่า สิ่งที่จะพูดหรือเขียนต่อไปนั้นเป็นหัวเรื่อง ภาษาที่ใช้เมื่อแสดงหัวเรื่องมีหลายลักษณะ เช่น ใช้คำที่อ้างถึงผู้ที่พูดด้วย อาทิ คำเรียกชื่อ คำเรียกตำแหน่ง คำเรียกญาติ หรือคำบุรุษสรรพนาม ไม่ว่าจะเป็นพ่อ คุณ น้อง น้ำผึ้ง เป็นต้น ใช้คำคั่นคำพูด (pre-fabricated filler) เช่น เอ้อ อ้า เออ แล้วตามด้วยคำเรียกขาน ใช้อนุภาคหรือวลีที่แสดงการอ้างถึงสาเหตุ หรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่พูด เช่น ด้วยเหตุที่ เนื่องจาก ด้วยว่า ใช้รูปภาษาลักษณะต่อไปนี้จะแสดงหัวเรื่อง เช่น เรื่องที่ หัวข้อที่ ประเด็นที่ ใช้รูปภาษา “มี” เพื่อแสดงเรื่องของสัมพันธสาร หรือการกล่าวถึงหัวเรื่องโดยไม่มีลักษณะทางภาษาใด ๆ ก็ได้ อาจเป็นนามวลีที่เป็นชื่อตัวละครหรือเป็นสถานวลีก็ได้ ตามที่กล่าวมานี้ส่วนใหญ่จะพบในการสื่อสารด้วยการพูด หากเป็นการสื่อสารด้วยการเขียน ลักษณะทางภาษาที่ใช้แสดงหัวเรื่อง มีหลายแบบ เช่น ใช้ชื่อเรื่องนั้นที่เป็นคำ เช่น บ้าน รถ ถนน วลีซึ่งอาจเป็นนามวลี เช่น มหาวิทยาลัยพะเยา ดอกฟ้ามุย กิรยาวลี เช่น ทำความสามารถ กินอร่อยดี หรือใช้วัน เวลา สถานที่แสดงการเปลี่ยนหัวเรื่อง เช่น เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2556 เวลา 09.00 น.

2) การเปลี่ยนหัวเรื่อง หัวเรื่องนี้อาจเรียกว่าหัวเรื่องย่อย การที่ผู้ส่งสารซึ่งอาจเป็นผู้พูดหรือผู้เขียนจะเปลี่ยนหัวเรื่องหนึ่งไปยังอีกหัวเรื่องหนึ่ง จะมีสัญญาณทางภาษาเป็นตัวบ่งบอกให้ทราบว่าผู้ส่งสารกำลังจะเปลี่ยนหัวเรื่อง กลวิธีที่ใช้ เช่น ใช้คำเรียกขานหรือบุรุษสรรพนามกล่าวถึงคู่สนทนา เช่น พี่ครับ อาจารย์คะ ใช้วิธีเปลี่ยนไปเรียกชื่อคนที่พูดด้วยทันที เช่น คุณสมศรีครับ อาจารย์สมัยคะ ใช้รูปภาษาต่อไปนี้ เช่น มาที่ ไปที่ เราไปที่ ใช้คำสันธานเชื่อมแสดงการตัดตอนหรือแยกส่วน เช่น นอกจากนี้ สำหรับ ส่วน ใช้คำลงท้ายแสดงความสุภาพ เช่น ครับ ค่ะ แล้วตามด้วยเรื่องใหม่ ใช้ส่วนคั่นคำพูด เช่น เอ้อ อ้า ใช้วิธีการเปลี่ยนเรื่องในทันทีโดยไม่มีลักษณะทางภาษาใด ๆ ลักษณะดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่พบในการสื่อสารด้วยการพูด ส่วนการสื่อสารด้วยการเขียน อาจใช้วิธีดังต่อไปนี้ เช่น ใช้วิธีการพาดหัวเหมือนพาดหัวข่าว ใช้คำเชื่อมชุด สำหรับ ส่วน ด้าน ใช้ออนุภาคที่มีคำเชื่อมบอกเวลา เช่น เมื่อ หลังจาก หรือใช้วิธีการเปลี่ยนหัวเรื่องโดยไม่มีลักษณะทางภาษา

1.5.3 การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ (given information and new information) มีแนวทางในการวิเคราะห์ ดังนี้

1) เนื้อหาเก่า การเสนอเนื้อหาเก่าระหว่างการสื่อสารด้วยการพูดและการเขียน จะมีลักษณะทางภาษาใกล้เคียงกัน การวางส่วนที่เป็นเนื้อหาเก่าไว้ต้นประโยคอาจอยู่ในลักษณะของโครงสร้างนามวลี ซึ่งทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค เช่น เพื่อน....

น้อง..... มหาวิทยาลัย... นอกจากนี้ นามวลีดังกล่าวยังสามารถปรากฏได้โดยมีคำบ่งชี้ นี่ นี่ นั่น นั่น เนี่ย และหน่วยเสริม นะ นะ นะคะ นะครับ ตามหลังทันที ทั้งนี้เพื่อเป็นการเน้นเนื้อหาเก่า เช่น อาจารย์สมเกียรตินี้ครับ เอกสารคำสอนนี้ ลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของการเสนอเนื้อหาเก่า โดยเฉพาะภาษาพูด คือ การใช้รูปแทนหน่วยนาม แทนรูปภาษาที่เป็นนามวลี มี 2 ลักษณะ คือ การใช้สรรพนาม ซึ่งอาจปรากฏในรูปของบุรุษสรรพนาม อาทิ เขา ท่าน เธอ หรือสรรพนาม บ่งชี้ อาทิ นี่ นั่น ตรงนี้ ลักษณะทางภาษาที่พบมากอีกประการหนึ่งในการใช้รูปแทนหน่วยนาม เพื่อเสนอเนื้อหาเก่า คือ การใช้สุญญนามวลีหรือสุญญรูป (zero noun phrase) ในที่นี้จะใช้เครื่องหมาย (Ø) แทนสุญญรูป โดยรูปภาษาเต็มซึ่งมักเป็นนามวลีจะปรากฏมาครั้งหนึ่งแล้ว ในบริบทการสื่อสาร ในครั้งต่อมาจึงไม่จำเป็นต้องใช้นามวลีนั้นอีก อาจใช้สุญญรูปหรือที่เรียกว่า “ละ” นามวลีนั้นแทน นอกจากนี้รูปแทนข้อความ (pro-discourse) ซึ่งอยู่ในโครงสร้าง (นามวลี) + ลักษณะนาม + คำบ่งชี้ เช่น การร้องเรียนนี้ เรื่องเช่นนี้ และโครงสร้าง นามวลี + คำบ่งชี้ เช่น หนังสือนั้น กรณีดังกล่าว เป็นต้น

2) เนื้อหาใหม่ ลักษณะการเสนอเนื้อหาใหม่ในสัมพันธสารมีลักษณะที่น่าสนใจ เช่น การเรียงลำดับเนื้อหาใหม่ไว้ในส่วนหลังของข้อความ เพราะส่วนหน้าของข้อความจะเป็นเนื้อหาเก่า รูปภาษาที่แสดงว่าข้อความที่ตามหลังมานั้นเป็นเนื้อหาใหม่ คือ “เป็น คือ กล่าวคือ ได้แก่ เช่น เพราะว่า” ลักษณะทางภาษาที่ใช้แสดงเนื้อหาใหม่ดังกล่าวข้างต้นพบได้ในการสื่อสารด้วยการพูดและการเขียน

1.5.4 การเชื่อมโยงความ (cohesion) ความสัมพันธ์และต่อเนื่องกันของประโยคต่าง ๆ ในสัมพันธสาร ข้อความภาษาที่ประกอบด้วยประโยคต่าง ๆ มิได้เป็นเพียงการนำประโยคมาเรียงกันให้ข้อความยาวขึ้น แต่เนื้อความของประโยคต้องมีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารเข้าใจในสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการได้ แนวทางการศึกษาการเชื่อมโยงความในสัมพันธสาร มี 4 ประเภท คือ การอ้างถึง (reference) การละ (ellipsis) การใช้คำเชื่อมสัมพันธสาร (conjunction) และการใช้คำศัพท์ (lexical cohesion) สรุปได้ดังนี้

1) การอ้างถึง (reference) กลไกการเชื่อมประสานให้ข้อความมีความสัมพันธ์ทางความหมาย เกิดจากการใช้รูปภาษาหนึ่งแทนรูปภาษาหนึ่งเพื่อไม่ต้องกล่าวรูปภาษานั้นซ้ำ แต่ความหมายยังเป็นความหมายของรูปภาษาหลักที่ต้องการกล่าวถึง การอ้างถึงในภาษาไทย มี 8 ลักษณะ คือ การชื่อนามวลีเดิม การใช้คำบุรุษสรรพนาม การใช้คำสรรพนามชี้เฉพาะ การใช้คำบอกกำหนดชี้เฉพาะ การใช้คำที่เกี่ยวกับจำนวน การใช้ตัวบ่งบอก การใช้คำแทนที่ และการใช้คำเปรียบเทียบบอกความมากมาย สรุปได้ดังนี้

1.1) การซ้ำนามวลีเดิม เป็นการใช้รูปภาษาในครั้งที่ 2 และ 3 หรือครั้งต่อ ๆ ไป เป็นรูปเดียวกันกับรูปภาษาที่ใช้ในครั้งแรก การใช้วิธีนี้จะให้ความหมายที่ชัดเจน ไม่สามารถตีความเป็นอย่างอื่นได้

1.2) การใช้คำบุรุษสรรพนาม เป็นการใช้คำแทนชื่อคน ลัทธิ สิ่งของ ถ้าใช้แทนตนเองเป็นบุรุษที่ 1 เช่น ผม ดิฉัน ข้าพเจ้า แทนบุคคลลัทธิ หรือสิ่งของที่พูดด้วย เป็นบุรุษที่ 2 เช่น เธอ ท่าน คุณ และแทนบุคคลลัทธิสิ่งของที่กล่าวถึงเป็นบุรุษที่ 3 เช่น ท่าน มัน เขา การใช้คำบุรุษสรรพนามแทนคำนามที่กล่าวถึงเป็นครั้งที่ 2 เป็นการหลีกเลี่ยงการใช้คำเดิมซ้ำ ทำให้เกิดความหลากหลายในการใช้รูปภาษา

1.3) การใช้คำสรรพนามชี้เฉพาะ คือ การใช้คำว่า นี่ นี้นั้น โน้น โน้นนั้น โน้นนั้น ใช้แทนคำนาม เพื่อแสดงการเจาะจงและไม่ต้องการกล่าวซ้ำ ทำให้สื่อความได้ชัดเจน

1.4) การใช้คำบอกกำหนดชี้เฉพาะ คือ การใช้คำว่า นี่ นี้นั้น โน้น โน้นนั้น โดยติดตามหลังติดกันกับคำนามหรือลักษณนาม ใช้ระบุเจาะจงสิ่งที่กล่าวมาแล้ว หรือกำลังจะกล่าวต่อไป ทำให้การสื่อความชัดเจนยิ่งขึ้น

1.5) การใช้คำที่เกี่ยวกับจำนวน คือ การใช้คำที่บอกจำนวน เช่น หนึ่ง สอง สาม บาง ล้วน ทั้งหมด และคำที่บอกลำดับ เช่น ที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม แรก สุดท้าย คำลักษณะนี้เมื่อใช้อ้างถึงหน่วยภาษาที่กล่าวมาแล้ว หรือกำลังจะกล่าวถึง ช่วยทำให้การสื่อความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เป็นการหลีกเลี่ยงคำให้พ้นจากความซ้ำซากของภาษาคำด้วย

1.6) การใช้ตัวบ่งบอก คือ คำหรือวลีที่บ่งเฉพาะเจาะจงว่าสิ่งที่ผู้พูดกล่าวถึงคือสิ่งใด ได้กล่าวถึงมาแล้วหรือสิ่งที่จะกล่าวถึงต่อไป ทำให้รู้ข้อความที่อ้างถึงนั้น อยู่ ณ ส่วนใดของสัมพันธสาร คำที่ใช้เป็นตัวบ่งบอก เช่น ดังกล่าว ข้างต้น ข้างล่าง ข้างท้าย ดังกล่าว ข้างต้น ดังกล่าวมาแล้ว ต่อไปนี้ ที่แนบมานี้ ดังแจ้งแล้วนั้น การใช้ตัวบ่งบอกประกอบการสร้างสัมพันธสารเพื่อการสื่อสาร มักใช้กับงานเขียนประเภทหนังสือราชการ จดหมายธุรกิจ หรือความเรียง เป็นต้น

1.7) การใช้คำแทนที่ คือ คำที่ใช้แทนคำหรือข้อความอื่น ใช้แทนนามวลี กริยาวลี หรือประโยคที่มาข้างหน้า มักเป็นคำนามหรือคำกริยา ซึ่งมีความหมายเปรียบเทียบ เกี่ยวเนื่อง หรือขยายความของคำหรือข้อความที่แทน เช่น เรื่อง สิ่ง ทำ การใช้คำแทนที่ดังกล่าว จะช่วยให้ภาษาที่ใช้มีความหลากหลาย ชวนอ่าน ได้ใจความครบถ้วน

1.8) การใช้คำเปรียบเทียบบอกความมากมาย คือการใช้คำว่า กว่า ที่สุด บางครั้งปรากฏเดี่ยว ๆ ได้ บางครั้งต้องตามหลังติดกับนามวลี หรือกริยาวลี การใช้คำ

เปรียบเทียบมาน้อย อ้างถึงหน่วยภาษาที่กล่าวถึงมาแล้ว หรือกำลังจะกล่าวถึงในการสื่อสาร ทำให้ภาษาไม่ซ้ำซากมีความหมายชัดเจนขึ้น

2) การละ (ellipsis) คือ การตัดหรือละ คำ วลี ประโยค หรือข้อความที่ผู้ส่งสารกับผู้รับสารรู้กันดีอยู่แล้วออก หน่วยภาษาดังกล่าวแม้จะถูกตัดหรือละแล้ว แต่ก็ยังมีความหมายและหน้าที่ทางไวยากรณ์ เพียงแต่ไม่สามารถมองเห็นหรือได้ยินเสียงเท่านั้น สำหรับการตีความหน่วยภาษาที่ตัดหรือละไปนั้น ต้องเชื่อมโยงกับหน่วยภาษาที่ปรากฏมาแล้ว การละจะช่วยให้ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกระชับ อย่างไรก็ตามครั้งแรกต้องปรากฏรูปภาษาที่จะละเสียก่อน ส่วนครั้งที่สองสามสี่ หรือครั้งต่อ ๆ ไป ก็สามารถละได้ เพราะได้กล่าวไว้แล้ว กรณีที่ใช้การละกับการเขียน ควรละอยู่ในประโยคหรือย่อหน้าเดียวกัน ไม่ควรละข้ามย่อหน้า เพราะอาจเชื่อมโยงความผิดพลาดส่งผลให้ความหมายพลาดได้

3) การใช้คำเชื่อมสัมพันธสาร (conjunction) คือ การใช้คำเชื่อมระหว่างประโยคเพื่อให้ข้อความมีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดความเชื่อมโยงความ การใช้คำเชื่อมในการสื่อสารทำให้ภาษาที่มีความสละสลวย มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันโดยตลอด ทั้งเรื่อง คำเชื่อมที่ใช้เชื่อมสัมพันธสาร มี 13 ประเภท คือ เชื่อมอธิบาย เชื่อมตัวอย่าง เชื่อมความเน้นเฉพาะ เชื่อมความสรุป เชื่อมความขัดแย้ง เชื่อมความคล้ายตาม เชื่อมความเพิ่ม เชื่อมลำดับเวลา เชื่อมความเป็นเหตุเป็นผล เชื่อมความเสริม เชื่อมเรื่องใหม่ เชื่อมความชี้แจง และเชื่อมความที่เป็นเงื่อนไข สรุปได้ดังนี้

3.1) เชื่อมอธิบาย เป็นหน่วยเชื่อมให้ข้อความที่ขยายความหรืออธิบายข้อความที่นำมาข้างหน้ามีความชัดเจนยิ่งขึ้น ใช้ประกอบการเขียนหรือพูดเมื่อต้องการอธิบายหรือขยายความให้ละเอียด คำที่ใช้ ได้แก่ กล่าวคือ นั่นคือ อีกนัยหนึ่ง นั้นหมายความว่า

3.2) เชื่อมตัวอย่าง เป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นตัวอย่างหรืออุทาหรณ์ของข้อความที่นำมาข้างหน้า ใช้ประกอบการเขียนหรือพูดเมื่อต้องการยกตัวอย่างหรืออุทาหรณ์ คำที่ใช้ ได้แก่ เช่น อาทิ ยกตัวอย่างเช่น ดังตัวอย่างข้อความ

3.3) เชื่อมความเน้นเฉพาะ เป็นหน่วยเชื่อมที่ใช้เชื่อมเพื่อเน้นข้อความเฉพาะส่วนที่สำคัญ ซึ่งกล่าวมาข้างหน้า คำที่ใช้ ได้แก่ เฉพาะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

3.4) เชื่อมความสรุป เป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นข้อสรุปของข้อความที่กล่าวทั้งหมดข้างหน้า คำเชื่อมที่ใช้ เช่น โดยสรุป กล่าวโดยสรุป กล่าวโดยรวม สรุปได้ว่า สรุปว่า โดยทั่วไป เป็นอันว่า

3.5) เชื่อมความขัดแย้ง เป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่แย้งกับข้อความที่กล่าวมาข้างหน้า คำที่ใช้ เช่น แต่ แต่ทว่า อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ตาม กระนั้นก็ตาม ในทางตรงกันข้าม ในทางกลับกัน

3.6) เชื่อมความคล้ายตาม เป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นไปในทำนองเดียวกันหรือเข้ากันกับข้อความที่อยู่ข้างหน้า คำเชื่อมที่ใช้ เช่น ในทำนองเดียวกัน โดยนัยเดียวกันนั้น เช่นเดียวกัน เช่นเดียวกัน

3.7) เชื่อมความเพิ่ม เป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เพิ่มเติมข้อมูลให้กับข้อความที่กล่าวมาข้างหน้า คำเชื่อมที่ใช้ เช่น นอกจากนี้ นอกจากนั้น อีกทั้ง ยิ่งไปกว่านั้น นอกจากที่กล่าวมาแล้ว อีกนัยหนึ่งคือ

3.8) เชื่อมลำดับเวลา เป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่แสดงลำดับเวลาก่อนหลัง คำเชื่อมที่ใช้ เช่น แล้ว หลังจากนั้น ภายหลังจาก ก่อนหน้านั้น ในที่สุด สุดท้าย หรือใช้เชื่อมข้อความซึ่งแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน คำที่ใช้ เช่น ขณะเดียวกัน ขณะที่ เมื่อ เวลานั้น ขณะนั้น

3.9) เชื่อมความเป็นเหตุเป็นผล เป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุเป็นผล หรือผลของข้อความที่กล่าวมาข้างหน้า คำที่ใช้เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุ เช่น ด้วยเหตุที่ว่า เนื่องด้วย ส่วนคำที่ใช้เชื่อมข้อความที่เป็นผล เช่น ดังนั้น เพราะฉะนั้น ด้วยเหตุฉะนั้น เมื่อเป็นดังนี้

3.10) เชื่อมความเสริม เป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นข้อมูลเสริมของข้อความที่กล่าวมาข้างหน้า คำเชื่อมที่ใช้คือ ทั้งนี้

3.11 เชื่อมเรื่องใหม่ เป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นเรื่องเปลี่ยนใหม่ หรือต่างจากเรื่องเดิม แต่จะมีความสัมพันธ์กับเรื่องเดิมบ้างในบางแง่มุม คำเชื่อมที่ใช้ คือ อนึ่ง

3.12 เชื่อมความชี้แจง เป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็น การชี้แจงข้อเท็จจริงให้กับข้อความที่กล่าวมาข้างต้น ข้อความที่ชี้แจงดังกล่าวอาจมีความหมายในเชิงขัดแย้งหรือคล้ายตามข้อความที่กล่าวมาแล้วก็ได้ คำเชื่อมที่ใช้ เช่น อันที่จริง จริง ๆ แล้ว ในความเป็นจริงคือ

3.13 เชื่อมความที่เป็นเงื่อนไข เป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่มีความหมายแสดงเงื่อนไข คำเชื่อมที่ใช้ เช่น มิฉะนั้น ไม่เช่นนั้น มิเช่นนั้น ไม่อย่างนั้น ไม่งั้น

4) การใช้คำศัพท์ (lexical cohesion) เป็นการทำให้เกิดการเชื่อมโยงความ โดยใช้คำศัพท์ที่สัมพันธ์กันทางความหมายลักษณะต่าง ๆ เช่น เหมือนกัน ขัดแย้งกัน เป็นคำย่อ

ของกัน อธิบายลักษณะของสิ่งนั้น และเป็นคำที่อยู่ในทำเนียบภาษาเดียวกัน เช่น คำว่า ดวงอาทิตย์ มีคำอื่นที่สื่อความหมายอย่างเดียวกัน เช่น ดวงตะวัน ดาววัน สุริยา สุริยัน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธสาร

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธสารเพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการวิเคราะห์การประกอบสร้างวาทะมโนทัศน์ในพินิจอีสานด้านโครงสร้างภาษา การศึกษาเชิงสำรวจผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธสารในพินิจอีสานด้านเฉพาะผลงานที่สำคัญ และเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ผลงานการศึกษาของ วรวรรณ์ ศรีวิทย (2544); ชญานุตม์ จินดารักษ์ (2546); กฤษณา อรรถปณยานิช (2547); สุทธิรักษ์ สุภาวิน (2549); กัลยา กุลสุวรรณ (2553); ทิโมธีอลัน เอ็ดเวิร์ด (2554); สุทธิรา คำบุญเรือง (2557) สรุปลงโดยสังเขป ดังนี้

ในปี 2544 วรวรรณ์ ศรีวิทย (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเชื่อมโยงความในภาษาถิ่นสุราษฎร์ธานี” โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการเชื่อมโยงความในภาษาถิ่นสุราษฎร์ธานี 6 ลักษณะ คือ การอ้างถึง การซ้ำ การแทน การละ การใช้ศัพท์ และการใช้คำเชื่อม โดยได้เก็บข้อมูลจากภาษาระดับข้อความ 5 ประเภท ได้แก่ 1) เรื่องเล่า 2) กระบวนการ 3) ข้อควรปฏิบัติ 4) คำอธิบาย และ 5) บทสนทนา

ผลการศึกษา พบว่า การเชื่อมโยงความโดยการอ้างถึง มี 3 ประเภท คือ การอ้างถึงโดยสรรพนาม รูปภาษาที่แสดงการอ้างถึง ได้แก่ คำสรรพนามทั้ง 3 บุรุษ คำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม ได้แก่ คำเรียกญาติ คำเรียกชื่ออาชีพ คำเรียกชื่อตำแหน่ง และคำเรียกชื่อเฉพาะบุคคลและรูปคุณณ์ การอ้างถึงเชิงบ่งชี้ มี 2 ชนิด คือ การบ่งชี้ด้วยคำสรรพนามและการบ่งชี้ด้วยคำคุณศัพท์ และการอ้างถึงเชิงเปรียบเทียบ การเชื่อมโยงความโดยการซ้ำ เป็นการซ้ำหน่วยภาษา 3 ชนิด คือ หน่วยนาม หน่วยกริยา และหน่วยคำเชื่อม การเชื่อมโยงความโดยการแทน รูปภาษาที่ใช้แทน คือ รูปแทนบ่งชี้ การเชื่อมโยงความโดยการละ พบว่า มี 3 ลักษณะ คือ การละหน่วยนาม การละหน่วยกริยา และการละหน่วยประโยค การเชื่อมโยงความโดยการใช้ศัพท์ พบว่า มี 3 ประเภท คือ การใช้ศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน การใช้ศัพท์ลูกกลุ่ม และการใช้ศัพท์ที่มีความสัมพันธ์กันโดยสัมพันธ์กันในเรื่องความต่อเนื่อง มี 2 ลักษณะ คือ ความต่อเนื่องของรูปภาษา และความต่อเนื่องของความหมาย การเชื่อมโยงความโดยการใช้คำเชื่อม พิจารณาถึงการแสดงความสัมพันธ์โดยการใช้คำเชื่อมหน้าที่ของคำเชื่อม และการปรากฏของคำเชื่อม การแสดงความสัมพันธ์โดยการใช้คำเชื่อม พบว่ามี 14 ลักษณะ ได้แก่ ความสัมพันธ์แบบคล้ายตาม ความสัมพันธ์แบบขัดแย้ง ความสัมพันธ์แบบแสดงเงื่อนไข ความสัมพันธ์แบบแสดงเหตุ ความสัมพันธ์แบบแสดงผล ความสัมพันธ์แบบขยายความ ความสัมพันธ์แบบแจกแจง ความสัมพันธ์แบบตัดตอนหรือแยกส่วน

ความสัมพันธ์แบบให้เลือก ความสัมพันธ์แบบแสดงตัวอย่าง ความสัมพันธ์แบบแสดงเวลา ความสัมพันธ์แบบแสดงจุดเริ่มต้น ความสัมพันธ์แบบแสดงจุดสิ้นสุด และความสัมพันธ์แบบแสดงการอ้างถึงคำพูด ส่วนหน้าที่ของคำเชื่อม จำแนกได้เป็น 5 ประเภท คือ คำเชื่อมนามกับนาม กริยากับนาม ประโยคกับประโยค นามกับประโยคย่อย และกริยากับประโยคย่อย สำหรับการปรากฏของคำเชื่อม ปรากฏได้ 4 ตำแหน่ง คือ ต้นประโยค ต้นและกลางประโยค กลางประโยค และท้ายประโยค

หลังจากที่ วรวัชรณ์ ศรีภักย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเชื่อมโยงความในภาษาถิ่นสุราษฎร์ธานี” เมื่อปี 2544 แล้ว การศึกษาภาษาระดับข้อความหรือการศึกษาสัมพันธ์สารในด้านการเชื่อมโยงความ ได้รับความสนใจมาโดยลำดับ โดยในปี 2546 ชญานุตม์ จินดาร์ักษ์ (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเชื่อมโยงความในจารึกล้านนา” มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาลักษณะการเชื่อมโยงความในภาษาระดับข้อความในจารึกล้านนา ข้อมูลที่นำมาศึกษา คือ คำอ่านจารึกล้านนาที่มีผู้ปริวรรตแล้ว จำนวน 82 หลัก

ผลการศึกษา พบว่า กลไกของการเชื่อมโยงความในจารึกล้านนา มี 5 ประเภท คือ การเชื่อมโยงความโดยการอ้างถึง การเชื่อมโยงความโดยการละ การเชื่อมโยงความโดยการซ้ำ การเชื่อมโยงความโดยการใช้คำสัมพันธ์กัน และการเชื่อมโยงความโดยใช้คำเชื่อม การเชื่อมโยงความโดยการอ้างถึงมี 4 ลักษณะ ได้แก่ การอ้างถึงนามวลี การอ้างถึงกริยาวลี การอ้างถึงประโยค และการอ้างถึงข้อความ การเชื่อมโยงความโดยการละ มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การละกริยาวลี การละประโยค และการละข้อความ การเชื่อมโยงความด้วยการซ้ำ มี 2 ลักษณะ คือ การซ้ำรูป และการซ้ำโครงสร้าง การเชื่อมโยงความโดยการใช้คำสัมพันธ์กัน มี 3 ลักษณะ คือ การใช้คำพ้องความหมาย การใช้คำแย้งความหมาย และการใช้คำลูกกลุ่มของคำจากกลุ่มเดียวกัน การเชื่อมโยงความโดยการใช้คำเชื่อมเพื่อแสดงความสัมพันธ์ มี 9 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์แบบคล้ายตามกัน ความสัมพันธ์แบบขัดแย้ง ความสัมพันธ์แบบแสดงลำดับเหตุการณ์ ความสัมพันธ์แบบแสดงเหตุ ความสัมพันธ์แบบแสดงผล ความสัมพันธ์แบบแสดงวัตถุประสงค์ ความสัมพันธ์แบบขยายความ ความสัมพันธ์แบบแสดงเงื่อนไข ความสัมพันธ์แบบต่างตอน สำหรับลักษณะการใช้คำเชื่อม มีการใช้คำเชื่อมครั้งเดียว และการใช้คำเชื่อมแบบต่อเนื่อง การเชื่อมโยงความโดยการอ้างถึงมีอัตราความถี่การปรากฏมากที่สุด ส่วนการเชื่อมโยงความโดยใช้คำเชื่อม พบคำเชื่อมแบบคล้ายตามกัน และแบบแสดงเหตุการณ์มีอัตราความถี่การปรากฏมากที่สุด

ต่อมาในปี 2547 กฤษณา อรรถปัญญานิช (2547) ได้นำเอากรอบแนวคิด การศึกษาสัมพันธสารของ โรเบิร์ต อี. ลองเอเคอร์ และกรอบแนวคิดการเชื่อมโยงความ ของ เอ็ม เอ เคฮัลลีย์และริเคยา ฮาซัน มาใช้ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์สัมพันธสาร ในบทเพลงเล่าเรื่องของ จรัส มโนเพชร” การศึกษาในครั้งนี้ กฤษณา อรรถปัญญานิช ต้องการศึกษาค โครงสร้างภาษาในระดับสัมพันธสาร และกลวิธีการเชื่อมโยงความ

ผลการศึกษา พบว่า โครงสร้างภาษาไทยระดับสัมพันธสารในบทเพลงเล่าเรื่องของ จรัส มโนเพชร ประกอบด้วยโครงสร้างทางความหมายที่บังคับต้องปรากฏ 3 ส่วน ได้แก่ การนำเรื่อง เหตุการณ์ย่อย และจุดตึงเครียด โครงสร้างทางไวยากรณ์ที่บังคับต้องปรากฏ 4 ส่วน ได้แก่ ชื่อเรื่อง ฉาก หน้าตอนต้น และตอนต้น อนึ่งไม่พบส่วนของการปิดเรื่อง จากการศึกษา โครงสร้างทางไวยากรณ์ ส่วนกลวิธีการเชื่อมโยงความ พบว่า มีการเชื่อมโยงความ 8 ลักษณะ ได้แก่ การเชื่อมโยงความโดยส่วนประกอบที่แสดงแก่นของเรื่อง การเชื่อมโยงความด้านโครงสร้าง ของสัมพันธสาร การเชื่อมโยงความโดยการอ้างถึงตัวแสดง การเชื่อมโยงความประเภทอ้างอิง เชิงบ่งชี้ การเชื่อมโยงความโดยการแทนที่ การเชื่อมโยงความโดยการละข้อความ การเชื่อมโยงความ โดยการใช้คำเชื่อม และการเชื่อมโยงความโดยใช้คำศัพท์

ในขณะที่ สุทธิรักษ์ สุภาวิน (2549) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สัมพันธสารประเภทขบขัน และปัญหาการตีความ” ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างและลักษณะ การเชื่อมโยงความของสัมพันธสารประเภทขบขันที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ซึ่งมีจำนวน ทั้งสิ้น 61 หัวเรื่อง จุดประสงค์ในการวิจัยอีกข้อหนึ่ง คือ ศึกษาปัญหาการตีความสัมพันธสาร ประเภทขบขัน

ผลการศึกษา พบว่า โครงสร้างของสัมพันธสารประเภทขบขันนั้น ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนเกริ่นเรื่อง ส่วนนำเรื่อง ส่วนแก่นเรื่องหรือตัวเรื่อง และส่วนสรุป ส่วนสรุปนั้น พบว่า สามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ สรุปแบบล้อชวนหัว สรุปแบบให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะหรือ คำเตือน และสรุปแบบเสียดสี ลักษณะการเชื่อมโยงความของสัมพันธสารประเภทขบขัน พบว่า มีความสอดคล้องกันกับการเรียงโครงสร้าง และยังพบว่า ตัวแปรด้านการศึกษามีผลกระทบต่อ การตีความสัมพันธสารประเภทขบขัน กล่าวคือ กลุ่มประชากรตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า และต่ำกว่า มีความสามารถในการตีความสัมพันธสารประเภทขบขันแตกต่างกัน

นอกจากนี้ กัลยา กุลสุวรรณ (2553) ยังได้นำเอากรอบแนวคิดและทฤษฎีไวยากรณ์ แทกมีมิก ของ Kenneth L. Pike ทฤษฎีการเชื่อมโยงความ (cohesion) และแนวคิดเกี่ยวกับ ความนึกเปรียบเทียบ ของ โอ. เอ. ริชาร์ดส์ มาใช้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอน ในงานวิจัยระดับ ดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “วาทกรรมคำสอนของพุทธทาสภิกขุ” ซึ่งการวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์

กลวิธีทางภาษาด้านการนำเสนอการเชื่อมโยงความ และรูปภาพที่ใช้สื่อความนึกเปรียบเทียบ และวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาและสังคมในวาทกรรมคำสอนของพุทธทาสภิกขุ

ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์สัมพันธสาร พบว่า ในด้านกลวิธี การนำเสนอ ประกอบด้วยองค์ประกอบด้านโครงสร้าง 2 ลักษณะ คือ 1) ประเภทโครงสร้างวาทกรรม มี 2 ลักษณะ คือ องค์ประกอบเดี่ยว และองค์ประกอบซับซ้อน 2) โครงสร้างของวาทกรรม มี 3 องค์ประกอบ คือ ชื่อเรื่อง การนำเรื่อง และการปิดความ ด้านกลวิธีในการเชื่อมโยงความ มี 3 ลักษณะ คือ 1) การเชื่อมโยงคำศัพท์ มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การซ้ำคำ การใช้คำเข้าสู่ชุด และการสร้างคำ 2) การเชื่อมโยงคำมี 14 ลักษณะ ได้แก่ การขยายความการคล้อยตามกัน การบ่งชี้การให้เลือก การแสดงผลและสรุปความ การแจกแจง การอ้างถึงคำพูด การขัดแย้ง และแสดงความแตกต่าง การแสดงเหตุการณ์แสดงความเปรียบเทียบ การแสดงเงื่อนไข การเปลี่ยนความ การแสดงตัวอย่าง และการแสดงการสิ้นสุด 3) การอ้างถึง มี 2 ลักษณะ คือ การอ้างถึงที่ปรากฏ รูปภาพ และการอ้างถึงที่ไม่ปรากฏรูปภาพ ด้านกลวิธีในการใช้ความนึกเปรียบเทียบในวาทกรรมนี้มี 3 ลักษณะ คือ 1) ความนึกเปรียบเทียบเชิงอุปมา 2) ความนึกเปรียบเทียบเชิงอุปลักษณ์ และ 3) ความนึกเปรียบเทียบเชิงบุคคลาธิษฐาน พบมากที่สุด คือ ความนึกเปรียบเทียบเชิงอุปมา หน่วยภาษาที่ใช้ในความนึกเปรียบเทียบ ได้แก่ คำวลี ประโยค และข้อความ โดยใช้หน่วยข้อความจำนวนมากที่สุด

งานวิจัยเรื่อง “การอ้างถึงผู้แสดงบทบาทในสัมพันธสารเรื่องเล่าภาษาไทยคำ” ของ ทิโมธีอลัน เอ็ดเวิร์ด (2554) เป็นงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์ระบบการอ้างถึงผู้แสดงบทบาท ในสัมพันธสารเรื่องเล่าที่มีบุคคลที่สาม จำนวน 4 เรื่องในภาษาไทยทำที่พูดในภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ของประเทศเวียดนาม โดยบรรยายรูปภาพแทนสิ่งอ้างถึงที่ใช้ในการระบุผู้มีส่วนร่วมและหน้าที่ ทางสัมพันธสารของรูปภาพดังกล่าว รูปภาพแทนสิ่งอ้างถึงที่ใช้ในการติดตามผู้มีส่วนร่วม ประกอบด้วย นามวลีที่มีและไม่มีส่วนขยายนามเฉพาะ คำเรียกญาติ คำสรรพนาม วลีขยาย วลีลักษณนาม คำบ่งชี้ การอ้างถึงที่ไม่ปรากฏรูป และอนุภาคสัมพันธสารเน้นข้อหัวหรือเปรียบเทียบ หัวข้อ

การศึกษาสัมพันธสารได้รับความสนใจจากนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์มาโดยลำดับ โดยในปี 2557 สุทธิรา คำบุญเรือง (2557) ก็ได้นำกรอบแนวคิดของ ไอ. เอ. ริชาร์ดส์ แนวคิดประเภท สัมพันธสาร และโครงเรื่องของโรเบิร์ต อี. ลองเอเคอร์ และแนวคิดวัจนลีลาของ เจฟฟรีย์ เอ็น ลิซ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “การวิเคราะห์สัมพันธสารของเพลงที่แต่งโดย อภิวัชร เอื้อถาวรสุข” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเนื้อหา โครงเรื่อง และลีลาภาษาในเพลงที่แต่ง โดย อภิวัชร เอื้อถาวรสุข ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548-พ.ศ. 2556 จำนวน 56 เพลง

ผลการศึกษาด้านการนำเสนอสัมผัสพันธสารในเพลง พบว่า เพลงของอภิวัชร เอื้อถาวรสุข มีสัมผัสพันธสาร 3 ประเภท คือ ประเภทเรื่องเล่าและคำอธิบาย ประเภทเรื่องเล่าและคำแนะนำ และประเภทคำแนะนำ โดยแต่ละประเภทจะสอดคล้องกับแก่นเรื่อง ส่วนการศึกษาชนิดของเรื่องในสัมผัสพันธสาร พบว่า มี 3 ชนิด คือ สัมผัสพันธสารเรื่องจริง สัมผัสพันธสารเรื่องอุปลักษณ์ และสัมผัสพันธสารเรื่องกึ่งอุปลักษณ์ ด้านลีลาการใช้ภาษาในการตั้งชื่อเพลง พบว่า มีการใช้ภาษาที่เรียบง่าย แต่ดึงดูดความสนใจ ด้วยกลวิธีการละส่วนใดส่วนหนึ่งของประโยค การเล่นความหมายของคำให้มีความหมายกำกวม การใช้ภาพพจน์เพื่อสื่อความหมาย หรือวิธีการล้อเลียนวลี/ประโยคที่เคยปรากฏมาก่อน สำหรับลีลาภาษาในเนื้อเพลง พบว่า ใช้ภาษาที่เรียบง่าย เช่น มีการใช้คำศัพท์ทั่วไป คำเลียนเสียงพูด และยังมีการใช้ภาพพจน์ เช่น อุปลักษณ์ อดีพจน์ และปฏิพากย์ เป็นต้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาระมรดกพื้นถิ่นอีสาน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาระมรดกพื้นถิ่นอีสาน (บทแหล่งมรดกพื้นถิ่นอีสาน) ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวม เรียบเรียง ไว้เป็นแนวทางในการศึกษาการประกอบสร้างวาระมรดกพื้นถิ่นอีสาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) มโนทัศน์ของวรรณกรรมอีสาน 2) มโนทัศน์เกี่ยวกับการแหล่งและทำนองงานการเทศน์แหล่ง และ 3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ดังนี้

1. มโนทัศน์ของวรรณกรรมอีสาน

“คนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน” คำกล่าวนี้สามารถใช้ได้กับคนไทยอีสานเช่นเดียวกัน คนอีสานนิยมพูดเป็นจังหวะและสัมผัสสมาแต่โบราณ จึงเป็นเหตุให้เชื่อว่าคนอีสานมีวรรณกรรมเป็นของตนเอง ด้วยการสร้างสรรค์วรรณกรรมให้เป็นแบบฉบับเฉพาะของตน การวิจัยครั้งนี้จึงแบ่งประเด็นที่เกี่ยวกับมโนทัศน์ของวรรณกรรมอีสาน 2 ประเด็น คือ 1) ลักษณะของวรรณกรรมอีสาน และ 2) ประเภทของวรรณกรรมอีสาน สรุปได้ดังนี้

1.1 ลักษณะวรรณกรรมอีสาน

ธวัช ปุณโณทก (2525, หน้า 174) กล่าวว่า วรรณกรรมอีสานมีรูปแบบเฉพาะที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมภาคกลาง กล่าวคือ วรรณกรรมอีสานเป็นวรรณกรรมชาวบ้านอย่างแท้จริง ชาวบ้านเป็นเจ้าของสิทธิ เป็นผู้ใช้ศึกษา เป็นผู้อ่าน และเป็นผู้สร้างวรรณกรรมเหล่านั้น โดยที่วัดเป็นสถาบันกลาง เป็นสถานที่เก็บรักษาเพื่อเผยแพร่ และเป็นแหล่งอนุรักษ์วรรณกรรมเหล่านั้น เนื่องจากวรรณกรรมอีสานเป็นวรรณกรรมที่เจริญรุ่งเรืองในหมู่ชาวบ้าน ฉะนั้นรูปแบบของวรรณกรรมจึงมีรูปแบบเฉพาะตัว กล่าวคือ ตอบสนองความเชื่อของสังคมท้องถิ่นอีสาน

และเป็นการสะท้อนท้องถิ่นอีสาน รวมถึงคตินิยม ภาษา ลำานวนโวหาร และสาระที่เป็นประโยชน์ต่อจิตใจอีกด้วย ฉะนั้นวรรณกรรมอีสานจึงมีรูปแบบ เนื้อหา ภาษา ลำานวนโวหาร คุณค่า (สุนทรีย์สาร์ตละและจริยธรรม) ความเชื่อและอุดมคติของสังคม เป็นเฉพาะของท้องถิ่นอีสาน ซึ่งเป็นลักษณะร่วมของกลุ่มชนไทยที่สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง

วรรณกรรมของชนชาติใดก็จะมีลักษณะหรือแนวโน้มรับใช้ชนชาตินั้น ทั้งนี้วิธีการเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรม ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ยุคสมัย เหตุการณ์บ้านเมือง ลักษณะภูมิประเทศ สภาพสังคม ลัทธิความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี อันเป็นภูมิหลังซึ่งมีส่วนกำหนดให้วรรณกรรมของชาตินั้น หรือท้องถิ่นนั้น มีลักษณะเป็นเช่นนั้น วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานก็เช่นเดียวกัน เรื่องราวต่าง ๆ อันเป็นภูมิหลังดังกล่าวมีส่วนในการหล่อหลอมวรรณกรรมอีสานขึ้นมาให้มีลักษณะ ดังนี้

1.1.1 เป็นวรรณกรรมนิรนาม คือ เป็นวรรณกรรมที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง วรรณกรรมอีสานซึ่งจารลงในใบลานด้วยตัวอักษรอีสาน ที่เรียกว่า หนังสือผูก นั้น จะไม่บอกชื่อผู้แต่งไว้ แต่กลับบอกชื่อผู้จาร วัน เวลาที่จาร เสร็จไว้ตอนท้ายเรื่องอย่างชัดเจน จนเป็นธรรมเนียมทั้ง ๆ ที่ผู้แต่งมีความสำคัญ ที่เป็นเช่นนี้ประการหนึ่ง ก็คือ จาริตที่ควบคุมการประพฤติปฏิบัติของคนอีสานในข้อต้องห้ามที่เรียกว่า “ชะล่า” นั้น อาจมีส่วนทำให้ผู้แต่งหนังสือไม่ประสงค์จะออกนาม เพราะถ้าใครอยากมีชื่อเสียงเป็นคนเด่นด้วยการนึกถึงตัวเองเป็นสำคัญ อาจเห็นเป็น ชะล่า คือไม่ดี อันเป็นการแสดงถึงลักษณะสังคมอีสานสมัยก่อนว่า วรรณกรรมอีสานนั้นจารหรือคัดลอกต่อ ๆ กันมาจึงยากที่จะสืบค้นว่า ต้นฉบับที่แท้จริงอยู่ที่ไหน ได้ลงนามผู้แต่งไว้หรือไม่ ทั้งเวลาที่ผ่านมา วรรณกรรมอีสานจึงเป็นวรรณกรรมนิรนาม

1.1.2 เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนานิยมวรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา นั่นคือ เค้าโครงเรื่องของวรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่มีที่มาจากนิทานชาดกทั้งนิบาตชาดกและปัญญาสชาดก ซึ่งพบได้ว่า มีหนังสือผูกซึ่งเป็นวรรณคดีชั้นสูงในภาษาไทยอีสานตรงกับชีวประวัตินิทานชาดกพระเจ้า 500 ชาติ เป็นวรรณคดี 500 ชาติ หรือผูกชาดกพระเจ้า 500 ชาติก็มี 500 ผูกหรือชาดกพระเจ้า 10 ชาติก็มี 10 ผูก (จารบุตร เรื่องสุวรรณ, 2520, หน้า 54-55) นอกจากกริจะนำเค้าเรื่องจากนิบาตชาดกต่าง ๆ มาแต่งเป็นวรรณกรรมแล้วในการแต่งเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เรื่องนิทานในชาดก ผู้แต่งจะขมวดเรื่องของตนให้เป็นเรื่องทำนองชาดก คือกำหนดตัวเอกของเรื่องเป็นพระโพธิสัตว์ปางหนึ่ง ดำเนินเรื่องแบบชาดก ตอนท้ายชาดกจะลงว่าพระโพธิสัตว์ได้กลับชาติมาเกิดเป็นพระสิทธัตถะ และตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และตัวละครอื่นที่สำคัญ กลับชาติมาเป็นใครในสมัยพระพุทธองค์ วรรณกรรมทำนองชาดกนี้ เช่น เรื่องการะเกด จำปาสีตัน ขุนนางอ้ว เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมอีสานมิได้มุ่งแต่ความงดงามทางการใช้ภาษาหรือความไพเราะเท่านั้น แต่ประสงค์จะใช้วรรณกรรมเป็นกุศโลบายในการสอนหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เพื่อซึมซับเข้าถึงชนทุกชั้นทุกสังคมจึงต้องอาศัยศิลปะในเชิงวรรณคดี แต่การจะอบรมสั่งสอนธรรมนั้น จะต้องวางวิธีการให้เหมาะสมกับกาลเทศะ และสังคมสังคมยุคก่อนที่คนไม่มีโรงเรียนจะเข้าศึกษาวัดมีส่วนอย่างมากที่จะช่วยอบรมจิตใจให้เป็นคนมีความประพฤติอยู่ในกรอบศีลธรรม การสอนโดยเล่านิทานประกอบธรรม เช่น นิทานชาดก จึงเหมาะสมอย่างยิ่งกับบุคคลและกาลสมัยนั้น วรรณกรรมชาดกทุกเรื่องพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องจะเป็นบุคคลตัวอย่างของผู้บำเพ็ญความดี มีคุณธรรมสูง ตามหลักการบำเพ็ญบารมี 10 ประการของพระโพธิสัตว์ จะเห็นว่าตัวเอกจะต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยคุณธรรมไม่ก่อบาป มีแต่ความเมตตากรุณาที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ในที่สุดจะชนะอุปสรรคศัตรูทั้งปวง และประสบความสำเร็จในชีวิต

1.1.3 เป็นวรรณกรรมจักร ๆ วงศ์ ๆ อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมอีสานแทบทุกเรื่องมีลักษณะเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ คือ ในเรื่องต้องเป็นมีท้าวพระยาหรือกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองแบบราชาธิปไตย ลักษณะของเรื่องต้องการแสดงความสามารถของตัวเอก มักจะเป็นพระโพธิสัตว์ให้ปรากฏซึ่งมีหลายแบบ เช่น ตัวเอกเป็นลูกกษัตริย์ พอเจริญวัยต้องออกจากบ้านเมืองไปศึกษาหาความรู้ตามแบบฉบับสำเร็จวิชากลับมาบ้านเมือง แต่ในการเดินทางนั้นจะพบอุปสรรคมากมาย ทั้งที่เป็นมนุษย์และสัตว์ร้าย ต้องต่อสู้จนได้รับชัยชนะจึงกลับเข้าบ้านเมือง และได้ครองเมืองต่อมาตัวเอกเป็นลูกกษัตริย์ถูกกลั่นแกล้ง ต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองไปแล้วได้ดีในภายหลังเรื่องทั้งหลายเปิดเผยความจริงได้ครองบ้านเมืองเป็นสุขต่อมา ตัวอย่างเช่น เรื่องคันทนาม ตัวเอกเป็นพระโพธิสัตว์เป็นลูกคนยากจน มีเหตุต้องเดินทางตามหาบิดาขณะเดินทางผ่านเมืองต่าง ๆ แต่ละเมืองเกิดเหตุการณ์เดือดร้อนต่าง ๆ ตัวเอกเดินทางผ่านไปได้ช่วยแก้ไขจัดเหตุร้ายได้สิ้นเจ้าเมืองยกธิดาและบ้านเมืองให้ครอง ระหว่างเดินทางตัวเอกต้องผจญภัยอุปสรรคต่าง ๆ ได้แสดงความสามารถและคุณธรรมให้ปรากฏตามแบบพระโพธิสัตว์ คือ เป็นผู้มีความสามารถและคุณธรรมสูง ท้ายที่สุดก็พบบิดา และได้ครองบ้านเมืองเป็นสุขจนสิ้นอายุขัย

1.1.4 เป็นวรรณกรรมสุชนาฏกรรม วรรณกรรมอีสานส่วนมากจบลงอย่างมีความสุขที่เรียกว่าสุชนาฏกรรม คือ เมื่อตัวเอกได้ต่อสู้กับเหตุการณ์อุปสรรคศัตรูเมื่อพ้นจากความลำบากนั้นแล้วผลที่ได้รับตอบแทนด้วยการปกครองบ้านเมืองเช่นนี้เสมอ อย่างเรื่อง ผาแดงนางไอ่หรือเรื่อง ชูฉันทอ้าว เป็นต้น

1.1.5 เป็นวรรณกรรมประเพณีนิยม แม้ว่าส่วนใหญ่วรรณกรรมอีสานจะแต่งตามเค้าเรื่องนิทานชาดกก็ตาม แต่ผู้แต่งจะสอดแทรกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวอีสานในเรื่องที่แต่ง

เช่น วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อ สภาพสังคมความเป็นอยู่ของคน คติข้อคิด ภูมิประเทศ เป็นต้น ทำให้บรรยากาศในเรื่องใกล้เคียงกับชาวอีสาน เรื่องจึงดูเป็นจริงและมีความหมายต่อวิถีชีวิตของคนชาวอีสานมาก อันเป็นเหตุให้ชวนฟังชวนอ่านผลที่ได้ นอกจากความเพลิดเพลินแล้วที่สำคัญคือ คติธรรมในเรื่องที่ได้รับโดยไม่รู้ตัวอันเป็นจุดมุ่งหมายที่ต้องการอันสำคัญที่สุดของผู้ประพันธ์

1.1.6 เป็นวรรณกรรมธรรมชาตินิยม วรรณกรรมอีสานโดยเฉพาะประเภทร้อยกรอง มีธรรมเนียมอยู่อย่าง คือ เมื่อเรื่องกำลังดำเนินไปจะมีบทกวีธรรมชาติ ชมต้นไม้ ชมดอกไม้ ขึ้นมาแทบทุกกระยะ แม้ว่าเรื่องตอนนั้นจะไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ไม่อำนวยการให้แทรกเรื่องธรรมชาติลงก็ตาม แต่จะพบว่า มีบทกวีธรรมชาติแทรกเข้ามาในตอนต่าง ๆ ของเรื่องทุกกระยะ ถ้าเป็นวรรณกรรมชาตก เมื่อมีการกล่าวถึงป่าที่ตัวเอก คือ พระโพธิสัตว์เดินทางผ่านไปนั้น กล่าวว่าเป็นป่าหิมพานต์จะต้องมีลักษณะร่มรื่น สะดวกสบาย อุดมสมบูรณ์ งดงาม และไม่มีภัยจากธรรมชาติและสัตว์ร้าย

1.2 ประเภทวรรณกรรมอีสาน

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521, หน้า 78) ปรากฏคนสำคัญของอีสาน กล่าวว่า ในการพิจารณาแก่นของเรื่องในวรรณกรรมอีสาน พบว่า โดยส่วนมากแล้วได้รับอิทธิพลมาจาก พุทธศาสนา แต่วรรณกรรมอีสานอีกไม่น้อยที่ได้แนวคิดมาจากความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณและตอบสนองความต้องการของชาวท้องถิ่น ในเรื่องความเชื่อค่านิยมของสังคม เช่น เรื่องท้าวมหาแมงนางไธ (ความเชื่อเรื่องขอฝนและตำนานการแห่บั้งไฟ) ธรรมดาสอนโลก (ความเชื่อเรื่องวิญญาณและจารีต) เป็นต้น มีข้อที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ การประสมประสานระหว่างความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณ และปรัชญาทางพุทธศาสนาในภูมิภาคอีสานนั้นช่างกลมกลืนกันเป็นอย่างดี กล่าวคือ พิธีกรรมอันเนื่องด้วยความเชื่อวิญญาณเหล่านั้นชาวท้องถิ่นอีสาน (รวมถึงพระสงฆ์ด้วย) ได้นำเข้ามาผนวกเป็นพิธีกรรมร่วมกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาได้อย่างสนิท เช่น การไหว้ผีตาแฮก (ผีประจำไร่นา) การแห่บั้งไฟการไหว้ผีปู่ตา (ผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน) รวมถึงความเชื่อเรื่องพอมดหมอผี (หมอทำผีฟ้านางเทียมซึ่งมีลักษณะคล้ายทรงเจ้าของภาคกลาง) พิธีขอฝนนั้นจะมีการนำเอาวรรณกรรมเรื่องพญาคันคากมาเทศน์ให้ชาวบ้านฟังด้วย และขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็สวดคาถาปลาขอ (ปลาช่อน) 108 จบ (ซึ่งพระสงฆ์ประพันธ์เป็นคาถาภาษาบาลีเพื่อใช้ในการนี้โดยเฉพาะ) แสดงให้เห็นความกลมกลืนระหว่างพิธีกรรมทางด้านความเชื่อและพุทธศาสนาในท้องถิ่นอีสาน มีการตอบสนองชาวท้องถิ่นอย่างดียิ่ง

วรรณกรรมอีสานจำนวนไม่น้อยที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณของชาวบ้านเนื้อหาของเรื่องจึงเสริมความสำคัญความคิดความเชื่อเรื่องภูติผีอย่างแน่นแฟ้น แต่อย่างไรก็ตามวรรณกรรมอีสานนั้นยังอุดมไปด้วยวรรณกรรมพุทธศาสนา

เพราะวัดเป็นสถาบันกลางในการส่งเสริมอนุรักษ์ รวมถึงการสรรค์สร้างวรรณกรรมอีกด้วย ฉะนั้น วรรณกรรมที่มีเนื้อหาสาระของเรื่องประเภทชาดกนิทานสอนจริยธรรมจำนวนมาก ซึ่งวรรณกรรมเหล่านี้ชาวบ้านยอมรับว่าเป็นชาดกทั้ง ๆ ที่ไม่ปรากฏอยู่ในนิบาตชาดกและวรรณกรรมเหล่านี้ได้นำมาอ่านในที่ประชุมชนอยู่เนือง ๆ ในสมัยอดีตซึ่งมีความมุ่งหมายในการบันเทิงและสอนคติธรรมไปในตัว เพราะเรื่องเหล่านั้นมักจะแทรกพุทธจริยาวัตรอันดี ปรัชญาพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏในจริยาวัตรตัวเอกของเรื่อง เป็นการเน้นถึงการดำเนินชีวิตแบบชาวพุทธ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ชาวบ้านจดจำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตในสังคม แสดงให้เห็นถึงกุศโลบายในการสอนศีลธรรมแก่สังคม ซึ่งนักปราชญ์อีสานที่สร้างสรรค์วรรณกรรมขึ้นมา ท่านจะมีแนวคิดเช่นนี้หรือไม่ก็ไม่ทราบ แต่จากการศึกษาเชิงสำรวจวรรณกรรมอีสานแล้ว พบว่า แก่นของเรื่องมีลักษณะเดียวกัน ซึ่งน่าจะเชื่อได้ว่าเป็นความตั้งใจของปราชญ์โบราณเหล่านั้นที่พยายามจะใช้วรรณกรรมเป็นสื่อในการสอนจริยธรรมสอนศีลธรรม ตลอดจนสอนปรัชญาพุทธศาสนาให้แก่สังคม แต่อย่างไรก็ตามเราน่าจะเชื่อได้ว่า ปรัชญาชีวิตที่กวีสอดแทรกลงในวรรณกรรมอีสานนั้น เป็นที่ยอมรับของสังคม กล่าวคือ ผู้อ่าน ผู้ฟังวรรณกรรม ยินยอมเชื่อฟังและอาจจะชื่นชอบในจริยาวัตรของตัวเอกของเรื่องด้วย วรรณกรรมเหล่านั้นจึงอยู่ในความนิยมและอนุรักษ์ไว้สืบต่อ ๆ มา ในการจัดประเภทวรรณกรรมอีสานในที่นี้จะจัดอย่างรวม ๆ โดยการมองด้านเนื้อหาของเรื่องเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา เนื่องจากวรรณกรรมอีสานเป็นลักษณะวรรณกรรมเอกประสงค์ กล่าวคือ จะเป็นเรื่องตำนานแต่ก็มีการสอนศีลธรรมด้วย และในขณะเดียวกันก็เป็นการเทิดทูนวีรบุรุษอีกด้วย ฉะนั้นจึงจำแนกประเภทของวรรณกรรมอีสานได้อย่างกว้าง ๆ โดยวิธีพิจารณาจากน้ำหนักร่องของสาระในเรื่องเป็นเกณฑ์ ได้ 8 ประเภท คือ 1) วรรณกรรมพุทธศาสนา 2) วรรณกรรมประวัติศาสตร์หรือพงศาวดาร 3) วรรณกรรมนิทาน 4) วรรณกรรมคำสอน 5) วรรณกรรมตำนานบ้านตำนานเมือง 6) วรรณกรรมผญาและคำสู่ขวัญ 7) วรรณกรรมเพลงพื้นบ้าน และ 8) วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด สรุปได้ ดังนี้

1.2.1 วรรณกรรมพุทธศาสนา ได้แก่ เรื่องที่เกี่ยวกับทางพุทธศาสนา เช่น เรื่องชาดกตำนานทางพุทธศาสนา นอกจากนี้นิทานคติธรรมบางเรื่องก็น่าจะจัดอยู่ในวรรณกรรมพุทธศาสนาได้ เพราะชาวบ้านเชื่อว่าเป็นชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า และเป็นจริยาวัตรของพระพุทธองค์ แต่ไม่ปรากฏว่ามีในนิบาตชาดกที่เรียกว่า ชาดกนอกนิบาต วรรณกรรมพุทธศาสนาของอีสานจำแนกได้ 4 ประเภท ดังนี้

1) ประเภทชาดก คือ วรรณกรรมที่มีเรื่องปรากฏอยู่ในนิบาตชาดกของพุทธศาสนา ได้แก่ ลามहाชาติ คือ เรื่องพระเวสสันดรชาดกต่าง ๆ แต่เป็นสำนวนโวหารอีสานภาษาถิ่นอีสาน โดยยกคำบาลีมาและแปลเป็นภาษาอีสานร้อยกรองตามลักษณะคำประพันธ์

อีสาน เรียกว่า กลอนลำท้าวสีทน (พระสุนทรโมรหาร) ท้าวปาจิต (เป็นเรื่องเดียวกับปาจิตตกุมารชาดก) ท้าวคันธนามหรือท้าวคัชนาม (ไม่ทราบว่าเป็นเรื่องชาดกในนิบาตชาดกหรือไม่) เสียวสวาดหรือศรีเสลียวเสียวสวาดท้าวโสวัจแลนมน (แลนหมายถึงตะกวด) และนกกะจอกพญาคันคาก เป็นต้น

2) ประเภทธรรมเป็นการจัดธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ แทน่นามแม่อาการวัตตสูตร (มหายาน) มุลนิพพานเทวทูตสูตรแปดหมื่นสี่พันชั้น อภิธรรมปิฎกภาวะทั้งสามอริยสัจนามปัญหาหลอมมุลนิพพานบุญกิริยาวัตถุ 10 มุลวาทกถาสังปัญจมธาคตุเมตตาสุตตวิการัตนสูตรปัญญา บารมีหลวงแปดวัตถุ บารมีหลวงวินัยสำรวม

3) ประเภทประวัติและตำนานพุทธศาสนา ได้แก่ เรื่องราวของการสืบศาสนา ประวัติบุพนิยบุคคล และเรื่องราวเหล่านี้จัดอยู่ในวรรณกรรมได้เพราะไม่ได้เป็นเรื่องราวทางวิชาการพุทธศาสนาอย่างเดียว เช่น มุลสถาปนาหรือปฐมฐาปนาเขตพนหรือเขตพนเป็นเรื่องการสืบศาสนาเขียนเป็นกลอนลำอีสานสมาสสงสารอุรังคินทาน (ตำนานการสร้างพระธาตุพนม) ชินธาตุปัจฉาพยากรณ์ (เป็นเรื่องคล้ายกับพุทธพยากรณ์) มาลัยเสียบโลก (คล้ายพระมาลัยคำหลวง) พื้นเมืองพื้นพระธาตุพนม (ตำนานพระธาตุพนม) ชมพูทูป (ชมพูทวีป) มาลัยหมื่นมาลัยแสนปฐมกับปฐมกิตกาลนับมือส่วย เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งเป็นประเภทประวัติ เช่น อนาคตวงศ์นิพพานสูตรปฐมสมโพธิกถาเมตโดยนางพิมพา และประเภทตำนาน เช่น มาลัยสูตรสังขมธาลำเขตพนอุรังคธาตุปฐมมุลฉลองพระธาตุพนมเขตพน ตำนานสิริมหายาหงศ์หิน

4) ประเภทอื่น ๆ ส่วนมากจะเป็นประเภทไวยากรณ์บาลี เช่น ศัพท์สวดมนต์ มุลกัจจายนะธาตุอุณณาทีศัพท์สนธิ ประเภทอรรถกถา เช่น นาคเสน และประเภททำนาย เช่น พุทธทำนายบวรคันธะ (บวรพันธะ)

1.2.2 วรรณกรรมประวัติศาสตร์หรือพงศาวดาร ได้แก่ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์หรือวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ เป็นวรรณกรรมที่มีอยู่จำนวนน้อยเพราะเหตุว่าวรรณกรรมอีสานเจริญอยู่ในกลุ่มชาวบ้าน ไม่ได้เจริญอยู่ในราชสำนัก ฉะนั้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์จึงได้รับความสนใจน้อยกว่าเรื่องราวทางพุทธศาสนา ได้แก่

1) ท้าวสูงหรือเจือง เป็นเรื่องราวคนไทยกลุ่มน้ำโขงที่มีบทบาทในการขยายอาณาเขตของกลุ่มคนชาติไทยไปได้กว้างขวางทิศเหนือจดเมืองแถน (น่าน้อยอ้อยหนู) ทิศตะวันตกจดเมืองมอญ เมืองน่าน ทิศตะวันออกได้เมืองแก้วประกัน (ญวนเหนือ) มีศูนย์กลางปกครองอยู่ที่เมืองเงินยวง (หิรัญเงินยวงเชียงแสน) เรื่องนี้เป็นเรื่องน่าศึกษามากเพราะตรงกับพงศาวดารโยนกและตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ที่ยกย่องพระยาเจืองเมืองยวงเป็นวีรบุรุษองค์ที่ 19 และจาก

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่าถึงวีรกรรมของพระยาเจือง สอดคล้องกับเรื่องท้าวฮุ่งหรือเจือง อีกด้วยในตำนานเมืองเชียงใหม่ได้กล่าวถึงขุนเม็งราย เป็นกษัตริย์องค์ที่ 25 จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า ท้าวฮุ่งท้าวเจืองหรือพระเจืองคงจะเป็นวีรบุรุษของชาติไทยที่ได้รวบรวมอาณาจักรไทย เป็นปึกแผ่นอีกครั้งก่อนสมัยสุโขทัย จึงเป็นวีรบุรุษของคนไทยกลุ่มลุ่มน้ำโขง (ลาว) และกลุ่ม ลานนาไทย เรื่องนี้ท่านมหาศิวะวงศ์ ได้ถอดต้นฉบับอักษรตัวธรรมเป็นอักษรไทย เมื่อปี พ.ศ. 2486

2) พื้นเมืองเวียงจันทน์ เป็นตำนานการสร้างเมืองเวียงจันทน์ และเมือง นครพนม ในเรื่องเรียกว่า ศรีโคตรบูรหรือโคตรบอง

3) พื้นเวียง เป็นเรื่องราวเฉพาะเหตุการณ์ในรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ และสงครามระหว่างไทยกับญวน สมัยรัชกาลที่ 3 ทางด้าน ประเทศลาว

4) ตำนานขุนบรมหรือนิทานขุนบรม เป็นตำนานพงศาวดารของกลุ่มคนไทย ที่มีภูมิลำเนาลุ่มน้ำโขง

5) พงศาวดารนครจำปาศักดิ์

6) ตำนานพระพุทธรูปต่าง ๆ เช่น พื้นพระบางพื้น พระแก้วพื้น พระแซก คำพื้น พระแก่นจันทน์แดง ฯลฯ

1.2.3 วรรณกรรมนิทาน ได้แก่ วรรณกรรมที่บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยการเล่า สืบ ๆ มา วรรณกรรมอีสานที่อุดมไปด้วยวรรณกรรมนิทาน เพราะสมัยก่อนวรรณกรรม เป็นประหนึ่งมหรสพของชาวอีสาน จึงเป็นปัจจัยที่เร้าให้กวีได้สร้างเสริมวรรณกรรมประเภทนิทาน ออกมาอย่างมากมาย และวรรณกรรมเหล่านี้ถ้ามองในรูปจุดมุ่งหมาย และสาระประโยชน์ทางจิตใจ แล้วจะพบว่า กวีผู้ประพันธ์ได้พยายามสอดแทรกไว้อย่างมากมาย เพื่อเป็นการสอนศีลธรรม และจริยธรรมแก่สังคมไปด้วย ตลอดจนอุปนิสัยของตัวเอกในเรื่องมักจะเป็นแบบอย่าง สอนการดำเนินชีวิตในสังคมตามคตินิยมของพุทธศาสนา ฉะนั้นวรรณกรรมอีสานประเภทนี้ น่าจะจัดอยู่ในวรรณกรรมคติธรรม เพราะอุดมไปด้วยสาระประโยชน์ทางด้านจิตใจและสังคม อย่างแท้จริง เช่น บัวสมบัวฮอง (บัวรมบัวรอง) ไก่แก้วกำพร้าว ผีน้อยปลาแดก ปลาสมอลินทอง จำปาสีตัน นางผมหอม ลินไซ (คิลป์ชัย) พระลักพระราม (ฉบับกลอนลำ) เรื่องคล้ายเรื่อง รามเกียรติ์ แต่มีส่วนแตกต่างกันอยู่มาก ทั้งโครงเรื่อง และตัวละคร สุพรมโมกขา กาละเกด นางแดงอ่อน ขุนทิงขุนเทือง ท้าวผาแดงนางไอ่ ขูลูนางอ้ว เป็นต้น

1.2.4 วรรณกรรมคำสอน ได้แก่ วรรณกรรมที่ประกอบด้วยหลักธรรมคำสอน ซึ่งในภูมิภาคอีสานจะมีวรรณกรรมประเภทคำสอนอยู่เป็นจำนวนมาก วรรณกรรมเหล่านี้

เป็นแบบเทศนาโวหาร คือ เป็นคำสอนตลอดเรื่องสุภาสิต คล้ายกับคำโคลงโลกนิติ และที่ต่างออกไปก็คือ มีวรรณกรรมประเภทนี้จำนวนมากที่เป็นคำสอนแนวประพฤติปฏิบัติ โดยยึดคตินิยมของพุทธศาสนา ผสมผสานกับเรื่องความเชื่อในวิญญาณ เช่น ธรรมดาสนโลก ยึดคติความเชื่อเรื่องวิญญาณ ตามคตินิยมทางพุทธศาสนา ฮีตสิบสองคองสิบสี่ พระยาคำกองสอนไพร่ อินทียาณสอนลูก ท้าวคำสอน ภาพยี่ปู้สอนหลาน ยอดคำสอนสาส์นสมที่คิดลีปสุญ (ลบป้สุญ) สิริจันโทวาท คำสอน ย่าสอนหลาน เป็นต้น

จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมประเภทคำสอนส่วนมากมุ่งสอนทางจริยธรรม และฝึกทางด้านปัญญาให้แก่ผู้อ่านผู้ฟัง ซึ่งออกมาในรูปคำสอน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม วรรณกรรมประเภทสอนโดยตรงนี้จะแสดงให้เห็นชัดเจนว่ามีเจตนาโดยตรง เรื่องประเภทนี้ ได้แก่ 1) ธรรมดาสนโลก 2) อินทียาณสอนลูก (อินทียาน) 3) ภาพยี่ปู้สอนหลาน 4) ภาพยี่หลานสอนปู่ และ 5) ประเภทสุภาสิตต่าง ๆ คัมภีร์โลกนิติภาสิตต่าง ๆ และคำพังเพย ส่วนวรรณกรรมประเภทคำสอนโดยทางอ้อม เป็นวรรณกรรมที่ไม่ใช้วิธีสอนให้ผู้อ่าน ผู้ฟัง รู้ตัววิธีการที่ใ้หมักให้ตัวละครในเรื่องเล่านิทานที่มีคติสอนใจให้ตัวละครอีกตัวหนึ่ง ฟังทำนองเดียวกันกับวิธีการที่ใช้ในหนังสือนิทานปัญจตันตระของสันสกฤต วรรณกรรมคำสอนของภาคอีสานที่ใช้กลวิธีนี้ ได้แก่ 1) นิทานนางตันไทร แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยแก้ว และร้อยกรอง แบ่งออกเป็น 4 ภาค คือ (หรือ 5 ปกรณ์) นันทปกรณ์สกุณาปกรณ์ มัณฑุปกรณ์ และปีศาจปกรณ์ 2) ท้าวเลี้ยวสวาสดี (เลี้ยวสวาด)

1.2.5 วรรณกรรมตำนานบ้านตำนานเมือง ได้แก่ วรรณกรรมที่เล่าเรื่องราวของบ้านของเมืองในอดีต การที่ยกวรรณกรรมตำนานบ้านตำนานเมืองมาไว้เป็นข้อพิเศษต่างหากนั้นก็เพราะว่าวรรณกรรมอีสานประเภทนี้เป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะเฉพาะ และคนไทยในภูมิภาคอีสานก็มีความเชื่อเรื่องราวเหล่านี้ว่า เป็นเรื่องจริงจกกันส่วนใหญ่ความจริงแล้วเรื่องราวเหล่านี้ถ้าจะจัดตามรูปแบบที่นิยมการจัดกลุ่มของวรรณกรรมแล้ว ก็จะรวมอยู่กับวรรณกรรมกลุ่มอื่น ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว วรรณกรรมเหล่านี้ ได้แก่ 1) พระลักพระรามฉบับร้อยแก้ว เป็นการกล่าวอ้างถึงเรื่องชื่อบ้านนามเมืองต่าง ๆ ชื่อภูเขา แม่น้ำ สถานที่สำคัญในภูมิภาคอีสาน และดินแดนลุ่มน้ำโขง และเป็นการเล่าถึงมูลเหตุแห่งชื่อบ้านนามเมือง ผสมผสานไปกับเนื้อเรื่อง 2) ท้าวคันธนามหรือท้าวคันทนาม เป็นการกล่าวอ้างถึงมูลเหตุแห่งชื่อบ้านนามเมือง ชื่อภูเขาแม่น้ำ เช่น แก่งลี ผีเขาดงพญาไฟ (ดงพระยาเย็น) ผสมผสานไปกับเนื้อเรื่อง 3) ท้าวประจิตหรือนางอรพิมพ์ (อรพิน) ตำนานการสร้างปราสาทหินพิมาย 4) ผาแดงนางไอ่ ฯลฯ

1.2.6 วรรณกรรมพญาและคำสู่ขวัญ เป็นวรรณกรรมที่จัดอยู่ในระยะแรกที่ยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่เรียกว่า เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะตรงกับภาษาอังกฤษว่า

oral literature เป็นวรรณกรรมที่สืบทอดกันมาด้วยปากเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบันนี้จึงมีการบันทึกไว้ด้วยลายลักษณ์อักษร

ผญา คือ ข้อความที่เป็นคำคมซึ่งคู่สนทนานำมาพูดโต้ตอบกัน บางทีก็นำเอาข้อความที่เคยพบมาจากชีวิตในที่อื่น แต่บางทีก็อาจจะแต่งขึ้นเองโดยฉับพลัน จึงต้องใช้เชาวน์ปัญญาที่ว่องไว และค่อนข้างหลักแหลมในการคิดโต้ตอบ คนที่เก่ง ๆ จะสามารถทำให้คนคู่สนทนากับคำคมที่เขาหามาโต้ตอบกันผญา มี 3 ประเภท คือ 1) ผญาภาษิต คือ คำพูดเป็นสุภาษิต มีคติเตือนใจ 2) ผญาคำโตงโตย คือ คำพังเพยต่าง ๆ 3) ผญาเย้ย คือ คำพูดโต้ตอบเกี่ยวพาราสีระหว่างหญิงกับชาย บางทีก็แทรกบทตลกคะนองต่าง ๆ เมื่อชายหนุ่มหญิงสาวชาวอีสานได้พบกันในโอกาสต่าง ๆ ผญาชนิดนี้ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายมากในภาคอีสานและเป็นผญาที่แสดงให้เห็นความรักกาวยกลอนของชาวอีสานที่ยังฝังติดแน่นอยู่ในสายเลือดของชาวอีสานด้วย

คำสู่ขวัญ คือ คำเรียกขวัญในพิธีต่าง ๆ ที่ร้อยกรองขึ้น มีข้อความแสดงให้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อพื้นเมืองของชาวอีสาน แสดงความหวัง และความหวังดีในโอกาสที่มีผู้มาเยือนถึงถิ่น หรือมีคนในท้องถิ่นนั้นจากไปหรือในพิธีมงคลต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน (กินดอง) ผู้ประกอบพิธีมักเป็นผู้สูงอายุ และสามารถกล่าวคำสู่ขวัญได้ยาว ๆ และไพเราะ

1.2.7 วรรณกรรมเพลงพื้นเมือง วรรณกรรมประเภทนี้ใช้ให้ความบันเทิงแก่ชาวอีสานในปัจจุบันนี้ก็ยังได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในท้องถิ่นอีสาน เพลงพื้นเมืองเหล่านี้แบ่งได้ 3 ประเภท คือ 1) เพลงกล่อมเด็ก 2) กลอนลำ และ 3) กาพย์เซิ้ง สรุปได้ดังนี้

1) เพลงกล่อมเด็ก นอกจากจะใช้กล่อมเด็ก และให้ความบันเทิงแก่ผู้กล่อมแล้ว เพลงกล่อมเด็กยังสะท้อนภาพชีวิตของชาวอีสาน ความเชื่อถ้อยคำของคนในท้องถิ่นนั้น ฉะนั้นเนื้อความจึงมีคุณค่าควรแก่การศึกษากันไป เช่น “นอนสาแมเยอนอนสาแมเยอหลับตาสาแมเยอนอนสาแมเยอหลับตาสาแมเยอนอนอยู่แก้วนอนหลับแล้วแม่ลิกล้วยแม่ลิไปเซ็นฝ้ายเตียนหงายเอาพอเอาพอนำมาเลี้ยงใหญ่สูง” (จารุณี กองพลพรม, 2517, หน้า 154) คำที่ใช้ในบทเพลงกล่อมลูกของภาคอีสานเป็นคำที่ง่าย ๆ และใช้กันอยู่ในท้องถิ่นนั้น เนื้อความและภาษาช่วยให้เห็นความซื่อ และความจริงใจของชาวอีสาน

2) กลอนลำในภาคอีสานมีการละเล่นเพื่อความบันเทิงอย่างหนึ่ง เป็นการขับข้อความที่ประพันธ์ขึ้นไว้ให้มีทำนองประกอบกับดนตรีพื้นเมือง ที่เรียกว่า แคน และมีการพ้อนรำสลับระหว่างการขับเป็นระยะ ๆ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการขับหรือ “ลำ” นี้เรียกว่า “หมอลำ” การละเล่นนี้ได้รับความนิยมมากในภาคอีสาน และยังได้แพร่หลายเข้ามายังภาคกลาง

ด้วยหมอลำนี้มีอยู่หลายประเภท เช่น หมอลำพื้น ให้ชายคนเดียวขับร้องและเป่าแคน หมอลำกลอน นิยมลำกลอนเกี้ยวหรือ “กลอนสวด” ซึ่งได้แก่ กลอนพุดประชดประชันได้คารมกัน หรือกลอน เบ็ดเตล็ดลำกันเพียง 2 คนเท่านั้น จะเป็นชายทั้งคู่ก็ได้หรือเป็นหญิงกับชายก็ได้ ส่วนหมอลำซึ่งต้องใช้ 3 คน ถ้าชิงชายฝ่ายหญิงก็มีสองคน ถ้าชิงหญิงก็มีชายสองคนหญิงหรือชายที่แย่งกันนั้น จะขับโดยใช้เนื้อความไปทางใดก็ได้แล้วแต่ กลอนของผู้หนึ่งแต่มีใจความยกคุณสมบัตินี้ที่ดีของตนมากแล้ว เพื่อให้คนที่ตนจะชิงนั้นเห็นว่าตนดีจะได้รัก ขณะเดียวกันก็ขุดคุ้ยความไม่ดีของอีกฝ่ายมาประจาน อีกชนิดหนึ่งคือ “หมอลำเรื่อง” หรือ “หมอลำหมู่” เป็นหมอลำที่วิวัฒนาการมาจากลำเดิมหรือ ลำพื้น เพราะในสมัยหลังชาวอีสานหันมานิยมลิเกของภาคกลางมากขึ้น พวกหมอลำจึงเป็นเรื่องราวเลียนแบบลิเก มีตัวละครหลายตัวแต่ขับร้องด้วยทำนองหมอลำ ลักษณะกลอนของหมอลำนี้ คล้ายโคลงสาร คือ มีคำเต็มข้างหน้าและข้างหลังได้บ้าง มักจะมีสัมผัสเกี่ยวเนื่องกันระหว่างวรรค หรือแม้แต่ในวรรคเดียวกัน ก็อาจจะมีสัมผัสด้วยก็ได้

3) กาพย์เซิ้งใช้ขับลำประกอบหน้าขบวนแห่บั้งไฟ คำประพันธ์ที่ใช้แบ่งเป็นวรรค ๆ ละ 7 คำ คำสุดท้ายของวรรคต้นจะสัมผัสกับคำที่หนึ่ง สอง หรือสามของวรรคต่อไป เพลงพื้นเมืองของอีสานทั้งหมดล้วนแต่จะต้องมีดนตรีประกอบ ที่เราเรียกกันว่า แคน ซึ่งเรื่องแคนนี้ท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราชฆาต (ธีรปุณณโก) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า แคน หมายถึงเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งใช้เป่าเป็นเพลง ทำด้วยไม้ชนิดหนึ่ง เรียกว่า ไม้คู่แคน เป็นไม้ตระกูลไม้ไผ่ เข้าใจว่าเป็นไม้ชนิดเดียวกันกับที่ภาคกลางเรียกว่า ไม้ซาง ใช้ 6 ลำบ้าง 14 ลำบ้าง 16 ลำบ้าง 18 ลำบ้าง ประกอบเป็นคู่ ๆ ซ่างละเท่า ๆ กัน เจาะรูทุกลำมีเต้าแคนอยู่กลาง มีลิ้นทำด้วยทองเหลืองหรือเงิน การละเล่นที่ใช้แคนนี้ยังมีอยู่อีกชนิดหนึ่งเรียกว่า “หมอแคน” คือ การลำหรือขับร้องที่คู่กับแคน โดยมีแคนเป็นเครื่องประสานเสียง และให้จังหวะ (พระธรรมธีรราชฆาต, 2505, หน้า 395)

1.2.8 วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด ได้แก่ วรรณกรรมที่ไม่สามารถจะจัดเข้ากับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้ เพราะการสรรค์สร้างวรรณกรรมเหล่านี้ขึ้นมาจากจุดมุ่งหมายต่างกัน เช่น เพื่อใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ บทสวดขวน (สวดขวัญ) มีสวดขวัญอยู่กรรม สวดขวัญเด็ก สวดขวัญหนุ่มสาว (แต่งงาน) สวดขวัญเหือน (เรือน) คำผูกแขน บทเพลงอวยพร ฯลฯ เพื่อใช้เทศน์ในพิธีขอฝน ได้แก่ คาถาพระยาคันคาก คาถาปลาขอเพื่อใช้เกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว ได้แก่ คำพญา (เป็นแบบมุขปาฐะ) เพื่อเล่ากันเล่นสนุกสนาน ได้แก่ เรื่องเซียงเมียง (คล้ายเรื่องศรีธนญชัย) นิทานโตงโตย (มุขปาฐะ) และนิทานก้อม

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าภูมิหลังของวรรณกรรมอีสานมาจากการที่มีชาวไทยกลุ่มหนึ่งอพยพตามลุ่มน้ำโขง และได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ต่อจากนั้นได้อพยพข้ามพามาตั้งถิ่นฐานทางฝั่งไทย และได้นำคติความเชื่อและจารีตประเพณีต่าง ๆ เข้ามาด้วย และถือว่ นี่คือการเริ่มต้นของวรรณกรรมอีสานอย่างแท้จริง เมื่อกล่าวโดยทั่วไปแล้วลักษณะของวรรณกรรมอีสานมีหลายลักษณะ แต่ที่เด่นชัด ได้แก่ เป็นวรรณกรรมนิรนาม และเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนานิยม อันหมายถึง เป็นวรรณกรรมที่นำคำสอนในพระพุทธศาสนาไปสอดแทรกลงในเนื้อเรื่อง

2. มโนทัศน์เกี่ยวกับการแหล่และท่วงทำนองการเทศน์แหล่

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เป็นวรรณกรรมที่ประกอบสร้างขึ้นตามประเพณีการสร้างบุญกุศลของชาวอีสาน เมื่อผู้ศรัทธาบริจาคทรัพย์เพื่อเป็นทานแล้ว พระสงฆ์หรือฆราวาสผู้ทำหน้าที่เป็นโฆษก หรือพิธีกรในงานบุญนั้น ๆ ก็จะเป็นผู้ให้พร โดยการให้พรนั้นมักเทศน์เป็นทำนอง ทำนองที่ใช้ คือ “ทำนองแหล่” จึงเรียกว่า แหล่อวยพร หรือเทศน์แหล่อวยพร การวิจัยครั้งนี้จึงแบ่งประเด็นที่เกี่ยวกับมโนทัศน์การแหล่ และท่วงทำนองการเทศน์แหล่ 2 ประเด็น คือ 1) ความหมายของการแหล่/เทศน์แหล่ และ 2) ท่วงทำนองการเทศน์แหล่ สรุปได้ดังนี้

2.1 ความหมายของการแหล่/เทศน์แหล่

พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ (2524) กล่าวว่า การเทศน์ในพุทธศาสนา มี 2 วิธี คือ การเทศน์แบบ “ธรรมปมาณา” เป็นการเทศน์แบบปกติทั่วไป เป็นคำพูดในลักษณะร้อยแก้ว และการเทศน์แบบ “โสฬสพมาณา” เป็นการเทศน์มีการใช้เสียงสูง ต่ำ สั้น ยาว เป็นท่วงทำนองเป็นลักษณะร้อยกรอง การเทศน์แบบที่ 2 นี้ นิยมนำไปใช้กับการเทศน์ “มหาชาติ” เพราะการเทศน์เป็นทำนองทำให้ผู้ฟังได้รับอรรถรสจากน้ำเสียง และท่วงทำนองที่ไพเราะเร้าใจ

การเทศน์มหาชาติเป็นทำนอง เริ่มขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งได้มีการประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งกาพย์มหาชาติ เพื่อให้พระภิกษุนำไปเทศน์ (สุภาพรรณ ฒ บางช้าง, 2524, หน้า 34) จึงทำให้การเทศน์ทำนองต่าง ๆ ขึ้น และได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเทศน์ทำนองราษฎร หรือทำนองเชลยศักดิ์ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2528, หน้า 26) ที่มีการแต่งทำนองขึ้นหลายแบบ ส่วนใหญ่แปรผันไปตามความนิยมของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น ในสมัยต่อมาการเทศน์มหาชาติ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “แหล่มหาชาติ” ทั้งนี้ เนื่องจากการนำเอาทำนองแหล่มาประยุกต์ใช้ในการเทศน์มหาชาติ ทำให้การเทศน์มหาชาติมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น มีการแหล่นอกมหาชาติมากขึ้น (สุภาพรรณ ฒ บางช้าง, 2524, หน้า 29)

สำหรับการเทศน์มหาชาติในภาคอีสานนั้น พระอริยานุวัตร เขมจารี (2506, หน้า 32-48) กล่าวว่า ในอีสานมีการใช้ท่วงทำนอง จังหวะ สีสาวอย่างมากเช่นกัน จนไม่สามารถบอกได้ว่าทำนองที่ถูกต้องตามประเพณีเก่าแก่เป็นอย่างไร เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทำนองการเทศน์ตามความนิยมของท้องถิ่น มีการเล่นเสียงในลักษณะต่าง ๆ เช่น ดัดเสียงให้โศก สะอื้น เสียงอ่อน เสียงแข็ง ตามบทบาทเนื้อหาในเรื่องที่เทศน์ การเทศน์ในลักษณะนี้นิยมเรียกว่า “การเทศน์ทำนอง” หรือ “การเทศน์เสียง”

การแหล่ การเทศน์แหล่ หรือการเทศน์เสียง จึงหมายถึง การเทศน์เป็นทำนอง ถ้าเป็นลักษณะเฉพาะของชาวอีสานก็จะเรียกว่า เทศน์แหล่อีสาน นอกจากจะนำไปเทศน์มหาชาติในประเพณีบุญผะเหวด หรือบุญเดือน 4 แล้ว ยังนำการเทศน์แหล่ไปปรับปรุงและพัฒนารูปแบบหลายลักษณะ มีการนำเอานิทานชาดก นิทานธรรมบท และนิทานพื้นบ้านอื่น ๆ มาประยุกต์เนื้อหาเพื่อใช้ในการเทศน์ โดยพระผู้เทศน์สมมติบทบาทเป็นตัวละครในเรื่อง มีการประยุกต์ทำนองเทศน์นำเอาทำนองแหล่ ขับเสภา ทำนองลำทางยาว ฯลฯ มาใช้ จัดตั้งเป็นคณะเทศน์เสียง พุทธศาสนิกชนชาวอีสาน นิยมนิมนต์พระนักเทศน์เสียงไปเทศน์ในงานบุญประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ยังนำรูปแบบการเทศน์แหล่ไปใช้ในลักษณะอื่น ๆ เช่น แหล่ทำขวัญในโอกาสต่าง ๆ แหล่อวยพรให้กับผู้มีศรัทธาบริจาคทรัพย์ เพื่อเป็นทานให้กับวัดหรือกิจการงานสงฆ์

2.2 ท่วงทำนองการเทศน์แหล่

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองในการแหล่และการเทศน์แหล่นี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเทศน์แหล่กับแหล่อวยพร (วณะมงคลในพื้นที่อีสาน) นั้น เป็นวรรณกรรมประเภทเดียวกัน แต่ขึ้นจากฉันทลักษณ์ประเภทส่ายยาวเหมือนกัน ประกอบกับไม่ปรากฏเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทแหล่อวยพร (วณะมงคลในพื้นที่อีสาน) เลยแม้แต่เรื่องเดียว ผู้วิจัยจึงทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองในการแหล่และเทศน์แหล่ เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยได้ใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย สรุปได้ดังนี้

พระอริยานุวัตร เขมจารี (2506) ได้กล่าวถึงทำนองเทศน์ในกัณฑ์ต่าง ๆ ของอีสาน ว่ามีลักษณะแตกต่างกันไป คือ กัณฑ์ทศพร หิมพานต์สักการพ ทานกัณฑ์ วนปเวศ นิยมเทศน์ทำนองธรรมวัตร กัณฑ์ชูชก ผู้เทศน์จะตลกปนไปในตัว กัณฑ์จุลพน มหาพน กุมาร ใช้เทศน์ทำนองเสียงแข็ง สูงต่ำ ช้าบ้างเร็วบ้างกัณฑ์มัทรีดัดเสียงทำนองโคกรำพัน กัณฑ์มหาราช นิยมเทศน์ทำนองกระโชกกระซอก กัณฑ์ฉกษัตริย์ โดยมากใช้ทำนองสีทันดร เมื่อถึงตอนบันชีญจะเล่นเสียงที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลั่นข้อมะขาม” กัณฑ์นครจะมีลักษณะการขึ้นลงเป็นพิเศษ มีการเทศน์ “แต้มตาผ้า” ด้วย สำหรับทำนองเทศน์เสียงแบบอีสานนั้น พระอริยานุวัตร เขมจารี

ได้กล่าวว่ามี 3 ทำนอง คือ 1) ทำนองลมพัดคนรำหรือลมพัดชายเขา 2) ทำนองกาเดินก้อน และ 3) ทำนองช้างเทียมแม่

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2524) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับท่วงทำนองในการลำว่า น่าจะได้มาจากการสวด หรือการอ่านหนังสือผูกของพระ จะเห็นได้จากทำนองลำเก่าแก่ที่มีชื่อว่า ลำโหม่หนังสือหรือลำอ่านหนังสือ นอกจากนี้ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521) ได้กล่าวถึงทำนองเทศน์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า มีแบบฉบับในการเทศน์ที่เป็นของตนเอง 3 แบบ คือ 1) ทำนองลมพัดพร้าว เป็นการเทศน์ทำนองทอดเสียงแรงบ้างเบาบ้างเหมือนลมพัดใบมะพร้าว เป็นทำนองเทศน์ของจังหวัดอุบลราชธานี 2) ทำนองช้างเทียมแม่ เป็นการเทศน์ทอดเสียงน้อยเสียงใหญ่ไม่ปล่อยเสียงออกมาเต็มที่ จะเล่นทำนองเสียงสูงต่ำแต่ไม่ยืดเยื้อ เป็นทำนองเทศน์ของขอนแก่น และชัยภูมิ 3) ทำนองกาเดินก้อน เป็นการเทศน์ที่ขยักเสียงบ้าง ช้าบ้าง เร็วบ้าง เหมือนอีกาเดินตามขี้ไก่ กระโดดไปมาแล้วหยุด ผู้เทศน์จึงเอามาแต่งเป็นทำนองขยักเสียงบ้าง ปล่อยเสียงบ้าง สลับกันเป็นทำนองของจังหวัดร้อยเอ็ด เกิดที่อำเภอสุวรรณภูมิ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทำนองสุวรรณภูมิเดิม

สำเร็จ คำโหมง (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงเพลงขับร้องไม่ประกอบดนตรี (Aria without Accompaniment) เป็นการขับร้องที่ใช้ขับร้องเปล่า ๆ ไม่มีเสียงดนตรี ประเภทเครื่องทำนองและประสานเสียงร่วมบรรเลงเลย แต่อาจจะใช้วิธีปรบมือควบคุมจังหวะบ้าง หรือไม่ก็ใช้เพียงแค่กระดิกเท้า หรือบางชนิดก็ปล่อยจังหวะเป็นอิสระ (Nonmetrical Rhythm) และได้กล่าวถึงการแหล่ว่า คือ ทำนองเทศน์กลอนทางยาวคล้ายลำทางยาวและลำพื้น ส่วนใหญ่จะใช้เทศน์มหาชาติ แนวทำนองต่างกันไปตามเขตจังหวัดในภาคอีสาน มีแนวทำนองอุบล และแนวทำนองขอนแก่น แต่ส่วนใหญ่แล้วแนวทำนองเดินจะขึ้น ๆ ลง ๆ และยืดจังหวะแบบอิสระชน อยู่กับเนื้อความในบท

ชุมเดช เดชภิมล (2533) ได้กล่าวถึงทำนองที่พระสงฆ์ใช้อ่านใบลาน ภาษาอีสานในงานบุญพระเวส (พะเวด) หรือบุญเดือนสี่บุญมหาชาติ ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งในภาคอีสาน ทำนองเทศน์ใช้อ่านคำประพันธ์ที่แต่งด้วยร้อย สามารถแบ่งออกเป็น ทำนองใหญ่ ๆ ได้ 2 แบบ คือ 1) ทำนองเทศน์ธรรมดา เป็นทำนองหลักที่ใช้อ่านใบลานลำมหาชาติทั่ว ๆ ไป 2) ทำนองเทศน์สังกาศ เป็นทำนองเฉพาะที่ใช้เทศน์เฉพาะกัณฑ์สังกาศ ซึ่งจะเทศน์เป็นกัณฑ์แรกในตอนเช้ามีด ส่วนทำนองแหล่ที่ใช้แหล่คำประพันธ์ที่เป็นกลอนลำแบ่งออกตามเนื้อหาและโอกาสที่ใช้ ดังนี้ 1) แหล่นิทาน ส่วนมากมักเป็นนิทานชาดกหรือนิทานธรรม เช่น พระเวสสันดร ลีลาวดีเรวัตตะนางนกระยางขาว เป็นต้น 2) แหล่อวยพรหรือแถมพรหรือโมทนา

เมื่อมีเทศกาลงานบุญตามวัดในหมู่บ้าน ภาคอีสานจะมีพระสงฆ์หรือฆราวาส (ชาย) ที่เสียงดีมานั่งแห่ลอยพรให้ชาวบ้านที่มาทำบุญ โดยจะมีบาตรไว้คอยรับ เงินตั้งอยู่ข้างหน้า

มณี พยอมยงค์ (2519, หน้า 8) กล่าวถึงการเทศน์ทางล้านนาว่า มีทำนองเทศน์หลายทำนองตามรสนิยมของท้องถิ่น มีดังนี้ 1) ทำนองพรวัวไกวโบ เป็นทำนองเนิบนาบไม่ซ้ำนัก ไม่เรื้อรัง มีลักษณะเหมือนลมพัดในมะพร้าว แต่เทศน์ได้ระดับกันตามเสียงหนักเบาของคำร้าย 2) ทำนองมะนาวล่องของ เป็นทำนองเทศน์ที่มีเสียงขึ้นลงสลับกัน บางครั้งเสียงแผ่วเหมือนจะหายไป บางครั้งเสียงดังกว่าปกติ บางครั้งก็เสียงระดับปานกลาง ทำนองนี้ช่วยให้พระนักเทศน์ได้ผ่อนหนักผ่อนเบา และเทศน์ได้หลายกัณฑ์ 3) ทำนองนกเขาเหิน ได้แก่ จังหวะเทศน์หรือลีลาเทศน์ในระดับเสียงข้างปลายสูงขึ้นทุกระยะแห่งการหายใจของพระนักเทศน์ การวัดเสียงให้สูงขึ้นนั้นเหมือนลักษณะนกเขาเหินขึ้นไปในอากาศ แล้วกลับลงมา

เอกสารและงานที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยได้ทบทวนมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจะได้นำไปปรับใช้ในส่วนของการออกแบบคิดและทฤษฎี ที่จะเป็นเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ต่อไป

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

ผู้วิจัยได้สำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ผลสำรวจไม่พบงานวิจัยที่เกี่ยวกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน หรือบทแห่ลอยพรสำนวนอีสานแม้แต่เรื่องเดียว งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำอวยพรที่พบ ตัวอย่างที่ใช้ศึกษาก็มีลักษณะที่แตกต่างออกไป เช่น งานวิจัยของ ประคอง กองทุ่งมน (2544) ศึกษาวิจัย เรื่อง **ผญาอวยพรของชาวบ้านสูงยาง ตำบลสูงยาง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด** ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา คือ วรรณกรรมอีสานประเภทผญา โดยได้ศึกษา ประเภท รูปแบบ ความเชื่อที่ปรากฏในบทผญา งานวิจัยของ ดิเรก ภูทอง (2553) ศึกษา **พรในพระพุทธศาสนา** ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา คือ พระไตรปิฎก โดยได้ศึกษาแนวคิดและความหมายเกี่ยวกับพร รวมทั้งสาระและหลักปฏิบัติที่เกี่ยวกับพรในพระพุทธศาสนา และงานวิจัยของ พงศ์วัช จรุงภูวสิริวัฒน์ (2558) ได้ศึกษา **วาทกรรมคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน** ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา คือ วรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน ซึ่งเป็นคำอวยพรขณะผูกข้อมือ โดยได้ศึกษาประเภท รูปแบบ เนื้อหา ศิลปะการใช้ภาษา และศึกษาในแนวสังคมศาสตร์ โดยใช้กรอบแนวคิดวาทกรรม

เมื่อไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสานโดยตรง ผู้วิจัยจึงได้สำรวจงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน แบ่งออกได้ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก เพราะวจนะมงคลพื้นที่อีสานได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบและลักษณะคำประพันธ์จากรายยาวมหาเวสสันดรชาดก 2) กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับท่วงทำนองในการแห่และเทศน์แห่ เพราะวจนะมงคลในพื้นที่อีสานใช้ทำนองแห่

ในการเทศน์แหล่อวยพรให้กับผู้ที่มาบริจาคทานในงานบุญต่าง ๆ และ 3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำอวยพร สรุปได้ดังนี้

3.1 กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมหาชาติ หรือมหาเวสสันดรชาดกนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า “วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน” (บทแหล่อวยพรสำนวนอีสาน) เกิดขึ้นและมีวิวัฒนาการมาพร้อมกับการเทศน์มหาชาติ ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะเห็นพัฒนาการทางด้านการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์มหาชาติ เพื่อศึกษากระบวนการวิจัยและนำมาปรับใช้ในงานวิจัยนี้การศึกษาเชิงสำรวจผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมหาชาติ หรือมหาเวสสันดรชาดก จะกล่าวถึงเฉพาะผลงานที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ สรุปสาระโดยสังเขป ดังนี้

มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณคดี/วรรณกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในหมู่ชาวไทยที่เลื่อมใสในพุทธศาสนา จึงพบว่า มีการศึกษาวิจัยเรื่องมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกจำนวนมาก เริ่มตั้งแต่ ปี 2516 ลัลลนา ศิริเจริญ (2516) ได้ศึกษารายยาวมหาเวสสันดรชาดก ประกอบการวิจัยเรื่อง **การศึกษาคุณค่าของชาดกเพื่อใช้ในการสอนวรรณคดีไทย** โดยผู้วิจัยกล่าวถึง รูปแบบ ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง โดยเปรียบเทียบการแต่งรายยาวเรื่องนี้กับวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อแนวการเขียน ซึ่งผู้วิจัยสรุปว่ามีอิทธิพลอยู่ 3 ทาง คือ ทางสังคม ทางปรัชญาและพุทธศาสนา และทางจิตวิทยา คุณค่าของเรื่อง เช่น คุณค่าทางวรรณคดี คุณค่าทางการแสดงออกด้านวัฒนธรรมของคนไทย ซึ่งผู้วิจัยกล่าวไว้เพียง 3 ประเภทเท่านั้น และยังกล่าวถึงคุณค่าด้านอื่น ๆ อีก เช่น ตัวละครในเรื่องนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเต็มไปด้วยสัญลักษณ์ของจิตใจ ได้แก่ ความสงบ ความเมตตา เป็นต้น

ต่อมาในปี 2518 สุวณีย์ ชวนสนธิ (2518) ได้ศึกษา **วิเคราะห์รายยาวมหาเวสสันดรชาดกทางวัฒนธรรมไทย** พบว่า มุ่งชี้ให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยด้านต่าง ๆ ลักษณะวัฒนธรรมที่ปรากฏในรายยาวมหาเวสสันดรชาดกในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางจิตใจ วัฒนธรรมทางภาษา และสถาบันครอบครัว ตลอดจนกล่าวถึงอิทธิพลของเรื่องเวสสันดรชาดกที่มีต่อวัฒนธรรมไทย ในด้านศิลปกรรมและวรรณกรรม ต่อมา มณี พยอมยงค์ (2519) ได้ศึกษา **การวิเคราะห์และเปรียบเทียบมหาชาติฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้** เพื่อศึกษาภาษาในท้องถิ่นต่าง ๆ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ภูมิประเทศ และความเป็นไปทางสังคม รวมทั้งศิลปะสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ

ในระยะแรกจะเห็นว่าการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกนั้น เน้นการศึกษารูปแบบและคุณค่าที่ปรากฏในวรรณคดี จนกระทั่งในปี 2520 สุนันท์ อัญชลีบุญกุล (2520) ได้ศึกษาเรื่อง **การสร้างคำและการใช้คำในมหาชาติคำหลวง** โดยมุ่งศึกษาการสร้างคำ การใช้คำ ความหมายของคำบางคำบางสำนวนในมหาชาติคำหลวง เปรียบเทียบกับภาษา ในสมัยปัจจุบัน สรุปผลการศึกษาว่า มีการสร้างคำ 4 ประเภท คือ คำแผลง คำซ้ำ คำซ้อน และคำราชาศัพท์การใช้คำในหมวดต่าง ๆ พบว่า มีการใช้คำในหมวดคำสรรพนาม คำลักษณนาม และคำบุพพท บางคำแสดงให้เห็นว่ามีการใช้คำตามฐานะของบุคคล ตามฐานะทางสังคม และวัฒนธรรม คำเหล่านี้ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมบ้าง ทั้ง รูป ความหมาย และการใช้ ส่วนในด้านสำนวน พบว่า บางสำนวนยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน

นอกจาก สุนันท์ อัญชลีบุญกุล จะได้ศึกษาเรื่องการสร้างคำและใช้คำแล้ว ในปี 2525 การศึกษา ลัลลนา ศิริเจริญ (2525) ได้ศึกษาวិเคราะห์เรื่อง **อลังการในมหาชาติคำหลวง** เป็นการศึกษากลวิธีในการแต่ง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า กลวิธีในการแต่ง ได้แก่ การตกแต่งฝ่ายเสียง (ศัพทาลังการ) การตกแต่งฝ่ายความหมาย (อรรถาลังการ) และวรรณคดี ทำให้มหาชาติคำหลวงมีความงามความไพเราะ ตรงตามหลักเกณฑ์ของอลังการศาสตร์ของอินเดีย เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้พบว่า มหาชาติคำหลวงมีความงามอันเป็นเอกลักษณ์ของวรรณคดีไทยอีกด้วย ความงามเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงถึงความสามารถ และความตั้งใจ ในการประพันธ์ของกวี และเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มหาชาติคำหลวงเป็นวรรณคดีที่ยิ่งใหญ่ของไทย การศึกษามหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก นอกจากจะศึกษาเรื่องการใช้คำ กลวิธีในการแต่ง คุณค่าที่ปรากฏ ดังได้กล่าวไปข้างต้น ยังมีการศึกษาโดยประยุกต์ศาสตร์อื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยในปี 2526 ประคอง นิมมานเหมินท์ (2526) ได้ศึกษา **มหาชาติลานนา: การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น** โดยใช้วิธีการศึกษาในเชิงสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ปรัชญา และสุนทรียศาสตร์ ศึกษาเปรียบเทียบความเป็นมาของมหาชาติภาคกลาง กับมหาชาติลานนา ศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการเสริมบุคลิกลักษณะนิสัย และวิถีชีวิตของตัวละคร ในมหาชาติลานนาวิเคราะห์คติธรรมทางพุทธศาสนาที่กวีเสนอผ่านตัวละคร ซึ่งในปีเดียวกันนี้ ประทุม สุวรรณคังคะ (2526) ก็ได้ศึกษา **มหาเวสสันดรชาดกฉบับถิ่นใต้จากต้นฉบับ วัดมัสนิมาวาส จังหวัดสงขลา** เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการประพันธ์สำนวนโวหารวรรณคดี และคุณค่าทางด้านสังคมความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหา

สมาน โช๊ะเหม (2528) ได้ศึกษาวรรณกรรมชาดกเรื่อง **มหาชาติฉบับ เมืองเพชรบุรี ถิ่นชุกชุก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์** โดยวิเคราะห์ในเชิงสังคมแสดงให้เห็นถึง ค่านิยม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของชาวบ้านเมืองเพชรบุรี ว่าเกิดจาก

การผสมผสานระหว่างพุทธศาสน์ไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์ การวิเคราะห์ด้านวรรณศิลป์ พบว่า รูปแบบของคำประพันธ์ในมหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรีกัณฑ์ชูชกนั้น มีลักษณะเป็นร้อยยาว หรือกลอนเทคนิเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีกลอนแบบพื้นบ้านแทรกอยู่เป็นอันมาก ส่วนงานโวหารโลดโผน และสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ และโบราณคดีในสมัยนั้น ซึ่งน่าสนใจมากในด้านการเปรียบเทียบระหว่างมหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรีกัณฑ์ชูชก ส่วนรวมหมอปาน กับฉบับหลวง สำนักวัดสังข์กระจาย ทำให้อาจสันนิษฐานได้ว่า ส่วนรวมหมอปานน่าจะเป็นต้นแบบของส่วนรวม วัดสังข์กระจาย

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณคดี/วรรณกรรม ที่แพร่หลายอยู่ทุกภูมิภาคของไทย จึงพบว่า มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก ส่วนบทกวีต่าง ๆ ได้รับการศึกษาวิจัยมาโดยลำดับ รวมทั้งฉบับท้องถิ่นอีสานก็ได้รับการศึกษาวิจัยเช่นกัน โดยในปี 2528 อดุลภา อัคร ปิยานนท์ (2528) ได้ศึกษาเรื่อง **มหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นอีสาน จากต้นฉบับวัดกลางโคกต่อจังหวัดกาฬสินธุ์** โดยศึกษาวรรณกรรมพุทธศาสนาในด้านอักษร อักษรวิธี อักษรธรรมอีสาน วรรณศิลป์ และทางด้านวัฒนธรรมสังคมที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรม เปรียบเทียบกับร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ ในการศึกษาวิเคราะห์ เชิงสังคมและวัฒนธรรม ที่ปรากฏในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรม ของชาวอีสานในสมัยนั้น

ต่อมาพรทิพย์ ชังธาดา (2532) ได้ศึกษาวิเคราะห์ **ร้อยยาวมหาเวสสันดร ในด้านรูปแบบและศิลปะการประพันธ์** ผลการวิจัย พบว่า ในด้านลักษณะคำประพันธ์ เป็นประเภทร้อยยาวตลอดเรื่อง วิธีการแต่งใช้วิธีตั้งคาถาบาลีนำก่อนทุกกัณฑ์ ดังที่เรียกว่า การเดินจวนฉันทะ แล้วดำเนินความโดยใช้ร้อยยาวแทรกคาถาบาลีเป็นตอน ๆ ไป ในด้านศิลปะ การประพันธ์ เป็นการประพันธ์ตามแบบของวรรณคดีไทย ทั้งในด้านศิลปะการเลือกพื้นถ้อยคำ ศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำ และศิลปะการใช้โวหารที่แสดงให้ผู้อ่านเห็นความสมจริงในบุคลิกภาพ ของตัวละคร รวมทั้งมีกลบทอยู่ในบางกัณฑ์ด้วย ในขณะที่ อุทัยวรรณ นิยมมี (2534) ศึกษา **คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในมหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทศพร** พบว่า มหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทศพร ปรากฏคำยืมภาษาสันสกฤตมากกว่าภาษาบาลี และมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเสียง และความหมายของคำ การเปลี่ยนแปลงด้านเสียง มี 3 ลักษณะ คือ การตัดเสียง การเติมเสียง และการเปลี่ยนแปลงเสียง ส่วนด้านความหมาย มีทั้งลักษณะคงเดิม และลักษณะที่เปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงด้านความหมาย มี 3 ลักษณะ ได้แก่ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่

ในปี 2543 การศึกษาของ ธนวัฒน์ พูลสวัสดิ์ (2543) เป็นการศึกษาที่พ้นจากกรอบ การศึกษาด้านภาษา กล่าวคือ ได้นำแนวคิดทางด้านสังคมศาสตร์มาใช้ในการศึกษา เรื่อง **การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดในเรื่องตัวแบบของผู้หญิงในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การศึกษากรณีนางมัทรีและนางอมิตตดา และนางรุธและนางเอสเธอร์** พบว่า แนวคิด ในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ชายและผู้หญิง ที่ปรากฏอยู่ในมหาเวสสันดรชาดก และคริสต์ธรรมคัมภีร์นั้น มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่คล้ายคลึงกันความสัมพันธ์แบบแรก เป็นความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงนั้นถูกผู้ชายกดขี่ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ตามแนวบรรทัดฐานของสังคม ส่วนความสัมพันธ์อีกแบบ เป็นความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงสามารถใช้อำนาจความงามที่ตนมีอยู่ ในการต่อรอง และควบคุมผู้ชายให้อยู่ภายใต้อำนาจของผู้หญิงได้ ในปีเดียวกันนี้ วชิราภรณ์ พงษ์สุกาญจน์ (2543) ศึกษา **ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในรายยาวมหาเวสสันดรชาดก** ผลการศึกษา พบว่า ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในรายยาวมหาเวสสันดรชาดก เกิดจาก ความหลากหลายของเนื้อหา ซึ่งกวีต้องเลือกใช้ศิลปะในการประพันธ์ให้สอดคล้องกับเนื้อหา อันเป็นปัจจัยให้เกิดลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละตอน นอกจากนี้ รายยาวมหาเวสสันดรชาดก ยังแสดงให้เห็นถึงการสืบทอดขนบนิยมทางวรรณศิลป์ในวรรณคดี พุทธศาสนา ได้แก่ ในด้านการเลือกเรื่อง การเลือกใช้คำประพันธ์ การดำเนินเรื่อง การสร้างตัวละคร และการใช้ถ้อยคำและโวหาร

ต่อมา บุญทัน คนใจบุญ (2544) ได้ศึกษา **พุทธปรัชญาในพฤติกรรมของ ตัวละครหลักและตัวละครเสริมในมหาเวสสันดรชาดก** ผลการศึกษาตัวละครหลัก คือ พระเวสสันดร ได้แสดงพฤติกรรมการให้ทานซึ่งมีนัยสำคัญทางพุทธปรัชญา ส่วนตัวละครเสริม ซึ่งมีชูชก เป็นตัวแทน ได้แสดงพฤติกรรมการขอและการรับสิ่งของที่ตัวละครหลักพระราชทานให้ ซึ่งมีนัยสำคัญทางปรัชญาที่ตรงข้ามกับพุทธปรัชญาพฤติกรรมของชูชก แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ ทางแนวความคิดเรื่อง อัตตา ในศาสนาพราหมณ์ กับแนวความคิดเรื่อง อนัตตา ในพุทธศาสนา ซึ่งแสดงพฤติกรรมโดยพระเวสสันดร สอดคล้องกับการศึกษาของ สมหมาย เปรมจิตต์ (2544) ที่ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ **สภาพของมหาเวสสันดรชาดกและอิทธิพลที่มีต่อชีวิตทางศาสนา ของประชาชนชาวไทย** โดยศึกษาค้นคว้าเพื่อที่จะดูว่า มหาเวสสันดรชาดกได้มีบทบาทสำคัญ ต่อสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร ในฐานะที่เป็นคัมภีร์ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายที่สุดในพระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาท ศึกษาความเป็นมาของชาดกเรื่องนี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการจัดเทศน์มหาชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมา โดยมีความเห็นว่า มหาเวสสันดรชาดก ได้ช่วยให้คนไทยแตกต่างจากชนชาติอื่น ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งยังได้ศึกษาถึง อิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรม โดยพยายามที่จะพิจารณาถึงผลกระทบที่มีต่อความเชื่อ

ทางศาสนา และพิธีกรรมวรรณกรรม และศีลธรรมจรรยา ตลอดจนแรงบันดาลใจทางศิลปะ ที่ก่อให้เกิดศิลปะไทยมากมาย

3.2 กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับท่วงทำนองในการแหล่และเทศน์แหล่

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองในการแหล่และเทศน์แหล่ ผู้วิจัยเห็นว่า “วณะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน” (บทแหล่ถวายพรสำนวนอีสาน) ใช้ทำนองแหล่ ในการเทศน์ถวายพรให้กับผู้ที่มาบริจาคทานในงานบุญต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะเห็นพัฒนาการทางด้านท่วงทำนองในการแหล่ และการเทศน์แหล่ เพื่อศึกษากระบวนการวิจัย และนำมาปรับใช้ในงานวิจัยนี้ โดยจะกล่าวถึงเฉพาะผลงานที่สำคัญ และเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ สรุปสาระโดยสังเขป ดังนี้

ปี 2538 พระมหาวัช ฆเมธโช (2538) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง **การเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย** พบว่า การเทศน์มหาชาติมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์) และนิยมจัดให้มีการเทศน์ระหว่างในพรรษาจนถึงออกพรรษา หรือในโอกาสที่เหมาะสม พุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมฟังเทศน์มหาชาติ เพราะเชื่อว่าถ้าใครได้ฟังจบทั้ง 13 กัณฑ์ ในวันเดียว จะได้รับผลานิสงส์ 5 ประการ คือ 1) จะได้เกิดในยุคศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต 2) จะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพย์สมบัติอันโอฬาร 3) จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติวิบาก 4) จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไม้ตรี และความสุข 5) ด้วยอานิสงส์จากการฟังเทศน์มหาชาตินี้จักส่งผลให้ได้บรรลุมรรคผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา นอกจากเรื่องอานิสงส์ดังกล่าวแล้ว เวสสันดรชาดกยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น ศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษา ตลอดจนการเมืองการปกครองของไทยอีกด้วย

การศึกษาของพระมหาวัช ฆเมธโช สอดคล้องกับผลการศึกษาของ บุญตา เขียนทองกุล (2539) ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ **งานดุริยางคศิลป์ที่ใช้ประกอบการเทศน์มหาชาติ** ที่พบว่า ประเพณีการฟังเทศน์มหาชาตินั้นเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยมีความเชื่อว่าถ้าผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์ ให้จบในวันเดียว ชาตินั้นจะได้เกิดในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย สำหรับการศึกษานองเทศน์มหาชาตินองหลวง พบว่า มีทำนองแม่บทอยู่ 3 ชนิด คือ ทำนองจวนฉันท ทำนองเดิน และทำนองขึ้น จากการวิเคราะห์ทำนองเทศน์มหาชาติ พบว่า คำ ในภาษาไทย ได้แก่ คำเป็นที่มีสระเสียงยาว และเสียงวรรณยุกต์สามัญ มีผลในการออกเสียงเทศน์ของพระธรรมกถึกมากที่สุด และพบว่า พระธรรมกถึกใช้ลักษณะทางดนตรี ได้แก่ การลากเสียงยาวมากที่สุด รองลงมา คือ การเลื่อนไหลของเสียง และใช้การเอื้อนเสียงในการเทศน์น้อยที่สุด

ในขณะที่ รัชฎาภรณ์ ภูทอง (2544) ได้ศึกษาวิเคราะห์ **มหาชาติกลอนสวด ฉบับวัดกลางวรวิหารจังหวัดสมุทรปราการ** ผลการศึกษาวิจัย พบว่า มหาชาติกลอนสวด ฉบับวัดกลางวรวิหาร เป็นฉบับที่กวีแต่งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุ หรือผู้รู้หนังสือ ใช้สวดอ่านให้อุบาสก อุบาสิกาฟังที่วัด ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จากการวิเคราะห์ภูมิหลังของต้นฉบับทำให้ทราบว่า ต้นฉบับนี้แต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยใช้อักษรไทยบันทึก มีคำศัพท์ภาษาถิ่น และศัพท์โบราณปะปนอยู่บ้าง การบันทึกนั้นบันทึกตามเสียงสวดอ่าน จึงทำให้อักษรวิธีต่างจากปัจจุบัน

การศึกษาในระยะแรกจะพบว่า เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมา และโอกาส ในการเทศน์มหาชาติ ต่อมาปี 2545 ธิติพล กันตวิวงศ์ (2545) จึงได้ศึกษา **ทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทรีประเพณีตั้งธัมมหลวง** ผลการวิจัย พบว่า ทำนองเทศน์มหาชาติของชาวล้านนา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การเทศน์ทำนองแบบ “ธรรมวัตร” และการเทศน์ทำนองแบบ “มหาชาติ” พบเทคนิคการเทศน์ ได้แก่ ตั้ง เทียว เหลียว วาง ยั้ง ขึ้นห้วย ก่าย และยั้ง เทคนิคต่าง ๆ นี้ จะอยู่ภายใต้กรอบของทำนองเทศน์ 4 รูปแบบ ซึ่งได้มีการกำหนดสัญลักษณ์ เพื่อช่วยในการเทศน์ดังนี้ เหนียง (/) เหนือ (.) ละม้าย (๙) และลงเสียง (o) สัญลักษณ์เหล่านี้ จะเขียนสำหรับเนื้อธัมม เพื่อเป็นแนวทางในการเทศน์ เพื่อช่วยในการออกเสียง ควบคู่ไปกับบทเทศน์ ขณะที่ จันทรา เรือนทองดี (2547) ได้ศึกษา เพลงแหล่ในเทศน์มหาชาติจังหวัดเพชรบุรี พบว่า เพลงแหล่ในเทศน์มหาชาติจังหวัดเพชรบุรี ให้สาระคุณค่าด้านสติปัญญาเกี่ยวกับคำศัพท์ต่าง ๆ ทำให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายของเรื่องที่ฟังได้ดี ได้รับความรู้ด้านภูมิปัญญาของคนไทย และภูมิปัญญาของพระสงฆ์ไทย ในการประพันธ์เพลงแหล่เพื่อเทศน์สั่งสอนโน้มน้าวใจ ให้พุทธศาสนิกชนสนใจที่จะรับฟังเทศน์อย่างเต็มใจ วัฒนธรรมโบราณและประเพณีไทย ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ นอกจากนั้น ยังทำให้รู้จักธรรมชาติในป่าเขา พืช และสัตว์

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยของ ธิติพล กันตวิวงศ์ และจันทรา เรือนทองดี มิได้กล่าวถึง ทำนองในการเทศน์ไว้ชัดเจนมากนัก จนกระทั่งในปี 2549 จึงปรากฏงานวิจัยที่กล่าวถึงทำนอง การเทศน์ไว้อย่างชัดเจน โดยงานวิจัยของ พระครูวินัยธรรมานพาละพันธ์ (2549) **ศึกษารูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน** ผลการวิจัย พบว่า 1) รูปแบบการเทศน์มหาชาติ แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ รูปแบบการจัดการเทศน์ รูปแบบการนิมนต์พระเทศน์ รูปแบบการจัด สถานที่เทศน์ และรูปแบบการจัดธรรมาสน์เทศน์ รูปแบบการจัดการเทศน์ มี 2 รูปแบบ คือ การจัดการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ และแบบประยুক্তี รูปแบบการนิมนต์พระเทศน์ มี 3 รูปแบบ คือ เจ้าอาวาสเป็นผู้นิมนต์ เจ้าอาวาสมอบหมายให้พระที่รับผิดชอบในการเทศน์เป็นผู้นิมนต์ และเจ้าของกัณฑ์เทศน์เป็นผู้นิมนต์ รูปแบบการจัดสถานที่เทศน์ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

จัดสถานที่เทศน์ภายนอก และจัดสถานที่เทศน์ภายใน รูปแบบการจัดธรรมาส์เทศน์ เน้นให้มีการตกแต่งธรรมาส์เทศน์ และที่ตั้งเครื่องกัณฑ์เทศน์ให้ดูเป็นระเบียบเรียบร้อย และสวยงาม

2) เนื้อหาที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติ มี 2 ประเภท ได้แก่ เนื้อหาในคัมภีร์ จำนวน 13 กัณฑ์ และเนื้อหานอกคัมภีร์ที่เกี่ยวกับชาดกในพระเจ้าสิบชาติ พุทธประวัติ นิทานชาดกนิทานพื้นบ้าน วรรณคดี และคำสอน 3) วิธีการเทศน์มหาชาติ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แบ่งตามท่วงทำนอง และแบ่งตามเนื้อเรื่อง วิธีการเทศน์มหาชาติที่แบ่งตามท่วงทำนอง มี 2 แบบ คือ ทำนองหลวง และทำนองราษฎร์ การเทศน์ทำนองหลวงเป็นการเทศน์ตามเนื้อหาในคัมภีร์ ทั้ง 13 กัณฑ์ ส่วนการเทศน์ทำนองราษฎร์ เป็นการเทศน์ทำนองแหล่ในเนื้อหานอกคัมภีร์ วิธีการเทศน์มหาชาติ แบ่งตามเนื้อเรื่อง แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ การเริ่มเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการจบเรื่อง

ในปีเดียวกันนี้ พระครูสิริมงคลโลภาส (2549) ได้ศึกษา **การเทศน์มหาชาติอีสาน: กรณีศึกษา วัดวังสะพุงพัฒนาราม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย** เป็นการศึกษาความเป็นมา และองค์ประกอบของการเทศน์ ศึกษาศิลปะทำนองของการใช้ภาษา และทำนองการเทศน์ ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทำนองการเทศน์ พบว่า ทำนองการเทศน์นั้น เป็นทำนองแหล่อีสาน คือ มีทั้งแหล่ลำ แหล่สูตรขวัญ ขับเสภา และทำนองสวดมนต์เอื้อนเสียง โดยใช้ลีลาจังหวะซ้ำ เน้นเสียงหนักเบาเป็นหลัก เรียกว่า ลมพัดพร้าว ลีลาเช่นนี้มีถิ่นกำเนิดมาจากจังหวัดอุบลราชธานี ถ้าใช้ลีลาการกลดเสียงโดยไม่ปล่อยเสียงออกมาเต็มที่อยู่เนือง ๆ เรียกว่า ซ้างเทียมแม่ มีถิ่นกำเนิดจากจังหวัดขอนแก่น และชัยภูมิ ส่วนลีลาการขยักเสียงให้ซ้ำบ้างเร็วบ้าง และกระโดดขึ้นลง แล้วหยุดอยู่บ่อย ๆ เรียกว่า กาเต้นก้อน ซึ่งมีถิ่นกำเนิดจากจังหวัดร้อยเอ็ด

ต่อมาในปี 2552 พระครูวินัยธรรมานพาสะพันธ์ (2552) ได้กล่าวถึงทำนองการเทศน์ ผ่านงานวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิต เรื่อง **รูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง** ผลการวิจัย พบว่า องค์ความรู้ทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง แบ่งเป็น 2 แบบ คือ ทำนองหลวง และทำนองราษฎร์ ทำนองหลวง ประกอบด้วย ทำนองประจำกัณฑ์ ทำนองธรรมวัตร ทำนองเดิน ทำนองขึ้น ทำนองย้าย ทำนองกล่อม ทำนองพาทำนองคลี่กระทบฝั่ง ทำนองคุตทะราดเหยียบกรวด ทำนองถกเขมรตีเหล็ก และทำนองไต่ไม้ลำเดียว ส่วนทำนองราษฎร์ ประกอบด้วย ทำนองประจำตัว ทำนองพา ทำนองแกะ ทำนองพรต และทำนองชูชกขอทาน

ผลการวิจัยด้านสภาพปัจจุบันปัญหาของการเทศน์ทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง พบว่า เกิดจากองค์ประกอบ 6 ประการ คือ 1) พระนักเทศน์ไม่ให้ความสำคัญในการแหล่ เนื่องจากไม่มีความรู้ในเรื่องทำนองแหล่และวิธีการแหล่ที่ถูกต้อง ขาดประสบการณ์และทักษะ ไม่มีความสามารถทางด้านฉันทลักษณ์ จึงไม่มีการพัฒนาทำนองใหม่ 2) ผู้บริหารจัดการเทศน์ในปัจจุบัน มุ่งธุรกิจมากกว่าความศรัทธา ใช้ระบบพวกพ้องในการนิมนต์พระเทศน์ ไม่ดูความเหมาะสม

และความสามารถทางการเทศน์ ให้เวลาในการเทศน์แต่ละกัณฑ์น้อย ทำให้เหลือได้ไม่เต็มที่

3) แบบแผนทำนองแหล่ฝึกฝนยาก ผู้ที่จะแหล่ได้อย่างถูกต้องทำนอง ต้องมีความรู้ทางด้านคำประพันธ์ ประเภทร้อยและกลอน และจะต้องมีพรสวรรค์ในเรื่องเสียง มีความอดทนทำให้ไม่มีผู้ใดใครจะสืบทอด 4) ผู้ฟังมีความเชื่อว่าต้องฟังเทศน์ ทั้ง 13 กัณฑ์ จึงจะได้บุญ การเทศน์เรียงกัณฑ์ ต้องใช้เวลานาน ผู้ฟังไม่มีเวลาฟังครบทุกกัณฑ์ บางวัดจึงต้องจัดเทศน์แบบประยุกต์ ซึ่งใช้เวลารวบรัดการเทศน์ทำนองแหล่จึงต้องรวบรัดไปด้วย 5) หน่วยงานในระบบการศึกษาไม่สนใจพัฒนาหลักสูตรการสอนเทศน์มหาชาติ/ทำนองแหล่เทศน์มหาชาติเข้าไว้ในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับทางสงฆ์ 6) ปัญหาทางเศรษฐกิจทำให้คนให้ความสนใจในด้านประกอบอาชีพ จนละเลยด้านการพัฒนาจิตใจ ผลการวิจัยด้านรูปแบบการสืบสาน และการพัฒนาทำนองแหล่ และการเทศน์มหาชาติภาคกลางนั้น พบว่า รูปแบบสืบสานทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง แบ่งเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) จัดประชุมสัมมนาเพื่อพัฒนาต้นแบบการจัดเทศน์มหาชาติ 2) พัฒนาหลักสูตรการสอนเทศน์มหาชาติในวัด โดยรับสมัครพระที่สนใจการเทศน์มาฝึกฝนอาจมีการสอนในวัด โดยผู้สอนเป็นพระนักเทศน์ที่เชี่ยวชาญ 3) สร้างเครือข่ายผู้บริหารการเทศน์และพระนักเทศน์มหาชาติ และ 4) จัดทำพจนานุกรมคำศัพท์ที่เกี่ยวกับมหาชาติ ส่วนรูปแบบการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง ควรพัฒนาต้นแบบการเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ พัฒนาต้นแบบทำนองแหล่ทั้งทำนองหลวง และทำนองราษฎร์ และเผยแพร่ต้นแบบการเทศน์มหาชาติให้กับพระนักเทศน์ หน่วยงาน หรือคนทั่วไปที่สนใจ

3.3 กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับคำอวยพร

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยเรื่องใดเลยที่ศึกษาวิเคราะห์ “วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน” หรือ “บทแหล่อวยพรสำนวนอีสาน” งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “คำอวยพร” นั้น ก็พบเพียง 3 เรื่องเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับ “คำอวยพร” ก็มีผลสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องศึกษา ทั้งนี้เพื่อนำกระบวนการวิจัยมาเป็นแนวทางและปรับใช้ในงานวิจัยนี้ สรุปสาระโดยสังเขป ดังนี้

ปี 2544 ประคอง กองทุ่งมน (2544) เริ่มศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคำอวยพรผ่านงานวิจัย เรื่อง **ผญาอวยพรของชาวบ้านสูงยาง ตำบลสูงยาง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด** ตัวบทที่ใช้ศึกษา คือ วรรณกรรมอีสานประเภทผญา และจำกัดขอบเขตของการศึกษาเฉพาะพื้นที่บ้านสูงยาง ตำบลสูงยาง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด เท่านั้น การศึกษาครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบ ความเชื่อ ในผญาอวยพร โดยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านและพระภิกษุ จำนวน 30 คน รวมทั้งได้จากการสังเกตผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม

ผลการศึกษา พบว่า ฃญาอวยพรของชาวบ้านสูงยาง มี 2 ประเภท คือ ฃญาอวยพรตามโอกาส ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 โอกาส คือ ฃญาอวยพรในโอกาสทั่วไป และฃญาอวยพรในโอกาสพิเศษ ฃญาอวยพรตามประเภทผู้รับพร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ฃญาอวยพรให้แต่ละเพศแต่ละวัย และฃญาอวยพรให้แต่ละอาชีพ ในด้านรูปแบบของฃญาอวยพรนั้น พบ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบฃญาอวยพรตามฉันทลักษณ์ มี 4 แบบ คือ ร่ายสุภาพ โคลงสุภาพ กาพย์ยานี 11 และกลอนสุภาพ รูปแบบฃญาอวยพรตามวิธีการให้พร แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการให้พรโดยทั่วไป และรูปแบบการให้พรในพิธีกรรม ในด้านของความเชื่อ พบว่า มีความเชื่อทั้งหมด 4 ความเชื่อ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับความสุข ความเชื่อเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม ความเชื่อเกี่ยวกับผีวิญญาณและโลกหน้า และความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสูตรขวัญ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้ยึดแนวทางของศาสนาพุทธ พราหมณ์ ฝั เทวดา โดยเชื่อว่า ฃญาอวยพรจะสามารถอบรม โนมน้ำว จิตใจของคนแต่ละวัย แต่ละอาชีพ ให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ในพระพุทธศาสนา มีความซื่อสัตย์สุจริต นบถือผู้อาวุโส ปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมที่บรรพบุรุษ เคยกระทำสืบทอดมา โดยผู้จ่ายฃญาเป็นปราชญ์ของหมู่บ้าน พระภิกษุสงฆ์ ผู้สูงอายุ หรือมรรคทายก ซึ่งเป็นผู้มีจิตวิทยาสูง ให้พรตรงตามแรงปรารถนา สามารถปรับเปลี่ยนถ้อยคำ ในภาษาให้ผู้ฟังได้ความยินดี เกิดแรงศรัทธาในการทำบุญ

นับตั้งแต่ปี 2544 เป็นต้นมา ยังไม่พบว่า มีการวิจัยเกี่ยวกับคำอวยพรอีกเลย จนกระทั่ง ปี 2552 ดิเรก ภูทอง (2552) ได้ศึกษาวิเคราะห์ **พรในพระพุทธศาสนา** ดัวบทที่ใช้ศึกษา คือ พระไตรปิฎกอรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง มีจุดมุ่งหมาย ในการศึกษา 3ประการ คือ เพื่อศึกษาแนวคิดและความหมายเกี่ยวกับเรื่องพร ที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาประเภทสาระสำคัญและหลักปฏิบัติเกี่ยวกับพรในพระพุทธศาสนา และเพื่อเสนอแนะแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับพร

ผลการวิจัย พบว่า พร มาจากคำศัพท์ในภาษาบาลี-สันสกฤตเป็นศัพท์ที่มีใช้มา ตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล มีความหมายถึงสิทธิพิเศษที่ผู้ให้พรปรารถนาให้เกิดขึ้นแก่ผู้รับพร ในสมัยพุทธกาล พร หมายถึง สิทธิพิเศษ หรือผลประโยชน์ที่อำนวยให้ตามประสงค์ ซึ่งผู้รับพร มักจะได้รับความสำเร็จตามพรของผู้ให้พรนั้นด้วย พลังอำนาจอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้ให้พร เช่น พระผู้มีพระภาคเจ้า พระอริยสาวกเทวดา พระมหากษัตริย์ และนักพรต ฤาษี เป็นต้น ดังปรากฏในขุททกนิกายว่า พระพุทธเจ้าทรงประทานพรให้แก่บุคคลที่จะได้ตรัสรู้ในอนาคต หรือในชาติต่าง ๆ เช่น มหาสุตตโสมชาดก ภัคคชาดก มหาเวสสันดรชาดก เป็นต้น ซึ่งมีความหมายว่า เป็นความปรารถนาเพื่อขอให้พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ เช่น กรณีนางวิสาขาบริจาคมาตา ขอพร 8 ประการ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต ก็เรียกว่า

“ประทานพร” พรในพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1) พรที่เป็นการกล่าวอนุโมทนาภายหลังฉันภัตตาหารของพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก และพรที่เป็นการกล่าวภายหลังการบำเพ็ญทานของบุคคล เรียกว่า กล่าว สัมโมทนิยกถา พระพุทธเจ้าทรงกำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติในการกล่าวอนุโมทนา เป็นการเฉพาะไว้ในอนุโมทนาวัตรฤทธา 2) พรที่เป็นการสวดอนุโมทนาของพระสงฆ์ โดยมีบทสวดที่ประพันธ์ไว้เป็นแบบแผนเฉพาะ เช่น บทยะถาสัพพี เป็นต้น และ 3) พรที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลผู้ขอพร ซึ่งกล่าวคำขอพรต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เชื่อถือว่า มีอำนาจเหนือธรรมชาติให้ช่วยทำให้ตนประสบความสำเร็จตามต้องการ ในส่วนสาระสำคัญของพร มีปรากฏในพระไตรปิฎกในลักษณะที่แสดงถึงความปรารถนาที่จะให้สำเร็จประโยชน์ตามที่ประสงค์ เช่น พร 4 ประการ ได้แก่ อายุ วรรณะ สุขะ พละ เป็นต้น สำหรับหลักปฏิบัติเกี่ยวกับพรในพระพุทธศาสนา หมายถึง การนำหลักธรรมมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยพระพุทธศาสนามิมีความเชื่อว่า พรนั้นมีทั้งพรที่ขอได้ และพรที่ขอไม่ได้ ซึ่งในกรณีนี้พระพุทธองค์ได้แสดงไว้ว่า สิ่งที่น่าปรารถนาหาได้ยากในโลก ไม่อาจได้มาด้วยการอ้อนวอนขอ เพราะถ้าเป็นไปได้ เพราะการอ้อนวอนขอแล้ว ในโลกนี้คงจะไม่มีใครเสื่อมจากอะไรได้ และในอีกกรณีหนึ่ง ทรงแสดงว่า สิ่งที่มีแต่สมณะพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม และหมู่สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ไม่พึงได้ คือ ขอว่าอย่าให้สิ่งที่มีความเป็นไปตามธรรมดาในเรื่องความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความสิ้นไป และความฉิบหาย อย่าได้มีความเป็นไปเช่นนั้นเลย ในส่วนการขอพรที่พระพุทธองค์แสดงไว้ นั้นมีความหมายว่า เมื่อบุคคลปรารถนาสิ่งใดก็ตามจะต้องมุ่งมั่น และมีความเพียรในการกระทำด้วย เช่น หากปรารถนาการเกิดในภพภูมิเทวดา จะต้องประกอบด้วย ศรัทธา ศีลจาคะ ปัญญา เป็นต้น ในส่วนแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับพรในสังคมไทยนั้น มี 4 แนวทาง คือ 1) ด้านบุคคล ทั้งในส่วนของผู้ขอพร ผู้ให้พร และผู้รับพร ควรปฏิบัติตามหลักธรรม เช่น หลักศรัทธา 4 อิทธิบาท 4 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 2) ด้านสถานที่ บุคคลควรทำการบูชาบนถ้ำในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อริยสัจ 4 และอริยมรรคมีองค์ 8 แทนการบนบานบวงสรวงต้นไม้ ภูเขา จอมปลวก 3) ด้านกาลเวลา ควรมีแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องฤกษ์ยามยามดี ตามแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ คือ การประพาศิขอบด้วยกาย วาจา ใจ ในเวลาใดเวลานั้น เชื่อว่าเป็นฤกษ์ดีมงคลดี สว่างดี รุ่งดี ชะติ ยามดี บูชาดี ซึ่งก็หมายถึง การทำพรที่ตนเองขอนั้น ให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย

การศึกษาเกี่ยวกับคำอวยพร ผ่านงานวิจัยทั้ง 2 เรื่องดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า มีลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งตัวบทที่ใช้ศึกษา รวมทั้งจุดมุ่งหมายในการศึกษาก็แตกต่างกันด้วย จนกระทั่งในปี 2558 พงศ์วัช จรุงภูวสิริวัฒน์ (2558) ได้ศึกษา **วาทกรรมคำอวยพรในวรรณกรรม คำผูกแขนอีสาน** นอกจากจะศึกษา ประเภท รูปแบบ เนื้อหา ศิลปะการใช้ภาษาตามแนว

การศึกษาวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมโดยทั่วไปแล้ว ยังเพิ่มการศึกษาในแนวสังคมศาสตร์ โดยใช้กรอบกรอบแนวคิดวาทกรรมในการวิเคราะห์ตีความ เพื่อแสดงให้เห็นการประกอบสร้างอำนาจ และอุดมการณ์ผ่านภาษา

ผลการศึกษา พบว่า วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานสำนวนผู้ชาย มี 17 ประเภท คือ คำผูกแขนพระสงฆ์สามเณร คำผูกแขนหมอสู่ขวัญ คำผูกแขนผู้สูงอายุ คำผูกแขนข้าราชการ คำผูกแขนทหาร คำผูกแขนตำรวจ คำผูกแขนนาค คำผูกแขนแต่งงาน คำผูกแขนแม่มาบ คำผูกแขนแม่อยู่กรรม คำผูกแขนแม่ลูกอ่อน คำผูกแขนคนป่วย คำผูกแขนเด็ก คำผูกแขนหนุ่มสาว นักเรียน นิสิต นักศึกษา คำผูกแขนเลี้ยว คำผูกแขนขึ้นบ้านใหม่ และคำผูกแขนทั่วไป ในขณะที่ วรรณกรรมคำผูกแขนสำนวนผู้หญิง มี 8 ประเภท คือ คำผูกแขนผู้สูงอายุ คำผูกแขนข้าราชการ คำผูกแขนครู คำผูกแขนแต่งงาน คำผูกแขนแม่มาบ คำผูกแขนคนป่วย คำผูกแขนหนุ่มสาว นักเรียน นิสิต นักศึกษา และคำผูกแขนทั่วไป วรรณกรรมคำผูกแขนอีสานทุกประเภทแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว มีคณะและสัมผัสที่ไม่ตายตัว วรรณกรรมคำผูกแขนในแต่ละบทจะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ การขึ้นต้น การลำดับเนื้อเรื่อง และการจบ สำหรับการลำดับเนื้อเรื่องแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การอรัญภพ และการอวยพร ผลการศึกษาศิลปะการใช้ภาษา ด้านการใช้คำ พบว่า มีการใช้คำภาษาถิ่น การใช้คำภาษาบาลีสันสกฤต คำภาษาอังกฤษ คำสรรพนาม คำซ้ำ และการใช้คำซ้อน ตามลำดับ ด้านการใช้สำนวนโวหาร พบว่า มีการใช้สำนวนสุภาษิตและการใช้โวหาร ซึ่งการใช้โวหาร แบ่งเป็น 5 ประเภท คือ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทคนิควิหาร สาธกโวหาร และภาพพจน์โวหาร สำหรับด้านการใช้เสียง พบว่า มีเสียงสัมผัส ทำนองและจังหวะ และลีลาการใช้เสียง

การศึกษาวาทกรรมคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน พบวาทกรรม 4 ประเภท คือ 1) วาทกรรมคำอวยพรจากศาสนาพุทธ วาทกรรมที่พบ คือ วาทกรรมพระรัตนตรัย วาทกรรมภาษาคักดีลือห์ วาทกรรมบุญ 2) วาทกรรมคำอวยพรจากศาสนาพราหมณ์ วาทกรรมที่พบ คือ วาทกรรมเทพเจ้า วาทกรรมถ้อยคำคักดีลือห์ วาทกรรมฝ่ายคักดีลือห์ วาทกรรมฤกษ์-ยามมงคล 3) วาทกรรมคำอวยพรจากอำนาจเหนือธรรมชาติ วาทกรรมที่พบ คือ วาทกรรมเทวดาฝ่ายพุทธ วาทกรรมพญาแถน วาทกรรมมาเยอขวัญเอย และ 4) วาทกรรมคำอวยพรจากความสูงในอุดมคติ วาทกรรมที่พบ คือ วาทกรรมเจ้าคนนายคน วาทกรรมมั่งมีศรีสุข วาทกรรมอยู่ดีมีเฮ

พงศ์วัช จรุงภูติวัฒน์ สรุปว่า ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ภาษากับอำนาจ และอุดมการณ์ มีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กัน อำนาจและอุดมการณ์เป็นสิ่งที่ฝังแฝงอยู่ในวาทกรรมคำอวยพรอย่างแนบเนียน และเป็นธรรมชาติ เพราะฉะนั้น วาทกรรมคำอวยพรในวรรณกรรม

คำผูกแขนอีสาน จึงเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ วิธีชีวิตความคิด ความเชื่อ ตลอดจนประเพณี พิธีกรรม รวมถึงจารีตปฏิบัติที่สำคัญในสังคมอีสาน ทำให้มองเห็นและเข้าใจคน/สังคมอีสานมากยิ่งขึ้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณศิลป์

การศึกษาวรรณศิลป์ในวาระมงคลพื้นถิ่นอีสาน เป็นจุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้า รวบรวม เรียบเรียงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณศิลป์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้อันจะเป็นพื้นฐานสำหรับการวิจัยต่อไป โดยแบ่งประเด็นเนื้อหาที่จะกล่าวถึง 2 ประเด็น คือ 1) มโนทัศน์เกี่ยวกับวรรณศิลป์ และ 2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณศิลป์ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. มโนทัศน์เกี่ยวกับวรรณศิลป์

การวิจัยครั้งนี้จึงแบ่งประเด็นที่เกี่ยวกับมโนทัศน์เกี่ยวกับวรรณศิลป์ 2 ประเด็น คือ ความหมายของวรรณศิลป์ และการวิเคราะห์คุณค่าวรรณศิลป์ สรุปได้ดังนี้

1.1 ความหมายของวรรณศิลป์

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2545 ให้ความหมายของ “วรรณศิลป์” หมายถึง ศิลปะในการแต่งหนังสือศิลปะทางวรรณกรรม วรรณกรรมที่ถึงขั้นวรรณคดี หนังสือที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี

จำเพย ไชยสินธุ์ (2537, หน้า 1) อธิบายว่า “วรรณศิลป์” หมายถึง ศิลปะของการเรียบเรียงถ้อยคำ หรือศิลปะในการแต่งหนังสือ หัวใจของศิลปะ ก็คือ ความประณีตงดงามของภาษาและเนื้อเรื่องซึ่งกลมกลืนกับรูปแบบ ความมีสาระของข้อคิดเห็น และที่สำคัญที่สุด คือ วิธีแต่งที่ผสมผสานกันอย่างงดงาม การพิจารณาวรรณศิลป์จึงควรคำนึงถึงความสามารถของกวีในการเลือกใช้วิธีการแสดงอารมณ์สะท้อนใจ ความนึกคิด และจินตนาการ วาดงามประสบความสำเร็จในการสื่อความหมายมากนักน้อยเพียงใด และมีความกลมกลืนสอดคล้องของรูปแบบคำประพันธ์กับเนื้อหาสาระของวรรณกรรมอย่างเหมาะสม

เนตรทราย คงอนุวัฒน์ (2550, หน้า 13) กล่าวว่า “ศิลปะการใช้ภาษา” จะปรากฏอยู่ในสไตล์ของผู้แต่ง ซึ่งมีผู้เรียกแตกต่างกันไปว่า สไตส์ สลีลาการเขียน ท่วงทำนองการแต่ง หรือท่วงทำนองการเขียน ซึ่งสอดคล้องกับ กุหลาบ มัลลิกะมาส (2517, หน้า 182) กล่าวไว้ในหนังสือวรรณกรรมไทย ว่า สไตส์ (style) เป็นท่วงทำนองในการเขียนและลักษณะเฉพาะของผู้แต่งแต่ละคน ได้แก่ การเลือกสรรใช้คำ การใช้ประโยคแบบต่าง ๆ การใช้สำนวนโวหาร อุปมาอุปไมย การสร้างบรรยากาศ การใช้เสียง และลีลา เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป วรรณศิลป์ คือ ศิลปะแห่งการแต่งบทประพันธ์ เน้นสุนทรียภาพทางภาษา ที่มีความประณีตงดงาม ซึ่งเกิดจากร้อยเรียงคำในลักษณะ คำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ ตามจินตนาการของกวีผู้สร้างงาน ทำให้คำประพันธ์นั้นมีความงาม ทั้งด้านของภาษา ความงามในเนื้อเรื่องอันกลมกลืนกับรูปแบบ และความงามในสาระของข้อคิดเห็น หรือแนวคิดที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง

1.2 การวิเคราะห์คุณค่าวรรณศิลป์

ศิลปะการใช้ภาษามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการประกอบสร้างวาทะมนต์กลพื้นถิ่นอีสาน การวิจัยครั้งนี้จึงแบ่งประเด็นที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณค่าวรรณศิลป์ 3 ประเด็น คือ 1) ศิลปะการใช้คำ 2) ศิลปะการใช้เสียงสัมผัส และ 3) ศิลปะการใช้โวหารภาพพจน์สรุปได้ดังนี้

1.2.1 ศิลปะการใช้คำ

ศิลปะการใช้คำเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ประสบการณ์ อุดมการณ์ไปสู่ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้ หากเลือกสรรคำที่งดงาม สละสลวย มีความเหมาะสมกับบริบทเนื้อหา ก็จะก่อให้เกิดความประทับใจ ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดจินตภาพและคล้อยตาม

ชำนาญ รอดเหตุภัย (2522, หน้า 68-79) กล่าวถึงประเภทของคำที่ใช้ในทางประพันธ์ศาสตร์ว่าจำแนกเป็น 20 ลักษณะ ได้แก่

1) คำมีความหมายโดยตรง (Denotation) หมายถึง คำที่มีความหมายตรงตามพจนานุกรม ซึ่งเป็นความหมายที่ใช้กันเป็นปกติในชีวิตประจำวันของคนทั่ว ๆ ไป เช่น “กิน” หมายความว่า เคี้ยว กิน กลืน

2) คำมีความหมายโดยนัย (Connotation) หมายถึง ความหมายที่แฝงอยู่เป็นความหมายที่เกิดจากภาพสัมผัสทางภาพ คือ ต้องมีบริบท (Context) เป็นเครื่องกำกับและจะชวนให้คิดไปถึงความหมายอย่างอื่นนอกเหนือจากความหมายโดยตรงตามปกติ เช่น คำว่า “กิน” หมายความว่า “โกง” ยกตัวอย่าง “กินจอบกินเสียม”

3) คำแสดงอารมณ์ หมายถึง คำที่เป็นเสียงอันเกิดจากอารมณ์สะเทือนใจของมนุษย์ เช่น โอ้โฮเอ๋ย อนิจจา เอ้อ เอ๋ย ฯลฯ คำประเภทนี้อยู่ในระดับภาษาปาก ไม่นำมาใช้ในงานเขียน ที่ต้องการภาษาระดับแบบแผนมิได้

4) คำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น หวีดหวิว ปังปัง เพ็งผัวะ ฯลฯ คำเหล่านี้ให้ความรู้สึกที่สมจริง ช่วยให้เกิดความรู้สึกนึกคิด และกระตุ้นให้เกิดจินตภาพ (image) เหมาะสำหรับงานเขียนที่ต้องการภาษาระดับกึ่งแบบแผน และภาษาปาก

5) คำมีศักดิ์ หมายถึง คำที่ให้ความรู้สึกอันสูงส่งกว่าคำธรรมดาทั่ว ๆ ไป รวมทั้งคำราชาศัพท์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้ “ตื่น” “เท่า” คำธรรมดาหรือคำตลาด “พระบาท” คำมีศักดิ์

6) คำรูปธรรม หมายถึง คำที่ให้ความหมายและความเข้าใจในทางรูปร่าง หรือทางที่สัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย

7) คำนามธรรม หมายถึง คำที่ให้ความหมายทางความคิด หรือเป็นคำที่รับความหมายได้ทางประสาทที่ 6 คือ ทางใจ เช่น ความดี ความชั่ว สวย เลว อร่อย รักเกลียด ชอบ ชัง โกล โกลั บาปบุญคุณโทษ เป็นต้น

8) ศัพท์บัญญัติหรือศัพท์เทคนิค (Technical term) เป็นคำที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อใช้ในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ประชาธิปไตย รัฐสภา รัฐมนตรีประสพการณ์ ฯลฯ

9) คำเฉพาะกลุ่ม (Jargon) หมายถึง คำที่บุคคลแต่ละกลุ่มคิดขึ้นใช้กันภายในกลุ่มของตน สามารถสื่อความหมายเข้าใจได้ดีเฉพาะคนในวงการเดียวกัน เท่านั้น คนอื่น ๆ มักจะไม่เข้าใจ เช่น คำเฉพาะกลุ่มอาชญากร: ยิงเชี่ย ผ่าเชี่ย

10) คำสแลง (Slang) หมายถึง คำที่ใช้ให้วิปลาสคลาดเคลื่อนไปจากปกติในด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นด้านเสียง การเขียน และความหมาย เช่น สแลงในด้านเสียงและการเขียน: มัลส์เด็น (เดิ้ล) เลี่ยนสแลงในด้านความหมาย: อย่าบอกใครเซ้งระเบิดฟุฟ่า

11) คำภาษาตลาด (Colloquial) หมายถึง คำที่เป็นภาษาพูดของคนทั่ว ๆ ไป โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องหรือความเหมาะสม แต่สามารถสื่อความหมายกันได้เป็นอย่างดี เช่น ชีซ่า ลุ้น เล่น หนึ่งกิโล เป็นต้น

12) คำต่ำหรือคำหยาบ เช่น คำต่ำคำสบถ สำนวนและคำเสียดสี ที่ส่อไปในทางหยาบคาย คำประเภทนี้ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ ไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียนในข้อเขียนบางประเภท เช่น นวนิยายและเรื่องสั้น ผู้เขียนบางคนมีความประสงค์ที่จะใช้คำหยาบเพื่อให้มีรสชาติถึงบทบาทยิ่งขึ้น และได้พยายามหลีกเลี่ยงไม่เขียนออกมาตรง ๆ เช่น “ไอ้ฉิบห...เหี้ย...แม่มีงนะซี ฯลฯ

13) คำภาษาถิ่น (Dialect and provincial) หมายถึง คำที่ใช้กันตามท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างไปจากภาษากลาง อันเป็นภาษามาตรฐานของชาติ คือ ภาษาถิ่นเหนือ ภาษาถิ่นอีสาน และภาษาถิ่นใต้

14) คำภาษาต่างประเทศ (Foreign word) ภาษาไทยในปัจจุบัน มีคำจากภาษาต่างประเทศเข้ามาปะปนอยู่ด้วยเป็นอันมาก เช่น ภาษาจีน ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร ฯลฯ คำเหล่านี้บางคำเข้ามาใช้อยู่ในภาษาไทยเป็นเวลานาน จนดูเหมือนเป็นคำไทย

และไม่สามารถหาคำไทยที่เหมาะสมมาใช้แทนได้ ในกรณีเช่นนี้ ก็สามารถใช้ได้ทั่ว ๆ ไป เช่น ก้วยเดี่ยว ตะหลิว ลัทธิธรรม กะละมัง แก๊ส เป็นต้น แต่ในกรณีที่ไม่มีคำจำเป็นต้องใช้คำทับศัพท์ ภาษาต่างประเทศ เพราะมีคำไทยใช้อยู่แล้ว ก็ควรหลีกเลี่ยง

15) คำภาษาหนังสือพิมพ์ (Journalism) หมายถึง คำที่นักหนังสือพิมพ์ สร้างขึ้นใช้เพื่อให้เกิดความตื่นเต้น เร้าความสนใจผู้อ่าน ซึ่งบางครั้งก็ขาดความพินิจพิจารณา เห็นภาษาที่เหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากต้องรีบร้อนพิมพ์ออกมาให้ทันการจำหน่าย เช่น เรียบร้อย โรงเรียนจีน

16) คำภาษาพาณิชย์ (Commercialism) หมายถึง คำที่ใช้ในการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้สะดุดความสนใจ และชักจูงให้ใช้บริการของเขา เช่น หย่อยอย่าให้เซด เซ็งกะเต๊ะ คุณภาพดีมีค่าเกินราคา จู๊จู้ เย็นเย็น ฯลฯ

17) คำพวน หมายถึง คำที่เมื่ออ่านย้อนกลับสลับสระกันแล้วจะได้คำที่มีความหมายอย่างใหม่เกิดขึ้น บางครั้งจะได้ความหมายไปในทางหยาบคาย ซึ่งไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง ที่จะนำมาใช้ในการพูดทั่ว ๆ ไป หรืองานเขียนประเภทต่าง ๆ ในภาษาไทยมีคำพวนเป็นอันมาก เช่น กากินชี้หมู มาลันดู แกหมาตาย แหกคอย เป็นต้น

18) คำล้อเลียนภาษาต่างประเทศ เรามักนำคำที่เป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งมีเสียงใกล้เคียงกับคำในภาษาไทย มาเปลี่ยนเสียงเสียใหม่เล็กน้อยให้กลายเป็นคำไทย หรือบางทีก็นำเอามาพูดทับศัพท์เพื่อให้เกิดอารมณ์ขัน เช่น ยูเด็ด-อีทเวอร์กัมพูแบ่งคอกสแน็ค ๆ พิช ๆ ที.ยูที. อิทเด็ตสโมเลียร์ ฯลฯ

19) คำย่อ หมายถึง คำที่เขียนอย่างย่อเพื่อประหยัดถ้อยคำหรือทำให้ ไม่เปลืองเนื้อที่ในการเขียนหรือพิมพ์ เช่น ม.ร.ว., พ.ศ., น.ส., ส.ค.ส. ฯลฯ

20) คำเลียนเสียงพูด หมายถึง คำที่เขียนถ่ายออกมาให้เหมือนกับเสียงพูด ให้มากที่สุด เช่น เสียงมดไม้ด ตีที่ซู้ด ไซ้มัย อย่างดินะเนี่ย นะคะร้าย สดิสตัง อย่างนี้ มาด้วยเหรอ ลำมะคัณ ฯลฯ คำประเภทนี้อาจใช้พูดกันเล่น ๆ ได้บ้าง แต่ไม่ควรนำมาใช้ในการพูดที่เป็นทางการ หรือในการเขียนทั่ว ๆ ไป ยกเว้นในกรณีที่ต้องการถ่ายเสียงพูดของตัวละครในงานเขียนประเภท บันเทิงคดี

พระยาอุปทิศศิลปสาร (2533, หน้า 70-112) กล่าวถึงเรื่องชนิดของคำ ไว้ในหนังสือหลักภาษาไทย ไว้ 7 ชนิด คือ

1) คำนาม คือ คำที่ใช้เรียกชื่อคนสัตว์สิ่งของแบ่งออกเป็น 5 ชนิด ได้แก่

1.1) สามานยนาม คือ คำนามที่เป็นชื่อทั่วไปเช่นเมืองบ้านใจลม เป็นต้น

1.2) วิสามานยนาม คือ คำนามที่เป็นชื่อเฉพาะที่สมมุติตั้งขึ้นสำหรับเรียกคน สัตว์ และสิ่งของบางอย่าง เพื่อให้รู้ว่าเป็นคนนี้ สัตว์ตัวนี้ ของสิ่งนี้ ฯลฯ

1.3) สมุหนาม คือ คำนามที่เป็นชื่อ คน สัตว์ และสิ่งของ ที่รวมกันอยู่มาก เช่น ทหารอยู่ด้วยกัน เรียก “กอง” ภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปเรียก “สงฆ์” ช้างหลายตัวรวมกันอยู่เรียกว่า “โขลง” และคำที่หมายถึงจำนวนมากอื่น ๆ เช่น หมู่ คณะ ผุ่ บริษัท นิการัฐบาล เป็นต้น

1.4) ลักษณะนาม คือ คำนามที่บอกลักษณะของวิสามานยนามอีกทีหนึ่ง เช่น คำเรียกพระว่า “รูป” เรียกสัตว์ป่า “ตัว” เรียกเรือว่า “ลำ” เป็นต้น

1.5) อาการนาม คือ คำนามที่เป็นชื่อแห่งกิริยาอาการ หรือความปรากฏเป็นต่าง ๆ ของคน สัตว์ และสิ่งของ ซึ่งเนื่องมาจากคำกิริยาหรือคำวิเศษณ์ เช่น การกิน การอยู่ ความตาย ความงาม เป็นต้น คำอาการนามนี้โดยมากเป็นคำที่มีคำว่า การ หรือความนำหน้า มีข้อยกเว้น คือ คำว่า “การ” “ความ” ที่นำหน้านั้นมีที่ใช้ต่างกัน คือ ถ้านำหน้าคำกริยา มักใช้ “การ” แต่ถ้าคำกริยาที่มีความว่ามี เป็น เกิด ดับ เจริญ เสื่อม หรือกริยาที่เกี่ยวกับจิตใจมักใช้ “ความ” นำหน้า เช่น ความมี ความเป็น ความรัก เป็นต้น

2) คำกริยา คือ คำที่แสดงอาการของคำนาม หรือสรรพนาม แบ่งออกได้เป็น 4 ชนิด คือ

2.1) อกรรมกริยา คือ ไม่มีกรรม คือ ผู้ถูกทำคำกริยาใดมีใจความครบบริบูรณ์ ไม่ต้องมีคำที่เป็นกรรม คือ ผู้ถูกทำรับข้างท้ายคำกริยานั้น เรียกว่า อกรรมกริยา เช่น เขาไป เรามา คนนอน เป็นต้น

2.2) สกรรมกริยา คือ มีกรรมหรือมีผู้ทำคำกริยาใจความไม่ครบบริบูรณ์ในตัว ต้องมีคำที่เป็นกรรมรับข้างท้ายอีก กริยานั้นเรียกว่า สกรรมกริยา เช่น เขาเห็น เขาอยาก...

2.3) วิตรรกกริยา คือ กริยาที่มีเนื้อความอยู่ที่วิภัตติการกกริยาพวกนี้ไม่มีเนื้อความในตัว ต้องอาศัยเนื้อความของศัพท์วิภัตติการก หรือการกอื่นที่อยู่ข้างท้ายเข้าช่วย จึงจะได้ความครบ ได้แก่ คำว่า เป็น เหมือน คล้าย เท่า เป็นต้น

2.4) กริยานุเคราะห์ คือ กริยาที่ใช้ช่วยคำกริยาอื่นให้ได้ความครบตามระเบียบของกริยา (คือ ครบตามกาลกาลกริยาวาก) ได้แก่ คำว่า คง จะ ถูก อย่า เป็นต้น เช่น เขาคงดีกัน เขาจะดีฉัน เขาถูกฉันดี

3) คำสรรพนาม คือ คำที่ใช้แทนคำนามทั้งปวง แบ่งได้เป็น 6 ชนิด คือ

3.1) บุรุษสรรพนาม คือ คำสรรพนามที่ใช้แทนคำเรียกชื่อในการพูดจัดเป็น 3 พวก คือ สรรพนามที่ใช้แทนตัวผู้พูด เรียกว่า บุรุษที่หนึ่ง ได้แก่คำว่า ข้า กู ฉัน ผม

ดิฉัน เป็นต้น สรรพนามที่ใช้แทนตัวผู้ฟัง เรียกว่า บุรุษที่สอง ได้แก่คำว่า เจ้า เอ็ง มึง สู้ ท่าน เป็นต้น และสรรพนามที่ใช้แทนชื่อ คน สัตว์ และสิ่งของที่พูดถึง เรียกว่าบุรุษที่สาม ได้แก่คำว่า เขา มัน ท่าน พระองค์ เป็นต้น

3.2) ประพันธสรรพนาม คือ คำสรรพนามที่ใช้แทนนามที่ติดต่อกับ คำนามที่อยู่ข้างหน้า เช่น ฉันชอบคนขยัน คำว่า คน ที่อยู่ติดต่อกับคำข้างหน้า ต้องใช้ ประพันธสรรพนาม แทนว่า ฉันชอบคนที่ขยัน เป็นต้น และคำประพันธสรรพนามที่ใช้บ่อยโดยมากนั้น คือ คำว่า ที่ ผู้ที่ ซึ่ง ผู้ซึ่ง

3.3) ปฤจฉาสรรพนาม คือ คำที่ใช้แทนชื่อ คน สัตว์ หรือสิ่งของ ที่ไม่แน่นอนอย่างเดียวกับอนิยมสรรพนาม ต่างกันที่ปฤจฉาสรรพนามเอามาใช้เป็นคำนามเท่านั้น เช่น คำว่า ใคร อะไร ไหน ถ้า เอามาเป็นคำถาม ใครมา อะไรตกไหน เป็นบ้านท่าน คำว่าใคร แทนคนที่มา คำว่าอะไร แทนของที่ตก และคำไหนแทนบ้านที่ถาม ซึ่งจะต้องถามให้ทราบ เป็นต้น

3.4) วิภาคสรรพนาม คือ คำสรรพนามที่ใช้แทนนามข้างหน้า เพื่อจำแนกนามนั้นออกเป็นส่วน ๆ สรรพนามพวกนี้ ได้แก่คำว่า ต่าง บ้าง กัน มีที่ใช้ต่างกัน คือ ต่างใช้แทนนามข้างหน้าเพื่อให้รู้ว่ำนามนั้นจำแนกเป็นหลายส่วน แต่ทำกริยาอย่างเดียวกัน เช่น ชาวสวนต่างก็ฟันดิน

3.5) นิยมสรรพนาม คือ สรรพนามที่ใช้แทนนามเพื่อให้รู้กำหนดแน่นอน คำสรรพนามพวกนี้ ได้แก่คำว่า นี่ นั้น โน่น มีที่ใช้ต่างกัน คือ นี่ ใช้แทนนามที่ใกล้ที่สุด เช่น นี่ของใคร หรือท่านมาที่นี่เมื่อไร

3.6) อนิยมสรรพนาม คือ สรรพนามที่ใช้แทนนามที่ไม่กำหนดแน่นอน ลงไปว่า เป็นสิ่งนี้ สิ่งนั้น ได้แก่คำว่า ใคร อะไร ไหน ผู้อื่น ผู้ใด เป็นต้น เช่น ประโยค ฉันไม่เห็นใครแล้ว

4) คำวิเศษณ์ คือ คำที่ใช้ประกอบคำอื่นให้มีเนื้อความแปลกออกไป ได้แก่ ประกอบคำนาม ประกอบคำสรรพนาม ประกอบคำกริยา และประกอบคำวิเศษณ์ จำแนกออกเป็น 10 ชนิด คือ

4.1) ลักษณะวิเศษณ์ คือ คำวิเศษณ์ประกอบนาม หรือสรรพนาม เป็นพื้นที่ใช้ประกอบกริยาและวิเศษณ์มีไม่มากนัก ลักษณะ หมายถึง สิ่งสำคัญที่เราสังเกตได้ เช่น ขาว ดำ ต่ำ สูง โง่ ฉลาด เร็ว ช้า เป็นต้น

4.2) กาลวิเศษณ์ คือ คำวิเศษณ์บอกเวลาแสดงเวลาภายนอก ภายหลังจาก หรือเวลาปัจจุบัน หรือเวลาเร็ว ช้า ก่อน หลัง เช่น คนโบราณเวลานอนตื่นเช้า เป็นต้น

4.3) สถานวิเศษณ์ คือ คำวิเศษณ์บอกสถานที่แสดงที่อยู่ หรือระยะที่ตั้งอยู่ เช่น ใกล้ ใกล้ ไต้ เหนือ เช่น บ้านใกล้ บ้านไต้ สัตว์บกอยู่ใกล้ อยู่ไกล เป็นต้น คำเหล่านี้ถ้ามีนามหรือคำที่ทำหน้าที่นามต่อท้าย คำเหล่านี้จะกลายเป็นบุพบทบอกสถานที่ไปทันที

4.4) ประมาณวิเศษณ์ คือ คำวิเศษณ์บอกจำนวนผิดแผกกัน เช่น มาก น้อย หมด ครบสิ้น ฯลฯ จำนวนนับที่เรียกว่า สังขยา หรือจำนวนเลข เช่น หนึ่ง สอง ที่หนึ่ง ที่สอง เป็นต้น

4.5) ปฤจฉาวิเศษณ์ คือ คำวิเศษณ์ที่แสดงความสงสัยหรือใช้ในคำถาม เช่น ไต อะไร ไย ทำไม เหตุไร อันใด ฉนั้นใด เป็นต้น ตัวอย่าง คนใดหนอแกล้งเรา ทำไฉนดีหนอ คนไหนเป็นบุตรของท่าน

4.6) นิยมวิเศษณ์ คือ คำวิเศษณ์ที่บอกกำหนดเขตของความชัดเจนว่าเป็นสิ่งนี้สิ่งนั้นอย่างเดียว หรือเป็นเช่นนี้ เช่นนั้น อย่างเดียว เช่นคำว่า นี่ นั้น โฉน ดั่งนี้ ดั่งนั้น แท้จริง

4.7) อนิยมวิเศษณ์ คือ คำวิเศษณ์แสดงความไม่กำหนดแน่นอนลงไปรวมย่อย ๆ เป็น 2 พวก คือ พวกตรงข้ามนิยมวิเศษณ์ เช่น อื่น อื่น ๆ และพวกที่บอกความไม่แน่นอนซึ่งไม่ใช่บอกความสงสัยหรือใช้เป็นคำถาม แต่นำมาใช้ในความไม่กำหนด เช่น ไต ๆ อะไร ไย ทำไม ก็คน

4.8) ประดิษฐาวิเศษณ์ คือ คำวิเศษณ์ที่แสดงการรับรองในเรื่องเรียกขานและโต้ตอบกัน เช่น คำว่า จำ เจ้าขา ขอรับ เป็นต้น

4.9) ประพันธวิเศษณ์ คือ คำประพันธสรรพนามที่เอามาใช้เป็นคำวิเศษณ์ ได้แก่ คำ ที่ ซึ่ง อัน และคำประสมที่เกี่ยวกับคำพวกนี้ เช่น อย่างที่

4.10) ประดิษเฐวิเศษณ์ คือ คำวิเศษณ์ที่บอกความห้าม หรือความไม่รับรอง ได้แก่ คำว่า ใช้ ไม่ มิ บ บ่อหา ไม่ มิได้ หามิได้

5) คำบุพบท คือ คำที่ใช้หน้าคำอื่น ได้แก่ นำหน้าคำนาม คำสรรพนาม แบ่งได้ 2 ชนิด คือ พวกที่ไม่เชื่อมกับคำอื่น คือ คำว่า ดูกร ดูรา ดูก่อน และข้าแต่ และจำพวกที่เชื่อมกับคำอื่น คือ บุพบทประกอบคำใดก็ได้เป็นการเชื่อมคำนั้น ให้ติดต่อกับคำท้ายวลี

6) คำสันธาน คือ คำที่ใช้ต่อ หรือเชื่อมถ้อยคำให้คำติดต่อกัน แบ่งได้ 3 ชนิด ได้แก่ เชื่อมคำต่อคำ คำกับคำ และเชื่อมประโยคต่อประโยค

7) คำอุทาน คือ คำพวกหนึ่งที่เปล่งออกมาผิดจากเสียงคำธรรมดาแสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้อุทาน แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ อุทานบอกอาการ และอุทานเสริมบท

รำเพย ไชยสินธุ์ (2537, หน้า 97-108) กล่าวว่า กวีอีสานมีความสามารถในการเลือกใช้คำ เพื่อแสดงความรู้สึกนึกคิดได้อย่างเหมาะสมงดงาม ทั้งการกล่าวตรงไปตรงมา และการสร้างภาพพจน์ทุกชนิด จากการศึกษาวรรณกรรมร้อยกรองอีสานจึงพบแนวโน้มในการใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพหลายลักษณะ เช่น เล่นคำ หรือใช้คำเพื่อเน้นความรู้สึก สร้างบรรยากาศ แสดงปริมาณ เน้นความนึกคิด มีการหลกคำโดยเฉพาะคำเรียกชาย คำเรียกหญิง คำที่กวีอีสานเลือกใช้สามารถบ่งบอกวัย เพศ สถานภาพ และนำไปนึกคิดถึงอารมณ์ ความรู้สึก ตลอดจนคุณค่าของบุคคลได้อย่างชัดเจน การเลือกใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพทุกลักษณะ กวีอีสานมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงอารมณ์และความรู้สึกละเอียดอ่อน มุ่งบรรยายความงาม ความยิ่งใหญ่ของสรรพสิ่ง และต้องการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในด้านการวางตน การสร้างบุคลิกภาพ ความเพียรพยายาม ตลอดจนปฏิบัติภารกิจประจำวัน

1.2.2 ศิลปะการใช้เสียงสัมผัส

วันเนาว์ ยูเด็น (2525, หน้า 111-163) กล่าวว่า สุนทรียภาพในคำ หมายถึง ความงามในคำ แบ่งออกเป็น เสียงของคำ การเล่นคำ และลีลาการใช้คำ

1) เสียงของคำ คือ การใช้ศิลปะในการเลือกเสียงของคำในการเขียน เป็นความงามที่กวีจะพิถีพิถัน และถือเป็นกลวิธีที่จะแสดงความสามารถของกวีได้เป็นอย่างดี เสียงของคำ ทำให้เกิดภาพสร้างอารมณ์ ถือว่าสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว หรือที่เรียกกันว่า “นาฏการ (Action)” สร้างความมีชีวิตให้แก่ถ้อยคำเสียงของคำเกิดขึ้นได้ ดังนี้

1.1) การใช้คำซ้ำ (Reduplication) การใช้คำซ้ำก่อให้เกิดความรู้สึก เป็นการสร้างสุนทรียภาพให้เกิดขึ้น แยกได้ดังนี้

1.1.1) การใช้คำซ้ำโดยตรงเป็นการใช้คำซ้ำให้มีน้ำหนักเพิ่มมากขึ้น หรือลดลง เป็นการสร้างความงามในวรรณคดีลักษณะหนึ่ง เป็นการสร้างอารมณ์ สร้างคำที่อยู่ในลักษณะเคลื่อนไหว เป็นการสร้างความมีชีวิตให้เกิดขึ้นแก่คำนั้น ๆ

1.1.2) การใช้คำซ้ำแบบเล่นคำ เป็นการนำคำมาใช้ในแง่ของความหมายที่ต่างกัน เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่สร้างให้เกิดความรู้สึก หรือสร้างอารมณ์

1.1.3) การใช้คำซ้ำ โดยใช้คำนั้นแทรกไปเป็นระยะ ๆ การใช้คำในลักษณะนี้ ช่วยเน้นความรู้สึกให้เห็นอย่างเด่นชัด เป็นการนำคำเดียวกันนั้นแทรกไปในช่วงที่กวีมีความต้องการสร้างความรู้สึกชนิดใดชนิดหนึ่ง หรือต้องการที่จะเน้นคำนั้น ๆ บางทีอาจอยู่ในลักษณะที่ถือเป็นการเล่นคำ

1.1.4) การใช้คำซ้ำเพื่อเลียนเสียงธรรมชาติ คำเลียนเสียงในคำประพันธ์สร้างความรู้สึกจริงจังและมีชีวิตชีวา เป็นศิลปะที่นิยมกันว่า เป็นความสามารถในการใช้คำชั้นสูง

2) การเล่นคำ การเล่นคำเป็นสุนทรีย์ของการเขียนอย่างหนึ่ง จัดเป็นเทคนิคที่กวีเล็งเห็นความสำคัญ ประกอบด้วย การเล่นคำตามฉันทลักษณ์บังคับ และการเล่นคำนอกเหนือที่บังคับในฉันทลักษณ์ ซึ่งมีทั้งการเล่นคำในลักษณะพ้องเสียง และพ้องรูป และเล่นคำในลักษณะของการล้อความต้องการ ใช้คำโดยเปลี่ยนตำแหน่ง หรือคงตำแหน่งไว้แต่ใดแห่งหนึ่ง

3) สีสลาของการใช้คำ ความงามในคำอยู่ที่สีลาของการใช้คำของกวี การใช้คำในที่นี้ หมายถึง การที่กวีรู้จักเลือกใช้คำที่เหมาะสมในคำประพันธ์ตอนนั้น ๆ มีการสร้างคำใหม่การแปลงให้เข้ากับสัมผัส ไม่ว่าสัมผัสสระหรือสัมผัสอักษร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกลวิธีของกวีแต่ละคน ซึ่งถือเป็นความสามารถอย่างหนึ่ง การใช้คำง่าย ๆ ตรงกับความรู้สึกการสร้างน้ำเสียง (Tone) ถือเป็นสีลาการใช้คำที่สร้างความงามในคำ ซึ่งสีลาของคำ มีดังนี้

3.1) การใช้คำในลักษณะการใช้น้ำเสียง (Tone) การใช้น้ำเสียงของผู้เขียนเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างอารมณ์ให้เกิดความรู้สึกที่แตกต่างกัน ด้วยการใช้คำที่ทำให้เห็นน้ำเสียงว่ารู้สึกเช่นไร เช่น โกรธ เกลียด เยาะเย้ย ประชดประชัน เห็นใจ หรือซ้ำเติม ความรู้สึกเหล่านี้ขึ้นอยู่กับการใช้คำของผู้เขียน

3.2) การใช้คำในลักษณะบุคลาธิษฐาน (Personification) การเขียนโดยทำสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม วิธีที่เรียกว่า “บุคลาธิษฐาน หรือบุคลาธิษฐาน” เป็นการเขียนโครงสร้างชีวิตและวิญญาณให้เกิดขึ้นแก่สิ่งที่ไม่มีความวิญญาณ จึงสามารถแสดงอาการปฏิกิริยา หรือความรู้สึกนึกคิดออกมาได้

3.3) การใช้คำในลักษณะความหมายขัดแย้งกัน (Contrast) การใช้คำในลักษณะความหมายขัดแย้งกัน ก่อให้เกิดเหตุการณ์ที่ตรงกันข้าม แต่ให้เกิดความคู่ขนานกันไป หรือการเปรียบเทียบความขัดแย้ง เพื่อเป็นการเร้าใจ ทำให้มีความหมายเข้มข้น หรือลึกซึ้งขึ้น ถือเป็นสีลาอย่างหนึ่งของการใช้คำ

3.4) การใช้คำในลักษณะการคล้อยตามกัน การใช้คำในลักษณะการขัดแย้ง จะสร้างอารมณ์ให้เกิดรสในวรรณคดีแล้ว การใช้คำในลักษณะการคล้อยตามกัน ก็จะทำให้ความรู้สึกให้รุนแรงขึ้น หรือลดน้อยลง ซึ่งเป็นการสร้างอารมณ์ร่วมอย่างหนึ่งของการใช้คำ

3.5) การใช้คำในลักษณะการถ่วงเสียง การถ่วงเสียงทำให้เกิดจังหวะ นอกจากจะทำให้สมดุลแล้ว ยังย้ำความรู้สึก การสร้างความรู้สึกถือเป็นวิธีการทางสุนทรียศาสตร์

การใช้คำในลักษณะนี้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การถ่วงเสียงด้วยการใช้คำซ้ำ และการถ่วงเสียงด้วยการสัมผัสอักษร

จิตรลดา สุวัติกุล (2532, หน้า 213-237) กล่าวว่า การศึกษาองค์ประกอบของวรรณคดี สามารถศึกษาได้ 2 แนวทาง คือ องค์ประกอบทางด้านเนื้อหา และองค์ประกอบทางด้านรูปแบบ องค์ประกอบด้านเนื้อหานี้จะประกอบด้วย สุนทรียศาสตร์ในคำ และสุนทรียศาสตร์ในความ สุนทรียศาสตร์ในคำ ได้แก่ ความงามที่เกิดจากการใช้คำมีพลังเร้าใจ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึก เกิดอารมณ์สะท้อนใจ เกิดภาพพจน์ไปตามจินตนาการของผู้เขียน แยกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ เสียงของคำ การเล่นคำจังหวะ และลีลาของคำ เสียงของคำ ประกอบด้วย ลักษณะเสียงสูง-ต่ำสั้น-ยาวหนัก-เบา การเล่นเสียงสัมผัสกระทบกระทั่งกันทำให้เกิดความรู้สึก และอารมณ์แตกต่างกัน ทั้งยังช่วยให้ผู้อ่านเกิดภาพ แสง สี ได้ยินเสียง เกิดสัมผัส และเห็นความเคลื่อนไหว ซึ่งโดยปกติการเกิดเสียงของคำ เกิดได้จากวิธีการเล่นเสียงสัมผัส เล่นเสียงวรรณยุกต์ และการกลายเสียงคำ การเล่นคำ คือ การใช้คำเกี่ยวคำซ้ำคำซ้อนมาจัดวางไว้ในตำแหน่งใกล้เคียงกัน โดยให้ความหมายแตกต่างกันไป การเล่นคำ แยกออกเป็น 2 ชนิด คือ การเล่นคำแบบข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ และการเล่นคำที่นอกเหนือจากแบบข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ จังหวะและลีลาของคำ หมายถึง การรู้จักเลือกสรรถ้อยคำ และสำนวนโวหารให้เหมาะสมกับชนิดของคำประพันธ์ การพิจารณาจังหวะและลีลาของคำ จะต้องควบคู่ไปกับน้ำเสียงที่ผู้เขียนแต่งไว้ น้ำเสียงที่แตกต่างกันจะก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกที่แตกต่างกันไปด้วยการเข้าถึงน้ำเสียงจะต้องอาศัยความแวดล้อม ซึ่งผู้อ่านจะต้องอาศัยความหมายแฝงอยู่ทุกคำทุกวรรค แล้วประมวลเป็นน้ำเสียงสุนทรียศาสตร์ในความเป็นความงาม อันเกิดจากศิลปะการนำถ้อยคำสำนวนโวหารมาประกอบกัน เข้าเป็นข้อความที่สื่อความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง

กาญจนา อินทรสุนานนท์ และคณะ (2537, หน้า 25-95) กล่าวว่า ในการแต่งคำประพันธ์นั้น กวีผู้แต่งจะต้องใช้ความรู้ความสามารถ และความเข้าใจเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับคำกลวิธีการแต่ง ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับคุณสมบัติของคำ ทั้งทางเสียง และความหมาย รู้จักกลวิธีการใช้โวหารและสัญลักษณ์ ตลอดจนกลวิธีการสร้างรสในถ้อยความ ซึ่งสรุปได้ว่า เสียงและความหมายของคำ เป็นเครื่องมือสำคัญของกวีในการถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจ และจินตนาการ ให้ปรากฏการแสดงออกแห่งอารมณ์สะท้อนใจ และจินตนาการดังกล่าว ที่ปรากฏเป็นบทนิพนธ์ได้อย่างไพเราะ มีอำนาจต่ออารมณ์ และความนึกของผู้่านผู้ฟัง ย่อมเนื่องมาจากปัจจัย 2 ประการ คือ คุณภาพของคำ และกลวิธีของกวี

คำ ประกอบด้วย เสียง และความหมาย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับบทกวีนิพนธ์แต่ละส่วนมีคุณภาพที่จะก่อให้เกิดความสมบูรณ์ ในด้านความงามอันมีผลต่ออารมณ์

และความนึกคิดในจิตใจของผู้อ่าน ผู้ฟังได้ และโดยอาศัยกลวิธีที่กวีได้ใช้คุณภาพทางเสียง และความหมายของคำสร้างคุณภาพอีกอย่างหนึ่ง ให้เกิดขึ้นในบทนิพนธ์คุณภาพที่ว่ำนั้น ได้แก่ ลีลาหรือท่วงทำนอง อันประกอบด้วย จังหวะและความเคลื่อนไหวในถ้อยความเสียง และความหมายของคำ ประกอบด้วย 1) คุณภาพของเสียง เสียงของคำที่มีคุณภาพอยู่ 3 ประการ คือ เสียงตามพยางค์ ที่ก่อให้เกิดความเสนาะ เสียงแสดงความหมาย และความสั้นยาวของเสียง ที่ก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึก และสร้างภาพขึ้นในใจ เสียงที่มีคุณภาพแต่ละอย่างดังกล่าว มีหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นเสียงจากตัวอักษร เสียงตามพยางค์ หรือคำ เสียงกลุ่มคำ และเสียงที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำ เช่น การซ้ำคำ ระดับเสียงของคำ รวมทั้งเสียงที่เกิดจากกลวิธีทางรูปแบบ เช่น จังหวะ และสัมผัส เป็นต้น 2) คุณภาพทางความหมาย คำแต่ละคำมีคุณภาพทางความหมายหลายอย่าง กล่าวคือ ความหมายตามรูปคำ ความหมายรอง หรือความหมายแฝง ความหมายแนะ ความหมายหลายนัย และความหมายนัยประหวัด แต่ละอย่างมีอำนาจก่อให้เกิดผลต่ออารมณ์ และความนึกคิดของผู้ชม ผู้ฟัง ด้านคุณภาพทางความหมาย แบ่งออกเป็นความหมายของรูปคำ ความหมายรอง หรือความหมายแฝง ความหมายแนะ ความหมายหลายนัย และความหมายนัยประหวัด

ร่ำเพย ไชยสินธุ์ (2537, หน้า 97-108) กล่าวว่า ภูมิปัญญาของกวีอีสาน สะท้อนผ่านการใช้คำอย่าง “มีพลัง” สัมพันธ์กับความงดงามของเสียง และความหมายของคำ ซึ่งเรียกว่า “พลังแห่งถ้อยคำ” กล่าวคือ การเลือกเสียงของคำ ก่อเกิดพลัง สร้างอารมณ์และความรู้สึก เสียงของคำเป็นคุณค่าส่วนหนึ่งของวรรณกรรม ซึ่งประกอบด้วย การเล่นเสียงสัมผัส การใช้เสียงสระหรือพยัญชนะในแต่ละพยางค์ให้สอดคล้องกัน การเล่นคำ การใช้คำซ้ำ เพื่อสร้างภาพ เน้นอารมณ์ความรู้สึก แสดงจำนวน ในขณะเดียวกันก็มีความงามด้านเสียงของคำ ช่วยให้เนื้อความอ่อนหวาน รุนแรง หรือกระชับอย่างเหมาะสม กลมกลืน

1.2.3 ศิลปะการใช้โวหารภาพพจน์

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้โวหารภาพพจน์ มีผู้ให้ความรู้เรื่องการใช้โวหารภาพพจน์ ไว้ดังนี้

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2534, หน้า 92-100) กล่าวว่า ภาพพจน์ (Figure of speech) เป็นวิธีการใช้ถ้อยคำเพื่อให้เกิดเป็นภาพขึ้นมา ภาพพจน์มีหลายประเภท ได้แก่

1) อุปมาอุปไมย (Simile) เป็นโวหารเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง ผู้เขียนต้องนำสิ่งของสิ่งซึ่งเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน โดยมีคำว่า เหมือน คล้าย ราวกับ ดูราว ดูจุล เพียงประหนึ่ง เทียบดั่ง ฯลฯ

2) อุปลักษณณ์ (Metaphor) เป็นโวหารเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง มักใช้คำว่า “เป็น” “คือ” “เท่า” ในการเปรียบเทียบ

3) สัญลักษณ์ (Symbol) เป็นวิธีการที่ผู้แต่งคิดหาคำมาใช้แทนสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม และคำที่นำมาใช้นั้นมีความหมายแตกต่างไปจากความหมายตามตัวอักษรด้วย เช่น ใช้ “ฝน” เป็นสัญลักษณ์แทน “ความสดชื่น” ใช้ “แมลง และดอกไม้” เป็นสัญลักษณ์แทน “บุรุษ และสตรี” เป็นต้น

4) อุทาหรณ์ (Analogy) เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราวเหตุการณ์หรือความคิด 2 อย่าง ที่มีความหมายต่างกัน ว่าคล้ายกัน โดยการยกข้อความที่เชื่อว่าง่ายแก่การเข้าใจมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้แต่งต้องการเสนอ มักจะนิยมใช้สุภาษิตคำพังเพยหรือเพลงกล่อมเด็ก เพื่อช่วยสรุปใจความสำคัญ หรือช่วยสร้างบรรยากาศของเรื่อง การเปรียบเทียบแบบนี้จะต่างจากวิธีเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย ตรงที่โวหารอุปมาอุปไมยเป็นการเปรียบเทียบคำ แต่โวหารอุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ

5) คำถามชวนคิด หรือปฏิจำถาม (Rhetorical-question) เป็นศิลปะการใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบของผู้แต่ง เพราะมุ่งจะให้คำถามนั้นเป็นสื่อ นำความคิดของผู้อ่านหรือเป็นเครื่องเรียกร้องความสนใจของผู้อ่าน มากกว่าต้องการคำตอบ แต่ถ้าจะตอบคำถามมักจะออกมาในรูปคำตอบปฏิเสธ นอกจากนี้บางครั้งอาจถือว่าเป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะรู้คำตอบกันดีอยู่แล้ว

6) การกล่าวหาความ หรือปฏิจำถาม (Allusion) เป็นวิธีการเขียนแบบหนึ่ง ที่ผู้แต่งนิยมอ้างถึงบุคคล หรือเหตุการณ์ หรือพฤติกรรมบางประการ จะได้ช่วยโยงความคิดให้แก่ผู้อ่าน และทำให้เข้าใจเรื่องราวได้ถูกต้อง และรวดเร็วยิ่งขึ้น

7) การกล่าวถึงความขัดกัน เข้าคู่กัน หรือปฏิจำถาม (Paradox) เป็นวิธีการกล่าวถึงข้อความที่มีความหมายขัดกัน เพื่อให้เป็นเครื่องดึงความสนใจของผู้อ่านอีกวิธีหนึ่ง เพราะความตรงกันข้ามดังกล่าวนี้ อาจจะดูเหมือนว่าไม่น่าเป็นไปได้ แต่ก็เป็นไปได้ ทำนอง “น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย”

8) ปฏิวาหะ (Oxymoron) เป็นวิธีการกล่าวข้อความด้วยการนำคำที่มีความหมายตรงกันข้าม หรือค้านกันมารวมกัน เพื่อให้เกิดคำซึ่งมีความหมายใหม่ เช่น ความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้ง หรือเพิ่มความเข้มให้แก่ความหมายคำแรก เช่น นักบุญใจบาป รามสูรเดินดิน ขอทานบรรดาศักดิ์

9) การใช้คำตรงข้าม (antithesis) เป็นวิธีการใช้ถ้อยคำที่มีความกลับกัน เพื่อให้เกิดความสนใจ เช่น เดี่ยวมีทุกข์ เดี่ยวมีสุข โศกคัลลย เดี่ยวหัวเราะ เดี่ยวร้องไห้ รำพัน เดี่ยวแข็งขัน เดี่ยวอ่อนแรง แกร่งกร้าน

10) อติพจน์ (Hyperbole) หรือโวหารกล่าวเกินจริง มักกล่าวเพื่อให้ได้คุณค่าทางด้านอารมณ์เป็นสำคัญ จึงไม่เพียงเล็งข้อเท็จจริงแต่ประการใด เช่น เสียงฟ้ากรีดหวิดไหวตอนใกล้ค่ำเสียงคนร่ำร้องให้แข่งสายฝน น้ำตาฟ้าท่วมโลกเพราะโศกศล น้ำตาคนท่วมฟ้าเพราะอาลัย

11) อวัตพากย์ (Synesthesia) คือ โวหารที่ใช้คำเรียกผลของการสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา เพื่อเรียกร่องความสนใจจากผู้อ่าน เช่น ตามปกติเราใช้คำว่า “รส” เรียกผลจากการสัมผัสจากลิ้น ใช้คำว่า “กลิ่น” เรียกผลสัมผัสจากจมูก แต่การใช้โวหารแบบอวัตพากย์นี้ผู้แต่งเจตนาจะใช้ภาษาให้ดูเหมือนผิดไปจากการใช้คำธรรมดา เพื่อให้คำดังกล่าวนี้เป็นจุดกระตือรือร้นของผู้อ่าน เช่น ลายสือขวัญหลังไหล่หอมย้อมเป็นกมลกลอนอันเนติฉาน พร้อมคตินิยมลึกซึ่งคมคายซ่อนไว้ประเสริฐสวยด้วยอารมณ์ (กมลกลอน: อังคารกัลยาณพงศ์) ในที่นี้อังคาร กัลยาณพงศ์ ใช้คำว่า “หอม” ซึ่งเป็นคำแทนผลการสัมผัสทางจมูกกับตัวหนังสือเพื่อดึงดูดความสนใจจากผู้อ่าน

12) สัทพจน์ (Onomatopocia) เป็นภาพพจน์เปรียบเทียบกับวิธีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เลียนเสียงสัตว์ เสียงดนตรี

13) การเลี่ยนคำหรือสมพจน์ หรืออนุนามนัย (synecdoche) เป็นโวหารที่กล่าวถึงเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของจำนวนเต็ม แต่มีความหมายคลุมหมดทุกส่วน

14) การแทนคำหรืออนุนามนัย (Metonymy) เป็นโวหารที่เกิดจากการเรียกชื่อสิ่งหนึ่งแต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่น โดยชื่อที่เรียกแทนนี้มักเป็นคำแทนสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ในความหมายรวม ๆ

15) บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นโวหารที่มีวิธีการใช้ภาษาในลักษณะที่ทำให้ดูเหมือนว่า สรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คน เป็นคนโดยให้สรรพสิ่งเหล่านั้นแสดงออกปฏิกิริยาต่าง ๆ ราวกับเป็นคน เช่น พุดได้ ร้องให้ได้ รู้สึกได้ หรือกำหนดบทบาท และฐานะให้สรรพสิ่งเหล่านั้นทั้งรูปธรรม และนามธรรม จนดูประหนึ่งว่าเป็นคน

วิภา กงกะนันทน์ (2538, หน้า 39-53) กล่าวว่า โวหารภาพพจน์เป็นศิลปะของการใช้ภาษาอย่างหนึ่ง เป็นวิธีการพูดหรือเขียนที่ผู้พูดหรือผู้เขียน พูดหรือเขียนอย่างหนึ่งแต่ความหมายเป็นอย่างอื่นบ้าง ให้มีความหมายกำกวม หนักเบา คลุมเครือ หรือเข้มข้น ต่างไปบ้าง โดยการที่จะตัดสินว่า ภาษาใดเป็นโวหาร หรือมิใช่ ให้ดูที่วิธีการใช้คำ วลี ประโยค ในข้อความต่าง ๆ มิใช่ดูที่ลักษณะของ คำ วลี หรือประโยคในข้อความต่าง ๆ ตามลำพัง โวหารของกวีหรือนักเขียนแบ่งประเภทไว้ ดังนี้

1) อุปลักษณ์ (metaphor) เป็นโวหารเปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกับกันว่าเป็นสิ่งเดียว หรือเท่ากันทุกประการ โดยใช้คำ เป็น เท่า คือ ฯลฯ ในการเปรียบเทียบ

2) อุปมา (simile) เป็นโวหารเปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องมาเปรียบเทียบกับกันว่าเป็นสิ่งเดียว หรือเท่ากันทุกประการ โดยใช้คำ เป็น เท่า คือ ฯลฯ ในการเปรียบเทียบ คือ คำว่า เหมือน คล้าย ดุจ ดูราว เพียง ดังราว ราวกับ เปรียบ ฯลฯ

3) สมพจน์ (synecdoche) การกล่าวถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของทั้งหมดเพียงบางส่วน แต่ให้ความหมายครอบคลุมหมดทุกส่วน

4) นามนัย (metonymy) เป็นโวหารภาพพจน์ที่เอ่ยถึงสิ่งหนึ่งแต่ให้ความหมายเป็นอีกอย่างหนึ่ง เช่น เอ่ยชื่อคน แต่หมายถึง ผลงานของเขา เอ่ยชื่อสถานที่ แต่หมายถึงคนที่อยู่ที่นี่ เป็นต้น

5) ปฏิวาทะ (oxymoron) คือ การนำคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือค้านกัน มารวมกัน เพื่อให้เกิดคำซึ่งมีความหมายใหม่

6) ปฏิภาคพจน์ (paradox) คือ ข้อความที่มีความหมายขัดกัน ไม่ว่าผู้ฟังจะสนใจหรือไม่ก็ตาม เป็นข้อความที่กล่าวถึงสิ่งแปลกแต่จริง หรือไม่น่าเป็นไปได้ แต่เป็นไปได้

7) อาวตพากย์ (synesthesia) คือ การใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา

8) อติพจน์ (hyperbole) คือ การพูดเกินความจริงเพื่อเน้นความรู้สึกมิใช่เพื่อหลอกลวง

9) อธิพจน์ (overstatement) เป็นการใช้โวหารในการพูดหรือเขียนประหนึ่งโอ้อวด โดยมีเจตนาให้ผู้ฟัง ผู้ฟัง รู้สึกขึ้น

10) ปฏิรูปพจน์ (allusion) เป็นการใช้ข้อความที่ดัดแปลงมาจากข้อความอันเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว เช่น วาตะของนักปราชญ์ กวี หรือสุภาษิต คำพังเพย

11) บุคลาธิษฐาน (personification) เป็นการภาษาในลักษณะที่ทำให้ดูเหมือนว่า สรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คน แต่เป็นเสมือนคน

12) อุทาหรณ์ (analogy) เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราวหรือความคิดสองอย่าง ที่ไม่จำเป็นต้องเปรียบเทียบกับกัน คล้ายกัน โดยยกข้อความที่เชื่อกันว่าง่ายแก่การเข้าใจเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เขียน หรือกวีต้องการพูด

13) ปฏิพจน์ (rhetorical question) เป็นศิลปะของการใช้คำถาม คือ เป็นคำถามที่มีได้หวั่งคำตอบ ผู้ถามหรือกวีมีเจตนาจะเรียกร้องความสนใจ มากกว่าต้องการคำตอบ

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ (2543, หน้า 39-44) กล่าวว่า ภาพพจน์ใช้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า figures of speech หมายถึง ถ้อยคำที่ทำให้เกิดภาพในใจ โดยใช้กลวิธี หรือชั้นเชิง ในการเรียบเรียงถ้อยคำให้มีพลังที่จะสัมผัสอารมณ์ของผู้อ่าน จนเกิดความประทับใจ เกิดความเข้าใจลึกซึ้ง และเกิดอารมณ์สะท้อนใจ มากกว่าถ้อยคำที่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งภาพพจน์แบ่งออกเป็นชนิดต่าง ๆ ดังนี้

1) อุปมา (simile) คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง ที่โดยธรรมชาติแล้ว มีสภาพที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน และใช้คำที่มีความหมายว่า เหมือน หรือคล้าย เป็นคำแสดงการเปรียบเทียบ เพื่อเน้นให้เห็นจริงว่า เหมือนอย่างไร ในลักษณะใด เช่น ดวงหน้านางนวลกระจ่างดุจดวงจันทร์

2) อุปลักษณ์ (metaphor) คือ การเปรียบเทียบด้วยการกล่าวว่า สิ่งหนึ่ง เป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้แสดงการเปรียบเทียบว่า เป็น หรือ คือ ความหมายจึงลึกซึ้งกว่าอุปมา เช่น ลูกคือดวงตาดวงใจของพ่อแม่

3) สัญลักษณ์ (symbol) คือ การเปรียบเทียบที่เรียกสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยใช้คำอื่นแทน คำที่ใช้เรียกนั้นเกิดจากการเปรียบเทียบ และตีความ ซึ่งใช้กันมานานจนเป็นที่เข้าใจกัน โดยทั่วไป เช่น ตราชู หมายถึง ความยุติธรรม

4) นามนัย (metonymy) คือ การใช้คำหรือวลีซึ่งบ่งลักษณะ หรือคุณสมบัติ ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาแสดงความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด เช่น เวที หมายถึง การแสดงละคร มงกุฎ หมายถึง พระมหากษัตริย์

5) อติพจน์ (hyperbole) คือ การกล่าวเกินจริง ซึ่งเป็นความรู้สึกหรือ ความคิดของผู้กล่าว ที่ต้องการย้ำความหมายให้ฟังหนักแน่น จริงจัง ทั้งผู้กล่าว และผู้ฟังก็เข้าใจว่า มิใช่เป็นการกล่าวเท็จ เช่น ฉันทิวไล่จะขาดแล้วนะ ชาติหน้าตอนบ่าย ๆ จึงจะได้พบคนดีเช่นนี้อีก

6) บุคลาธิษฐาน (personification) คือ การสมมุติให้สิ่งที่ไม่มีชีวิต ไม่มี ความคิด สิ่งที่เป็นนามธรรม หรือสัตว์ ให้มีสติปัญญา อารมณ์ หรือกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ เช่น ดาวกระพริบตาเยาะเราหรือดาวเอ๋ย ทะเลไม่เคยหลับไหล เธอตอบได้ไหมไหนจึงตื่น

7) ปฏิทรรศน์หรือปฏิภาคพจน์ (paradox) คือ การใช้ถ้อยคำ หรือข้อความ ที่มีความหมายตรงข้ามหรือขัดแย้งกัน มักกล่าวเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดความหมายที่ชัดเจน เช่น ยิ่งรีบก็ยิ่งช้า เป็นความมืดที่แว้งสว่างไสว

8) ปฏิพจน์ (oxymoron) คือ การใช้คำที่ไม่สอดคล้องกันหรือขัดแย้งกันมารวมไว้ด้วยกัน เพื่อให้มีความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้ง หรือเพิ่มน้ำหนักให้แก่ความหมายของคำแรก เช่น ไฟเย็น สันติภาพร้อน ชัยชนะของผู้แพ้

9) คำถามเชิงวาทศิลป์หรือปฏิพจน์ (rhetorical question) คือ การตั้งคำถามแต่ไม่ได้หวังคำตอบ หรือถ้ามีคำตอบก็เป็นคำตอบที่ทั้งผู้ถามและผู้ตอบรู้ดีอยู่แล้ว นักเขียนจะใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ หรือปฏิพจน์ เพื่อเร้าอารมณ์ผู้อ่าน หรือสื่อความหมาย และข้อคิดที่ต้องการ เช่น เราจะยอมให้มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงต่อไปอีกหรือ

10) การเลียนเสียงธรรมชาติ (onomatopoeia) คือ การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงดนตรี เสียงร้องของสัตว์ หรือเลียนเสียงกิริยาอาการต่าง ๆ ของคน เช่น เสียงระฆังดังห่าหรง หวังเวงแว่ว

11) สัทพจน์ (synecdoche) คือ การกล่าวถึงส่วนย่อยของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ต้องการให้มีความหมายถึงส่วนเต็มหรือทั้งหมด เช่น เขากินหมาก หมายถึง เขากินหมากซึ่งมีพลู ปูน และส่วนผสมอื่นรวมอยู่ด้วย มิใช่กินเพียงหมาก

12) การกล่าวอ้างถึง (allusion) การกล่าวอ้างถึง หรือการกล่าวหาความ คือ การกล่าวอ้างถึงบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ หรือการกล่าวอ้างข้อความตอนหนึ่งตอนใดจากวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ทั้งโดยตรง และดัดแปลงมา

กล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์คุณค่าวรรณศิลป์ทั้ง 3 ด้าน คือ ศิลปะการใช้คำ ศิลปะการใช้เสียง และศิลปะการใช้โวหารภาพพจน์ หรือรวมเรียกว่า ศิลปะการใช้ภาษานั้น มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสารข้อความ ไปยังผู้อ่าน ผู้ฟัง การสื่อสารจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับกวีผู้แต่งที่จะต้องรังสรรค์ผลงานนิพนธ์ของตนเอง ด้วยการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านกระบวนการเลือกสรรถ้อยคำ ประโยค สำนวน โวหาร ภาพพจน์ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดของตนไปยังผู้รับสาร การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำแนวคิดการวิเคราะห์คุณค่าวรรณศิลป์ ทั้ง 3 ด้าน หรือที่เรียกว่า ศิลปะการใช้ภาษา เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์วรรณศิลป์ในวรรณกรรมพื้นถิ่นอีสาน ในด้านการใช้คำ ด้านการใช้เสียง และด้านการใช้โวหารภาพพจน์ ต่อไป

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์วรรณศิลป์

การศึกษาวเคราะห์วรรณศิลป์ในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ถือว่าได้รับความนิยมมาโดยลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำ การใช้สำนวนโวหาร การใช้ภาพพจน์ ตัวบทที่นำมาศึกษาวเคราะห์ มีทั้งวรรณคดีมรดกที่ได้รับการยกย่อง วรรณกรรมปัจจุบัน เช่น เรื่องสั้น นวนิยาย บทเพลง รวมไปถึงวรรณกรรมท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ เช่น บททำขวัญ

บทเพลงกล่อมเด็ก ตำนาน นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ การวิจัยการประกอบสร้างวาทะนิยมคลั้งถิ่นอีสาน เพื่อหาคำตอบในจุดมุ่งหมายประการที่ 2 คือ วรรณศิลป์ในวาทะนิยมคลั้งถิ่นอีสาน ผู้วิจัยจึงได้สำรวจงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กัน โดยมุ่งศึกษางานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์วรรณศิลป์ ศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะวรรณกรรมอีสาน เพื่อศึกษากระบวนการวิจัย และนำมาปรับใช้ในงานวิจัยนี้ โดยจะกล่าวถึงเฉพาะผลงานที่สำคัญ และเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ สรุปสาระโดยสังเขป ดังนี้

วลีรัตน์ กฤตลักษณ์ (2525) ได้ศึกษาเรื่อง **สุนทรียลักษณ์ในกนกนคร** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวรรณศิลป์ ผลการศึกษา พบว่า วรรณศิลป์ในกนกนคร มีส่วนประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการที่ 1 เกิดจากการใช้คำและสำนวนสร้างภาพ ได้แก่ รสคำ และรสความ รสคำ หมายถึง เสียงของคำต่าง ๆ ที่กวีนำมาใช้ในบทประพันธ์ อันก่อให้เกิดความกลมกลืน และไพเราะเพราะพริ้ง ยังความเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่าน ผู้ฟัง ได้แก่ การเล่นคำสัมผัส การเล่นคำเป็นชุด และการใช้สีลาของกลบท รสความ หมายถึง คำที่กวีใช้สื่อสารให้ผู้อ่าน ผู้ฟัง เห็นจริง หรือคล้อยตาม ได้แก่ ถ้อยคำสำนวนที่ให้ความหมายเนะภาพ และความเปรียบ ประการที่ 2 เกิดจากเนื้อหาที่ให้รสต่าง ๆ ซึ่งได้จากเนื้อเรื่องโดยตรง

ต่อมาในปี 2536 บุญธรรม ทองเรือง (2536) ได้นำกรอบแนวคิดศิลปะการใช้ภาษามาศึกษาวิเคราะห์ **วรรณกรรมคำสู่ขวัญอีสาน** 2 ประเด็น คือ 1) การใช้คำ และ 2) การใช้โวหาร ผลการศึกษา พบว่า ในด้านการใช้คำ วรรณกรรมคำสู่ขวัญอีสานมีการใช้คำซ้อน คำซ้ำ คำง่าย และการหลាកคำ มักเป็นถ้อยคำภาษาที่เข้าใจง่าย เป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน การใช้คำซ้ำ ในลักษณะคำซ้ำ ซ้ำกลุ่มคำ ซ้ำคำในกลุ่มคำ และซ้ำคำเลียนเสียงธรรมชาติ ทำให้เกิดความไพเราะ มีความหมายที่หนักแน่น ชัดเจน เข้าใจง่าย ส่งผลให้เจ้าของขวัญหรือผู้ร่วมพิธีเกิดความเชื่อมั่นว่าการประกอบพิธีสู่ขวัญจะเป็นไปตามจุดมุ่งหมาย มีการใช้คำซ้อน โดยการนำเอาคำภาษาไทยกลาง คู่กับภาษาถิ่น นำเอาภาษาบาลี สันสกฤตคู่กับภาษากลาง และภาษาบาลี สันสกฤตเข้าคู่กัน หรือการใช้คำง่าย รวมทั้งการหลាកคำ ล้วนแต่ทำให้เกิดความไพเราะ และมีความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น ด้านการใช้โวหาร พบว่า มีการใช้โวหาร 4 ประเภท คือ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทคนาโวหาร และโวหารเชิงภาพพจน์ อันได้แก่ อุปมาอุปไมย อุปลักษณ์ สาธก บุคลาธิษฐาน และการใช้อิพจน์ การใช้โวหารดังกล่าวทำให้สื่อความหมายได้ชัดเจน ทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตาม และเห็นภาพพจน์ได้เป็นอย่างดี

นอกจาก บุญธรรม ทองเรือง จะได้นำกรอบแนวคิดศิลปะการใช้ภาษามาศึกษา วรรณกรรมอีสานประเภทบทสู่ขวัญแล้ว วรรณกรรมประเภทกวีนิพนธ์ของนักเขียนรางวัลซีไรต์ ก็ได้รับความสนใจ โดยมีนักวิจัยได้การศึกษาวิเคราะห์ด้านศิลปะการใช้ภาษาเช่นเดียวกัน

เช่น พระมหาสาคร ภักดีนอก (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง **วิเคราะห์กวีนิพนธ์ของไพโรรินทร์ ขาวงาม** ผลการศึกษา พบว่า กวีนิพนธ์ของไพโรรินทร์ ขาวงาม มีความงดงามทั้งด้านเสียง และด้านความหมายประกอบเข้าด้วยกันอย่างลงตัว มีศิลปะการใช้คำอย่างดี มีการนำถ้อยคำที่เหมาะสมกับชนิดของคำประพันธ์มาเรียงร้อยได้อย่างไพเราะ ด้านการใช้เสียง ใช้เสียงได้อย่างชำนาญ โดยการใช้สัมผัสในคำประพันธ์ ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสัมผัสได้ ด้านศิลปะการใช้ภาษาเฉพาะของผู้แต่ง แสดงให้เห็นว่ายึดถือในระเบียบฉันทลักษณ์อย่างเคร่งครัด แต่ก็จะพบได้ว่ามีลักษณะเฉพาะของตัวเอง โดยเฉพาะศิลปะการใช้คำที่เรียบง่าย ธรรมดา แต่มีความอ่อนหวาน ประณีตงดงาม ทั้งยังสามารถส่งเสียงสัมผัสสระสัมผัสอักษร ได้อย่างมีเสน่ห์เป็นแบบฉบับของตน

นอกจากนี้ยังปรากฏการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ เรื่อง **การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและลาว เรื่อง ลำบุงบา** ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ สมัย วรรณอุตร (2545) พบว่า ในด้านศิลปะการใช้ถ้อยคำ และสำนวนโวหารนั้น วรรณกรรมทั้งสองฉบับมีการใช้ถ้อยคำ และสำนวนโวหารที่ไพเราะ สละสลวยเหมือนกัน มีการสรรคำที่เหมาะสม ใช้วิเศษณ์วลี ใช้คำซ้อน มีการเล่นคำ โดยการซ้ำคำ ซ้ำความ และการเล่นอักษรให้มีสัมผัสคล้องจอง การใช้คำศัพท์อีสานโบราณ และมีการใช้โวหารประเภทต่าง ๆ เป็นภาพพจน์ ตลอดจนได้รับวรรณคดีที่ผู้แต่งบรรยายความรู้สึก เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามไปกับผู้แต่งด้วย แต่ฉบับลาวนั้นจะมีลักษณะที่เด่นกว่าฉบับอีสาน คือ มีการใช้พรรณนาโวหารในการพรรณนาฉากธรรมชาติได้อย่างไพเราะ และละเอียดกว่าฉบับอีสานมาก

ต่อมาในปี 2548 สิริชญา คอนกริต (2548) ได้วิจัยเรื่อง **การวิเคราะห์ผลจากรายการวิทยุกระจายเสียง** การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ผลจากรายการวิทยุกระจายเสียง ด้านลักษณะ รูปแบบ เนื้อหา ภาษา ภาพสะท้อนทางสังคม และโลกทัศน์ของคนอีสาน ที่ปรากฏในผลจากรายการวิทยุกระจายเสียง รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของผลจากรายการวิทยุกระจายเสียง ด้านรูปแบบในการแต่งผลจากรายการวิทยุกระจายเสียง มีลักษณะคล้ายคลึงกับรูปแบบของผลจากรายการวิทยุกระจายเสียงส่วนใหญ่เป็นร้อยกรองขนาดยาว มีการส่งสัมผัสสระทำยวรรคต่อเนื่องกันไป ซึ่งคล้ายกับร้อยกรองของภาคกลาง หรือลักษณะที่เรียกว่า “กลอนลำ” ของภาคอีสาน ผลการศึกษาด้านภาษา พบว่า มีศิลปะการใช้ภาษา ได้แก่ การสัมผัสสระและอักษร การใช้คำวิเศษณ์ การซ้ำคำ และการใช้ภาพพจน์ ทำให้เกิดเสียงและความหมายที่ประทับใจ พบลักษณะที่แตกต่างจากผลจากรายการวิทยุกระจายเสียง คือ การใช้ศัพท์ภาษาถิ่นอีสานผสมผสานกับศัพท์ภาษาไทยกลาง และคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษจำนวนมาก พบการใช้คำย่อคล้ายลักษณะการใช้ภาษาในหนังสือพิมพ์ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบเนื้อหาภาษาของผลจากรายการวิทยุกระจายเสียงที่ปรากฏในผลจากรายการวิทยุกระจายเสียงอีสานนี้

มีสาเหตุมาจากบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้พญาต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อการดำรงอยู่ เพื่อให้เกิดความสอดคล้อง และเข้าถึงคนอีสานสมัยใหม่ได้

ประกาศ ทิพยมาศ (2551) ได้ศึกษาเรื่อง **วรรณศิลป์ในบทสູ່ขวัญของหมอสุด จำเนียร พันทวี** การวิจัยครั้งนี้ ประภาส ทิพยมาศ ต้องการศึกษานโยบายโครงสร้าง รูปแบบ และศิลปะการใช้ภาษาในบทสູ່ขวัญของหมอสุด จำเนียร พันทวี ผลการศึกษา พบว่า บทสູ່ขวัญ แบ่งโครงสร้างเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนนำ ส่วนดำเนินเรื่อง และส่วนสรุป รูปแบบบทสູ່ขวัญ มีคำประพันธ์เพียงชนิดเดียว คือ ร่าย ซึ่งมีลักษณะข้อบังคับการประพันธ์ ประกอบด้วย คณะ และสัมผัส โดยบทหนึ่ง ๆ จะมีจำนวนวรรคไม่เท่ากัน และในวรรคหนึ่ง ๆ มีจำนวนคำตั้งแต่ 3 คำขึ้นไป จนถึง 17 คำ บทสູ່ขวัญปรากฏความไพเราะงดงามจากการใช้รูปแบบทำนอง เรียงกระโดด ซึ่งมีการนำเสนอทั้งรูปแบบจังหวะตายตัวและจังหวะไม่ตายตัว ส่วนสัมผัสของ บทสູ່ขวัญที่ปรากฏมีทั้งสัมผัสชัดเจน สัมผัสไม่ชัดเจน และไม่มีสัมผัส ด้านศิลปะการใช้ภาษา ในบทสູ່ขวัญที่พบ ได้แก่ ศิลปะด้านเสียง โดยการใช้เสียงสัมผัสในกลุ่มคำ ทำให้เกิดเสียงที่มีลีลา จังหวะไพเราะ การซ้ำคำในกลุ่มคำ ทำให้คำมีความหมายเข้าคู่กัน และมีน้ำหนักเสียงก้ำกึ่งกัน และการซ้ำกลุ่มคำ มุ่งเน้นหรือย้ำความให้ชัดเจน และหนักแน่น ศิลปะการใช้คำในบทสູ່ขวัญ มีการใช้คำซ้ำทำให้มีคำและเสียงมากขึ้น ความหมายชัดเจนขึ้น การใช้คำขึ้นต้นและคำลงท้าย มีจุดมุ่งหมายเพื่อความเพลิดเพลิน มีการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1, 2 และ 3 การใช้คำศัพท์ ภาษาบาลี เพื่อความเป็นสิริมงคล การใช้ภาษาถิ่นทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง และก่อให้เกิด อารมณ์ร่วม มีผลทางจิตใจ สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการทำขวัญ

ต่อมาในปี 2556 สัจจพงษ์ ญาตินิยม (2556) ได้วิจัยเรื่อง **พลังปัญญาทางภาษา ในวรรณกรรมคำสอนสำนวนพระอริยานุวัตร** วิทยานิพนธ์นี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษา พลังปัญญาในวรรณกรรมคำสอนของพระอริยานุวัตร เขมะจารี ในด้านการใช้ภาษาและด้านเนื้อหา พลังปัญญา สำหรับการศึกษาด้านการใช้ภาษา พบว่า พระอริยานุวัตร มีการใช้ทักษะการสื่อความ ผ่านศิลปะการใช้คำที่เข้าใจง่าย มีภาษาถิ่นอีสานเป็นพื้น นิยมใช้คำสัมผัสอักษรมากกว่าสัมผัสสระ มีความต่อเนื่อง เหมาะสมกับการใช้เทศน์ การใช้สำนวนมีทั้งแบบไทยภาคกลาง และแบบพญา ภาคอีสาน นิยมใช้ภาพพจน์โวหารแบบอุปลักษณ์ อุปมา และสัญลักษณ์ โดยการใช้ความเปรียบนั้น พระอริยานุวัตร สามารถนำเอาสิ่งแวดล้อมรอบตัวมาอธิบายนามธรรมได้อย่างเข้าใจง่าย ส่งผลให้สื่อสารชัดเจน และสามารถใช้คำแสดงอารมณ์อ่อนโยน ประเล้าประโลมอย่างเหมาะสม กลมกลืน ทำให้ผู้รับสารเกิดจินตภาพคล้อยตาม

ในปี 2558 พงศ์วัช จรูญฐิติวัฒน์ (2558) ได้ทำการวิจัยเรื่อง **วาทกรรมคำอวยพร ในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน** นับเป็นงานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งที่นำกรอบแนวคิดการวิเคราะห์

วรรณศิลป์มาใช้ วิทยานิพนธ์เรื่องดังกล่าวนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประเภท รูปแบบ และศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานนำไปสู่การอธิบายให้เห็นถึงที่มาของอำนาจและอุดมการณ์ที่แฝงเร้นอยู่เบื้องหลังการใช้ภาษา และเพื่อศึกษาวาทกรรมคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน แสดงให้เห็นการประกอบสร้างอำนาจ และอุดมการณ์ผ่านภาษา โดยในส่วนของการศึกษาศิลปะการใช้ภาษา พบว่า ด้านการใช้คำ พบว่า มีการใช้คำภาษาถิ่น การใช้คำภาษาบาลีสันสกฤต การใช้คำภาษาอังกฤษ การใช้คำสรรพนาม การใช้คำซ้ำ และการใช้คำซ้อน ตามลำดับ ด้านการใช้สำนวนโวหาร พบว่า มีการใช้สำนวนสุภาพิต และการใช้โวหาร ซึ่งการใช้โวหารแบ่งเป็น 5 ประเภท คือ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และภาพพจน์โวหาร สำหรับด้านการใช้เสียง พบว่า มีเสียงสัมผัส ทำนองและจังหวะ และลีลาการใช้เสียง

จากการสำรวจงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า วรรณกรรมทุกประเภท จำเป็นจะต้องประกอบด้วย คุณค่าทางวรรณศิลป์ ดังจะเห็นได้จากกวีหรือผู้แต่งมีการใช้คำ สำนวน โวหาร ภาพพจน์ มาใช้ในงานของตน เพื่อทำให้เกิดทั้งภาพและเสียง ส่งผลให้วรรณกรรม มีความดีเด่น ทั้งด้านการเล่นคำ ซ้ำคำ ซ้ำความ หลากคำ หลากความ การใช้คำซ้อน คำประสม คำแผลง สัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ การเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้ลีลา จังหวะ ท่วงทำนอง ฯลฯ ซึ่งรวมเรียกว่า ศิลปะการใช้ภาษา ซึ่งผลจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ ทำให้ผู้วิจัย มีแนวทางการศึกษาศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน 3 ประเด็น คือ 1) ศิลปะการใช้คำ 2) ศิลปะการใช้เสียงสัมผัส 3) ศิลปะการใช้โวหารภาพพจน์

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการวิจัยข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการประกอบสร้างรูปแบบในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน และเพื่อศึกษาการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านข้อมูลและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน หรือบทเห่ลอยพรสำนวนอีสาน ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งหมดจำนวน 520 บท โดยผู้วิจัยได้กำหนดแบ่งประชากรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ข้อมูลเอกสาร และข้อมูลมุขปาฐะ ดังนี้

1.1 ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ วจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่มีผู้ประพันธ์ รวบรวม เรียบเรียง และได้รับการตีพิมพ์เป็นรูปเล่มไว้แล้ว จำนวน 400 บท ดังนี้

1.1.1 คำอวยพรอีสาน ประพันธ์โดย สมโภชน์ บรรเทา

1.1.2 ชุมนุมอำนาจพร (พรภาคอีสาน) ประพันธ์โดย พระมหาทองพูลดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป

1.1.3 ขวัญใจเฌอแขกแถมพร ประพันธ์โดย พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป

1.1.4 สูดยออดอวยพร ประพันธ์โดย สวิง บุญเจิม

1.1.5 ประมวลยออดอวยพร ประพันธ์โดย อ.กวีวงศ์

1.1.6 กลอนอวยพรอีสานนิยม ประพันธ์โดย จันทา จันทวงษา

1.1.7 ประมวลโฆษกอวยพร ประพันธ์โดย พระมหาสมหมาย อุดมคฤโต

1.1.8 ประมวลอวยพรอีสานทั่วไป ประพันธ์โดย คำเภา วรณโชติ

1.1.9 มุลมั่งดั้งเดิม ฉบับคำภีร์พราหมณ์-ผญาสอนพรทิพย์ ประพันธ์โดย สีน้าจันทร์เพ็ญ และคณะ

1.1.10 สดุดยอติธรรมคำสอน สีสอวยพรโฆษก ประพันธ์โดย ประเสริฐ ปุผลา

1.2 ข้อมูลชุมชนปาฐะ ได้แก่ วัฒนธรรมกลในพื้นถิ่นอีสาน ที่ได้มาจากผู้บอกข้อมูล ซึ่งผู้บอกข้อมูลจะต้องเป็น พระสงฆ์ สามเณรทั่วไป ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือพรในงานบุญ ประเพณีต่าง ๆ หรือพระสงฆ์ สามเณรจากสำนักเทศน์เสียง ที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญในการเทศน์แหล่ ทั้งแหล่มหาชาติในงานบุญพะเวด หรือแหล่หนานชาดกต่าง ๆ โดยพระสงฆ์ สามเณรเหล่านี้ ชาวบ้านให้ความนิยมศรัทธา และนิมนต์ให้ไปเทศน์แหล่ในงานบุญ ประเพณีต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง หากเป็นฆราวาสจะต้องเป็นฆราวาสผู้ผ่านการบวชเรียนมาก่อน สามารถช่วยเหลือพรได้

ทั้งนี้ ผู้บอกข้อมูลจะต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยจึงแบ่งกลุ่มจังหวัดภูมิลำเนาผู้บอกข้อมูล ออกเป็นกลุ่มจังหวัดอีสานเหนืออีสานกลางและอีสานใต้ โดยทำการคัดเลือกข้อมูลกลุ่มจังหวัดภูมิลำเนาของผู้ให้ข้อมูล กำหนดกลุ่มจังหวัดละ 2 คน ดังนี้ กลุ่มจังหวัดอีสานเหนือ 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานีและจังหวัดมุกดาหารกำหนดผู้ให้ข้อมูลจังหวัดละ 2 คน รวม 4 คน กลุ่มอีสานกลาง 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ดกำหนดผู้ให้ข้อมูลจังหวัดละ 2 คน รวม 4 คน กลุ่มอีสานใต้ 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดบุรีรัมย์กำหนดผู้ให้ข้อมูลจังหวัดละ 2 คน รวม 4 คน รวมกลุ่มจังหวัดผู้ให้ข้อมูล 6 จังหวัด จำนวนผู้ให้ข้อมูล 12 คน เก็บข้อมูลวัฒนธรรมกลในพื้นถิ่นอีสานที่เป็นวรรณกรรมชุมชนปาฐะโดยวิธีการสัมภาษณ์ คนละ 10 บท รวม 120 บทดังนี้

1.2.1 กลุ่มจังหวัดอีสานเหนือ ได้แก่ จังหวัดอุดรธานีและจังหวัดมุกดาหาร

1) นายมูล กันฤทธิ (ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2559) ชุมพร ทุโคกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี)

2) นายณรงค์ หนูพวก (ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2559) ชุมพร ทุโคกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี)

3) นายผลสุข จันทรเต็ม (ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2559) ชุมพร ทุโคกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร)

4) นายลี อาจิชัย (ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2559) ชุมพร ทุ่งโคกกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร)

1.2.2 กลุ่มอีสานกลาง ได้แก่ จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ด

1) นายชัชวาล จันทานิตย์ (ผู้ให้สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559) ชุมพร ทุ่งโคกกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม)

2) นายบุญญาภิววัฒน์ นิลวรรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2559) โดยมี ชุมพร ทุ่งโคกกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม)

3) นายพรมมา สีน้าอ้อม (ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2559) ชุมพร ทุ่งโคกกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลโนนสว่าง อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด)

4) นายหลั่น สนิทนวน (ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2559) ชุมพร ทุ่งโคกกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลดอนแคน อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด)

1.2.3 กลุ่มอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดบุรีรัมย์

1) นายไพโรจน์ หาโล (ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 มิถุนายน 2559) ชุมพร ทุ่งโคกกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลโสกแสง อำเภอนาจะหลวย จังหวัดอุบลราชธานี)

2) นายดา ไตรแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2559) ชุมพร ทุ่งโคกกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลโนนสว่าง อำเภอกุดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี)

3) นายดาบ แป๊ะโสม (ผู้ให้สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2559) ชุมพร ทุ่งโคกกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์)

4) นายพรมมี วิไลเกต (ผู้ให้สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2559) ชุมพร ทุ่งโคกกรวด (ผู้สัมภาษณ์, ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์)

2. ขอบเขตด้านคุณลักษณะของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยการประกอบสร้างวาทะกรรมในพื้นถิ่นอีสาน ผู้วิจัยกำหนดข้อมูลไว้ 2 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยกำหนดคุณลักษณะของข้อมูลเอกสาร โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

2.1.1 ภาษาที่ใช้ในวาทะกรรมในพื้นถิ่นอีสาน จะต้องเป็นภาษาถิ่นอีสาน

2.1.2 วาทะกรรมในพื้นถิ่นอีสาน จะต้องแต่งด้วยคำประพันธ์ ร่ายยาว

2.1.3 วาทะกรรมในพื้นถิ่นอีสาน บทนั้นมีการนำไปใช้ช่วยเหลือจริง

2.1.4 วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน บทใดที่มีเนื้อหาซ้ำกันกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ในหนังสือเล่มอื่น ผู้วิจัยจะเลือกบทที่ไดรวบรวม เรียงเรียง และตีพิมพ์ไว้ก่อน โดยใช้ พ.ศ. ที่พิมพ์เป็นเกณฑ์

จากหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกข้อมูลเอกสารดังกล่าว จะได้วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จำนวน 400 บท เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิจัย

2.2 ข้อมูลมุขปาฐะ ผู้วิจัยจะทำการคัดเลือกข้อมูลมุขปาฐะ โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

2.2.1 ภาษาที่ใช้ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จะต้องเป็นภาษาในบริบทภาษาถิ่นอีสาน

2.2.2 จะต้องแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทยาว

2.2.3 มีการนำไปใช้แพร่หลายจริง

2.2.4 จะต้องไม่มีเนื้อหาที่ซ้ำกันกับวจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่วรรณกรรมลายลักษณ์ และไม่ซ้ำกันกับผู้บอกข้อมูลคนอื่น

จากหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกข้อมูลมุขปาฐะดังกล่าว จะได้วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จำนวน 120 บท เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิจัย ทั้งนี้ พบว่า ผู้บอกข้อมูลส่วนใหญ่จะนำวจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ ที่มีผู้เรียบเรียงเป็นหนังสือไว้แล้ว ไปใช้แพร่หลาย จึงทำให้ได้ข้อมูลมุขปาฐะมีจำนวนน้อย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือ 2 ลักษณะ คือ เครื่องมือเก็บข้อมูล และเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล รายละเอียด ดังนี้

1. เครื่องมือเก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เครื่องมือเก็บข้อมูล มี 2 ชนิด คือ 1) เครื่องมือเก็บข้อมูลการประกอบสร้างด้านรูปแบบคำประพันธ์ และด้านโครงสร้างภาษา และ 2) เครื่องมือเก็บข้อมูลการประกอบสร้างวรรณศิลป์ ด้านกลวิธีการใช้คำ กลวิธีการใช้เสียงสัมผัส และกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ เครื่องมื่อดังกล่าวมีกระบวนการสร้างเครื่องมือ การประเมินคุณภาพเครื่องมือ และการพัฒนาเครื่องมือ ดังนี้

1.1 การสร้างเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มี 2 ชุด ได้แก่ เครื่องมือเก็บข้อมูลการประกอบสร้างรูปแบบในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน และ 2) เครื่องมือเก็บข้อมูลการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ผู้วิจัยได้ออกแบบ

ในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ไมโครซอฟต์เวิร์ด (Microsoft Word) ซึ่งเครื่องมือทั้ง 2 ชุด มีรายละเอียดในการสร้างดังนี้

1.1.1 ชุดเครื่องมือเก็บข้อมูลการประกอบสร้างรูปแบบในวงมะยมคลในพื้นถิ่นอีสาน ประกอบด้วยเครื่องมือ 2 ชุด ได้แก่

1) ชุดเครื่องมือเก็บข้อมูลด้านรูปแบบคำประพันธ์ ครอบคลุมการเก็บข้อมูลคณะ (จำนวนบท จำนวนวรรค ลักษณะของคำ หรือจำนวนคำในแต่ละวรรค) และเครื่องมือเก็บข้อมูลสัมผัส (สัมผัสนอก สัมผัสใน)

2) ชุดเครื่องมือเก็บข้อมูลด้านโครงสร้างภาษา ครอบคลุมการเก็บข้อมูลการเริ่มต้นและการลงท้าย เครื่องมือเก็บข้อมูลการแสดงหัวเรื่องและการเปลี่ยนหัวเรื่อง เครื่องมือเก็บข้อมูลการแสดงเนื้อหาเก่า และเนื้อหาใหม่ และเครื่องมือเก็บข้อมูลการเชื่อมโยงความ

1.1.2 ชุดเครื่องมือเก็บข้อมูลการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวงมะยมคลในพื้นถิ่นอีสาน ประกอบด้วยเครื่องมือ 3 ชุด ได้แก่

1) ชุดเครื่องมือเก็บข้อมูลกลวิธีการใช้คำ

2) ชุดเครื่องมือเก็บข้อมูลกลวิธีการใช้เสียงสัมผัส

3) ชุดเครื่องมือเก็บข้อมูลกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์

1.2 การประเมินคุณภาพเครื่องมือ เครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเก็บข้อมูล 2 ชุดหลัก ผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อหาคุณภาพเครื่องมือ โดยได้รับความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ดังรายชื่อต่อไปนี้

1.2.1 รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ เมยไธสง คุณวุฒิ ปร.ด., การบริหารการศึกษาศาสนาการพลศึกษา วิทยาเขตมหาสารคาม

1.2.2 ดร.พรทิพย์ ครามจันทิก คุณวุฒิ ศศ.ด., ภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

1.2.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพันธ์ สุวรรณศรี คุณวุฒิ ปร.ด., วัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

หลังจากที่ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 คน ได้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแล้ว มีความเห็นโดยสรุปว่า เครื่องมือที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และขอบเขตของการวิจัย จากนั้นผู้วิจัยได้ทดลองนำเครื่องมือดังกล่าวเก็บข้อมูล ผลปรากฏว่าสามารถเก็บข้อมูลได้ แต่ต้องปรับให้มีความยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น

1.3 การพัฒนาเครื่องมือ จากผลการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญ คำแนะนำที่ได้รับ รวมทั้งจากผลการทดลองนำไปใช้ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขให้มีความยืดหยุ่น และพัฒนาเป็น เครื่องมือชุดที่สมบูรณ์สำหรับการเก็บข้อมูลต่อไป ดังภาพจำลองต่อไปนี้

เครื่องมือเก็บข้อมูลการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน ชุดที่ 1 เครื่องมือเก็บข้อมูลกลวิธีการใช้คำ ชื่อวจนะมงคล.....ผู้แต่ง.....					
ที่	คำ	ชนิดไวยากรณ์ของคำ	ชนิดการสร้างคำ	ความหมาย	เลขหน้า
1					
2					
3					
4					

ภาพ 1 แสดงตัวอย่างเครื่องมือเก็บข้อมูล

2. เครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสานครั้งนี้ มีเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล 2 ชนิด คือ แนวคิดการประกอบสร้างรูปแบบในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน และแนวคิดการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน รายละเอียด ดังนี้

2.1 แนวคิดการประกอบสร้างรูปแบบในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน เป็นการวิเคราะห์การประกอบสร้างด้านรูปแบบคำประพันธ์ และการประกอบสร้างด้านโครงสร้างภาษา ดังนี้

2.1.1 การประกอบสร้างด้านรูปแบบคำประพันธ์ ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวคิดของ จารุบุตร เรืองสุวรรณ (2520); จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521); บุญธรรม ทองเรือง (2536); รำเพย ไชยสินธุ์ (2537); สีลา วีระวงศ์ (2539) ใช้ศึกษาวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ

1) คณะ คือ แบบบังคับที่วางกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่า คำประพันธ์แต่ละชนิดนั้น จะต้องมีความหมาย จำนวนวรรค ลักษณะของคำ หรือจำนวนคำในแต่ละวรรคเท่าใด

2) สัมผัส คือ ลักษณะบังคับที่ใช้คำที่มีเสียงคล้องจองกัน มี 2 ชนิด คือ สัมผัสนอกและสัมผัสใน สัมผัสนอก คือ คำที่ใช้สระคล้องจองกัน และถ้ามีตัวสะกดต้องสะกดมาตราเดียวกัน สัมผัสนอกเป็นสัมผัสบังคับที่ต้องมีในบทประพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งมีสัมผัสที่ส่งและรับกันระหว่างวรรค ระหว่างบาท และระหว่างบท และต้องเป็นสัมผัสสระเท่านั้น สัมผัสใน

คือ คำที่มีเสียงสระ หรือเสียงพยัญชนะคล้องจองในวรรคเดียวกัน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ หรือสัมผัสอักษร

2.1.2 การประกอบสร้างสารัตถะด้านโครงสร้างภาษา ผู้วิจัยปรับประยุกต์ใช้ทฤษฎีแทกมีมิก (Tagmemics) ของลองเอเคอร์ (Longacre) ปรับประยุกต์ใช้แนวคิดของ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537); ชลธิชา บำรุงรักษ์ (2554); วรวรรณ ศรียาภัย (2556); จันทิมา อังคพณิชกิจ (2557); กัลยา กุลสุวรรณ (2553) ใช้ศึกษาวิเคราะห์ 4 ประเด็น คือ

1) การเริ่มต้นและการลงท้าย (Starting and ending) การเริ่มต้น เป็นกลวิธี การใช้คำ วลี หรือข้อความขึ้นต้นบทในส่วนนำ (เริ่มเรื่อง) ก่อนเข้าสู่ส่วนเนื้อหาอวยพร การลงท้าย คือ การใช้คำสำหรับจบบท ซึ่งจะปรากฏอยู่ในตำแหน่งท้ายสุดของวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

2) การแสดงหัวเรื่องและการเปลี่ยนหัวเรื่อง (Topic and topic shift) การแสดงหัวเรื่อง คือ การที่ผู้ประพันธ์บทแห่ล่อวยพรใช้ภาษาที่บ่งบอกว่า สิ่งที่จะพูดหรือเขียนต่อไปนั้น เป็นหัวเรื่อง เช่น ใช้คำที่อ้างถึงผู้บริจาคทำบุญ ใช้นุพากย์หรือวลีที่แสดงการอ้างถึงสาเหตุหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่แห่ล่อวยพร การเปลี่ยนหัวเรื่องหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวเรื่องย่อย คือ การที่ผู้ประพันธ์บทแห่/ผู้แห่ล่อวยพร ส่งสารว่าจะเปลี่ยนหัวเรื่องหนึ่งไปยังอีกหัวเรื่องหนึ่ง จะมีสัญญาณทางภาษาเป็นตัวบ่งบอกให้ทราบว่าผู้ส่งสารกำลังจะเปลี่ยนหัวเรื่อง

3) การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ (Given information)

การแสดงเนื้อหาเก่า คือ การที่ผู้ประพันธ์ใช้โครงสร้างนามวลีทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค การใช้รูปแทนหน่วยนาม

เนื้อหาใหม่ คือ การเรียงลำดับเนื้อหาใหม่ไว้ในส่วนหลังของข้อความ เพราะส่วนหน้าของข้อความจะเป็นเนื้อหาเก่า ใช้รูปภาษาเพื่อแสดงว่าข้อความที่ตามหลังมานั้นเป็นเนื้อหาใหม่

4) การเชื่อมโยงความ (Cohesion) การเชื่อมโยงความ หมายถึง ความสัมพันธ์ และต่อเนื่องกันของประโยคต่าง ๆ ในสัมผัสพันธสาร ซึ่งจะช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจในสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการได้ การเชื่อมโยงความ มี 4 ประเภท คือ การอ้างถึง (reference) การละ (ellipsis) การใช้คำเชื่อมสัมผัสพันธสาร (conjunction) และการใช้คำศัพท์ (lexical cohesion)

2.2 แนวคิดการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ผู้วิจัยปรับประยุกต์ใช้แนวคิดของ พระยาอุปกิตศิลปสาร (2533); รำเพย ไชยสินธุ์ (2537); วันเนาว์ ยูเด็น (2525); จิตรลดา สุวัติกุล (2532); สายทิพย์ นุกูลกิจ (2534); วิภา กงกะนันท์ (2538); วรวรรณ ศรียาภัย (2556) และปรับประยุกต์ใช้แนวคิดจากงานวิจัยของ พิณทิพย์ พุทธิพงษ์

(2524); เบญจมาศ เพชรสม (2536); ประภาส ทิพย์มาต (2551); พงศ์วัช จรุงนฤวัตินัน (2558) เพื่อศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการใช้คำ กลวิธีการใช้เสียงสัมผัส และกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ รายละเอียดดังนี้

2.2.1 กลวิธีการใช้คำ คือ การเลือกใช้ถ้อยคำภาษาเพื่อสื่อความคิด ความหมาย ไปยังผู้บริจาดทานหรือผู้ฟัง วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน แม้จะเป็นการสื่อสารทางเดียว ไม่มีการตอบโต้ระหว่างกัน หากผู้ประพันธ์เลือกสรรถ้อยคำที่สละสลวยงดงาม มีความเหมาะสม กับบริบทเนื้อหา ประกอบกับพระสงฆ์หรือผู้ทำหน้าที่เทศน์แหล่ นำวจนะมงคลไปแหล่ด้วยน้ำเสียง สีสลา ท่วงทำนองที่ไพเราะ ก็จะทำให้ผู้บริจาดทานหรือผู้ฟังมีความประทับใจ อิ่มเอมใจ เมื่อได้ยิน ได้ฟังคำอวยพรแล้ว เกิดจินตภาพขึ้นในใจ มีอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามว่า ความสุข ความเจริญ และความดีงามทั้งหลายจะเกิดขึ้นตามคำอวยพรนั้น ซึ่งจะศึกษาในประเด็นการใช้คำศัพท์ ภาษาถิ่นอีสาน การใช้คำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ การใช้คำ บุรุษสรรพนาม การใช้คำวิเศษณ์ การใช้คำซ้อน การใช้คำซ้ำ การซ้ำคำ การใช้คำย่อ การใช้คำโวพจน์ และการใช้คำศัพท์สแลง

2.2.2 กลวิธีการใช้เสียงสัมผัส คือ การเลือกใช้ถ้อยคำที่ก่อให้เกิดพลัง ทางภาษา ซึ่งพลังของคำเกิดจากการใช้เสียงสัมผัสพยัญชนะ เสียงสัมผัสสระ และเสียงสัมผัสวรรณยุกต์ เมื่อนำไปแหล่อวยพร ก่อให้เกิดเสียง จังหวะ สีสลา ท่วงทำนอง ที่มีความไพเราะ สละสลวย ประกอบกับความหมายของคำอวยพรอันเป็นมงคล เมื่อผู้บริจาดทานได้ยิน ได้ฟังแล้ว เกิดกำลังใจ อิ่มเอมใจที่ได้บริจาดทาน เป็นกลวิธีการใช้พลังของภาษาเป็นสื่อโน้มน้าวใจ โดยอาศัย ความสัมพันธ์ของเสียง และความหมายเป็นสำคัญ ซึ่งจะศึกษาในประเด็น เสียงสัมผัสพยัญชนะ เสียงสัมผัสสระ และเสียงสัมผัสวรรณยุกต์

2.2.3 กลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ คือ การใช้โวหารเพื่อทำให้วจนะมงคล ในพื้นที่ถิ่นอีสานความหลากหลาย คมคาย ให้แง่คิดที่กว้างขวาง และสละสลวยขึ้น โดยเฉพาะ ทำให้เกิดภาพ เกิดจินตนาการขึ้นในใจ เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก ให้ผู้บริจาดทานหรือผู้ฟัง มีอารมณ์ร่วมตรงตามความมุ่งหมายของการอวยพร ช่วยทำให้เห็นภาพ และเข้าใจความหมายของวจนะมงคลนั้น ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะศึกษาในประเด็น การใช้โวหาร อุปมา (Simile) การใช้โวหารอุปลักษณ์ (Metaphor) การใช้โวหารบุคลาธิษฐาน (Personification) การใช้โวหารปฏิพจน์ (Oxymoron) การใช้โวหาร อธิพจน์ (Hyperbole) และการใช้โวหารปฏิจน (rhetorical question)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกข้อมูลวจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ จากจำนวน 400 บท และจากที่ลงเก็บข้อมูลภาคสนาม และใช้หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกประชากรมุขปาฐะ วจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ จำนวน 120 บท และได้ดำเนินการนำวจนะมงคลที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ถ่ายทอดเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือเป็น 2 ชุด คือ เครื่องมือเก็บข้อมูลการประกอบสร้างรูปแบบในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน และเครื่องมือเก็บข้อมูลการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน การเก็บรวบรวมข้อมูลมีวิธีการ ดังนี้

1. การเก็บข้อมูลการประกอบสร้างรูปแบบในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ 2 ชุด ในการเก็บข้อมูล คือ เครื่องมือเก็บข้อมูลด้านรูปแบบคำประพันธ์ และเครื่องมือเก็บข้อมูลด้านโครงสร้างภาษา โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลสัมพันธสารวจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ จำนวน 400 บท และวรรณกรรมมุขปาฐะที่ถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์ จำนวน 120 บท รวม 520 บท โดยในแต่ละบทจะเก็บข้อมูลรูปแบบคำประพันธ์ คณะ และสัมผัส และเก็บข้อมูลโครงสร้างภาษา การเริ่มต้น และการลงท้าย การแสดงหัวเรื่อง และการเปลี่ยนหัวเรื่อง การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ และการเชื่อมโยงความ โดยในแต่ละประเด็นจะใช้เครื่องมือวิจัยซึ่งจัดทำไว้ในโปรแกรมคอมพิวเตอร์โปรแกรมไมโครซอฟต์เวิร์ด แล้วผู้วิจัยจึงบันทึกข้อมูลการประกอบสร้างสารัตถะในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ทั้ง 2 ด้าน ลงในเครื่องมือดังกล่าวจนครบทุกบท

ตัวอย่างการเก็บข้อมูลการประกอบสร้างรูปแบบในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีภาพจำลอง ดังนี้

เครื่องมือเก็บข้อมูลการประกอบสร้างสารัตถะในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน								
ชุดที่ 2 เครื่องมือเก็บข้อมูลโครงสร้างภาษา								
ชื่อ....วจนะมงคลสำหรับอวยพรสามเณร.....ผู้แต่ง.....พระมหาทองพูล ตีสุสเทโวและวิไลศักดิ์ นาสมรูป.....								
ที่	คำข้อความ	การเริ่มต้นและการลงท้าย		การแสดงหัวเรื่องและเปลี่ยนหัวเรื่อง		การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่		การเชื่อมโยง ความ
		การเริ่มต้น	การลงท้าย	หัวเรื่อง	เปลี่ยนหัวเรื่อง	เนื้อหาเก่า	เนื้อหาใหม่	
1	บัดนี้ มีมาแล้ว สามเณร.....	✓						
2	โอยสามเณร เอยหล่ามีศรัทธา ก็ค้อยู่				✓			

ภาพ 2 แสดงตัวอย่างการเก็บข้อมูลโครงสร้างภาษา

2. การเก็บข้อมูลการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ 3 ชุด ในการเก็บข้อมูล คือ เครื่องมือเก็บข้อมูลกลวิธีการใช้คำ เครื่องมือเก็บข้อมูลกลวิธีการใช้เสียงสัมผัส และเครื่องมือเก็บข้อมูลกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลสัมพัทธสารวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ จำนวน 400 บท และวรรณกรรมมุขปาฐะที่ถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์ จำนวน 120 บท รวม 520 บท โดยในแต่ละบทจะเก็บข้อมูลกลวิธีการใช้ภาษา ทั้ง 3 ด้าน โดยในแต่ละประเด็นจะใช้เครื่องมือวิจัย ซึ่งจัดทำไว้ในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โปรแกรมไมโครซอฟต์เวิร์ด แล้วผู้วิจัยจึงบันทึกข้อมูลการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ทั้ง 3 ด้าน ลงในเครื่องมือดังกล่าวจนครบทุกบท

ตัวอย่างการเก็บข้อมูลการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน มีภาพจำลอง ดังนี้

เครื่องมือเก็บข้อมูลการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน					
ชุดที่ 1 เครื่องมือเก็บข้อมูลกลวิธีการใช้คำ					
ชื่อ....วจนะมงคลสำหรับอวยพรพ่อค้าควายไทย...ผู้แต่ง.....สรวง บุญเจิม.....					
ที่	คำ	ชนิดไวยากรณ์ของคำ	ชนิดการสร้างคำ	ความหมาย	เลขหน้า
1	เจ้า	สรรพนาม	มูล	ผู้บริจาคทาน/ผู้ฟัง	28
2	เหลืออยู่ห่วย	วิเศษณ์	ซ้อน	สีเหลืองเข้ม	28
3	เจ็บป่วยไข้	กริยา	ซ้อน	ไม่สบายด้วยโรคภัย	28
4	ควายบ้าตู้	นาม	ประสม	ควายทุยเขาสัน	28

ภาพ 3 แสดงตัวอย่างการเก็บข้อมูลกลวิธีการใช้คำ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดจุดประสงค์ในการวิจัยวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน 2 ประเด็น คือ การประกอบสร้างรูปแบบในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน และการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน แต่ละประเด็นจะมีการวิเคราะห์ ดังนี้

1. การวิเคราะห์การประกอบสร้างรูปแบบในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน

การประกอบสร้างรูปแบบในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน เป็นการวิเคราะห์การประกอบสร้าง ใน 2 ประเด็น ดังนี้

1.1 การประกอบสร้างสารัตถะด้านรูปแบบคำประพันธ์ ผู้วิจัยปรับประยุกต์ใช้แนวคิดของ จารุบุตร เรืองสุวรรณ (2520); จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521); บุญธรรม ทองเรือง (2536); รำเพย ไชยสินธุ์ (2537); และสีลา วีรวงศ์ (2539) ใช้ศึกษาวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ คณะและสัมผัสตามที่ได้แสดงรายละเอียดไว้ในเครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว

1.2 การประกอบสร้างสารัตถะด้านโครงสร้างภาษา ผู้วิจัยปรับประยุกต์ใช้ทฤษฎีแทกมีมิก (Tagmemics) ของลองเอเคอร์ (Longacre) ปรับประยุกต์ใช้แนวคิดของ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537); ชลธิชา บำรุงรักษ์ (2554); วรวรรณ ศรียาภัย (2556); จันทิมา อังคพณิชกิจ (2557); และกัลยา กุลสุวรรณ (2553) ใช้ศึกษาวิเคราะห์ 4 ประเด็น คือ การเริ่มต้นและการลงท้าย การแสดงหัวเรื่องและการเปลี่ยนหัวเรื่อง การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ และการเชื่อมโยงความตามที่ได้แสดงรายละเอียดไว้ในเครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว

2. การวิเคราะห์การประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

การประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เป็นการวิเคราะห์การประกอบสร้างใน 3 ประเด็น คือ กลวิธีการใช้คำ กลวิธีการใช้เสียงสัมผัส และกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ ซึ่งผู้วิจัยปรับประยุกต์ใช้แนวคิดของ พระยาอุปกิตศิลปสาร (2533); รำเพยไชยสินธุ์ (2537); วันเนาว์ยูเด็น (2525); จิตรลดา สุวดีกุล (2532); สายทิพย์ นุกูลกิจ (2534); วิชา กงกะนันท์ (2538); วรวรรณ ศรียามัย (2556) และปรับประยุกต์ใช้แนวคิดจากงานวิจัยของ พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ (2524); เบญจมาศ เพชรสม (2536); ประภาส ทิพยมาศ (2551); พงศ์วัช จรุงภูจิตรัตน์ (2558) ดังที่ได้แสดงรายละเอียดไว้ในเครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว

บทที่ 4

การประกอบสร้างรูปแบบวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เป็นคำประพันธ์ที่ประกอบสร้างขึ้นตามประเพณีการสร้างบุญกุศลของชาวอีสาน เมื่อผู้ศรัทธาบริจาคทรัพย์เพื่อเป็นทานแล้ว พระสงฆ์หรือฆราวาสผู้ทำหน้าที่เป็นโฆษก หรือพิธีกรในงานบุญนั้น ๆ ก็จะเป็นผู้ให้พร หากพระท่านที่จะเรียกว่า “เทศน์อวยพร” หากชาวบ้านหรือฆราวาสทำหน้าที่ เรียกว่า “ลำอวยพร” รวม ๆ กัน ในบางครั้งก็เรียกว่า “โฆษกอวยพร” ก็มี (สวิง บุญเจิม, 2550, คำนำ) ซึ่งเนื้อหาในวจนะมงคลพื้นที่อีสานส่วนใหญ่ เป็นคติธรรมคำสอนเน้นหนักไปทางบุญกุศล ประชาสัมพันธ์เชิญชวนชาวพุทธให้เลื่อมใสศรัทธาว่า ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำบุญได้บุญ นรกสวรรค์มีจริง เมื่อได้ยินได้ฟังแล้วก็มีความตั้งใจปรารถนาที่จะได้บุญกุศลจึงทำบุญให้ทานต่อไป เนื้อหาใจความหลักในวจนะมงคลในพื้นที่อีสานมุ่งอวยพรให้ผู้บริจาคทานมีความสุขความเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติให้หายทุกข์หายโศก ปลอดภัยปลอดภัย คิดปรารถนาสิ่งใดให้สมความปรารถนาทุกประการ

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ประกอบสร้างเนื้อหาจากถ้อยคำธรรมดา ใช้ภาษาถิ่นเรียบง่าย เข้าใจง่าย มีความไพเราะสละสลวย มีสัมผัสคล้องจอง จึงจัดเข้าเป็นวรรณกรรมร้อยกรองที่ได้รับความนิยม และมีความเจริญรุ่งเรืองในหมู่ชาวบ้านอีสานมาโดยลำดับ ชาวบ้านเป็นเจ้าของสิทธิ์ร่วมกัน ทั้งในฐานะผู้สร้างผู้ใช้ และเป็นผู้อนุรักษ์สืบสานมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในบทนี้จะกล่าวถึงการประกอบสร้างรูปแบบวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ซึ่งมีรายละเอียด 2 ประเด็น คือ

1. การประกอบสร้างด้านรูปแบบคำประพันธ์
2. การประกอบสร้างด้านโครงสร้างภาษา

การประกอบสร้างด้านรูปแบบคำประพันธ์

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภท ส่ายยาว หรือ ร่ายยาว ซึ่งคำประพันธ์ประเภทส่ายนี้ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521, หน้า 27) กล่าวว่า คำว่า “ส่าย” หมายถึง สำเนียงหรือเสียงที่เปล่งอย่างยืดยาวโหยหวนชวนวังเวง เช่น เสียงชะนีหรือนกเค้าแมวร้องโบราณเรียกว่า นกส่ายไม้ ชะนีส่ายไม้ ดังปรากฏในท้าวสุ่งว่า “ชะนีส่ายไม้มน อ้องอ้าคอน” ในขณะที่ รัชช ปุณโณทก (2550, หน้า 70) กล่าวว่าร่าย (ส่าย) ในภาคอีสานนั้นเหมือนกับร่ายยาวนิยมใช้ประพันธ์วรรณกรรมพระพุทธศาสนา คือ แปลภาษาบาลีเป็นภาษาถิ่น และสัมผัสกันแบบร่ายยาว ฉะนั้นชาดกต่าง ๆ จึงมักประพันธ์เป็นร่ายยาวที่เรียกว่า “บาลีร้อย” เช่น พระเจ้า

สิบชาติ (ทศชาติ) มหาชาติหรือลัมพะเวสส์ (มหาเวสสันดรชาดก) ดังนั้น คำประพันธ์ประเภท ร่ายยาวของอีสาน จึงมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับคำประพันธ์ประเภท ร่ายยาวของภาคกลาง กล่าวคือ ร่ายยาว 1 บท ไม่กำหนดจำนวนวรรค ในแต่ละวรรคก็ได้กำหนดจำนวนคำที่ตายตัว แต่ละวรรคอาจมีคำมากน้อยแตกต่างกันไป ด้านการสัมผัส คำสุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสกับ คำหนึ่งคำใดในวรรคถัดไป และจะส่งสัมผัสต่อเนื่องกันไปจนกระทั่งจบบท ซึ่งวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน มีคณะและสัมผัส ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คณะ คือ แบบบังคับที่วางกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่า คำประพันธ์แต่ละชนิดนั้น จะต้อง มีจำนวนบท จำนวนวรรค ลักษณะของคำ หรือจำนวนคำในแต่ละวรรคเท่าใด สำหรับคณะของ คำประพันธ์ประเภท ร่ายยาวนั้น ไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว ซึ่งการศึกษาวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน จะกล่าวถึง บท วรรค ทำนอง และจังหวะ ซึ่งมีผลการศึกษา ดังนี้

1.1 บทจากการศึกษา พบว่า วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน ในบทหนึ่ง ๆ นั้น จะมีจำนวน วรรคไม่เท่ากัน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

“พ่อใหญ่..... ลาวมีใจใส่ตั้งแถมสมภารทานทอด ขอให้ปลอดอ้อยซ้อย สมด้าม
ปรารธนา เป็นเงินธนบัตรแบงก์ของแพงบาบทหนึ่ง มีผลลึงซึ่งตั้งขึ้นสู่สวรรค์ อันหนึ่งอย่ามีโรค
ต้องถึงตนบังเบียด ขอให้สุขละเอียดล้วนพองเท่าชั่วชีวิ้ง ”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 13)

ตัวอย่างที่ 2

“...ปรารธนาสิ่งใด ให้เจ้าได้สิ่งนั้นสมดังมโนรถ ปราภฏในเมืองคนอย่าทุกข์จน
เงินใช้แพร่ไปหรือสร้อยนิลพลอยร้อยซึ้ง มโนมัยใจหวังอยากได้หยั่งให้หลังล้น อย่าจนใส่คู่สู่แนว
ปรารธนาเอาแก้วมรรคสี่ผลนิพพาน อยากได้ฌานโลกีย์สี่กุตตระแก้ว คิดอยากเอาดวงแก้ว
สัพพัญญูให้ได้ง่าย อย่าได้ทุกข์ยากใส่เงินใช้ขาดกระเป่า อย่าอุกตบดคับเควร้าเอ้าอึ้งอุกปัญญา
มีโรคในกายส่วงหายสบายเนื้อ..”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 32)

ตัวอย่างที่ 3

“บัดนี้มีมาแล้ว คือ คุณครู.....บ้าน.....ได้ปัจจัยมา.....บาท โดยเพิ่มผู้มี
ศรัทธาเชื่อมั่น วันนี้ได้ร่วมบุญ บ่ขาดทุนดอกเดอท่านทานไปอย่าได้ห่วง นี่ละดวงประทีปได้
คราวหน้าหาลิโปในชาตินี้หน้าที่ของคุณครูดูไปนำเสนอไปนำเสนอไปนำหน้าลงทิวหน้า การศึกษา
ความรู้วิชาครูอย่าได้ต่ำ อาณิสสสิค่านำอยู่ช่วยสมอง แม่นครู.....นี่ละสอนประจำห้อง ป.2
หรือ 3-4 ให้นักเรียนสอบได้มีหน้าแต่ผู้เดียว ค้นแม่นคราวหน้าพูนให้เงินเดือนเพิ่มขึ้น ถอยหลังนั้น

กะพ่องกองท่อมอนเพินนับให้กำแล้วยัดใส่ถัง ยามลิตตรงมาบ้านให้มียานยนต์ขี่ สนุกมีสนุกได้ ขายซื้อคู่สู่อัน คันแม่ชาติหน้าพุนให้คุณครู.....นี่จะได้ขึ้นเทิงสวรรค์ ไปสาย่องยีย่องสาเดอ คุณครู.....โรงเรียน.....เออฯ”

(พระมหาทองพุล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 6-7)

ตัวอย่างที่ 4

“คุณพ่ออาจารย์.....ได้มาทำบุญไว้ด้วยปัจจัย....บาท ประราณอยากได้กุศล เพิ่มเติ่มกัน บุญเก่านั้นเคยได้บวชบำเพ็ญเพียร เรียนพระธรรมวินัยสวดมนต์จนคล่อง ครองผืนผ้ากาสาวิเหลืองอร่าม อยู่วัดวาอารามอดอาหารบ้ายคล้อยวิกาลแล้วบ่ทันฉัน บำเพ็ญตน เช่นนั้นกุศลเกิดบ่ทันหลาย ต่อมาคลายความเพียรเปลี่ยนจิวรมานอนบ้าน ได้เป็นจารย์โยมทดให้ ลีอกออกไปเป็นนักปราชญ์ จารย์ฉลาดรอบรู้หลายเรื่องกว่าทิดยี่เซียง รู้บาปบุญรู้เรื่องนรกอีกเมืองสวรรค์ เป็นผู้นำทำบุญตัวอย่างคนในบ้าน การให้ทานถือศีลห้า ศีลธวัชหรือศีลแปด คุณพ่อจารย์บ่บ่ปล่อยถึมรักษาไว้ตลอดกาล เปรียบกับจานเป็นต้นคนอาศัยใบเป็นฮ่ม มีดอกแดงแมงกู่เผิงมาชมช้อนกลิ่นหอม นกใหญ่น้อยมาตอมกลิ่นเกสร อาศัยนอนหยุดพักฮ่มเย็นยามแล้ง ดอกสีแดงเต็มต้นคนเห็นว่างามเด่น นั่นก็เป็นประโยชน์ไม้ที่เราได้เปรียบปะมา บ่อแม่นจาน ปนหญ้าหลอดพุ่มคุมโพน เป็นจานเคลือบเพื่อดินเกี่ยวพันลำไม้ จานอาศัยคอยเกี่ยวปกคลุมต้นไม้ใหญ่ จานอาศัยต้นไม้นอยแนวนี้บ่ดี คุณพ่อจารย์มาทำบุญวันนี้ เปรียบไม้ใหญ่จานแดง จารย์แสวงหาบุญใส่โตให้สวຍไก้ ศีลห้าโตพุทโธห้าม พ่อ.....ทำตามพุทโธกล่าว บ่อแม่นจารย์ชี้เหล่าจารย์เขยาดั้งแต่จาน ถึงแม่นนอนอยู่บ้าน ใจก็อยู่กับธัมมะ ภาวนาบำเพ็ญเพียรบ่เปลี่ยนใจไปทางชั่ว มีความกลัวบ่เคยล่วงศีลธรรมให้ดำด่าง บุญกุศลที่พ่อสร้าง ให้เป็นแก้วส่องทาง พ่อเด้อ นอกจากนี้ให้คุณพ่อมีอายุ คือ ทิชาญโกโหตุจเจริญเกินร้อย ถึงคราวสังขารค้อยบุญให้ค้อยอยู่เป็นหมู่จากโลกนี้ให้พ่อได้ไปอยู่บนสวรรค์ชั้นห้า มีนางฟ้าเป็นหมูนอน เด้อ ”

(ประเสริฐ ปุพาลา, 2537, หน้า 15-16)

จากตัวอย่างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ทั้ง 4 บท พบว่าแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว (ส่ายยาว) วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน บทหนึ่ง ๆ นั้น จะมีจำนวนวรรคที่ไม่แน่นอน ส่งผลให้วจนะมงคลมีขนาดสั้น-ยาว ที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิรัฐของผู้ประพันธ์แต่ละคนว่าจะประกอบสร้างเนื้อหาใดบ้างในวจนะมงคลบทนั้น ๆ จากตัวอย่างที่ 1 และ 2 พบว่า วจนะมงคลมีขนาดสั้น เพราะเนื้อหากล่าวเฉพาะการอวยพรเท่านั้น ในขณะที่ตัวอย่างที่ 3 และ 4 วจนะมงคลจะมีจำนวนวรรคมากขึ้น ทั้งนี้เมื่อพิจารณาสารัตถะแล้ว พบว่า ไม่ได้มีเฉพาะคำอวยพรเท่านั้น แต่ผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกเนื้อหาที่มีใจความกล่าวถึง ภาพลักษณ์และความสำคัญของบุคคล

ที่บริจาคทาน กล่าวถึงคุณงามความดี วัตรปฏิบัติที่ดีงาม การมีคุณธรรมจริยธรรม จากนั้น จึงกล่าวคำอวยพรในลำดับถัดไป เหตุนี้จึงทำให้ตัวบทมีขนาดยาวขึ้น

1.2 วรรคจากการศึกษาพบว่า วรรณมงคลพื้นถิ่นอีสาน ในแต่ละบทจะมีจำนวนวรรค ไม่เท่ากัน จำนวนคำในแต่ละวรรคก็แตกต่างกันออกไปไม่มีกำหนดตายตัว ซึ่งในแต่ละวรรค จะมีจำนวนคำตั้งแต่ 3 คำขึ้นไป จนถึง 12 คำ แต่โดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 5-10 คำ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

“ฉันจะอวยพรไชโยสิทธิโชค/โรคอย่ามี/ผีย่าพาล/มารอย่าเห็น/เวรอย่าเกาะ/

1 2 3 4 5 6 7 8 1 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3

เคราะห์อย่าใกล้/ให้ไกลช้างห่างเหิน/ยามเจ้ายกย่างเย็น/ยามเจ้าเดินดุ่มดั้น/

1 2 3 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5

ยามเจ้าผันแผ่นดินไปถิ่นทางใด/สวัสดิมีชัย/ถึงลีไปทางใดหมู่ภัยอย่าขวางกัน/

1 2 3 4 5 6 7 8 9 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ให้อายุเจ้านั้น/ยืนยาวมั่งพั่งปี่ข้ามล่วง/ทรัพย์สมบัติทั้งปวง/

1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 6 7 1 2 3 4 5

เป็นต้นว่าแก้วกล้าให้โฮมคู่คู่แนว/บุญจงเป็นประทีปแก้วใส่องมรรคา/

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

เป็นนาวาสำเภาทองส่องนทีสงสารกว้าง/ทุกข้ออย่าขวางเวรอย่าขึ้น/

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 1 2 3 4 5 6

บุญจงเป็นสะพานเป็นบันไดให้ก้าวไต่/พาเจ้าไปขึ้นฟ้าวิมานแก้วแก้วพระพรหม/”

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

(พระมหาสมหมาย อุดมคุดูโต, ม.ป.ป., หน้า 31)

ตัวอย่างที่ 2

“บัดนี้ผัดแมนนาย...../เผื่อนมาโมทนาไว้ทำบุญได้.....บาท/

1 2 3 4 5... 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ปรารถนาอยากได้บุญไว้ใส่ตัว/กับทั้งผัวเมียพร้อมนำกันเข้ากะคลอง/

1 2 3 4 5 6 7 8 9 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

พร้อมทั้งทานเงินทอง/คืนแมนผัวว่าแล้วเมียแก้วกะบ่ขึ้น/

1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ทรัพย์สินที่หาได้นำกันกะทานทอด/ใจเผื่อนปลอดอ้อยช้อยคอยคลายสร้างส่วนบุญ/

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ได้สนับสนุนสร้างทำบุญแจกจ่าย/ถวายสังฆะเจ้าอาบุญเข้าใส่ตัว/สาธุเด้อ/

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3

ให้ครอบครัวของเจ้าในเฮือนเจริญลาภ/สุขภาพทุกท่านให้แข็งแรงอย่าอย่าหล้าเหลียง/

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

อย่าได้เคืองคำฮ้อนอนาทรฮ้อนเฮ้ง/อย่าลิเซ้งขอให้ได้สมด้ามดังหวัง/

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

คันเฮ็ดไฮ้ให้ได้แต่งหน่วยหนา/คันเฮ็ดนากี้ให้หมาข้าว/

1 2 3 4 5 6 7 8 1 2 3 4 5 6 7

มีลูกชายลูกสาวกะให้เจ้าเว้ง่าย/ให้เจ้าบอกได้สอนให้เชื่อฟัง/..."

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 20-21)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรแก่คนทั่วไป ของพระมหาสมหมาย อคฺคคุตโต และวจนะมงคลสำหรับอวยพรชายกลางคน ของ สรวง บุญเจิม พบว่า มีจำนวนคำในวรรคตั้งแต่ 3 คำขึ้นไป จนถึง 12 คำ แต่โดยเฉลี่ยจำนวนคำจะอยู่ที่ 5-10 คำ แสดงให้เห็นว่า วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน ที่แต่งขึ้นด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว (ส่ายยาว) ไม่ได้เคร่งครัดด้านฉันทลักษณ์ หรือรูปแบบคำประพันธ์มากนัก

จากการศึกษายังพบว่า วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานบางบท ผู้ประพันธ์เพียงแต่ ร้อยเรียงถ้อยคำ อวยพรยาวต่อเนื่องกันไปจนจบบทเท่านั้น มิได้จัดแบ่งวรรคตอนให้ชัดเจน แต่อย่างไรก็ดี จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่จะนำวจนะมงคลไปใช้ ว่าจะแบ่งวรรคตอนอย่างไรให้วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน ยังคงความไพเราะ สละสลวย และให้ได้ใจความที่สมบูรณ์มากที่สุด

อย่างไรก็ตาม จำนวนคำในแต่ละวรรคที่กล่าวมาข้างต้นมีผลต่อท่วงทำนองการแห่ การแบ่งคำที่พอเหมาะ ระหว่าง 5-7 คำ จะทำให้ใส่ท่วงทำนองแห่ได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ เหมาะกับการเอื้อนเสียง ทอดเสียงให้ไพเราะ ต่างจากจำนวนคำในวรรค วรรคละ 8-12 คำ จะทำให้การใส่ท่วงทำนองแห่เกิดความยากลำบาก กล่าวคือ ลำบากในการเอื้อนเสียง และการทอดเสียงยาว ในกรณีวรรคที่มีจำนวนคำในวรรค 8-12 คำ ผู้นำวจนะมงคลไปใช้อาจจะแบ่งจำนวนคำในวรรคออกเป็น 2 จังหวะ ได้ เช่น

จากเดิม ให้ครอบครัวของเจ้าในเฮือนเจริญลาภ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

แบ่งเป็น ให้ครอบครัวของเจ้า/ในเฮือนเจริญลาภ

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

จากเดิม สุภาพทุกท่านให้แก๊งกล่าอย่าหล่าเหลือ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

แบ่งเป็น สุภาพทุกท่านให้แก๊งกล่าอย่าหล่าเหลือ

1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 6

ในกรณีที่นำวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานไปใช้อวยพร โดยใช้ทำนองพุทธรมดาที่ไม่ต้องอาศัยการเอื้อนเสียง หรือทอดเสียงเหมือนการเทศน์เป็นทำนองแหล่ วรรคใดที่มีจำนวนคำระหว่าง 8-12 คำ ก็ไม่จำเป็นจะต้องแบ่งจำนวนคำในวรรคออกเป็น 2 จังหวะ ก็ได้

1.3 ทำนองและจังหวะวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ที่ใช้เพื่ออนุโมทนา หรืออวยพรให้กับชาวบ้านที่มาทำบุญ เมื่อมีเทศกาลงานบุญต่าง ๆ นั้น ผู้อวยพรอาจจะกล่าวอวยพรด้วยทำนองปกติ เหมือนการอ่านหรือพุทธรมดาก็ได้ แต่เพื่อให้เกิดความไพเราะสละสลวย เกิดความศรัทธาสึกซึ้งกินใจแก่ผู้บริจาคทานและผู้ได้ยินได้ฟัง โดยมากจึงนิยมอวยพรเป็นท่วงทำนอง เน้นการใช้เสียงเป็นสำคัญ เสียงที่เปล่งออกมาจึงมีทั้งเสียง สูง-ต่ำ หนัก-เบา ช้า-เร็ว การอวยพรด้วยน้ำเสียงเป็นท่วงทำนองนี้ สรวง บุญเจิม กล่าวว่า (2550, คำนำ) ถ้าหากพระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่อวยพร จะเรียกว่า “เทศน์อวยพร” แต่ถ้าหากชาวบ้านเป็นผู้ทำหน้าที่อวยพร จะเรียกว่า “ล่ำอวยพร” หรือโฆษกอวยพร โดยผู้ทำหน้าที่อวยพรนิยมนำเอา “ทำนองแหล่อีสาน” มาใช้ในการกล่าวอวยพร จึงเรียกกันว่า “แหล่อวยพร”

ทำนองแหล่อีสาน เป็นทำนองเทศน์ทำนองหนึ่งที่ได้รับคามนิยมเป็นอย่างมาก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นทำนองเทศน์ช้า ทอดเสียงให้ยาว มีการเล่นลูกคอคล้ายกับลำทางยาว ทำนองแหล่อีสานจึงมีความเป็นดนตรีอยู่ในตัว เพราะนอกจากจะมุ่งให้เข้าใจเนื้อหาในบทอวยพรแล้ว ยังมุ่งให้เกิดความไพเราะน่าฟัง หวังผลให้เสียงเป็นสื่อจูงใจให้เกิดอารมณ์อิ่มเอม เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการบริจาคทาน

อย่างไรก็ตาม วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ไม่ว่าจะเปล่งเสียงเป็นทำนองการพุทธรมดา หรือเป็นทำนองเทศน์แหล่ วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานทุกสำนวน ก็มีจังหวะที่ทำให้เกิดเสียงไพเราะน่าฟัง ซึ่งจังหวะที่ว่านี้ อ้างอิงใน พงศ์วัช จรูญธิตะวัฒน์ (2558, หน้า 188-189) ว่าเป็นการเคลื่อนที่ของแนวทำนอง หรือเสียงในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ซึ่งอาจจะสั้น-ยาว แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับลมหายใจของผู้เทศน์ ผู้สวด ถ้าช่วงใดกลั่นลมหายใจได้นานก็จะเทศน์หรือสวดได้หลายคำ ในทำนองเดียวกันถ้าช่วงใดกลั่นลมหายใจได้ไม่นาน ก็จะเทศน์หรือสวดได้น้อยคำ เมื่อเป็นเช่นนั้น จำนวนคำในแต่ละวรรคจึงไม่แน่นอนตายตัว

จากการศึกษาพบจังหวะในวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบจังหวะตายตัว และรูปแบบจังหวะไม่ตายตัว ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.3.1 รูปแบบจังหวะตายตัว เป็นการจัดเรียงเสียงที่มีความสั้น-ยาว สม่่าเสมอกัน และแบ่งเป็นกลุ่มจังหวะ ดังนี้

1) รูปแบบ 2 อัตราจังหวะ คือ จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคมีจำนวนเท่ากัน ติดกัน 2 วรรค ดังนี้

1.1) รูปแบบจังหวะ 3-3 คือ วรรณะมณฑลพื้นถิ่นอีสาน ที่มีจำนวนพยางค์ ในวรรค วรรคละ 3 พยางค์ ติดต่อกัน 2 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...สาธุเด้อ แม่ผู้มีศรัทธาเจตนาดีแล้ว ขอให้เป็นสะพานแก้ว สะพานทองเที่ยวท่อง ให้มีเงิน/ให้มีทอง ให้มีข้าว/ให้มีของ โภคทรัพย์มากล้นหลายล้านหมื่นแสน ให้สาयนำบุญคำ สาयแนนทุกบาตอย่าง เด้อแม่เดอ สนุกการสู้ด่าน การบ้านและนา สนุกขาย/ สนุกค้า ผ้าใหม่ทั้งไหมทอ ทำสวนบ่อให้คลองงามเขียวต้อ...”

(พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 31)

“น้ำพึ่งเรือ/เลื้อยพึ่งป่า มัจฉาพึ่งวาริ สุกณีพึ่งรุกข ราชาพึ่งราชวร นักปราชญ์พึ่งตำรา ภรรยาพึ่งสามี ไฉยนับว่าดี ๆ คั่นสองคนหากหวังฮ่วม ปรรณนาอยู่ร่วมเป็น ชู้คู่ครอง นับว่าทำถูกช่องครองอันดี...”

(พระมหาสมหมาย อุดมคุดุโต, ม.ป.ป., หน้า 56)

1.2) รูปแบบจังหวะ 4-4 คือ วรรณะมณฑลพื้นถิ่นอีสาน มีจำนวนพยางค์ ในวรรค วรรคละ 4 พยางค์ ติดต่อกัน 2 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...บุญจงช่วยกระตุ้นรักษาโรค ให้เป็นมหาโอสถยอดยาขนานกล้า คอยรอนราญผลาญฆ่าโรคให้หายขาด พยาธิในหัว/ฝูงโรคในตา ฝูงโรคในตัว มีปวดหัวปวดท้อง เป็นกะร่องจ้องแจ้งแสงน้อยจ้อยพอม...”

(พระมหาสมหมาย อุดมคุดุโต, ม.ป.ป., หน้า 35)

1.3) รูปแบบจังหวะ 5-5 คือ วรรณะมณฑลพื้นถิ่นอีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 5 พยางค์ ติดต่อกัน 2 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...ทำนาให้ได้ข้าวเต็มเล้าอั่งเฮือน มีพวกและเพื่อนให้ฮักฮ้อพอใจ ยามไปไสมาไส/ยามไปไกลมาไกล ยามไปเข้ามาไว้ให้ห่างภัยหายฮ้อน ยามเจ้าจรไปหนามาลหลัง ลูกนั่ง ชื่อว่าความรุ่งรัง ชื่อว่าความทุกข์ ชื่อว่ายากหญิงหยั่ง อย่าพานพ้อพบเห็น.”

(พระมหาสมหมาย อุดมคุดุโต, ม.ป.ป., หน้า 41)

1.4) รูปแบบจังหวะ 6-6 คือ วรรณะมณฑลในพื้นถิ่นอีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 6 พยางค์ ติดต่อกัน 2 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...ฉันได้พบว่าให้ได้ผู้ผู้รู้ ฉันได้รู้ให้ได้ผู้ผู้ดี ให้ได้คนฟรี ๆ กว่าเขา ทั้งค่าย ให้ได้นายมาเป็นขู้/ให้ได้ครูมาเป็นพี่ ได้ทหารสิบตรีหรือสิบโทจ่าร้อย ให้นางน้อย ได้นั่งเมือง หรือลิได้ฝ่ายเปื่องคนทำนาก็ให้ดูให้หมั่น ปั่นคันนาอัดน้ำไว้กอข้าวทอกระบุง”

(ทองพุล ตีสสุเทโว, พระมหา และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 21)

1.5) รูปแบบจังหวะ 8-8 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 8 พยางค์ ติดต่อกัน 2 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...ฉันเจ้าไปทางเหนือให้มีผู้ส่งหาบ มีผู้อบน้ำให้ถูหลังล้างส่วย อ่วยทางขวาและซ้ายสบายพร้อมนั่งนอน ฉันนอนหลับให้เจ้าได้เงินหมื่น/ฉันนอนตื่นให้เจ้า ได้เงินแสน แบนมือไปให้ได้แก้วมณีโชติ ให้มันหยดหยาดย่อยในเขื่อนให้มันสูง...”

(พระมหาทองพุล ตีสสุเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 39)

1.6) รูปแบบจังหวะ 9-9 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 9 พยางค์ ติดต่อกัน 2 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...การทำนาให้หมานข้าว เอามาเต็มเล้าท่อมกอง ข้าวล่อมท่อมฟ้า ออย่าบกแห้งอย่าได้ กองข้าวจ้าวให้ได้สูงทอปปลายตาล กองข้าวสารให้สูงทอภูเขากลับ/ทั้งนา ทามนาห้วยนาดอนนาป่า ให้ได้มาใส่เล้าเหลือกินแล้วเหล้าชาย....”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 5)

1.7) รูปแบบจังหวะ 10-10 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 10 พยางค์ ติดต่อกัน 2 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...บัดนี้ ฉันจักไขคำเจ้าอวยพรสักก่อน ขออย่าให้เดือดร้อนผู้ เจ้าให้ค่อยฟัง/ไผ่ผู้มีจิตตั้งให้ฟังดีถ้วนถี่ ฉันอวยพรเทื่อนี้ผู้เจ้าให้อยู่ดี “นมการานภาวระนะ” มือนี่ได้ ร้องนั้ประนมกร ประนมมือสอสนลนระลึกถึงพระไตรแก้ว...

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 18)

1.8) รูปแบบจังหวะ 11-11 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 11 พยางค์ ติดต่อกัน 2 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...ให้เจ้ามุ่งตั้งต่อเรียนดี มีวิชาอุดมจ้งลิสมความรู้ ให้เป็นครูต่อเหล่า คราวลิตาตอนใหญ่ เป็นปลัดก็ได้นายอำเภอขึ้นแห่งดี/เป็นสตรึงามหน้าเสมียนตรา ทะเบียนราษฎร ชาวสะอาดเรียบร้อยใบหน้าแจ่มใส”

(จันทา จันทะวงษา, 2549, หน้า 51)

1.9) รูปแบบจังหวะ 12-12 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 12 พยางค์ ติดต่อกัน 2 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“เพิ่นครูใหญ่กะมีใจใสเหลืออมแถมสมภาร.....บาท บ่ให้ขาดดี ๆ ทางแบงก็ให้ปอนมา อาตมาจักหาแนวต้อนแถมพรสนองตอบ/สอปปิได้ขอให้ได้ทวิชขึ้นคู่สปี อย่าได้มีแนวช่องสมองไวโหลเลื่อน เรียน ป.ม. ให้ได้สมด้ามดังประสงค์...”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 10)

2) รูปแบบ 3 อัตราจังหวะ คือ จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคมีจำนวนเท่ากัน ติดกัน 3 วรรค ดังนี้

2.1) รูปแบบจังหวะ 5-5 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวนพยางค์ในวรรค วรรคละ 5 พยางค์ ติดต่อกัน 3 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...ให้ได้หลักเว้นอุบาทว์อันตราย สวัสดิ์มีชัยให้ไปตีมาคือยามักยต้องอุปสรรคขัดข้องทางใดอย่าได้ฝ่า ผุงโรคาพยาธิฮ้ายให้ไกลข้างห่างเหิน ยามเจ้ายกย่างเย็น/ยามเจ้าเดินดุ้งตัน/ยามเจ้าผันแผ่นดินผาย ไปถิ่นทางใด ขอให้มีโชคชัยอนเณกของสองด้าน...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 59)

2.2) รูปแบบจังหวะ 6-6 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวนพยางค์ในวรรค วรรคละ 6 พยางค์ ติดต่อกัน 3 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...พ่อ.....เพิ่นย่านบุญท่านหมดไป จึงได้นำปัจจัยมาแต่งงานวันนี้ เพื่อให้มีกุศลเพิ่ม/เสริมพลังให้ตั้งเที่ยง/ธาตุอย่าเนิ่นขันธอย่าเอียง แม่นปีเดือนลิเปลี่ยนย้ายไปหลายแล้วกะช่างมัน...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 13)

2.3) รูปแบบจังหวะ 7-7 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวนพยางค์ในวรรค วรรคละ 7 พยางค์ ติดต่อกัน 3 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...ให้เจ้าหลักเว้นเวรเคราะห์คณานับ นอนหลับให้เจ้าได้เงินพัน/นอนวันให้เจ้าได้เงินหมื่น/นอนตื่นให้เจ้าได้เงินแสน แบนมือไปให้ได้แก้วมณีโชติ โทษฮ้ายอย่ามาพาน ผุงทรัพย์สินศฤงคารให้หลังโฮมคือน้ำ...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 41)

2.4) รูปแบบจังหวะ 9-9 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวนพยางค์ในวรรค วรรคละ 9 พยางค์ ติดต่อกัน 3 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...คิดเบิ่งเด้อทุกท่านการที่เกิดมาเป็นคน บางทีจนบางทีมีโลดบ่ดีเสมอตาม บางคนงามคือแถมแถมรวยสวดยเด่น/บางคนเป็นพระเจ้าเนาสร้างนังนคร/บางบ่อนั้นเดือตร้อนฮ่มชั่วตัวหมอง เงินทองหิวก็วกินสินใช้...”

(สินน้ำ จันทรเพ็ญ, 2544, หน้า 250)

2.5) รูปแบบจังหวะ 10-10 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 10 พยางค์ ติดต่อกัน 3 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...ขอให้ผลล้นกุศลนำส่ง อย่าได้หลงปองทางทางขึ้นสู่นิพพาน
ท่านทำการเดิยวนี้เป็นสิบโทนายตำรวจ ใจให้ปวดจ้าว ๆ ทวีขึ้นตำแหน่งสูง ขอให้สมมาตมั่ง
ตั้งความประสงค์อย่าได้ลงมาเป็นราษฎรทวยคำให้ได้เป็นหัวหน้าประชาชนได้เพ็ง เก่งขึ้น
สูงลิ่ว ๆ ทวีขึ้นอย่าถอย”

(คำเมา วรรณโคตร, 2529, หน้า 8-9)

2.6) รูปแบบจังหวะ 11-11 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 11 พยางค์ ติดต่อกัน 3 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

...มาอีกแล้วคือว่าคุณครู.....โรงเรียน.....ได้ปัจจัยมา.....บาท
ปรารถนาว่าอยากขึ้นเมืองฟ้าสู่สวรรค์/ปัจจุบันนี้นั้นสอนนักเรียนให้เว้ง่าย/เด็กนักเรียนก็อย่าดื้อ
ให้ย่ำยันหย่อนครู ให้คุณครู.....นี้ละมีความรู้เรียนเอาสอบได้ง่าย...

(ทองพูล ตีสถเทโว, พระมหา และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 7)

2.7) รูปแบบจังหวะ 12-12 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 12 พยางค์ ติดต่อกัน 3 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“บัดนี้มีมาแล้วคือ.... ได้ปัจจัยมา.....บาท ขอเจริญพรเดอท่าน
ราชการมีหน้าที่/ความยินดีมีอยู่แล้วปลื้มเค้าศาสนา/เพินได้โมทนาให้เอาปัจจัยมาลงหวาน
แปลว่าท่านกะได้หวังซ้อนฮ่วมบุญ ขอพระคุณเดอท่านสมภารยศใหญ่...”

(พระมหาทองพูล ตีสถเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 9)

3) รูปแบบ 4 อัตราจังหวะ คือ จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคมีจำนวนเท่ากัน ติดกัน 4 วรรค ดังนี้

3.1) รูปแบบจังหวะ 5-5 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 5 พยางค์ ติดต่อกัน 4 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...อย่าตะแคงและคว่ำให้บุญร่วมรักษา อาชีพทางการค้าบรรทุก
โดยสาร ให้วิวัฒนาการลาภรวยเหลือล้น อย่าได้ชนคนหรือมีภัยจกอย่าง ขัรบรถไปตามทางอย่าคว่ำ
กลางถนน อย่าได้ตำรถยนต์/อย่าได้ชนรถเมล์/อย่าได้เซใส่เบนซ์/เวรฮ้ายอย่าได้มี
นอกจากนี้ เจ้าสิทธิปรารถนาหยั่ง ความมุ่งหวังในใจสิ่งใดให้สมมั่ง...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 54)

3.2) รูปแบบจังหวะ 6-6 คือ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 6 พยางค์ ติดต่อกัน 4 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...เป็นประธานหัวหน้าพัฒนาท้องถิ่น สอนประชาให้หากินด้วยทำนา
ก่อสร้างถ่างไร่ไถ่ปอ บ่ให้โกงขี้ฉ้อฉลลักปวงชน ห้ามทำไร่บนหลังคา/ห้ามทำนาบนหลังคน/
ให้สู้ทนต่อการทำงาน/ให้ทนทานต่อความทุกข์ งาน คือ เงิน เงิน คือ งานบันดาลสุข พอกำนัน
หากสอนชี้...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 60)

3.3) รูปแบบจังหวะ 10-10 คือ วนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน
พยางค์ในวรรค วรรคละ 10 พยางค์ ติดต่อกัน 4 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“คุณปลัดเพิ่นมาแถมสมภารให้เป็นเงิน....บาท บุญให้ได้ชาตินี้
ทั้งได้ชาติสิมา ขอให้ยศเก่งกล้าประชาราษฎร์เกรงขาม/ให้มีนามมียศเลื่อนไหลอย่ามีเอื่อน/
ขอให้เงินเดือนขึ้นพูนผลพันตำแหน่ง/เพิ่นได้ทานบาทแบ่งก็ให้บุญค้าช่วยชู ขอให้ลูกที่แม่ง
สมดังปรารถนา...”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 6-7)

4) รูปแบบ 5 อัตราจังหวะ คือ จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคมีจำนวนเท่ากัน
ติดกัน 4 วรรค ดังนี้

4.1) รูปแบบจังหวะ 3-3 คือ วนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน
พยางค์ในวรรค วรรคละ 3 พยางค์ ติดต่อกัน 5 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“ฉันจะอวยพรไชโยสิทธิโชค โรคอย่ามี/ผิอย่าพาน/มารอย่าเห็น/
เวรอย่าเกาะ/เคราะห์อย่าใกล้ ให้ไกลข้างทางเหิน ยามเจ้ายกย่างเย็น ยามเจ้าเดินดุ่มตัน
ยามเจ้าผันแผ่นผ่ายไปถิ่นทางใต้...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 31)

4.2) รูปแบบจังหวะ 5-5 คือ วนะมงคลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน
พยางค์ในวรรค วรรคละ 5 พยางค์ ติดต่อกัน 5 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...มีเงินแสนเงินหมื่น ก็มีคนยกย่องมองหน้าว่าดี แต่ทรัพย์สินส่วนนี้
มันบ่เที่ยงถาวร บ่แน่นอนคงทน/บ่อาจติดตามตน/บ่อาจสนตะพาย/บ่อาจบายติดมือ/
บ่อาจถือไปนำ บาดท่ามรณาแล้ว เพราะว่าเงินคำแก้วเป็นสมบัติประจำโลก บำบัดโคกทุกซักร้อน
ให้นอนสุขอยู่สร้างในห้วงโลกคน...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 6-7)

“...ทางชีวิตเจ้าอย่ามีหนามมีเสี้ยน ให้มันเตียนคือหน้าแว่น ให้มี
คนแห่แหน/ให้มีแฟนหลาย ๆ/มีสหายมาก ๆ/อย่าอึดอยากเรื่องเงิน/อย่าขาดเงินเรื่องทอง
ทั้งข้าวของให้หลังท่อนโฮมซ่อนดั่งน้ำชี เต๋อ”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 24-25)

4.3) รูปแบบจังหวะ 10-10 คือ วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 10 พยางค์ ติดต่อกัน 5 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“ไฉนอ..มาทานอีกแล้วสองสามคนมาตี สีหาคณตีมาเข้าเฝ้า
อยู่บ่เขา/จ้งแม่นนอหมุ่เจ้า/ศรัทธาใหญ่ใจบุญ/สละทุนเงินตรา/ปอนมาบ่มีแล้ว/บ่มีแนว
หยั่งแหล่ว/สนองคุณพวกท่าน/แนวลิตอบหมุ่เจ้า/ทางข่อยก็บ่มี เอาจ้งขึ้นอแม่ป่าพ่อลุงใหญ่
ทั้งหลาย ขอขอบใจขอบคุณเจ้ามาทานวันนี้...”

(จันทา จันทะวงษา, 2549, หน้า 38)

4.4) รูปแบบจังหวะ 11-11 คือ วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 11 พยางค์ ติดต่อกัน 5 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...เดี๋ยวนี้เจ้าอยู่ในวัยเรียนรู้ด้นฟันฝ่า เจ้ากำลังศึกษาชั้นประถม
อยู่แล้ว คุณแก้วให้ช่วยชู ยามเจ้าเรียนก็ให้รู้ด้นขยันหา/ ยามศึกษาลิตให้เรียนปาน
บากตุมกลิ้ง/ยามสอบจริงหรือสอบซ่อมให้บุญซ่อมซวนซ่อย/ทางเปอร์เซ็นต์ให้สอคร้อย
อย่าถอยล้นต่ำลง/ให้เจ้าทรงเสถียรมั่นเป็นขวัญใจพ่อแม่ ให้เจ้าได้ผ่านแพ้ใจร้ายหมุ่มาร...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 22-23)

5) รูปแบบ 6 อัตราจังหวะ คือ จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคมีจำนวนเท่ากัน ติดกัน 6 วรรค ดังนี้

5.1) รูปแบบจังหวะ 5-5 คือ วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 5 พยางค์ ติดต่อกัน 6 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“แม่ค้าผันมาแถมสมภารให้ในงานสมโภช เป็นประโยชน์แท้แท้
ทานแล้วกับบุญ ขอให้บุญพาได้กำไรงามอย่าได้งาน เป็นเงินบาทแท้ ๆ/ทานแล้วอย่าอ้าฮอน/
อย่าได้ทุกข์ได้ฮ้อน/ นอนนั้งให้มีสุข/ความทุกข์จนโรค/อย่าได้มีมาต้อง ขอให้ชายของ
ได้กำไรงามเกินค่า ลาวหากเป็นแม่ค้าให้ชายได้เพื่อละพัน...”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 18-19)

5.2) รูปแบบจังหวะ 10-10 คือ วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ที่มีจำนวน พยางค์ในวรรค วรรคละ 10 พยางค์ ติดต่อกัน 6 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...ลาวมีใจใสเหลี่ยมเทียมจันทร์ใสส่อง มองเห็นบุญลี้ได้มาทาน
ให้ศาสนา ขอให้บุญแก่กล้าลือชาในผลทาน/การที่ทำลงไปขอให้ผลค่า/ผลที่ทำทานแล้ว
ให้นำมาอยู่ส่ง/ตกลงทานเรียบร้อยผลนั้นให้ส่งมา/ถ้าเจ้าอยู่ชาตินี้ก็มีแต่ความสุข/อันตราย

หรือทุกข้ออย่าสะมีมาใกล้ ความเป็นหวัดหรือไข้หายไปทุกท่า อย่ามีทางโคกเค็ร้าวเมงว่งปวง
ละเมอ...

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 11)

6) รูปแบบ 7 อัตราจังหวะ คือ จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคมีจำนวนเท่ากัน
ติดกัน 7 วรรค ดังนี้

6.1) รูปแบบจังหวะ 5-5 คือ วรรณะมณฑลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน
พยางค์ในวรรค วรรคละ 5 พยางค์ ติดต่อกัน 7 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“ฉันทจักอวยพรให้ชัยโยสิทธิโชค โรคอย่ามีมาพา/มารอย่ามีมา
เห็น/เข็นอย่ามีมาต้อง/เคราะห์อย่ามีมาข้อง/หนีไปให้เหินห่าง/ยามเจ้ายกย่างเย็น/ยามเจ้า
เดินดุ่มต้น ยามเจ้าผันแผ่นผ่ายไปกำผ่ายไค สวัสดิ์มีชัยเจ้าลีไปทางใดหมู่ภัยอย่าขวางกั้น
อายุยืนยาวหมั่นถึงพันปีข้ามล่วง...”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 31-32)

7) รูปแบบ 8 อัตราจังหวะ คือ จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคมีจำนวนเท่ากัน
ติดกัน 8 วรรค ดังนี้

7.1) รูปแบบจังหวะ 5-5 คือ วรรณะมณฑลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน
พยางค์ในวรรค วรรคละ 5 พยางค์ ติดต่อกัน 8 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...อย่าได้ขาดไมตรี อย่าได้มีมายม้างให้บุญเกียวกอดตึง มารัดรี
ใจไว้/ให้มีใจฮักฮ่อ/คือตั้งเชือกผูกคอก/คือตั้งปอผูกศอก/คือตั้งปลอกผูกคัล้อง/สองเจ้า
เข้าใส่กัน/ให้รักแท้รักมั่น/เป็นรักอมตะ คือ ตั้งเณรกับพระรักธรรมพระองค์เจ้า คือ ตั้งเงารักคน
คือ ตั้งฝนรักฟ้า คือ ตั้งปลารักท่ง สมประสงค์นี้ไว้ตั้งใจเจ้าคู่สู่แนว...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 56-57)

7.2) รูปแบบจังหวะ 10-10 คือ วรรณะมณฑลในพื้นที่อีสาน ที่มีจำนวน
พยางค์ในวรรค วรรคละ 10 พยางค์ ติดต่อกัน 8 วรรค ยกตัวอย่างเช่น

“สามเณร..... จะมีใจใสเหมือนแก้วสมภาร.....บาท ท่านมีใจฉลาด
ผู้ทานเข้าศาสนา/ขอให้บุญพาได้แนวได้สมประกอบ/สอบชั้นใดขอให้ได้ไปเรื่อยสู่ปี/สอบตรี
โทจบแล้วเรียนถึงชั้นประโยค/โลกให้ลือสะท่านเรียนได้คู่สู่แนว/ขอให้สมคลาดแคล้ว
แนวแน่ในหัวใจ/ทางวินัยธรรมะให้เลื่อนไหลคือน้ำ/อย่าได้มียามยุ่งรุงรังเข้ามาผ่า มีปัญญา
มากล้นคนย่าน ทัวแผ่นดิน..”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 18-19)

1.3.2 รูปแบบจังหวะไม่ตายตัว เป็นการจัดเรียงของเสียงที่มีความสั้นยาวไม่สม่ำเสมอ และแบ่งกลุ่มจังหวะ ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“อ้าวแหละต่อกันมางานทำบุญมือนี้ มีหลายฝ่ายได้เอ็นดู มีคุณครูได้ป้อนเงินเพิ่ม เพื่อนมาเสริมสรสร้าง บ้างเบาเอาใจใส่ ผากเป็นทรัพย์ภายใน ความเหลื่อมใสอย่างยิ่ง หากสมแล้ว ชื่อว่าครู ศึกษาamayอมรู้ได้สอบผ่าน ค.บ. คนมีวุฒิได้ทบทวนทวนฮู้ คุณครูค้นแมนเป็นครูน้อย ซึ่หยับขึ้นให้สูงลอย เป็นครูน้อยให้ได้เป็นครูใหญ่ เป็นผอ.ไว ๆ ด้วยผลทวนกอบเกื้อให้เหนือชั้นอย่าหวั่นไหว ยามไปมาหากคุณครูนี้ได้ เอาใจใส่บ่ไล่ละ รถเป็นพาหนะใกล้ไกลได้วิ่งไวก การเดินทางอย่ามีแนวขัดข้อง ของจ้งโลอย่ามาเชื่อมมาอย่ามาจ้น อุบัติเหตุในถนน เคราะห์อย่าเชิญสอนให้ถึงสุดท้าย ทางสายงานให้สูงส่ง นึกสิ่งใดให้ได้สมประสงค์ เป็นคือพรที่กล่าวदानให้หวานชื่นแมนชื่นทรวง...หละนา”

(สิน้ำ จันทรเพ็ญ, 2544, หน้า 248)

ตัวอย่างที่ 2

“บัดนี้ ฉันลให้พระพรชัยสืบต่อ ลได้ย่องไต่ยอ ศรัทธาไทยทุกท่าน ให้สมด้ามปรารณา ศรัทธาท่านได้ทานเงินหลายบาท ความสามารถเจ้าได้ จกปอนแบ่งค์แสดงให้ปอนทาน ให้เผื่อนหามานการค้าหาทำไรใช้จ่าย แมนเผื่อนค้าเผื่อนขายทั้งกำไรกะให้ได้ขายค่าให้ช่าลือ เจ้าค้าขายสู้มือประสพโชครวยหามาน ด้วยกุศลผลทานให้มั่งมูลคุณค้ำ ให้คุณคิลนำหุ้มปกคลุมตุ้มเผื่อน ปรารณาเอาเงินกะให้ไหลหลังเข้า เอือนเจ้าให้อั่งเต็ม แมนค้าเข็มหรือขายด้ายแพรลายผ้าโสร่งกะดีเตือ เผื่อนค้าขายกะให้ได้เงินใช้ให้มั่งมี ค้าอันนั้นอันนี้ให้มี้แต่กำไร ขายอันใดกะให้ได้สมดังมะโนหมาย พร้อมทั้งกายจิตคิดกระทำการค้า ให้ผลทานนำหุ้มปกคลุมตุ้มเผื่อนทั้งครอบครัวจวงเจริญ พร้อมผิวเมียและลูกเต้าเยาว์น้อยคู่สู่คน ให้เผื่อนหลุดลอดพ้นจากบ่วงความทุกข์ ให้มีสุขสามประการโชคหามานบันดาลอยู่ บุญจงชูค้ำการเงินคำอย่าเงินขาดได้สมมาดสู่ด้านเจ้าทานแล้วจงมั่งมี...ละเดอ ”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 5-6)

จากตัวอย่าง พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ทั้ง 2 บท จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรค มีจำนวนไม่เท่ากัน มากบ้างน้อยบ้างสลับกันไป ไม่มีการจัดเรียงเสียงเป็นกลุ่มจังหวะ การจัดเรียงเสียงจึงมีความสั้นยาวไม่สม่ำเสมอ

จากผลการศึกษาจังหวะของวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ดังที่ยกตัวอย่างไปแล้วข้างต้น พบจังหวะ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบจังหวะตายตัว และรูปแบบจังหวะไม่ตายตัว สำหรับรูปแบบจังหวะตายตัวนั้น เป็นการจัดเรียงเสียงของคำที่มีความสั้น ยาวเสมอกัน

และแบ่งเป็นกลุ่มจังหวะ กล่าวคือ มีจำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคเท่ากัน อยู่ติดกัน ถ้าจำนวนพยางค์ในวรรคมีจำนวนเท่ากันและอยู่ติดกัน 2 วรรค ก็จะเรียกว่า 2 อัตราจังหวะ เป็นต้น การศึกษาวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน พบการจัดเรียงเสียงในรูปแบบ 2 อัตราจังหวะ 3 อัตราจังหวะ 4 อัตราจังหวะ 5 อัตราจังหวะ 6 อัตราจังหวะ 7 อัตราจังหวะและ 8 อัตราจังหวะ ซึ่งในแต่ละอัตราจังหวะจะมีจำนวนพยางค์ในวรรคตั้งแต่ 3 พยางค์ จนถึง 12 พยางค์ ซึ่งการจัดเรียงพยางค์เช่นนี้ พงศ์วัช จรุงวิภูวพัฒน์ (2558, หน้า 198) กล่าวว่า การจัดเรียงของเสียงที่มีความสั้น-ยาว จะทำให้เกิดจังหวะในขณะที่เปล่งเสียง ทำให้การเปล่งเสียงในแต่ละครั้งเกิดความไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น

สำหรับรูปแบบจังหวะไม่ตายตัว เป็นการจัดเรียงของเสียงที่มีความสั้นยาวไม่สม่ำเสมอ และไม่แบ่งเป็นกลุ่มจังหวะ อย่างไรก็ตามวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน บางบท แม้จะมีการจัดเรียงเสียงสั้น ยาวไม่เท่ากันก็ไม่ทำให้ความไพเราะของวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ลดลงแต่อย่างใด เพราะทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้นำบทเหล่านั้นไปใช้ที่จะใช้เทคนิค สลีลา ในการเน้นเสียงหนัก-เบา เอื้อนเสียง ทอดเสียงขณะที่เหล่านั้นให้เกิดความไพเราะน่าฟัง

2. สัมผัส ในคำประพันธ์อีสานเรียกว่า “คำก่าย” ซึ่งมหาสิลา วีรวงค์ (2539, หน้า 3) กล่าวว่า ในบทร้อยกรองอีสานนั้น จะใช้สัมผัสหรือคำก่ายด้วยสระและด้วยพยัญชนะ มีทั้งก่ายนอก และก่ายใน จากการศึกษาวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน พบสัมผัส 2 ลักษณะ คือ สัมผัสนอก (คำก่ายนอก) และสัมผัสใน (คำก่ายใน) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 สัมผัสนอก (คำก่ายนอก) ถือเป็นสัมผัสบังคับของคำประพันธ์ทุกประเภท ซึ่งวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว (ฮ่ายยาว) มีข้อกำหนดสำหรับสัมผัสนอก (คำก่ายนอก) ว่า คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคหลัง และคำสุดท้ายของวรรคหลังจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคถัดไปจนจบใจความหรือจบบท ผลการศึกษาพบสัมผัสนอก (คำก่ายนอก) 3 ลักษณะ คือ มีสัมผัสนอกชัดเจน มีสัมผัสนอกไม่ชัดเจน และมีสัมผัสนอกบางวรรค ดังนี้

2.1.1 มีสัมผัสนอกชัดเจน หมายถึง วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน มีสัมผัสนอกหรือสัมผัสระหว่างวรรคครบทุกวรรค และสัมผัสนั้นไม่เป็นสัมผัสเพี้ยน สัมผัสเพี้ยน (สัมผัสเสียง) ยกตัวอย่างเช่น

บัดนี้คุณพ่อทนาย.....บ้าน.....บริการมาทานทอด ขอขอดทานมือนี้มีแท้
สี่สิ่ง มีความคิดลึกซึ้งสาวได้บ่อนเงินมา ลือวยพรศรัทธาว่าไปให้สมชั้น คั้นคุณพ่อนี้ฉัน
 เดินป่าชาวประชา ให้ถือศาสนาฮ่มบุญชาวบ้าน ประชาชนอย่าได้คร้านกินทานตาม
 เจ้าสั่ง ให้ชาวบ้านอ้งล้นชนเข้าส่งเพล ฝูงพระเณรให้ยอย่องตามครองของนักปราชญ์
 เพราะทนายฉลาดอยู่เดือนได้คู่คู่อัน ฝูงชาวบ้านว่านั้นให้เขาเชื่อฟังความ แม่นสิรวมปรีกษา
 บุญก็อย่ามีคนค้าน เป็นด้วยสมการเจ้ากองบุญหนุนส่ง ด้วยอำนาจพระสงฆ์ที่เจ้าได้สร้าง
 ไว้ในด้านศาสนา มีผลนำย่นำชูอย่าเหินห่าง เดินไปตามหนทางให้ได้แก้วค่าล้านอย่าพาล
 พ้อหมู่ภัย ความจ้งไรเจ้บใช้ในตัวให้หนีหลีก ขอให้ฝึกให้เว้นเพราะเป็นด้วยเดช
บุญ ขอให้คุณพระศรีเจ้าเมตไตรโยได้สอนสั่ง เมื่อสั่งขารแตกม้างกายหน้าชาติสิมา
ขอให้สมพรข้าอาตมาได้อยู่ส่ง สมประสงค์มาดแมงเดอเจ้าจรับเอา

(พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 26-27)

จากตัวอย่างวจนะมงคลสำหรับอวยพรให้มรรคทายกวัด ของพระมหาทองพุล
 ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป บทนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 24 วรรค พบว่า วรรคแรกซึ่งเป็นส่วนนำ
 (การเริ่มเรื่อง) เส้นประที่วางเอาไว้เพื่อให้ผู้ใช้บทแหล่ ได้ระบุชื่อ นามสกุล ชื่อหมู่บ้าน
 ของผู้บริจาคทาน เนื้อความหรือคำสุดท้ายของวรรคแรกนี้ อาจจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งใน
 ในวรรคถัดไปหรือไม่ก็ได้ เพราะชื่อ นามสกุล ชื่อหมู่บ้านของผู้บริจาคทานแต่ละคนไม่เหมือนกัน
 เสียงของคำท้ายวรรคอาจจะเอื้อหรือไม่เอื้อให้ส่งสัมผัสไปยังวรรคต่อไปได้ แต่หลังจาก
 วรรคแรกแล้ว วรรคถัดไปมีสัมผัสนอกหรือสัมผัสระหว่างวรรคครบทุกวรรค ดังนี้ ทอด-ขอด
 สสี่-ซึ่ง มา-ศรัทธา ชั้น-ฉัน ประชา-ศาสนา บ้าน-คร้าน สั่ง-อ้ง เพล-เณร ปราชญ์-ฉลาด
 อัน-นั้น ความ-รวม ค้าน-สมการ ส่ง-พระสงฆ์ศาสนา-ผลา ห่าง-ทาง ล้าน-พาล ภัย-จ้งไร
 หลีก-ฝึก บุญ-คุณ สั่ง-สั่งขาร มา-ข้า และ ส่ง-ประสงค์

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ส่วนมากในวรรคแรก ผู้ประพันธ์มักจะใส่เส้นประ
 หรือเว้นช่องว่างเอาไว้เพื่อให้ผู้ใช้บทแหล่ ได้ระบุชื่อ นามสกุล ตำแหน่ง อาชีพ ชื่อหมู่บ้าน
 รวมถึงระบุจำนวนเงินที่บริจาคเอาไว้ด้วย กรณีเช่นนี้ อาจทำให้คำสุดท้ายของวรรคแรกไม่ส่งสัมผัส
 ไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคถัดไป อย่างไรก็ตามถ้าวรรคถัดไปมีสัมผัสนอกครบทุกวรรค
 และสัมผัสนั้นไม่เป็นสัมผัสเพี้ยน หรือสัมผัสเพลออก (สัมผัสเสียง) ก็ถือว่า วจนะมงคลพื้นที่อีสาน
 ลักษณะดังกล่าวนี้มีสัมผัสนอกชัดเจน

2.1.2 มีสัมผัสนอกไม่ชัดเจนหมายถึง วจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่มีสัมผัสนอก
 หรือสัมผัสระหว่างวรรคครบทุกวรรค แต่สัมผัสนอกหรือสัมผัสระหว่างวรรคบางวรรค
 เป็นสัมผัสเพี้ยน กล่าวคือ สัมผัสคำที่มีเสียงสระใกล้เคียงกัน แต่เป็นสระคนละรูป หรือเป็น

สัมผัสเพลอ (สัมผัสเสียง) กล่าวคือ สัมผัสระหว่างคำที่ผสมสระเสียงสั้น (รัสสระ) กับสระเสียงยาว (ทิมสระ) ยกตัวอย่างเช่น

เจ้าเป็นครูชาวนคร^{คล่อง} เป็นคลัง^{สมอง}ของชาติ^{ชาติ} เจ้าสามารถปลูกสร้างความรู้แก่
 ประชา^{ชาติไทย}เฮา^{ก้าวหน้า}ปดก^{ต่ำถอยหลัง} เพราะคุณครูปลูกฝัง^{ฝ่ายวิชาความรู้} คุณครู
 อุ่มเยาวชนให้สูง^{เด่น} คุณครูเป็นผู้สร้างความรู้ให้แก่^{ชน} นับเป็นบุญมาก^{ล้น}มีตำแหน่ง
 เป็น^{ครู}ได้^{อุม}ชูเยาวชนผู้โง่เขลาให้ชาวนคร^{คล่อง} สาธุเด้อ คลัง^{สมอง}คนนี้มาทำทาน.....
 บาท^{ขออำนาจ}บุญกุศลส่วนนี้จงนำ^{ชี้ช่องทาง} บุญจงมา^{ม้าม}ทางทุก^{ขุบุญ}เข็ญ^{เข็ญ} ผูก^{ภัย}เวร
 หรือเคราะห์อย่าเลาะมาหา^{เจ้า} ความ^{เขลา}โง่ให้ไป^{ปราศ} ความ^{ฉลาด}ให้หลัง^{เข้าเงิน}
 ให้เต็มกระ^{เป่า} ให้ชาวนคร^{คล่อง}สมอง^{เลื่อน} ทางเงิน^{เดือน}ให้เลื่อน^{ขึ้น}ทาง^{ขึ้น}ให้ผ่าน^{สูง} ให้
 สมความ^{มาด}มั่ง^{สูง}ส่ง^{ตั้ง}ใจ^{จิต} สบ^{ศึกษา}บัณฑิต^{ป.ม., ก.ศ.บ., ต่อ} เอ็ม^{อี}เอ็ม^{เอ}สบ
 เอาอย่าตก^{ค้าง} ยาม^{เจ้า}ยัง^{สม}สร้าง^{ครอง}เรือน^{เพียร}ลูก^{ลูก} ให้เจ้า^{สุข}อยู่^{ล้วน}เสมอ^{ด้าม}ดั่ง
 นิพพาน

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 20-21)

จากตัวอย่างวจนะมงคลสำหรับอวยพรครู ของพระมหาสมหมาย
 อคฺคคุตฺโต บทนี้ มีจำนวน 22 บรรทัด พบว่า มีสัมผัสนอกครบทุกวรรค ดังนี้ คล่อง-สมอง
 ชาติ-สามารถ ประชา-หน้า หลัง-ฝัง รู้-ครู เด่น-เป็น ชน-ล้น ครู-ชู คล่อง-สมอง บาท-อำนาจ
 ทาง-ม้าม เข็ญ-เวร เจ้า-เขลา ปราศ-ฉลาด กระเป่า-ชาวนคร เลื่อน-เดือน สูง-มั่งจิด-บัณฑิต
 ก.ศ.บ.-ต่อ ค้าง-สร้าง ลูก-สุข พบสัมผัสเพี้ยน จำนวน 2 คู่ คือ เลื่อน-เดือน และ เข็ญ-เวร
 ซึ่งเป็นคำสัมผัสที่มีเสียงสระใกล้เคียงกันแต่เป็นสระคนละรูป และมีสัมผัสเพลอ (สัมผัสเสียง)
 จำนวน 2 คู่ คือ สูง-มั่ง และ ลูก-สุข ซึ่งเป็นสัมผัสระหว่างคำที่ผสมสระเสียงยาว (ทิมสระ)
 กับสระเสียงสั้น (รัสสระ) วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ถือว่า มีสัมผัสนอก
 ไม่ชัดเจน

2.1.3 มีสัมผัสนอกบางวรรค หมายถึง วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน มีสัมผัสนอก
 หรือสัมผัสระหว่างวรรคไม่ครบทุกวรรคยกตัวอย่างเช่น

คุณแม่.....ทานคราว^{นี้} คิดไว้อย่าง^{ถ้วนถี่}.....บาท ทานด้วยความยินดี^{บริจา}มา
 เรื่อย ๆ โสม^{เข้า}ใส่^{กัน} ทาน^{ครั้งนี้}ครั้ง^{นั้น}เดือน^{ก่อน}ปี^{หลัง} ขอให้^{ผล}ทาน^{รวม}เข้า^{ใส่}กัน
 เป็น^{ก้อน} เวลา^{เดิน}ให้^{บุญ}ตุ้ม^{เวลา}นอน^{ให้}บุญ^{เหลื่อม} ยาม^{นอน}หลับ^{ให้}บุญ^{เทียม} ฤดู^{ฝน}
 เป็น^{แผ่น}ผ้า^{คอย}ตุ้ม^{ให้อุ่น}คิง^{คิง} เวลา^{อยู่}นั่ง ๆ พัก^{ผ่อน}ให้^{นอน}เคียง ฤดู^{หนาว}ลม^{โหย}ออก
 บัง^{ระวัง}ท่าน อำนาจ^{ทาน}บุญ ให้^{เป็น}นั้^{ตร}กัน^{กัน}ฝน^{เปียก}ชุ่ม^{ชุ่ม} ยาม^{แดด}ร้อน^{บุญ}ให้^{เป็น}เมฆ^{กุ่ม}
 กัน^{ไว้}ให้^{ชุ่ม}เย็น^{เย็น} บุญ^{กุศล}เปรียบ^{เช่น}

เป็นดังสมบัติทิพย์ บุญเป็นวังเวียงหอได้พักนอนเนายัง บุญเป็นวังหอห้องมีเงิน
ทองแห่นอง ผู้มีบุญสมหวังปมีทุกยากไร้บุญพาให้มั่งมี ผู้มีบุญอยู่โลกนี้เอ็นหาทุกขับ
มีเลย ตายแล้วไปทางดีไปเกิดดีทางหน้า ผู้มีบุญพุทโธว่าเสมือนพรหมหรือเทพ เสพ
เครื่องทิพย์ล้วน ๆ อยู่เมืองฟ้าขับเป็น...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 33)

จากตัวอย่างวณะมงคลสำหรับอวยพรผู้เฒ่าบุญคุ้ม ของ ประเสริฐ ปุผาลา
บทนี้มีทั้งสิ้น 22 บรรทัด แต่มีสัมผัสนอก หรือสัมผัสระหว่างวรรค เพียง 9 คู่เท่านั้น คือ นี่-ถึ
กัน-นั้น คิง-นึ่ง ชุ่ม-กุ่ม เย็น-เช่น ย้ง-วัง อ้ง-หวัง มี-นี้ หน้า-ว่า เทพ-เสพ วณะมงคลในพื้นที่อีสาน
ที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ ถือว่ามีสัมผัสนอกบางวรรค

จากตัวอย่างทั้งหมดที่กล่าวมาสรุปได้ว่าวณะมงคลในพื้นที่อีสาน มีสัมผัสนอก
หรือสัมผัสระหว่างวรรค 3 ลักษณะ คือ มีสัมผัสนอกชัดเจน มีสัมผัสนอกไม่ชัดเจน และมีสัมผัส
นอกบางวรรค เนื่องจากส่งสัมผัสไม่ครบทุกวรรค นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่า
ไม่มีวณะมงคลพื้นที่อีสานสำนวนใดที่ไม่มีสัมผัสนอกอย่างใดก็ตาม ในกรณีสำนวนที่มีสัมผัสนอก
บางวรรคก็ไม่ได้ลดทอนคุณค่า และความไพเราะของวณะมงคลในพื้นที่อีสานแต่อย่างใด
เพราะความไพเราะของวณะมงคลมิได้ขึ้นอยู่กับเสียงสัมผัสเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับ
ผู้นำวณะมงคลไปใช้ว่าจะใช้เทคนิค สีสาน น้ำเสียงในการหล่ออย่างไรให้ไพเราะจับใจผู้ฟัง

2.2 สัมผัสใน (คำภายใน) คือ สัมผัสภายในวรรคเดียวกัน มีทั้งสัมผัสสระ
และสัมผัสพยัญชนะ ซึ่งสัมผัสในนั้นไม่ใช่ข้อบังคับของคำประพันธ์จะมีหรือไม่ก็ได้ แต่ถ้ามี
จะช่วยเพิ่มความไพเราะสละสลวยให้คำประพันธ์ ทั้งยังแสดงให้เห็นศิลปะและความเชี่ยวชาญ
ในการใช้ถ้อยคำสำนวนของผู้ประพันธ์อีกด้วย ผลการศึกษาวณะมงคลพื้นที่อีสาน พบสัมผัสใน
(คำภายใน) 2 ลักษณะ คือ สัมผัสสระ (คำภายในสระ) และสัมผัสพยัญชนะ (คำภายในพยัญชนะ) ดังนี้

2.2.1 สัมผัสสระ (คำภายในสระ) คือ มีเสียงสระและเสียงตัวสะกดเดียวกัน
ต่างกันที่เสียงพยัญชนะต้นและเสียงวรรณยุกต์ ยกตัวอย่างเช่น

“คำอวยพรคุณป้า.....บ้าน..... ได้ฟังชื่อฟังเสียง ฟังสำเนียงคำจาว่า
ม่วงหนูปอผู้ เป็นเป็นครูยังมาว่าหาเงินเข้ามาช่วย มาอำนวยความสะดวกสร้างทาง ด้านฝ่าย
วัดวา จึ่งเอาเงินมาร่วมทำน่านน้ำ.....บาท ขอประกาศให้ผู้ช่วยศาสนา สาธุเด้อ ขอให้อินทร์
อยู่ฟ้าสถิตแทนเทิงสวรรค์ เป็นพยานนำกันแนเด้อวันนี้ ป้านี้เด้อทำสร้างนาสวนฮั่วไฮ้ ทั้งเสียง
เปิดเสียงไก่ จ้วควายก็เร่งเสียง รายได้ก็เร่งมี ปลุกต้นพร้าวปักมีผักหมีสวนคร้ว ให้เสียงตัว
ของเฮาเล่าขายเอาเงินได้”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 10)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรคนบ้า ของสมโภชน์ บรรเทา พบว่า มีสัมผัสในที่เป็นสัมผัสสระ จำนวน 8 คู่ คือ หู-ฮู้ เว้า-เข้า สร้าง-ทาง ทำ-นำ ฮู้-ชู กัน-วัน มี-หมี เฮา-เล่า

2.2.2 สัมผัสพยัญชนะ (คำก่ายพยัญชนะ) คือ มีเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน หรือเสียงคู่กัน เช่น พยัญชนะ ซ ส ศ ษ มีเสียงเดียวกัน คือ อเสียง /ซ/ พยัญชนะ ฐ ฑ ฒ ถ ท ธ มีเสียงเดียวกัน คือ เสียง /ท/ เป็นต้น ต่างกันที่เสียงสระ ตัวสะกด หรือเสียงวรรณยุกต์ ยกตัวอย่างเช่น

“เจ้าเป็นครูงามยิ่ง สมแม่พิมพ์ของชาติ ได้กมล**รอบรู้**เพราะครูนี้ **สั่งสอน** โลกบ่เกิดเดือนร้อน**ตกต่ำ**เศรษฐกิจ เพราะอาศัยหัดคิดเป็นครูสอนไว้ ครูนี้ครูตั้งไฟดวงแจ่ม **ย่ำแย่ง**แสงสว่าง คือ ตั้งคนขึ้นถนนหนทาง ให้**เขายกย่างเย็นเดินได้ไต่ตาม** ครูเปรียบเหมือน แม่น้ำลำ**โลจสรสศรี** ทำให้อินทรีย์ใส ทำให้ใจเฮาขาว ทำให้เขาว์เฮาดี มีวิถีชีวิต**สูงเฮื่อง**ไปหน้า สาธุเดอ คุณครูมาทานให้เป็นปัจจัย....บาท ขออำนาจบุญกุศลส่วนนี้จงน้ำยู่ส่งผล ให้เจ้าได้รอดพ้น จันทร์พยับปัญญา ปรารธนาแนวไดอันอยู่ใน**ใจเจ้า** ปรารธนาเอาข้าวเฮือนชานบ้านช่อง ปรารธนาเงิน**ทองทั้ง**สิ่งของเครื่องใช้ ให้ไหลท่อนหลังโฮม ปรารธนาอยากมั่งถึงฝั่งนิรพาน ด้วยกุศลผลทานจงช่วยชูน้ำยู่ ยามเป็นครูไปหน้าศึกษาการเรียนผ่าน ให้สอบได้ทุกครั้ง ให้มีหวัง ทุกด้าน **อย่าพานพ้อเภทภัย** ป.ม., ก.ศ.บ., ก.ศ.ม., ก็ให้ได้ อันใดเด่นให้เห็นหมด วิถีทางอนาคต ต่อไปภายหน้า ได้เป็นนักศึกษาแล้ว เป็นปลัดกระทรวงทบวงกรมใหญ่ ๆ มีบุตราหญิงชาย ก็ให้เป็นผู้**สั่งสอน**ว่าเชื่อฟัง สาธุเดอ ข้าพเจ้าขอตั้งใจต่ออธิษฐาน **สิ่งศักดิ์สิทธิ์**จงบันดาลพรชัย ให้แก่ครูคนนี้”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 19-20)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรครู ของพระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต พบว่า มีสัมผัสในที่เป็นสัมผัสพยัญชนะ ดังนี้

รอบรู้	เสียง	/ร/	สั่งสอน	เสียง	/ส/
ตกต่ำ	เสียง	/ต/	ย่ำแย่ง	เสียง	/ย/
ยกย่างเย็น	เสียง	/ย/	เดินได้	เสียง	/ด/
ไต่ตาม	เสียง	/ต/	โลจสรสศรี	เสียง	/ซ/
สูงเฮื่อง	เสียง	/ห/	ใจเจ้า	เสียง	/จ/
ทองทั้ง	เสียง	/ท/	พานพ้อเภทภัย	เสียง	/พ/

จากผลการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ทุกสำนวน มีสัมผัสใน (คำก่ายใน) 2 ลักษณะ คือ สัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ เมื่อเปรียบเทียบการเล่นสัมผัส

ในวณะมงคลพื้นถิ่นอีสานแล้วทำให้ทราบว่า มีการเล่นสัมผัสพยัญชนะแพรวพราวมากกว่าการเล่นสัมผัสสระ อย่างไรก็ตามเมื่อสัมผัสทั้ง 2 ลักษณะนี้ มาปรากฏพร้อมกันในวณะมงคลแต่ละวรรค ก็ช่วยทำให้วณะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน มีเสียงที่ไพเราะ และทำให้ถ้อยคำมีความหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุปในด้านรูปแบบคำประพันธ์ของวณะมงคลในพื้นถิ่นอีสานนั้น ผู้ประพันธ์รู้จักเลือกใช้ถ้อยคำและสัมผัสให้มีจังหวะรับกันสละสลวย เมื่อผู้ใช้วณะมงคล นำวณะมงคลไปใช้ในการเทศน์แหล่ เมื่อผู้บริจาดทานได้ยินได้ฟังแล้วจะทำให้เกิดความรู้สึกว่า มีคลื่นเสียงเป็นจังหวะ ๆ อย่างที่เรียกว่า “เสียงด้น” หรือ “เสียงมีชีวิต” ทั้งนี้เพราะจำนวนคำที่ใช้ในวรรคหนึ่ง ๆ มีความเหมาะสมกับช่วงระยะหายใจครั้งหนึ่ง ๆ กล่าวคือ ผู้ใช้วณะมงคลสามารถเทศน์แหล่ได้ตลอดวรรคแล้วหยุดหายใจได้ โดยไม่ขาดจังหวะ ส่งผลให้การเทศน์ดำเนินไปด้วยความราบรื่น ช่วยทำให้การเทศน์แหล่อวยพรครั้งนั้น ๆ บรรลุจุดประสงค์สามารถสร้างขวัญกำลังใจ สร้างความอิ่มเอมใจให้กับผู้บริจาดทานมากยิ่งขึ้น

การประกอบสร้างด้านโครงสร้างภาษา

วณะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน คือ คำอวยพรให้ผู้บริจาดทานในโอกาสที่มีการจัดงานทำบุญตามประเพณีต่าง ๆ ของชาวอีสาน ผู้ประพันธ์จึงได้สรรถ้อยคำที่มีความไพเราะ สละสลวย ได้สุนทรียรสทั้งเสียง คำ และความหมาย เนื้อหาคำอวยพรสอดคล้องเหมาะสมกับ สถานภาพ ตำแหน่ง หน้าที่ การงาน อาชีพของผู้บริจาดทาน กล่าวคือ ถ้าอวยพรให้ผู้สูงอายุ ก็จะมี ความหมายในทางที่ขอให้มีความสุขกาย สุขภาพใจสมบูรณ์แข็งแรง มีอายุยืนยาว หากอวยพรให้กับนักเรียน นักศึกษา หนุ่มสาว ก็จะกล่าวอวยพรให้มีสติปัญญา ปฏิภาณไหวพริบเฉลียวฉลาด ได้รับการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป ถ้าเป็นการอวยพรให้กับพ่อค้าแม่ค้า เนื้อหาอวยพรก็จะไปทิศทางให้ค้าขายดี ร่ำรวยเงินทอง เป็นต้น วณะมงคลในพื้นถิ่นอีสานจึงนับได้ว่าเป็นวรรณกรรมคำอวยพรที่มีความไพเราะ ทุกสำนวนล้วนมีความหมายไปในทางที่ดีมีสิริมงคลทั้งสิ้น ทั้งนี้ผู้ประพันธ์ได้นำหน่วยภาษาในระดับที่สูงกว่าประโยค มาเรียงร้อยต่อกันขึ้นเป็นวณะมงคล ซึ่งหน่วยภาษาที่นำมาร้อยเรียงนั้น มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบ จนประกอบเป็นวณะมงคลบทหนึ่ง ๆ และมีการนำมาใช้จริงการศึกษาการประกอบสร้างด้านโครงสร้างภาษาในวณะมงคลพื้นถิ่นอีสานครั้งนี้ จะวิเคราะห์ใน 4 ประเด็น คือ การเริ่มต้นและการลงท้าย การแสดงหัวเรื่อง และการเปลี่ยนหัวเรื่อง การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ และการเชื่อมโยงความรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การเริ่มต้นและการลงท้าย (starting and ending)

1.1 การเริ่มต้น เป็นกลวิธีการใช้คำ วลี หรือข้อความขึ้นต้นบทในส่วนนำ (เริ่มเรื่อง) ก่อนที่จะถึงส่วนอวยพร จากการศึกษาวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน พบว่า การใช้คำเริ่มต้น มีรูปแบบไม่แน่นอนตายตัว เรียงตามลำดับที่พบจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1.1.1 เริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” ยุบล ธนสีลังกูร (2526, หน้า 36-41) กล่าวว่า “เมื่อนั้น บัดนี้ อันว่า” เป็นคำเริ่มต้นบทประพันธ์ที่ทำหน้าที่เป็นส่วนประกอบประเภทเสริมประโยค ซึ่งส่วนประกอบประเภทเสริมประโยคดังกล่าวนี้ จะปรากฏในวรรณกรรมอีสานทุกเรื่อง จนได้ชื่อว่า เป็นขนบนิยมในวรรณกรรมอีสาน

“บัดนี้” เป็นคำแสดงการลำดับเวลาในความหมายว่า เดียวนี้ ขณะนี้ เวลานี้ ในภาษาถิ่นอีสานบางครั้งก็ใช้รูปคำ “บัดนี้” คำว่า “บัดนี้” ผู้ประพันธ์นิยมนำมาใช้เป็นคำขึ้นต้น วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน ทั้งนี้เพื่อต้องการสื่อความให้ทราบว่า ณ ขณะนี้ เวลานี้ ได้มีผู้มา บริจาคทาน ทำให้ข้อความสื่อความได้อย่างชัดเจน จากการศึกษา พบว่า มีการใช้คำ “บัดนี้” เริ่มต้นมากที่สุด วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานที่เริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” มี 2 ลักษณะ ดังนี้

1) เริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” ตามด้วยคำที่อ้างถึงผู้บริจาค ซึ่งเป็นคำ ที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม เช่น คำที่ใช้เรียกตามสถานภาพทางสังคม คำเรียกญาติ คำแสดงยศ/ตำแหน่ง คำบอกอาชีพ ตามด้วยส่วนที่ให้ระบุสถานที่อยู่หรือที่ทำงานของผู้บริจาค ทาน หรือระบุจำนวนเงินที่บริจาคด้วย เช่น

“บัดนี้ มาแล้วนางสาว....บ้าน.....ได้มาโมทนาค้อมเป็นเงิน.....บาท

ขอให้คาดแม่ม้างของเจ้าปรรธนา ขอให้เทวดาดำรงนำนมทุกบาตอย่าง อย่างได้ไลละข้างวาง ไว้ให้หม่นหมอง...”

(พระมหา ทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 17-18)

จากตัวอย่าง วจนะมงคล สำหรับอวยพรใช้สำหรับสาว ๆ ของ พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป เริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” ตามด้วย “นางสาว....” ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกตามสถานภาพทางสังคม ช่องว่างหลังรูปคำ นางสาว นั้น เว้นไว้ เพื่อให้พระสงฆ์หรือผู้ทำหน้าที่เทศน์แหล่อวยพร ได้ระบุชื่อเฉพาะของผู้บริจาค รวมถึงระบุชื่อ หมู่บ้าน ระบุจำนวนเงินที่บริจาค จากนั้นจึงเข้าสู่เนื้อหาอวยพรตามลำดับ

นอกจากนี้ยังพบว่า มีการเริ่มต้นด้วย “บัดนี้” ตามด้วยคำที่ใช้เรียกตาม สถานภาพทางสังคม ในสำนวนอื่น ๆ อีก ตัวอย่างเช่น

“บัดนี้ มีมาแล้ว**สามเณร**.....วัดบ้าน.....นี้ ได้ปัจจัยมา.....บาท
โอยสามเณรเอ๋ย หล้ามีศรัทธาก็ได้อยู่ กับทั้งหมู่ข้าทาสพร้อมพร้ากัน ฉันผู้โฆษณาให้ลิแกมพร
ซ้อนต่อ ขอให้ลูกได้เป็นเจ้านั่งสนาม...”

(พระมหา ทองพูล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 5)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรสามเณร ของพระมหาทองพูล
ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบว่า มีการเริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” และมีคำว่า “สามเณร...”
ปรากฏอยู่ ซึ่งคำว่า “สามเณร....” เป็นคำเรียกตามสถานภาพทางสังคม ทำหน้าที่เหมือน
คำสรรพนาม ตามด้วยช่องว่างสำหรับให้ระบุชื่อเฉพาะของสามเณรผู้บริจาคทาน รวมถึงชื่อวัด
และระบุจำนวนเงินที่บริจาคไว้ ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหาอวยพรตามลำดับ

วจนะมงคล ในพื้นถิ่นอีสาน ที่เริ่มต้นด้วย “บัดนี้” ตามด้วยคำที่เรียกตาม
สถานภาพทางสังคม คำอื่น ๆ เช่น พระภิกษุ... ท่านมหา... นักเรียน..... ลีกา น.ส..... นาย... นาง...
 เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการใช้คำแสดงยศ/ ตำแหน่ง หลังคำว่า “บัดนี้” ยกตัวอย่างเช่น

“บัดนี้ ผัดแมน**พลตำรวจ**.....เพิ่นมาโมทนา ให้ทำบุญได้.....บาท
เพิ่นเป็นหน่วยพิทักษ์สันติราษฎร์กะมาทานทอดไว้ในด้านศาสนา...”

(สวิง บุญเจิม, 2548, หน้า 45-46)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้กับตำรวจ นายสิบ จ่า ผู้กอง
ของ สวิง บุญเจิม เริ่มต้นด้วย “บัดนี้” แล้วตามด้วย “พลตำรวจ...” ซึ่งเป็นคำที่แสดงยศ/ตำแหน่ง
ตามด้วยช่องว่างสำหรับให้ระบุชื่อเฉพาะบุคคลที่บริจาค (ชื่อตำรวจ) ตามด้วยให้ระบุจำนวนเงิน
ที่บริจาค

ผลการศึกษายังพบว่า มีการใช้คำที่แสดงยศ/ตำแหน่ง หลัง “บัดนี้”
ในจำนวนอื่น ๆ อีก เช่น นายทหาร.... พลทหาร.... คุณพ่อกำนัน.... พ่อผู้ใหญ่บ้าน..... เป็นต้น
นอกจากนี้ยังพบว่าการใช้คำเรียกญาติ หลัง “บัดนี้” ยกตัวอย่างเช่น

“บัดนี้ **แม่ใหญ่**..... เพิ่นมาโมนาน้อมทำบุญบ่ได้ขาด เงิน.....บาท เทื่อนี้
ฉันสิให้ส่งพร เจ้าอย่าได้เดือดร้อนนอนนั้งให้มีสุข อันตรายภัยทุกซออย่าได้มีมาต้อง แม่ปกป้อง
การสร้างแนวใดให้สมมาต ประราณอยู่หมั่นพันมือหมื่นปี...”

(สวิง บุญเจิม, 2548, หน้า 19)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรแม่ใหญ่ ของ สวิง บุญเจิม เริ่มต้นด้วย
“บัดนี้” ตามด้วย “แม่ใหญ่.....” ซึ่งคำว่า “แม่ใหญ่....” เป็นคำเรียกญาติหรือคำแสดง
ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม นอกจากนี้ยังมีคำเรียกญาติ

ที่ปรากฏในส่วนเริ่มต้น หลังคำว่า “บัดนี้” ในจำนวนอื่น ๆ อีก ยกตัวอย่าง เช่น แม่.... พ่อ.... คุณพ่อ... คุณแม่... คุณป้า... หลวงปู่... เป็นต้น

การใช้คำเรียกอาชีพเพื่อทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนามแทนตัวผู้บริจาคตาน ก็ปรากฏในวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ยกตัวอย่างเช่น

“บัดนี้ มีมาแล้วคือ **คุณครู**.....บ้าน.....ได้ปัจจัยมา.....บาท โอยเพิ่นผู้มี ศรัทธา เชื้อหมั่น วันนี้ได้ร่วมบุญ บ่ขาดทุนดอกดอกท่านทานไปอย่าได้ห่วง นี้ละดวงประทีปได้ คราวหน้าหาลิไป..”

(พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 6-7)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้คุณครู ของพระมหาทองพูล ดิสุสเทโวและวิสัยศักดิ์ นาสมรูปเริ่มต้น “บัดนี้” ตามด้วย “คุณครู....” ตามด้วยส่วนให้ระบุชื่อ บ้าน และระบุจำนวนเงินที่บริจาค ในข้อความนี้มีการใช้คำเรียกอาชีพเพื่อทำหน้าที่เหมือน คำสรรพนาม นอกจากนี้ยังมีคำอาชีพ ที่ปรากฏในส่วนเริ่มต้น หลังคำว่า “บัดนี้” ในจำนวนอื่น ๆ เช่น คุณหมอ... หมอลำ โซเฟอร์ คุณครู... อาจารย์... ท่านอาจารย์.... นายช่าง..... เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานบางสำนวน ใช้คำว่า “บัดนี้” เริ่มต้น ซึ่งเป็นคำเดียวกันกับคำว่า “บัดนี้” ซึ่งมีความหมายว่า เดียวนี้ ขณะนี้ เวลานี้ ยกตัวอย่างเช่น

“บัดนี้ ยังมี**ท่าน.....อาจารย์ผู้ฉลาด เจ้าอาวาส**วัดบ้าน.....นั้นละหน้า มาแล้วดั่งจา เพิ่นได้โมทนาให้เป็นปัจจัย.....บาท บ่ได้ขาดดี ๆ ดีแท้ดั่งกัน...”

(พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 16-17)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้พระภิกษุ ของพระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป เริ่มต้นบทด้วยคำว่า “บัดนี้” ซึ่งเป็นคำเดียวกันกับคำว่า “บัดนี้” ตามด้วยคำสรรพนาม “ท่าน” และเว้นช่องไว้สำหรับเติมชื่อเฉพาะของผู้บริจาค การเริ่มต้นนี้ ยังแสดงให้เห็นกลไกการเชื่อมประสาน ให้ข้อความมีความสัมพันธ์ทางความหมาย มีการใช้ ภาษาหนึ่งแทนรูปภาษาหนึ่งเพื่อไม่ต้องกล่าวรูปภาษานั้นซ้ำ กล่าวคือ มีการใช้รูปภาษาเพื่อแทน ผู้บริจาคตาน โดยใช้คำบุรุษสรรพนาม “ท่าน...” จากนั้นใช้คำว่า “อาจารย์” และ “เจ้าอาวาส” แต่ความหมายยังเป็นความหมายของรูปภาษาหลักที่ต้องการกล่าวถึง คือ “ท่าน.....” ซึ่งเป็นผู้ บริจาคตานในครั้งนี้นั่นเอง

2) เริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” ตามด้วยคำสรรพนามบุรุษที่ 1 หรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม หรือข้อความอื่น ๆ ก่อนถึงส่วนอวยพร หรือบางสำนวนเมื่อจบคำว่า “บัดนี้” แล้วก็จะเป็นส่วนคำอวยพรทันที ยกตัวอย่างเช่น

“บัดนี้ อาตมาสื้ได้ววยพรให้ไชโยสิทธิโชค ผู้มาทานมื่อนี้จงสมแม้ง
ปรารถนาแม้งเจ้าไปทางหลังหรือสิมาทางหน้า บุญกุศลศรัทธาให้นำห่มนำห่อ ขออำนาจ
ส่วนนี้ นำผู้สงชู...”

(สวริง บุญเจิม, 2548, หน้า 4-5)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรคนทั่วไป ของสวริง บุญเจิม พบว่า
เริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” ตามด้วย “อาตมา” ซึ่งเป็นคำบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ 1 แทนตัวผู้เทศน์
แหล่อวยพร จบแล้วก็จะเป็นส่วนคำอวยพรทันที

“บัดนี้ ว่าชิบบริบวณถ้วน ชาวสวนผัดมาต่อ เงินขายปอดบาทนี้
ให้พรีก็ขึ้นกว่าเขา พรีเทิงปอเทิงข้าว เจ้าของเขาแบ่งจ่ายสาธุเด้อ ขอให้ได้หลาย ๆ ขาย
เอาเงินไ้ ๆ โสเฌียนใส่กระเป่า...”

(พระมหา ทองพูล ดิสสุเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 67-68)

จากตัวอย่างวจนะมงคลสำหรับอวยพรให้คนทำนาปลูกปอ ของพระมหา
ทองพูล ดิสสุเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบว่า เริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” จากนั้นตามด้วยข้อความ
“ว่าชิบบริบวณถ้วน” แล้วตามด้วย “ชาวสวนผัดมาต่อ” ซึ่งคำว่า ชาวสวน เป็นคำเรียกอาชีพ
ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม แทนผู้มาบริจาคทาน เป็นการกล่าวถึงชาวสวนที่ได้นำเงินมา
บริจาคทาน จากนั้นก็จะเป็นส่วนอวยพรทันที ซึ่งวจนะมงคลบทนี้ไม่ปรากฏข้อความที่ให้ระบุ
ชื่อ สกุล/ที่อยู่/จำนวนเงินที่บริจาคแต่อย่างใด

1.1.2 เริ่มต้นด้วยคำบุรุษสรรพนาม หรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม เช่น
คำเรียกญาติ คำแสดงยศ/ตำแหน่ง จากการศึกษาพบ 2 ลักษณะ ดังนี้

1) เริ่มต้นด้วยคำบุรุษสรรพนาม หรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม
ตามด้วยข้อความส่วนที่ให้ระบุที่อยู่ หรือที่ทำงานของผู้บริจาคทาน หรือระบุจำนวนเงินที่บริจาคด้วย
ยกตัวอย่างเช่น

“เจ้าเป็นสาวมาทานให้เป็นจำนวน.....บาท ขอประกาศให้พี่น้องฟังแล้ว
จื้อเอา เจ้าเป็นสาวพวมกำลังนวลหน้าาริยังบ่อทันมีคู่ ขอให้บุญส่งผู้ชูค้ำค้ำแลง...”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 33)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลบทนี้ เริ่มต้นด้วย “เจ้า” เป็นคำบุรุษสรรพนาม
บุรุษที่ 2 แทนผู้บริจาคทาน ตามด้วยส่วนที่ให้ระบุจำนวนเงินบริจาคและตามด้วยคำอวยพร

“เพิ่นนายร้อยก็มาโมทนาให้เป็นปัจจัย.....บาท บิได้ประมาทพลั้ง
ศรัทธากว้างแผ่ผาย ให้ได้เป็นนายขึ้นเหรียญดาวห้อยบ่า ประชาชนอ่อนน้อมทั้งค่ายทั่วกัน..”

(คำเมา วรณโคตร, 2529, หน้า 7-8)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้นายร้อย ของ คำเฝ้า วรณโคตร เริ่มต้นด้วย “เพื่อนายร้อย” คำว่า “เพื่อน” ในภาษาอีสานโดยปกติแล้วใช้เป็นคำบุรุษสรรพนามบุรุษที่ 3 แทนบุคคลที่กล่าวถึง แต่เมื่อพิจารณาจากบริบทแล้ว ใช้เป็นคำสรรพนามแทนผู้บริจาคนามบุรุษที่ 2 ส่วนคำว่า “นายร้อย” เป็นคำแสดงยศ/ตำแหน่ง ตามด้วยข้อความส่วนที่ให้ระบุจำนวนเงินที่บริจาค

“คุณแม่.....บ้าน.....มาทานน้ำดื่มต่อ.....บาท นอมื้อนี้ ดีใจแท้ เจ้าจันทาน คุณแม่ออกจากบ้านมาฮอดวัดพอดี ก็หากมีคันทานล่องไปหลายคนแล้ว จึงเอาเงินนี้แล้วมาทานน้ำ.....บาท ประกาศให้ฮู้พรแก้วสิแอม่วนา...”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 2)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานบทนี้ เริ่มต้นด้วยคำว่า “คุณแม่” ตามด้วยข้อความส่วนที่ให้ระบุชื่อ-สกุลคุณแม่ผู้บริจาค ระบุชื่อหมู่บ้านและระบุจำนวนเงินที่บริจาค ซึ่งการขึ้นต้นด้วยคำว่า “คุณแม่” เป็นการเริ่มต้นด้วยคำเรียกญาติ ที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม เป็นที่น่าสังเกตว่าการใช้ “คุณ ท่าน” นำหน้าชื่อหรือนำหน้าคำเรียกญาติ เป็นการแสดงความสุภาพเพื่อเคารพ หรือให้เกียรติผู้ที่เราพูดด้วย แสดงให้เห็นระบบอาวุโส ทั้งยังสามารถบ่งชี้สถานภาพและความสัมพันธ์ ระหว่างผู้เทศน์อวยพรและผู้บริจาคนาม/ผู้ฟัง ได้อีกด้วย ในสำนวนอื่น ๆ ยังพบว่ามีการใช้คำเรียกญาติ ในการเริ่มต้นบท เช่น คุณพ่อ คุณแม่ พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ เป็นต้น

“ผู้ใหญ่บ้านเพิ่นได้มาเททานให้แถมสมภาร.....บาท อาตมาจักแถมสมภาร ส่งท้ายหมายมุ่งบ่อนประสงค์ ท่านหากจงใจตั้งศรัทธาทานหมั่นเที่ยง ใจปลั่งลอยบ่เหยิง เสมอดีจั่งนี้ว่างกว้างแม่กระแส...”

(คำเฝ้า วรณโคตร, 2529, หน้า 11)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้ใหญ่บ้าน ของ คำเฝ้า วรณโคตร เริ่มต้นบทด้วยคำว่า “ผู้ใหญ่บ้าน” เป็นคำแสดงยศ/ตำแหน่ง ทำหน้าที่คำสรรพนามแทนตัวผู้บริจาคนาม แต่ไม่มีช่องว่างสำหรับให้ระบุชื่อ นามสกุล สถานที่ทำงาน แต่เว้นช่องว่างไว้สำหรับระบุจำนวนที่บริจาคไว้ในวจนะมงคล สำนวนอื่น ๆ ยังพบว่า มีการใช้คำแสดงยศ/ตำแหน่ง ในการขึ้นต้นบท เช่น คุณพ่อนายอำเภอ คุณพ่อผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า มีการนำคำเรียกเครือญาติ “คุณพ่อ” และคำแสดงยศ/ตำแหน่ง “นายอำเภอ” รวมเข้าเป็นคำเดียวกัน “คุณพ่อนายอำเภอ” ซึ่งการใช้คำลักษณะดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรมในสังคมอีสานว่า จะยกย่องให้เกียรติผู้อาวุโสสูงกว่า และผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่

การงานรับราชการที่มั่นคง แต่บริบทนี้ใจความหลักอยู่ที่ “นายอำเภอ” ซึ่งเป็นคำแสดงยศ/ตำแหน่ง นั่นเอง

2) เริ่มต้นด้วยคำบุรุษสรรพนาม หรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม ตามด้วยข้อความอื่น ๆ ที่ไม่ได้ระบุคำเรียกชื่อ สกุล/ที่อยู่ ที่ทำงาน และไม่ระบุจำนวนเงินที่บริจาค แต่มีใจความอื่นต่อท้ายก่อนถึงส่วนอวยพร หรือบางบทเมื่อจบคำขึ้นต้นแล้ว ก็จะเป็นส่วนคำอวยพรทันที ยกตัวอย่างเช่น

“เจ้าหากเป็นสาวจ้อยนอนพลอยปมี้คู่ มีแต่ชดชู้คู่นอนส่วมอยู่ผู้เดียว บ่ทันมืงาร่วมพอสองกับชายหนุ่ม ชุมหมู่เดียวพวกพ้องก็คือนั่นตั้งกัน มือนี้นั้นเจ้ามาช่วมทำทาน บริการเงินทองจ่ายโหมทานน้อม...”

(พระมหาทองพูล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 60)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้หญิงสาว ของ พระมหาทองพูล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป เริ่มต้นบทด้วยคำว่า “เจ้า” ซึ่งมีความหมายว่า คุณ, เธอ นั้น เมื่อใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 แสดงถึงการให้เกียรติผู้บริจาคทาน เป็นการสมานใจกัน ได้เป็นอย่างดี เพราะความหมายอีกนัยหนึ่ง “เจ้า” คือ ผู้เป็นใหญ่ ผู้ปกครอง ผู้มีสิทธิครอบครอง ที่บ่งถึงความมีอำนาจ “เจ้า” จึงสามารถใช้ได้กับผู้ที่มีอาวุโสสูงกว่าหรือเท่ากันกับผู้เทศน์แหล่อวยพร หรือนำไปใช้กับผู้อาวุโสต่ำกว่าได้อีกด้วย และวจนะมงคลบทนี้ไม่ปรากฏข้อความที่ให้ระบุชื่อ สกุล/ที่อยู่/จำนวนเงินที่บริจาคแต่อย่างใด

“แม่เอ๋ย เจ้าหากเฒ่าแก่แล้วเนื้อเหี่ยวแห้งยาน ได้ทำทานหาบุญ เพื่อคุณอันดีสิ้น ด้วยกุศลศีลสร้างเจ้าทำทานเททอด ให้เจ้าฮอดชั้นฟ้าวิมานกว้างส่งสบาย อุบารพภัยพยาธิภัย ในเมื่อเป็นคน อยู่ได้วันมาหาเปียนเปียนเข้าตัวเจ้า...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 9-10)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรคนเฒ่า ของพระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต เริ่มต้นด้วยคำว่า “แม่” เป็นคำแสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทำหน้าที่แทนคำสรรพนาม แทนผู้บริจาคทานที่เป็นผู้หญิงสูงอายุ ซึ่งหลังจากจบคำ “แม่” ตามด้วยเนื้อความส่วนอวยพร วจนะมงคลบทนี้ไม่ปรากฏข้อความที่ให้ระบุชื่อ สกุล/ที่อยู่/จำนวนเงินที่บริจาคแต่อย่างใด

1.1.3 เริ่มต้นด้วยคำว่า “คำอวยพร” ตามด้วยคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม ตามด้วยข้อความส่วนที่ให้ระบุสถานที่อยู่หรือที่ทำงานของผู้บริจาคทาน หรือระบุจำนวนเงินที่บริจาค การขึ้นต้นด้วยคำว่า “คำอวยพร” พบเฉพาะในวจนะมงคลสำนวนของสมโภชน์ บรรเทาเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น

“คำอวยพรเด็กชาย....โรงเรียน.....ก็มาทำทานอีก.....บาท บ่ได้ขาด

ดอกเจ้าทานเข้าศาสนา ว่าอยากมาทานร่วมรวมบุญหนุนต่อ สาธุเด้อ ขอให้เจ้านั้นได้สมตามปรารถนา ปัจจุบันนี้ละจำ ยังเล็กเป็นนักเรียน ขอให้มีความเพียรเล่าเรียนความรู้ ครูเฟิ่นสอนให้ทนสู้เป็นเด็กดีฟังครูสั่ง ครูเฟิ่นสอนสั่งให้จำไว้แน่นละหนู...”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 14-15)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรนักเรียน ของสมโภชน์ บรรเทา เริ่มต้นด้วยคำว่า “อวยพร” ตามด้วย “เด็กชาย.....” ซึ่งเป็นคำแสดงสถานภาพทางสังคม ซึ่งทำหน้าที่เหมือนคำบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ 2 ช่องว่างเอาไว้สำหรับให้ระบุชื่อ สกุล ชื่อโรงเรียน ของนักเรียนผู้บริจาคทาน และระบุจำนวนเงินที่บริจาค จากนั้นจึงเข้าสู่ส่วนอวยพรตามลำดับ

“คำอวยพรคุณป้า..... บ้าน..... ได้ฟังชื่อฟังเสียงสำเนียงคำจาว่าม่วนหู

พอฮู้ เฟิ่นเป็นครูยังมาว่าหาเงินเข้ามาช่วย มาอำนวยการก่อสร้างทางด้านฝ่ายวัดวา **จึงเอาเงินมาร่วมทำทานน้า.....บาท** ขอประกาศให้ฮู้ฮู้ช่วยศาสนา...”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 10)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรคุณป้า เริ่มต้นด้วยคำว่า “อวยพร” จากนั้น ตามด้วยคำว่า “คุณป้า....” เป็นคำเรียกญาติ ทำหน้าที่แทนคำบุรุษสรรพนามบุรุษที่ 2 แทนผู้บริจาคทาน ตามด้วยข้อความให้ระบุ ชื่อ สกุล ชื่อหมู่บ้าน และให้ระบุจำนวนที่บริจาค ก่อนที่จะเข้าสู่ส่วนอวยพร นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีการใช้คำแสดงยศ/ตำแหน่ง ไว้ในส่วนเริ่มต้นอีก ยกตัวอย่างเช่น

“คำอวยพร แพทย์ประจำตำบล.....ตำบล....นี้ ก็มีมาอีก.....บาท

ลิประกาศให้ฮู้พรนั้นส่งนำ ขอให้ลูฮู้เลิศล้ำทำหน้าที่ในตำบล เป็นคนคุณน่วยเป็นเช็ญฮ้อน...”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 22)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรแพทย์ประจำตำบล เริ่มต้นด้วยคำว่า “อวยพร” ตามด้วย “แพทย์ประจำตำบล.....” ซึ่งเป็นคำแสดงยศ/ตำแหน่ง ตามด้วยส่วนให้ระบุชื่อ สกุล ระบุตำบลที่ดำรงตำแหน่ง และระบุจำนวนเงินที่นำมาบริจาค และเข้าสู่ส่วนอวยพร

1.1.4 เริ่มต้นด้วยความว่า “สาธุเด้อ” คำว่า สาธุ มาจากรากศัพท์ ว่า สาธุ (หรือ สห)

ในความหมายว่า สำเร็จ และประกอบด้วยรูปปัจจัย (สาธุ + ฐ = สาธุ) สาธุ เป็นคำวิเศษณ์ ซึ่งในภาษาไทยมีความหมายที่หลากหลาย ทั้งหมายถึงอนุโมทนา ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ขอโอกาส ขอให้สมปรารถนาตามที่ท่านให้ เป็นต้น โดยปริยายน่าจะหมายถึง ดีแล้ว ชอบแล้ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 1174) ส่วนคำว่า “เด้อ” เป็นภาษาถิ่นอีสาน ใช้ประกอบคำว่า

สาธุ เพื่อแสดงถึงการขอร้องวิงวอนให้เป็น ดังนั้น ดังนี้ หรือให้ได้เป็นดังคำอวยพรนั่นเอง ยกตัวอย่างเช่น

“สาธุเด้อ แม่..... เจ้าได้ทานมาแล้ว เงินทองของหายาก หากคุณแม่อยากได้บุญไว้จึงได้ทาน ถึงแม่ท่านทานไปบุญเปล่า เอาเงินทองของมีง่่าบูชาไว้ศาสนาบาพนี้ ตามที่ท่านไปให้กลายเป็นแพรผืนได้หม่นนอนเมื่อหนาวฮ้อน...”

(ประเสริฐ ปุพลา, 2537, หน้า 15-16)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้เฒ่าบุญบ่อเลื่อม ของ ประเสริฐ ปุพลา เริ่มต้นด้วยคำว่า “สาธุเด้อ” ตามด้วยคำ “แม่.....” ซึ่งเป็นคำเรียกญาติ ช่งว่างมีไว้เพื่อให้เติมชื่อเฉพาะของผู้บริจาคทาน และให้ระบุจำนวนเงินที่บริจาคเอาไว้ ตามด้วยส่วนอวยพร

“สาธุเด้อ ท่านคุณพ่อผู้ใหญ่บ้าน สมภารมากเกินฝูง เกียรติก็สูงเพียงดาว กล่าวกันด้วยย่อง การปกครองนั้นดีล้นหาคนเสมออยาก อยู่ในภาคเพื่อนบ้านอีสานนี้แม่บ่มีเป็นคนดีให้เข้าใช้อาศัยภูมิคุ้มไพร่ หลักประชาธิปไตยเขามีสิทธิ์เลือกตั้งหวังได้แต่ผู้ใด.”

(สิน้ำ จันทรเพ็ญ, 2544, หน้า 262-263)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้เฒ่าบ้าน ของสิน้ำ จันทรเพ็ญ เริ่มต้นบทยด้วยคำว่า “สาธุเด้อ” ตามด้วย “ท่าน” ซึ่งเป็นบุรุษสรรพนาม “คุณพ่อ” ซึ่งเป็นคำเรียกญาติ และ “ผู้เฒ่าบ้าน” ซึ่งเป็นคำแสดงยศ/ตำแหน่ง รูปคำที่กล่าวมานี้ทำหน้าที่ในฐานะเป็นคำสรรพนาม และทำหน้าที่เสมือนคำสรรพนาม แทนตัวผู้บริจาคทาน ไม่มีส่วนที่ว่างไว้สำหรับให้ระบุชื่อ สกุล ชื่อหมู่บ้าน รวมถึงไม่มีส่วนที่ว่างไว้ให้ระบุจำนวนเงินบริจาค

1.1.5 เริ่มต้นด้วยข้อความอื่น ๆ เช่น “สุกะเลิกเบิดตั้ง” “ปรารณาสังโค” “ยามเจ้า” “มโนมัยใจเจ้า” “ในอันดับต่อไป” “แถมเข้ามาอีก” “ผลทานนี้” “เงินบาพนี้” “มีมาแล้ว” “ดี ๆ แล้ว” “ต่อมาผัดแม่” เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น

“ต่อมาผัดแม่ น.ส....เพิ่นมาโมทนาให้ทำบุญได้....บาพ เจ้าเป็นสาวสะอาด โก้มาโซ่เล่นเที่ยวงาน แม่ตาหวานได้มาร่วมทำบุญตักบาตร สิประกาศส่งให้พรแก้วแกหนู...”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 4-5)

“มาอีกแล้ว มีนักเรียนมาทานต่อ เงิน.....บาพกะต่อมาทานให้ดื่มกัน เป็นนักเรียนชั้นใดหล้า ม.3 หรือ ม.4 เด็กฉลาดจังซี้มีหนอยบ่หลาย เป็นเด็กชายก็ได้เด็กหญิงก็ได้ว่า โมทนาโลดหล้าบัดหาเจ้าใหญ่สูง...”

(จันทา จันทะวงษา, 2549, หน้า 51)

“ยามเจ้าทำการค้าหากำไรให้ได้ง่าย เงินให้ได้หลาย ๆ ยามเจ้าจับจ่ายใช้ขายค้าให้มั่งมี ยามเจ้าค้าอันนั้น ยามเจ้าขายอันนี้ ให้มีลาภรวยหลาย ให้ได้เงินพอทอง ให้ได้ทองพอพาย ค้าให้ได้หลาย ๆ ง่ายด้ายบัดขายซื้อ...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 10-11)

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ส่วนใหญ่นิยมเริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” ซึ่งมีความหมายว่า เดียวนี้ ขณะนี้ เวลาในภาษาถิ่นอีสาน บางครั้งก็เรียก “บัดนี้” ผู้ประพันธ์นิยมนำมาใช้เป็นคำเริ่มต้นวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ทั้งนี้เพื่อต้องการประกาศหรือสื่อความให้ทราบว่า ณ ขณะนี้ เวลา ได้มีผู้มาบริจาคตาน นอกจากนี้ยังนิยมเริ่มต้นด้วยคำบุรุษสรรพนาม และคำที่ใช้ทำหน้าที่แทนคำสรรพนาม เช่น มีการใช้คำแสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การใช้คำแสดงยศ/ตำแหน่ง การใช้คำบอกอาชีพ การใช้คำแสดงสถานภาพทางสังคม เป็นต้น รวมถึงมีการใช้ข้อความอื่น ๆ ในการขึ้นต้นบท ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าการเริ่มต้นคำประพันธ์ในวจนะมงคลพื้นที่อีสาน ผู้ประพันธ์แต่ละคนจะมีรูปแบบการใช้คำเริ่มต้นที่มีลักษณะเฉพาะตัว ผู้ประพันธ์หลายคนนิยมใช้คำว่า “บัดนี้” บางคนใช้คำว่า “คำอวยพร” ผู้ประพันธ์บางคนก็นิยมใช้คำบุรุษสรรพนาม และคำอื่น ๆ เป็นคำขึ้นต้น ทั้งนี้การใช้คำเรียกขานใดเพื่อแทนผู้บริจาคตาน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สังคม วัฒนธรรม ว่าผู้ประพันธ์/ผู้เทศน์แหล่งต้องการแสดงความสัมพันธ์กับผู้บริจาคตานในลักษณะใด มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันหรือเคารพยกย่องกันมากน้อยเพียงใดด้วย

อย่างไรก็ตามลักษณะร่วมกันที่เห็นได้ชัด ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นชนบของวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน นั่นคือ ผู้ประพันธ์จะเว้นช่องว่างเอาไว้สำหรับให้ผู้ใช้วจนะมงคลได้ระบุชื่อเฉพาะบุคคลที่อยู่ ชื่อหมู่บ้าน สถานที่ทำงานของผู้บริจาคตาน รวมถึงการระบุจำนวนเงินที่บริจาคตานเอาไว้ด้วย

1.2 การลงท้าย คือ การใช้คำสำหรับจบบท ซึ่งจะปรากฏอยู่ในตำแหน่งท้ายสุดของวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ไม่มีความสัมพันธ์กับส่วนใด ๆ ในตัวบท อีกทั้งไม่มีความหมายที่ชัดเจนในตัวเอง บทสวดหรือบทเทศน์เป็นทำนอง ส่วนใหญ่นิยมแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว ซึ่งคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วนั้น เมื่อจบความตอนหนึ่ง ๆ หรือจบบท มักลงท้ายด้วยคำสร้อยว่า “นั่นแล” “นั่นเถิด” “นั่นละ” ด้วยประการฉะนี้” ซึ่งสอดคล้องกับประจักษ์ สลายแสง (ม.ป.ป., หน้า 39) ที่กล่าวว่า วรรณกรรมประเภทเพลงซึ่งแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วนั้น เมื่อจะจบเรื่องที่แหล่งผู้แหล่งมักจะลงท้ายด้วยคำว่า “นั่นแล” หรือ “นั่นแหละ” หรือ “นั่นแหล่” ซึ่งคำลงท้ายดังกล่าวนี้เองที่เป็นเหตุให้วรรณกรรมประเภทนี้ใช้ชื่อว่า “แหล่” เรื่อยมา

อย่างไรก็ตามจากการศึกษา พบว่า วจนะมงคลพื้นที่อีสาน ไม่ได้เคร่งครัดหรือมีข้อกำหนดตายตัวเรื่องการใช้น้ำลงท้าย ตามแบบฉบับของวรรณกรรมแหล่งภาคกลาง

ดังที่กล่าวข้างต้น เพราะไม่มีวจนะมงคลพื้นถิ่นสำนวนใด ที่ลงท้ายด้วยคำว่า “นั่นแล นั่นเถิด นี่แล ฉะนั้นแล” ผลการศึกษากลับพบว่ามีการใช้คำลงท้ายด้วยคำสร้อยคำอื่น ๆ บางสำนวนก็จบเรื่องโดยไม่มีคำลงท้าย

คำสร้อย คือ คำที่ใช้สำหรับลงท้ายบท หรือท้ายบาทของคำประพันธ์ประเภทโคลงและร่าย ซึ่งตามธรรมดามีคำซึ่งมีความหมายอยู่ข้างหน้าแล้ว แต่ยังไม่ครบจำนวนคำตามที่บัญญัติไว้ในคำประพันธ์ จึงต้องเติมสร้อย เพื่อให้มีคำครบตามจำนวน หรือมีไว้เพื่อเป็นการเพิ่มสำเนียง เพื่อให้เกิดความไพเราะในการอ่าน หรือเพื่อให้ทราบว่าจะจบบทแล้ว ซึ่งคำสร้อยนี้จะเป็นคำนาม คำวิเศษณ์ คำกริยานุเคราะห์ คำสันธาน หรือคำอุทานก็ได้ แต่ถ้าเป็นคำอุทานที่มีรูปวรรณยุกต์ต้องตัดรูปวรรณยุกต์ออก คำสร้อยนี้ต้องเป็นคำเป็น จะใช้คำตายไม่ได้จากการศึกษา พบคำสร้อยที่ใช้เป็นคำลงท้ายวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน เรียงลำดับจากที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

1.2.1 การลงท้ายด้วยคำสร้อย “เด้อ” แปลว่า “นะ” ซึ่งใช้ในความหมาย “ให้เป็นไปดังคำอวยพรนะ” ในแต่ละสำนวนก็จะมีรูปคำที่แตกต่างกัน บางสำนวนก็เขียนเป็น “เดอ” บางสำนวนก็เขียนเป็น “เด้อ” แต่ใช้ในความหมายเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น

“...ขอให้ลูกที่แม้งสมดังปรารถนา กำลังปัญญา กำลังกายให้สิ้นหลายเหลือสิ้น ด้วยกุศลของเจ้าที่เอาเงินมาทานทอด ขอให้บุญทอดเกี่ยวกรรมกุ่มเหลี่ยมง่า ปฏิภาณก็เลิศล้ำ เพิ่นเกินมนุษย์ สุดที่ในโลกให้ซาสือถ้อยย่อง ให้คนมองนำสิ่งหลังแลเหลือยว่อ บุญเจ้านอสงให้ครวณือยาลิไล... **เดอ**”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 5-6)

...ขอให้ปวงเทพเจ้าที่เนาอยู่วิมานแมน แดนสวรรค์ให้สาธุเทพไทจงแซวซ้อง คนอยู่ในหนห้องสาธุการทุกท่าน ด้วยผลบุญทำทาน มีความสุขอยู่ล้วนสมควรได้ว่าหมื่นปี **เด้อ**
(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 1)

นอกจากนี้ยังมีการแทรกหรือเสริมพยางค์ลงไปหน้า “เด้อ” เช่น ละเดอ ละเด้อ นันเด้อ ฟุ่นเด้อ สาเด้อ ซึ่งคำที่แทรกหรือเสริมลงไปนี้ ถ้าตัดออกก็ไม่ทำให้ความเสียไปทั้งยังช่วยในการเน้นน้ำหนัก และเสริมความให้กระจำชัดมากยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น

“..ให้เพิ่นหลุดลอดพ้นจากบ่วงความทุกข์ ให้มีสุขสามประการโชคหมาน บันดาลบุญจงชูนำค่าการเงินคำอย่าเขินขาด ได้สมมาตุสู่ด้านเจ้าทานแล้วจงมั่งมี **ละเดอ**”

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 5-6)

นอกจากนี้ ยังมีการนำคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนามแทนตัวผู้บริจาคตาน ซึ่งเป็นคำเรียกญาติแทรกหรือเสริมหน้าคำ “เด้อ” เช่น พ่อเด้อ แม่เด้อ ยายเด้อ ยกตัวอย่างเช่น

“ตายแล้วเอาไปนำบมีโฆโมยได้ ตกลงน้ำก็ปล่องลอยไป ตกใส่ไฟบ่อ
หายสูญส่วนบุญยังเหลือค้าง อำนาจทานที่แม่สร้าง ให้เป็นทางได้เดินย่าง จากชาตินี้ไปภพหน้า
ผลสร้างให้ส่งทาง แม่เต๋อ”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 35)

หรือนำคำเรียกญาติแทนตัวผู้บริจาคทาน แทรก หรือเสริมหลังคำ “เต๋อ”
เช่น เต๋ออ้าย เต๋อหลวงปู่ ยกตัวอย่างเช่น

“...อยู่เป็นสงฆ์ร้อยปีก็อย่าได้เบื่อหน่าย ผู้บวชได้มันบ่อแมนของง่าย
หายากอีกโข โชคดีหลายได้เป็นบุตรพุทโธ แบกคำสอนไว้ อาณิสสก็จะได้ 32 กัลป์ รวมกับผล
ของทานครั้งนั้นครั้งนี้ ได้กำไรี่แสนอสงไขย ยามหมดบุญให้หลวงปู่ได้ไปเป็นพรหมสีหน้า
เนาสิบหกชั้นฟ้าปากเมืองสวรรค์ ย้ายจากพรหมนิมิต์ไปนิพานเลย เต๋อหลวงปู่”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 73)

จากตัวอย่างข้างต้น การเสริมหรือแทรกคำเรียกญาติ ซึ่งเป็นคำที่ทำหน้าที่
เหมือนคำสรรพนาม แทรก หรือเสริมข้างหน้าหรือข้างหลังคำ “เต๋อ” ถือเป็นการขยายความ
เฉพาะบุคคล เน้นน้ำหนักให้ความกระจ่างชัดว่า คำอวยพรจะส่งผลให้กับบุคคลนั้น ๆ

นอกจากนี้ ยังมีพบการเสริมหรือแทรกคำเรียกญาติ ในตำแหน่งตรงกลาง
โดยมีคำว่า “เต๋อ” อยู่ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เช่น เต๋อแม่เต๋อ เต๋อหลานเต๋อ เต๋อพ่อเต๋อ
ในความหมาย นะแม่นะ นะหลานนะ นะพ่อนะ ยกตัวอย่างเช่น

“....ให้พ่พพร้อมส่วนบุญ จากวันนี้ต่อไปวันหน้าพุ่นอายุพอให้พ่พเพียง
ทั้งจิตใจ วิทยุคมิให้เจริญเกินร้อย วันเดือนปีอย่ามีส่วยเดินทางไกลให้ไปฮอด จอดสำเภาไว้ฝั่งร้อย
จึงลอยลิวใส่สวรรค์ เต๋อพ่เต๋อ.”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 14)

“...เวลาเดินแม่อย่าได้สั๊กไม้่างตางชาสาม เดินงาม ๆ ไปมา ไปวัดวา
จ้งหันเพลไหว้พระเณรเอาบุญไว้ เป็นทุนไปเมืองฟ้า ยาชราเฒ่าแก่ ยามร่างกายผันแปลงอย่ามี
เจ็บป่วยไข้ ให้หลุดชวนดั่งบั๊กแดง เต๋อยายเต๋อ”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 30)

จากตัวอย่าง การเสริมหรือแทรกคำเรียกญาติ ถือเป็นการขยายความ
เฉพาะบุคคล เน้นน้ำหนัก ให้ความกระจ่างชัดว่าคำอวยพรจะส่งผลให้กับบุคคลนั้น ๆ นั่นเอง

1.2.2 การลงท้ายด้วยคำสร้อย “นา” แปลว่า “เช่นนั้น” ซึ่งใช้ในความหมาย
“ให้เป็นเช่นคำอวยพรนั้น” ในแต่ละสำนวนก็จะมีรูปคำที่แตกต่างกัน บางสำนวนก็เขียนเป็น
“นา” บางสำนวนก็เขียนเป็น “น่า” หรือ “หนา” แต่ใช้ในความหมายเดียวกันทุกคำ ยกตัวอย่างเช่น

“...บ้านนี้เค้าทำสร้างนาสวนฮั่วไฮ่ ทั้งเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่จ้วควายก็เร่งเลี้ยง รายได้ ก็เร่งมี ปลุกดันพร้าวหมากหมี่ผักหมี่สวนครัว ให้เลี้ยงตัวของเฮาเล่าขายเงินได้มีกำไรสาซ้า ทำอันใด ก็เข้าท่า กำไรมาแล่นเข้าตัวเจ้าได้มั่งมี นา...”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 10)

นอกจากนี้ยังมีการแทรก หรือเสริมพยางค์ลงไปหน้าคำ “นา” เช่น ละนา ละน่า หละนา แหละหนา นั้นหละหนา ดอกหนา ซึ่งคำที่แทรกหรือเสริมลงไปนี้ ถ้าตัดออกก็ไม่ทำให้ ความเสียไป มีบทบาทช่วยในการเน้นน้ำหนัก และเสริมความให้กระจ่างชัดมากยิ่งขึ้น และถึงแม้ว่ารูปคำจะต่างกัน หรือผู้เทศน์แต่ละคนจะออกเสียงคำต่างกัน แต่ทุกคำก็มีความหมายเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น

“...เจ็บสะเทือนในม้ามดับไตไล่ใหญ่ เจ็บลงไปฮอดท้อง จนก้าวย่างบ่ไหว ให้เจ้าเซสาแหล่ว เซสาเด้ออย่าได้ป่วย ให้บุญมาช่วยปองเด้อเจ้าให้อยู่ดี ละน่า”

(จันทา จันทะวงษา, 2549, หน้า 38)

“...บุญลิตาหมู่เจ้าข้ามด่านกันดาร พาเฮาไปนิพพานหว่างพระองค์ไปแล้ว เชิญเจ้าแจวเรือข้ามสงสารเด้อพ่อ คั้นเจ้ารออยู่นาน ย้านแต่เฮือเจ้าล่อม บ่มีมัมพิพพาน ดอกนา”

(สมหมาย อุดคุดุไต, พระมหา, ม.ป.ป., หน้า 2-3)

“...สร้างกุศลเป็นที่พักทอดตะเน็ง บัดถึงชั้นบ่อนปลายสุขโขบุญณตษา อุจจะโย ยามเมื่อเฮาเพม้าง วางขันธดับธาตุ บุญโกถากส่วนนี้ลีน่ายุช่วยชู บุญลีนาส่งยู่ขึ้นสู่ สุขชะติ มีเทวานารี คอยแห่แหนแพนด้าม บุญลีนาชู้คำสิวิสัยเฮืองสูง สีสมความมาตมุงสมใจเจ้า ปรารธนา นั้นหละหนา”

(สิน้ำ จันทรเพ็ญ, 2544, หน้า 247-248)

1.2.3 การลงท้ายด้วยคำสร้อย “เอ๋ย” เป็นคำที่ใช้เมื่ออยู่หลังคำร้องเรียก หรือวางไว้ ให้คำครบตามบังคับฉันทลักษณ์ ในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน มีรูปคำที่ต่างกันออกไป เช่น เอ้ย เอ้ย แต่ก็ใช้ในความหมายเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น

“...พ่อใหญ่ทานแล้วนั้นก็คืองัดได้ทำนา บุญผลาคือผลบาทเฮาตายแล้ว บุญลิตเป็นบันไดแก้วพาเฮาให้มั่งมั่ง ได้ไปนั่งบนชั้นฟ้าศรัทธาท่านว่าเมื่อตาย ศรัทธาทาน เอ้ย”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 1-2)

นอกจากนี้ยังพบการเสริม หรือแทรกคำสรรพนาม ลงไปหน้าคำ เช่น ท่านเอ๋ย เป็นต้น เสริมหรือแทรกคำเรียกญาติ ลงไปหน้าคำ “เอ๋ย” เช่น พ่อเอ๋ย แม่เอ๋ย พ่อใหญ่เอ๋ย แม่ใหญ่เอ๋ย เป็นต้น เสริมหรือแทรกคำแสดงสถานภาพ ลงไปหน้าคำ “เอ๋ย” เช่น นายเอ๋ย หม่อมเอ๋ย สมภารเอ๋ย สามเณรเอ๋ย เป็นต้น หรือเสริมคำบอกอาชีพ เช่น อาจารย์เอ๋ย เป็นต้น ซึ่งการเสริม

หรือแทรกคำสรรพนาม หรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนามแทนตัวผู้บริจาคตานนั้น เป็นการขยายความเฉพาะบุคคล เน้นน้ำหนัก ให้ความกระจ่างชัดว่า คำอวยพรจะส่งผลให้กับบุคคลนั้น ๆ ยกตัวอย่างเช่น

...ขอให้มาชู้ค้ายามตกกรรมให้พ้นโคก ขอให้มิโชคร่ำรวยแก่คู่สู่อัน
นอกจากของหมูนั่นโลกกลมเมืองคน ให้มียนต์ยานเหาะล่องไปถึงฟ้า ขอให้คือคำข้าถวายพรคู่สู่ออย่าง
คือ ดังพรว่าว่าเดอเจ้า **พ่อเอ๋ย**

(พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 26-27)

“...ปีหน้าพุ้นให้ได้เอาตนเข้าเรียนมหาตามหน้าที่ แผลบาลีให้เสียงดีแจ้ว ๆ
ปานกลิ้งเลื่อนหมากตูม ยามเจ้าตายอย่าได้ตกลงโหม้ภูมิอบายพินถิ่น ให้เหาะบินขึ้นฟ้านิพพานพุ้น
ที่เกษม **สามเณรเอ๋ย**”

(พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 20-21)

1.2.4 การลงท้ายด้วยคำสร้อย “เทอญ” แปลว่า “ขอให้ มี ขอให้ เป็น” ซึ่งใช้ใน
ความหมาย “ขอให้ มี ขอให้ เป็นดังคำอวยพร” ยกตัวอย่างเช่น

“...ทานครั้งหนึ่งให้เจ้าได้เงินทอง ไหลเนืองนองมาหลายหลาก ทานเทื่อสอง
ให้เจ้าได้คู่แก้ว กล่าวแล้วคือ เมียดีเมียงาม ทานเทื่อสามสี่ห้าให้เจ้าได้เงินตราผ้าผ่อน โภคา
ย่อนไหลมา ขอให้เทวดาบนสวรรค์ชั้นฟ้า สาธุส่ง จงเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ
ตลอดกาลนาน **เทอญ**”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 68)

นอกจากนี้ยังพบว่า มีวจนะมงคลพินถิ่นอีสาน อีกจำนวนหนึ่ง จบเรื่องหรือจบบท
โดยไม่มีคำลงท้าย ยกตัวอย่างเช่น

“...ยามเจ้าตายไปแล้วบุญจงเป็นฉัตรแก้ววอทองสำหรับชี พ่อได้ลัดที่ลิ้นหนีเข้า
สู่สวรรค์ เสวยสุขอยู่ชั้นสวรรค์โลกอันสุขี เมื่อจุติลงมาอยู่ถิ่นคนบนพื้น คีนหรือเวินเย็นหรือเข้า
อย่ามีเหงาเท่าชั่ว ให้ได้เป็นเจ้าสัวมีเงินทองมากล้น ให้คนย่องนับถือ”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 34)

“...ขอให้เงินเดือนขึ้นพูนผลพันตำแหน่ง เพินได้ทานบาทแบงก์ให้บุญคำช่วยชู
ขอให้ลูที่แม้งสมดังปรารถนา ยามเมื่อมรณาทายสู่เมืองสวรรค์ฟ้า ให้มีนารีช้อนสมนางหลายลำ
นางบำเรอแวดล้อมนางฟ้าหมู่สวรรค์”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 6-7)

“...ปรารถนาเลื่อนชั้นพลันได้ดังหมาย เงินเดือนหลายหรือหน่วยให้คอยไป
น้ำออกบ่ หลายปีไปอั้งจ้ออออันหากมั่งมูล รวยทั้งบุญเงินเดือนได้มันเกินใครละผมว่า ทานวิชาอยู่

ลู่มือบ่อคือท่านดอกฝ้ายท่าน เป็นอาจารย์นี้ดีลั่นสอนคนให้พ้นชั่ว คำนวณเด็กหนุ่มน้อยคอยช่วย หมูนักเรียน”

(สินน้ำ จันทรเพ็ญ, 2544, หน้า 250)

จากตัวอย่าง การจบวจนะมงคลในพื้นที่อีสานลักษณะนี้ เมื่อสิ้นกระแสความ ผู้แห่ล่อวยพรจะเทศน์/ร้องแห่ด้วยการทอดหางเสียงให้จบลง โดยไม่มีคำลงท้าย เพราะถือว่าการทอดเสียงลงเช่นนั้นเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ผู้ฟังว่า บทแห่ได้จบลงอย่างสมบูรณ์แล้ว การจบเรื่องหรือจบบทโดยไม่มีคำลงท้าย มิได้ถือว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้การจบบทแห่ล่อวยพรขาดความสมบูรณ์แต่อย่างใด

2. การแสดงหัวเรื่องและการเปลี่ยนหัวเรื่อง (topic and topic shift)

ชลธิชา บำรุงรักษ์ (2539, หน้า 54) กล่าวว่า ในการสื่อสารทั้งโดยการพูดและการเขียน นั้น เรื่องที่ผู้พูดและผู้เขียนต้องการกล่าวถึงเรียกว่า “หัวเรื่อง” ในหัวเรื่องอาจจะประกอบด้วย หัวเรื่องย่อย และหัวเรื่องย่อยอาจมีหัวเรื่องแยกย่อยได้อีก ขณะที่ วรวรรธน์ ศรียาภัย (2556, หน้า 210) กล่าวว่า ในการสื่อสารผู้พูดและผู้เขียนมักจะเริ่มต้นด้วยการแสดงหัวเรื่อง และเมื่อสื่อข้อความไปตามบริบทการสื่อสารแล้ว ก็จะเปลี่ยนหัวเรื่องเพื่อดำเนินการสื่อสารต่อไป สำหรับการวิเคราะห์ภาษาที่ใช้ในการแสดงหัวเรื่องและเปลี่ยนหัวเรื่อง ในวจนะมงคลพื้นที่อีสาน มี 2 แนวทาง คือ

2.1 การแสดงหัวเรื่อง

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน แม้จะเป็นงานประพันธ์ที่เรียบเรียงขึ้นเป็น ลายลักษณ์อักษร แต่ลักษณะของการนำไปใช้ คือ นำไปเทศน์แห่ หรือพูดอวยพรเป็นท่วงทำนอง ให้ผู้บริจาคนั้นได้รับฟัง เพราะฉะนั้นลักษณะการสื่อสารจึงเหมือนการพูด มีผู้พูด (ผู้เทศน์แห่ล่อวยพร) ผู้ฟัง (ผู้บริจาคนั้น) แต่เป็นการสื่อสารทางเดียวไม่มีการสนทนาโต้ตอบกัน ซึ่งในการแสดงหัวเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์หรือผู้นำวจนะมงคลไปใช้ จะใช้ภาษาที่บ่งบอกว่า สิ่งที่จะกล่าวต่อไปนั้น เป็นหัวเรื่อง ผลการศึกษา พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานมีการใช้ภาษาแสดงหัวเรื่อง ดังนี้

2.1.1 การแสดงหัวเรื่องโดยใช้คำที่อ้างถึงผู้บริจาคนั้น ซึ่งคำที่ใช้ อาจจะเป็น คำบุรุษสรรพนาม คำเรียกชื่อ หรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม เช่น คำเรียกญาติ คำบอกอาชีพ คำแสดงยศ/ตำแหน่ง คำแสดงสถานภาพทางสังคม ยกตัวอย่างเช่น

1) การแสดงหัวเรื่องโดยใช้คำบุรุษสรรพนาม พบว่า วจนะมงคลพื้นที่อีสาน มีการใช้คำบุรุษสรรพนามที่ 2 แสดงหัวเรื่อง รูปคำที่พบมากที่สุด คือ คำว่า “เจ้า” เป็นสรรพนาม แทนตัวผู้บริจาคนั้น ยกตัวอย่างเช่น

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 5)

3) การแสดงหัวเรื่องด้วยการใช้คำบอกอาชีพ ซึ่งเป็นคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนามแทนผู้บริจาดทาน ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“แม่ค้าผันมาแถมสมภารให้ในงานสมโภช เป็นประโยชน์แท้แท้ทานแล้วก็ปัสุญ”

(คำเ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 18-19)

ตัวอย่างที่ 2

“พื่นคุณครูก็มาโมทนาให้แถมสมภารบให้ขาดเป็น....บาทถ้วน ๆ ประมวลแบ่งก็ปอนมา...”

(คำเ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 9-10)

4) การแสดงหัวเรื่องด้วยการใช้คำแสดงยศตำแหน่ง ซึ่งคำแสดงยศตำแหน่งจัดเป็นคำเรียกขาน หรือคำที่ทำหน้าที่แทนคำสรรพนามแทนผู้บริจาดทาน จากการศึกษ พบว่าวณะมงคลในพื้นที่อีสานมีการใช้คำเรียกยศ/ตำแหน่ง ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“ผู้ใหญ่บ้านท่านมาเททานให้แถมสมภาร....บาทอาตมาจักแถมสมภารส่งท้ายหมายมุ่งปอนประสงค์...”

(คำเ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 11)

ตัวอย่างที่ 2

“ท่าน สวญ ก็เอาเงินมาเข้าทานนำ.....บาท ผมประกาศให้พรนั้ดงกันคือ เดียวนี้้นก้าฝ่าย สวญ. นั้นนออยากทำทานฮ่วมวัดวานอนี้....”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 10)

ตัวอย่างที่ 3

“ท่านส.ส เิ่นมาโมทนาให้เป็นเงิน...บาท ใจชาวสะอาดแจ้งแสดงไว้ให้หมู่เฮา เิ่นทำดีไว้ความดีติดต่อ ให้เิ่นเป็น ส.ส.อยู่เรื่อยสมัยหน้าอย่าลืม...”

(จันทา จันทะวงษา, 2549, หน้า 71)

จากตัวอย่างที่ 2 ท่าน สวญ. นายตำรวจผู้ดำรงตำแหน่งสารวัตรใหญ่ ส่วนตัวอย่างที่ 3 ท่าน ส.ส. หมายถึง ผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

5) การแสดงหัวเรื่องด้วยการใช้คำแสดงสถานภาพทางสังคม ซึ่งเป็นคำที่ทำหน้าที่แทนคำสรรพนามแทนตัวผู้บริจาดทาน คำแสดงสถานภาพในที่นี้ หมายถึง คำที่แสดงความเป็นเด็ก คนหนุ่ม คนสาว รวมถึงผู้ดำรงสถานภาพเป็นพระภิกษุหรือสามเณร ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“สามเณร...กะมีใจใสเหลือมแถมสมภาร...บาท ท่านมีใจฉลาดรู้ท่าน
เข้าศาสนา..”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 11)

ตัวอย่างที่ 2

“เด็กหญิงนักเรียนก็มีใจตั้งแถมสมภาร....หนึ่งส่วนสสิ่งน้อย ๆ
ติดห้อยกับมี...”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 11)

ตัวอย่างที่ 3

“น.ส....มาทานไว้ด้วยจิตใจสะอาด...บาท ยอยกน้อมถวายไว้ใส่สงฆ์.”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 77)

2.1.2 การแสดงหัวเรื่องด้วยการใช้วลีแสดงการอ้างถึงสาเหตุหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“ในวันนี้คุณ...มาทำบุญ มาทำความดี มาสร้างบารมีไว้ สร้างทางไป
เมืองฟ้า ด้วยปัญญาชาญฉลาด.....บาท ยกใส่เกล้าใจเจ้าขึ้นบาน...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 25-26)

ตัวอย่างที่ 2

“ในวันนี้บุญฉลองการใหญ่หนุ่ม....บ้าน....นี้กะหากอดบได้อยากทาน
สร้างฝ่ายสงฆ์ จึงได้ตรงมาให้ปอนปัจจัย.....บาท”

(ทองพูล ดิสุสเทโว, พระมหา และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 16-17)

2.1.3 การแสดงหัวเรื่องโดยใช้ส่วนค้นคำพูด เอ้อ อ้า เอ่อ โอ้ย แล้วตามด้วยคำเรียกขาน ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“โอ้ยคุณแม่บ้าน.....มาไมทนาให้ปัจจัย.....บาท อยากอุทิศหยาดน้ำถึง
แก่ผู้ตาย...”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 23)

ตัวอย่างที่ 2

“เออ มาอีกแล้วคุณพ่อ...บ้าน...ได้ปัจจัย.....บาท บัดนี้ฉันจักยกยอกให้ พระพรชัยข้าต่อ ขอให้ลูกได้ไหลเข้าสู่สู่น...”

(ทองพูล ตีสุสเทโว, พระมหา และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 25)

ตัวอย่างที่ 3

“โอยสังมาดีกระต๊อเต ชาวเฮาเฒ่าแก่ทั้งพ่อแม่พี่น้องของเท่าหนุ่มคนอง...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 9-10)

2.1.4 การแสดงหัวเรื่องโดยใช้นามวลี ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ สามารถในงาน คอยให้ศานติสุขแก่ชนทั้งค้าย...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 9-10)

ตัวอย่างที่ 2

“การทำบุญวันนี้มีหลายท่านมาทำทาน มีทั้งหลานมาทำบุญส่วนกุศล ให้ดลช่วยเหลือ.....มาทานด้วยปัจจัย....บาท ปรารภแล้วยื่นให้ผมจึงได้รับเอา...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 87)

ตัวอย่างที่ 3

“เด็กน้อยในสมัยนี้เป็นเด็กดีเด็กฉลาด เด็กสามารถรู้เรื่องดีชั่วบาปกรรม มีพ่อแม่สอนย้ำให้เว้นชั่วให้ทำดี...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 88)

2.1.5 การแสดงหัวเรื่องโดยใช้กริยาวลี ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“มาอีกแล้วศรัทธาไทยได้มาช้อย นำเงินใบละร้อยมาร่วมช้อยทาน เพื่อบุญบ้าน....พูนละสละเงินเป็นร้อย พลอยดีใจไปด้วยไมทนนำเพื่อน...”

(จันทา จันทะวงษา, 2549, หน้า 61)

ตัวอย่างที่ 2

“ขอเชิญเดอท่านทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชายไฟก็ปว่า ทั้งคุณปู่ และคุณย่า ผู้ป่าวผู้สาว ทั้งคุณอาคุณอวเชิญเข้ามาใส่บาตร..”

(พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 11-12)

2.2 การเปลี่ยนหัวเรื่อง

การเปลี่ยนหัวเรื่อง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวเรื่องย่อย หมายถึง การที่ผู้ส่งสารจะเปลี่ยนหัวเรื่องหนึ่งไปยังอีกหัวเรื่องหนึ่ง โดยจะมีสัญญาณทางภาษาเป็นตัวบ่งบอกให้ทราบว่าผู้ส่งสารกำลังจะเปลี่ยนหัวเรื่อง จากการศึกษาวจนะมงคลพินถิ่นอีสาน พบว่า มีกลวิธีที่ใช้ให้การเปลี่ยนหัวเรื่อง 4 ลักษณะ คือ ใช้คำเรียกขาน หรือบุรุษสรรพนาม กล่าวถึงผู้บริจาคตาน ใช้รูปภาพ หันมาทาง ต่อมา ต่อไปนี้ ใช้คำเชื่อมแสดงการตัดตอนหรือแยกส่วน ใช้อนุภาคยที่มีคำเชื่อมบอกเวลา รายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1 ใช้คำเรียกขานหรือบุรุษสรรพนามกล่าวถึงผู้บริจาคตาน เพื่อบอกให้ทราบว่ากำลังจะเปลี่ยนหัวเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“พ่อผู้ใหญ่บ้าน...บอกไว้สตาจได้ท้อใด กรรมกรเพิ่นก็ลงกรอกไว้ว่า ได้สี่สสิ่งเงิน หรือลิเอ็นกล่าวโขบาทไทก็คงรู้ สาธุเต๋อคุณพ่อเอ๋ย ผลทานนี้ให้มีดีตลอดชั่วทั้งครอบครัวของเจ้า เอือนซานให้หลังใหญ่ สมบัติไหลหลังเข้าเรือนเจ้าให้ตั้งเต็ม...”

(พระมหาทองพุล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 24-25)

ตัวอย่างที่ 2

“...ให้หนูได้สมหวังให้เงินเดือนเจ้าขึ้นถึงร้อยหมื่นพัน หรือบ่ท้อแต่นั้น ประสงค์สิ่งแนวใด กลับจากไทยเมืองกรุงดุงคืนมาบ้าน แม่ตาหวานเดินผ่านผู้ชายมองลัมเป็นถ้าวให้ผู้บ่าวได้ควดหมองหลงฮ้องว่าแต่สวय...”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 72)

ตัวอย่างที่ 3

“ทานังสัดคะโสปานังนั้น ทานว่าคือบันได ผู้ลิไปเมืองสวรรค์ต้องไต่บันไดแก้ว แม่.....มีแล้วบันไดทองอันงามคล่อง ตั้งไว้ปองบ่อนลิขึ้นสวรรค์ฟ้าสง่างาม แม่....เอ๋ย การให้ข้าวและน้ำ เป็นส่วนหนึ่งของบันได ทั้งปัจจยที่มาทานใส่กันวันนี้...”

(ประเสริฐ ฟูผลา, 2537, หน้า 9)

ตัวอย่างที่ 4

“คำอวยพรคุณลุง...ลาวหากเป็นพ่อหม่ายเมียลาวตายหนีจาก ยากนำลูกน้อย ๆ ใจนั้นอยากร่วมทาน จึงได้ออกจากบ้านมาทานร่วมศาสนา ลาวได้เอาเงินมาร่วมทานคราวนี้..บาทดีทานร่วมศาสนาเข้าท่า สาธุเต๋อลุงเจ้ามาทานแล้วเรียบร้อย ตัวข่อยลิกกล่าวพร...”

(สมโกชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 27)

2.2.2 ใช้รูปภาษา “หันมาทาง ต่อมา ต่อไปนี้” เป็นตัวบ่งบอกให้ทราบว่าผู้ส่งสาร กำลังจะเปลี่ยนหัวเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...คันเพิ่นเรียนจบแล้วตรีโทเอกทั้งสามอัน หันมาทาง บาลีให้ท่องดีจำได้ ไวยากรณ์มีไว้ธรรมบทแปดภาค อย่าให้ยากให้ข้องแปลได้ว่องไว...”

(พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 15)

ตัวอย่างที่ 2

“...บุญเก่าที่เคยได้บวชบำเพ็ญเพียร เรียนพระธรรมวินัยสวดมนต์จนคล่อง ครองผืนผ้ากาสาวิเหลืองอร่าม อยู่วัดวาอารามอดอาหารบាយคล้อย วิกาลแล้วท่านบ่อฉัน บำเพ็ญตน เช่นนั้นกุศลเกิดบ่อทันหลาย ต่อมา คลายความเพียรเปลี่ยนจิวรมานอนบ้าน ได้เป็นจารย์โยมหด ให้สึกออกไปเป็นนักปราชญ์ จารย์ฉลาดรอบรู้หลายเรื่องกว่าทิตยฺเชียง...”

(ประเสริฐ ปุณฺณลา, 2537, หน้า 15-16)

ตัวอย่างที่ 3

“...ฉันจักได้กล่าวอ้างพรท่ายสงน่า แถมยถาอีกซ้ำเสนอใส่ให้สนใจ ขอให้ศรัทธาไทยจงใส่ใจเอาไว้ ฉันจักแถมพรให้ประสพชัยโชคใหญ่ ขอให้ลูกหลานได้คือข้าว่ามา ต่อไปนี้ ลีได้กล่าวคาถา ด้วยคาถาบาลีให้ท่านฟังคราวนี้ มีบทข้อขอพึงลี้ได้ว่า “ยถา วาริวหาปุรา ปริปุเรนติ สาคร” ให้หลั่งมาเต็มอัน...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 9)

2.2.3 ใช้คำเชื่อมแสดงการตัดตอนหรือแยกส่วนโดยใช้รูปภาษา “นอกจากนี้ นอกจากนั้น นอกจาก สำหรับ ส่วน” เพื่อบ่งบอกว่ากำลังเปลี่ยนหัวเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ให้เพิ่นสอบไล่ได้ประโยคใหม่อันสูงศักดิ์ สอบ ป.3 เขาก็นับว่าเป็น มหาแล้ว สอบ ป.4 อย่างฉลาดแคล้วแนวได้หมดทุกท่า สอบ ป.5-6-7 ให้สำเร็จสอบ 9 เขาหัน บ่อนสูง นอกจากนั้น คันแม่นเพิ่นลิมุ่งตั้งต่อกรรมฐาน ไบวิปัสสนาญาณบ่อนใจใสแจ่ม...”

(พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 14)

จากตัวอย่างอักษรย่อ ป. จากบริบทนี้ หมายถึง เปรียญ หรือ บาเรียน เป็นคำใช้เรียกภิกษุสามเณรผู้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และสอบไล่ได้ตาม หลักสูตรตั้งแต่ 3 ประโยคขึ้นไปจนถึง 9 ประโยค เรียกว่า พระเปรียญ หรือพระเปรียญธรรม สามเณรเปรียญ หรือสามเณรเปรียญธรรม มีอักษรย่อว่า ป. หรือ ป.ธ. การเป็นเปรียญนั้น พระเจ้าแผ่นดินมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดแต่งตั้ง จึงเรียกพระเปรียญอีกอย่างหนึ่งว่า พระมหา

โบราณเรียกว่า พระมหาเปรียญ คำว่า มหา ใช้เรียกเฉพาะภิกษุเท่านั้น มิได้ใช้เรียกสามเณรเปรียญด้วย ปัจจุบันเรียกพระภิกษุสามเณรที่สอบได้พระปริยัติธรรมตั้งแต่เปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไปว่า “พระมหาเปรียญ” หรือ “สามเณรเปรียญ” ภิกษุสามเณรเปรียญมีสิทธิใส่ชุดการศึกษาต่อท้ายชื่อได้ เช่น พระมหาวุฒิ ป.6 หรือ ป.ธ.6 (อ่านเต็มว่า เปรียญ 6 ประโยค หรือเปรียญธรรม 6 ประโยค)

ตัวอย่างที่ 2

“...คันท่านเอาข้าวปีละสองสามพันให้เจ้าได้คู่สู่ท่ง ทั้งนาป่านาตงทั้งนาซื้ออ้อมห้วยให้รวยล้าอย่าต่ำพัน นอกจากของหมูนั่นก็ให้เพิ่นจงเจริญ ตลอดจนนายหรือนางห่างมีสุขชิลัน ขอกุศลอันนี้นำคุณหุ้มห่อ ขอให้คุณเพิ่นพอบเป็นสมบัติมากล้นให้ไหลเข้าอยู่สู่ยาม ละนา”

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 11-13)

ตัวอย่างที่ 3

“...สาธุเด้อ ผลทานของแม่....จงแผ่กว้างไปถึงทั่วตัวตน ถึงเจ้ากรรมนายเวรญาติสหยาผู้ตายแล้ว ถ้าตกทุกข์ขอให้พ้นจากทุกข์สาเด้อ ถ้ามีสุขขอให้สุขยิ่งขึ้นไปเนายังอยู่วิมาน สำหรับตัวของท่านคุณแม่ผู้ทำทาน ให้สำราญกายใจโรครักยออย่ามาใกล้...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 23)

ตัวอย่างที่ 4

“...ทั้งทอลมและใบพัดเกลบอำให้หน้าป่อง ให้เงินทองไหลเข้าโรงสีเฮาให้มันคล่อง เงินให้กองโจ้โก้นุกโย่แต่งงาน ส่วนว่าทางฝ่ายบ้านของเถ้าแก่ให้มีสุข หายจากโรคทุกข์อย่าเบียดเบียนเฮือนเจ้า...”

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 31-33)

ตัวอย่างที่ 5

“...อาชีพทางการค้าบรรทุกโดยสาร ให้วิวัฒนาการลากรวยเหลือล้นอย่าได้ชนคนหรือมีภัยจักอย่าง ขั้บรรทุกไปตามทางอย่าคว่ำกลางถนน อย่าได้ตำรถยนต์ อย่าได้ชนรถเมล์ อย่าได้เซไสเป็นซ์ เวรฮ้ายอย่ามี นอกจากนี้เจ้าสิปรารณาหยั่ง ความมุ่งหวังในใจสิ่งใดให้สมมุ่ง...”

(พระมหาสมหมาย อุดมคฺคฺโต, ม.ป.ป., หน้า 54-55)

2.2.4 ใช้อนุพากย์ที่มีคำเชื่อมบอกเวลา เช่น “บัดยาม บัดฮ่า บาดยาม บาด คันคราวเมื่อ หลังจาก เมื่อ” เพื่อบ่งบอกว่ากำลังเปลี่ยนหัวเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...คนให้เหลียวดูหน้าคุณมหาทุกบาดอย่าง เดินตามทางให้เขากราบไว้ ๗ ของอู่คู่ผู้คน ขอให้บุญมากล้นจนกระทั่งอายุชัย **คราวเมื่อ**บรรลัษณ์ให้ไปเมืองพรหมเมฆ โขยมเมืองฟ้า เป็นเทวดาอยู่เชิงชั้นดุสิตาฟ้าหย่อน ๗ นิระพานอยู่หย่อน ๗ พรช้อยให้ส่งถึงสุขเวรัง ๗ มหาช้อยนี้หน้า”

(พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 13)

ตัวอย่างที่ 2

“...ขอให้จ้วแม้วแนวดีจักร้อยคู่ เจ้าเลี้ยงหมูคั้นมันเป็นหมูแม้วแนวดี อย่างกินไก่**บาดยาม**เลี้ยงใหญ่แล้วให้ขายได้แต่กำไร**คั้น**เจ้าไปทางใต้ให้มีผู้ส่งเชื้อ **คั้น**เจ้าไปทางเหนือให้มีผู้ส่งข้าว อาณิสสของเจ้าได้ทำบุญตักบาตร ขออำนาจบุญกุศลส่วนนี้นำป้อนคู่ผู้วันละนา”

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 11-13)

จากตัวอย่าง “บาดยาม” เป็นภาษาถิ่นอีสาน มีความหมายว่า เมื่อ หลังจาก “คั้น” เป็นภาษาถิ่นอีสาน มีความหมายเช่นเดียวกันกับคำว่า “เมื่อ ครา”

ตัวอย่างที่ 3

“...เวลาตายวิญญาณอุ้มเอาผลกรรมที่เราแต่ง **บัดฮ่า**เป็นอิมะหล่อง ห่องแห่งกรรมนั้นลิแตงผล **ยาม**ตักทุกซุ้พาเฮาพัน **ยาม**ยากจนพาพันผ่าน **ยาม**วิฤตการเกิด วิโยกโคกเคี้ยว สิพาเจ้าขึ้นบาน...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 20)

จากตัวอย่าง “บัดฮ่า” เป็นภาษาถิ่นอีสาน มีความหมายว่า เมื่อ คราว “ยาม” เป็นภาษาถิ่นอีสาน มีความหมายเช่นเดียวกันกับคำว่า “เมื่อ ครา ขณะ”

ตัวอย่างที่ 4

“...เจ้าลีไปเหนือใต้ทางไกลประเทศต่าง ๆ บุญจงนำตามหลังคอยระวัง แวดล้อมตามกันตั้งเงา เจ้าอย่าอู้อึ้งเศร้าทุกซอกในใจ ทุกซอกัยทั้งหลายอย่าได้มีมาต้อง **เดี๋ยวนี้นอ**เจ้าบ่อมีสองซอมนอนน้าเป็นคู่ ให้ได้ผัวผู้สู้ให้ได้ซู้ผู้เก็บสมเจ้าปรารณา อย่าได้ผัวพ่อค้า หรือหากว่าผัวนาย ขอให้ใจหมายคู่สู่อันดังฝันไว้ อย่าได้ผัวคนไบนักเลงโตโง่งง อย่าได้ผัวซี้เหล้า ผัวบ้าโบกักัญชา ให้ได้ผัวมีหน้ามียศฐานันดร **ยาม**เย็นดินนังนอนขอให้มีความสุขทุกซอกัยอย่ามาต้อง ขอให้มีคนย่องมีคน ฮักห่อ **คั้น**ไฟพ้อพบหน้าให้จาเว้าว่าดี **คั้น**ตายจากชาตินี้ให้ไปเกิดเมืองสวรรค์ ให้ได้เนาวินามสูงร่วม เทวาได้ เกิดชาติใดให้มีใจใสเลื่อมในธรรมพุทธบาท ชาติข้างหน้าให้เห็นแจ้ง แก่นพระธรรม นา”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 16)

จากตัวอย่าง “ยาม” เป็นภาษาถิ่นอีสาน มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า เมื่อ ครา ขณะ สำหรับรูปภาษา “คั่น” เป็นภาษาถิ่นอีสาน มีความหมายว่า เมื่อ ครา ครั้ง

ตัวอย่างที่ 5

“...ขอให้ได้ถึงชั้นพลเอกจอมพล พอให้ประชาชนพึงใบบัญเจ้า ให้ได้เอาตนเข้ามาบริหารประเทศชาติ สามารถกำบังเหียนชาติไว้ จูงไทยขึ้นสู่เจริญ ให้ประชไทยเอ็นเจ้าพ่อไทยแลนด์ อยู่ในแดนเอเชียให้เชื่อนับถือเจ้า **บัดตาย**ไปให้ได้เอาตนเข้าเมืองสวรรค์ เทวโลก บริโภคสมบัติพักผ่อนอยู่อย่างฟ้า วิมานกว้างสว่างสบาย **ยามเมื่อ**ลงเกิดได้ในมนุษย์เมืองคนอย่าได้จนสินทรัพย์ อย่าได้อัปปัญญา ให้สุขสบายดีมั่งมีเงินล้าน”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 57-58)

3. การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ (given information and new information)

การสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน มีเนื้อหาอยู่ 2 ชนิด คือ เนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ โครงสร้างข้อความที่เป็นเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่นี้ เป็นมิติที่เกี่ยวกับมุมมองของผู้ส่งสารที่มีต่อผู้รับสาร “เนื้อหาเก่า” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เนื้อหาแจ้งแล้ว” เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารคาดว่าผู้รับสารหรือผู้ร่วมสื่อสารรู้อยู่แล้ว เป็นสิ่งที่ได้นำเสนอมาแล้วหรือได้พูดกันมาก่อนหน้านี้แล้ว จึงเป็นข้อมูลที่เชื่อว่า มีอยู่ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ส่วน “เนื้อหาใหม่” เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารคาดว่าผู้รับสารยังไม่รู้หรือยังไม่มีข้อมูลนี้มาก่อน และผู้ส่งสารได้นำเสนอข้อมูลนี้เป็นครั้งแรกเพื่อให้ผู้ฟังได้รับรู้ข้อมูล

โครงสร้างการแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีรายละเอียด ดังนี้

3.1 เนื้อหาเก่า

เนื้อหาเก่าในวจนะมงคลพื้นที่อีสาน เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสาร (ผู้ประพันธ์วจนะมงคล และผู้นำวจนะมงคลไปใช้เทศน์แหล่) คาดว่าผู้รับสารหรือผู้ร่วมสื่อสาร (ผู้บริจาคทาน/ผู้ฟัง) รู้อยู่แล้ว เป็นสิ่งที่ได้นำเสนอมาแล้วหรือได้พูดกันมาก่อนหน้านี้แล้ว จึงเป็นข้อมูลที่เชื่อว่า มีอยู่ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร การเสนอเนื้อหาเก่าในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน 3 ลักษณะ คือ

3.1.1 การใช้คำบุรุษสรรพนามเพื่อแสดงเนื้อหาเก่า ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“บัดนี้ผัดแม่แม่...เฒ่ามาโมทนาให้ทำบุญเสริมส่ง **ลาว**อยากหมั่นอยากคงพอให้หายโศกฮ้อนนอนเล่นแก่งขา **ลาว**มาโมทนาให้ทำบุญ...บาท ขออำนาจส่วนนี้ฉันแม่ใหญ่เฮา สาธุเดื่อ ให้อยู่หน้าลูกเต้าเท่าชั่ววอสาน กายสังขารให้ยืนยาวดังสาวลิบแก้ว ผิดพรรณอย่ามีเศร้า ฟันคลอนอย่าได้หล่อน หัวเข่าคลอนปวดเส้นเอ็นอ้างอย่าลืมิ ขอให้เกษิเกล้า

คือเตาเผาปอด ตลอดกายาเจ้าหน้งยานบ้างหย่อน อย่าได้เยาะหย่องย้อนซอนเท้าเข้าคลอน
 สุกนอนในห้องกวยหลานโยนอู่ ให้บุญคุณส่งผู้ชูค้ำค้ำแลง ยามเจ้าแยงเมื่อบ้านมือให้ถูกไหคำ
 ตินให้ตำไหเงินบาดฮ่าเดินเมื่อบ้าน ให้เจ้าหมานแนวมนอนนอนสองสามสี่ ให้เจ้าปอกฮั่วไว้เกือกแก้ม
 อย่าลืไล อันว่าไหมหรือม่อนสวนมอนกว้างใหญ่ เลี้ยงล่าไ้ให้ได้ม่อนมอนเจ้าให้แก่สวน
 ม่อนของเจ้ามีแต่โตอ้วน ๆ โตพี ๆ บ้องห่าง ๆ ให้ได้จกออกอ้างทางเพื่อนได้หล้าแยง แนวนางแดง
 นางแหล่ นางลายเหลืองอยู่อยู่ สุกสาวแล้วค่อยเอาไหมน้อยใส่กระบุง เอาให้ถุงไหมน้อยฮาวโพน
 เตื่อแม่ ออกฝักหลอกร้อยกว่าดังประสงค์ตั้งนังสาว ขอให้ลาวยีนหมั่นพันป้ออย่าได้เก่า ให้ได้ตุ้ม
 ลูกเตายามเฒ่าได้เฟิงเขา ขอให้บรรเทาเสี่ยงโพยภัยทั้งพยาธิ ให้หายขาดโรคใหญ่่น้อยในเนื้อ
 ให้ช่วงเขา ยุถ่างเอาหลานน้อยงอยชานเปิงสิ้นหมี่ ให้แม่ใหญ่สุชีทำบุญไว้เมื่อเฒ่าให้บุญเจ้า
 จงเหลือมนำ ละน้า”

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 11-13)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้ผู้เฒ่าผู้หญิง ของ สรวง บุญเจิม
 หน่วยภาษา “เผิ่น ลาว เจ้า” เป็นคำบุรุษสรรพนามในภาษาถิ่นอีสาน เป็นลักษณะทางภาษา
 ที่แสดงเนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 2

“คำอวยพรคุณ.....พัฒนากรตำบล.....นี้มีใจบริจาค ท่านหากคิด
 เรียบร้อยมาทานร่วมส่วนกัน เป็น.....บาทนี้นั้นคักแหม่นในใจ ท่านได้ทานลงไปขอให้มืผลค้ำ เพิ่น
 ได้ทำงานสร้างปัจจุบันหน้าที่ พัฒนากว่านี้ดูแลด้านฝ่ายตำบล ทุกหมู่บ้านเริ่มต้นเริ่มเข้า
 สอดส่องดูแล บ้านใดเหมมีงานพัฒนาหลายด้าน เพิ่นมีงานการสร้างพัฒนาเข้าทำ ทุกบ้านนาพี่น้อง
 ในห้องแห่งงาน ว่าแต่ท่านออกปากด้านสร้างแต่งแนวได้ ชาวบ้านทำไปหมดทุกประการอนี้
 ให้ท่านพัฒนากรมีชื่อเสียงด้วย ประชาชนฮักท้อ เงินเดือนนอกก็ให้ขึ้นสูงเรื่อยคู่สุปี ได้สองขึ้นอีกนี้
 คือ พระพรชัย ขอให้มีความสุขทุกซออย่ามีมาต้อง แม่นว่านอนในห้องเฮือนชานบ้านอยู่ ขอให้มืคู่ช่อน
 นอนร่วมฮ่วมพระมัย แหน่นนำ”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 27-28)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรพัฒนากร ของ สมโภชน์ บรรเทา
 หน่วยภาษา “ท่าน เพิ่น” เป็นคำบุรุษสรรพนามเป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 3

“บัดนี้ คุณ.....ลาวก็อดบ่ได้เห็นหมู่มาทาน ทะยานเอาตนมาแม่นบ่บาน
 คราวนี้ มีศรัทธามาให้เป็นปัจจัยสองบาท ปาติธิดักแท้คุณนี้จั่งแม่นดี ขอคุณส่วนนี้ให้ถึงที่สุขา
 แม่นไปมาทางใดก็ขึ้นใจอย่ามีไ้ อย่ามีความเจ็บไข้หวัดไอพยาธิใหญ่ ความเจ็บก็อย่าได้ความไข้

ก็อย่ามี คุณเป็นโสดอย่างนี้อยากได้คู่เทียมสอง ขอให้สมบองได้แต่งเมียมาซ้อน ได้เฮียงหมอนสาวไก่เกินคนล้นหมู่ ให้ได้เมียผู้สู้ให้ได้ซู้จั่งเต็ม หัวแยมแล้วจั่งจา ปานกับสาวอยู่ฟ้าवादท่ากรรยาไฟได้มองสายตาเมื่อยมีนพอม้อย ขอให้คือพรช้อยแถมมาเว้าว่า ความตั้งใจปรารถนาของเจ้ามีอยู่แล้วแนวไฉน ให้ได้ตั้งหมาย นา”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 49-50)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรคนหนุ่ม ของ อ.กวีวงศ์ (นามแฝง) หน่วยภาษา “ลาว คุณ เจ้า”เป็นคำบุรุษสรรพนาม เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

3.1.2 การใช้นามวลีตามด้วยคำบ่งชี้ เพื่อแสดงเนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 1

“ขอบพระคุณเดอท่านเพิ่นอาจารย์.....วัดบ้าน....มีใจใส่ต่อตั้งหวังสร้างส่วนบุญ เพิ่นจึงลงทุนไ้เป็นปัจจัย....บาท ขออำนาจส่วนนี้นำคำเหลื่อมม่ง แม่นเพิ่นใจมาดม่ง ตั้งต่อแนวใดก็ตามท่อน ขอให้สมใจมักคู่อันหันได้ ทางวินัยทรงผ้ากาสาอย่าได้เปื้อน ไคลและเหงื่ออย่าได้ต้องจัวร์ผ้าห่มเหลือง...”

(พระมหาทองพูล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 13)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรพระภิกษุ ของพระมหาทองพูล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป หน่วยภาษา “อำนาจส่วนนี้” เป็น (นามวลี) + ลักษณะนาม + คำบ่งชี้ เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 2

“เจ้าเป็นครูเขาวนคล่อง เป็นคลังสมองของชาติ เจ้าสามารถปลูกสร้างความรู้แก่ประชาชาติไทยเฮาก้าวหน้าบ่ตกต่ำถอยหลัง เพราะคุณครูปลูกฝังฝ่ายวิชาความรู้ คุณครูทั้งอุ้มเยาวยชนให้สูงเด่น คุณครูเป็นผู้สร้างความรู้ให้แก่ชน นับเป็นบุญมากล้นมีตำแหน่งเป็นครู ได้อุ้มชูเยาวยชนผู้โง่เขลาให้เขาวนคล่อง สาธุเด้อ คลังสมองคนนี้มาทำทาน.....บาท ขออำนาจบุญกุศลส่วนนี้จงนำชี้อ่องทาง บุญจงมาฝ่าม้างทางทุกข์บุญเข็ญ ผุ่งภัยเวรหรือเคราะห์อย่าเลาะมาหาเจ้าความโง่ให้ไปปราศ ความฉลาดให้หลังเข้า...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 21-22)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้ครู 2 ของพระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต หน่วยภาษา “คลังสมองคนนี้” “บุญกุศลส่วนนี้” เป็น นามวลี + ลักษณะนาม + คำบ่งชี้ เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 3

“...คุณอาจารย์นั้นบ่นน้อยให้ยอไว้ระหว่างเคียว เพื่อนั้นทำเพียรสู้เป็นครู ได้สอนสั่ง นังนำเด็กหนุ่มน้อยหากอ้อยล้อยผอมมอง ครูนี้เปรียบดั่งก้องคอยส่องทางไกล อุปไม คือ แหวนแวงแยงได้แปลงร่าง คือกับทางถนนกว้างได้ปูยางให้เฮอย่าง รถก็อาศัยทางการไปมา กระบ๋อง ให้ตรงบ้างหากแม่นยำ สมควรเฮากล่าวอ้างว่าคุณท่านนี้มีหลาย บรรยายบ่มีจบ คบคุณให้หนุนช่วย ผู้เพียรวยเป็นนายห้างสดางค์มีชื่อเป็นชื่อ คฤหะบดีมีอาจารย์นี้ช่วยสร้าง ปัญญาบั้งจั่งค่อยรวย คุณอาจารย์นี้ละท่านคอยช่วยให้คนสวย รวยไปทางวิชาค่าแพงให้แข่งกล้า...”

(สิน้ำ จันทรเพ็ญ, 2544, หน้า 249)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรครู ของสิน้ำ จันทรเพ็ญ หน่วยภาษา “คุณท่านนี้ คุณอาจารย์นี้” เป็นนามวลี + คำบ่งชี้ เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 4

“บัดนี้ผัดแมนเถ่าแกโรงสี เฝื่อนนี้มีใจน้อมมาทานได้...บาท เฝื่อนสามารถ ช่วยเกื้อทำสร้างส่วนบุญ ขอให้คุณอันนี้นำจูงนำวจ่อง เฝื่อนได้ทานเงินทองสร้างวัดวาอาวาสกว้าง ดวงท่านให้แจ่มใส ลีได้อวยพรแก้วแนวดีเสริมส่ง...”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 31-32)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรเฒ่าแกโรงสี ของ สวิง บุญเจิม หน่วยภาษา “คุณอันนี้” เป็น (นามวลี) + ลักษณะนาม + คำบ่งชี้ เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 5

“...ยามเจ้าไปปากดำนให้คนย่านทั่วเมือง แม่นลิเดียปากเว้าเจ้าใหญ่นายขุน เป็นหยั่งบุญพราตัมคักดินาพร้อม ให้คนหอมคนเว้าคือเฮาหอมดอก ยามเมื่อออกปากดำน ให้เขาย่านหย่อนลม สมกับคำของข้าอวยพรคู่สู่อย่าง ทั้งสตาบคับานี้ให้น้ำชี้ว่าปองทาง อย่างมีวางไล่ถีมยามจรได้ตายจาก ขอให้พวกจากพื้นอบายหม้อให้แล่นกายศรัทธา เอย”

(ทองพุล ตีสุสเทโว, พระมหา และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 35-36)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรพระภิกษุ ของ พระมหาทองพุล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป หน่วยภาษา “สตาบคับา” เป็น (นามวลี) + ลักษณะนาม + คำบ่งชี้ เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 6

“...ขอให้ได้ร่วมห้องครองทำตั้งแต่เดือน อย่าให้มันคลาดเคลื่อนผัดว่า เดือนใด ให้มันตามใจมักคู่สู่คนสองก้า ขอให้บุญชูค้ำนำสนองปองเข้าใส่ ขอให้ได้ตั้งเว้าเตอเจ้า

ปรารภนา คันแมนอินทร์อยู่ฟ้าให้สอคล้องมองหลังแน่เดื่อ ขอให้หญิงชายสาวกับบ่าวงามคนนี้ ขอให้มิไจมนักันให้ถูกช่อง ขอให้ได้ห้อมท้องนอนมั่งห้อมเตียงสาละเดื่อ”

(ทองพุล ตีสสุเทโว, พระมหา และวิสัยศักดิ์ นาสมรุ, 2545, หน้า 37-38)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้หนุ่มสาวปรารภาร่วมกัน ของ พระมหาทองพุล ตีสสุเทโว และวิสัยศักดิ์ นามสมรูป หน่วยภาษา “บ่าวงามคนนี้” เป็น (นามวลี) + ลักษณะนาม + คำบ่งชี้ เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

3.1.3 การใช้สุญนามวลี หรือสุญญรูป

ในที่นี้จะใช้เครื่องหมาย (Ø) แทนสุญญรูป โดยรูปภาษาเต็มซึ่งมักเป็นนามวลี จะปรากฏมาครั้งหนึ่งแล้วในบริบทการสื่อสาร ในครั้งต่อมาจึงไม่จำเป็นต้องใช้นามวลีนั้นอีก อาจใช้สุญญรูป หรือที่เรียกว่า “ละ” นามวลีนั้นแทน (วรวรรณ ศรีภักย์, 2556, หน้า 213)

ตัวอย่างที่ 1

“คำอวยพรหนุ่ม.....บ้าน.....สาวก็อยู่บ่ได้ใจลาวคิดอยากทานนำ Ø จึงได้กำเงินมา....บาท เดื่อคราวนี้ ลาวมีใจใสเหลี่ยมเทียมจันทร์ใสส่อง Ø มองเห็นบุญสิได้มาทาน ให้ศาสนา ขอให้บุญแก่เกล้าลือชาในผลทาน การที่ทำลงไปขอให้มืผลค้ำ ผลที่ทำทานแล้ว ให้นำมาอยู่ส่ง ตกลงทานเรียบร้อยผลนั้นให้ส่งมา ถ้าเจ้าอยู่ชาตินี้ก็มีแต่ความสุข อันตรายหรือทุกข์ อย่าละมีมาใกล้ ความเป็นหวัดหรือไข้หายไ้ทุกท่า Ø อย่ามีทางโคกเค้งเมา่งวงป่วงละเมอ Ø ยามนอนหลับกะอย่าเพ้อปากจ่มมุ่มา ให้มีเงินมีค่าหลังไหลมาเด้า Ø อยากได้เมียมาเข้านอนนำ เอาชาก่าย ให้สมหมายมาดมุงคือพรช่อยว่ามาเดื่อ”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 11)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้ชายหนุ่ม ของ สมโภชน์ บรรเทา หน่วยภาษา Ø เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 2

“พอได้ฟังเสียงเว้าเข้าหูดังว่อนๆ แม่ใหญ่.ออนซอนแท้ๆ Ø ได้ยินแล้ว ก็อยากทาน Ø จึงได้ออกจากบ้านมางานวัดพอดี เพื่่นมีการทำบุญจึงอยากทานวันนี้ Ø มีเงินมาทาน ร่มรวมบุญ.....บาท ประสาทพรส่งให้สมใจเจ้าปรารภนา สาธุเดื่อ เทพท่อนไท่ที่เนาอยู่เทิงสวรรค์ จงเล็งญาณลงมาโลกคนหนพี แม่ใหญ่...มีการสร้างทำบุญหนุนส่ง Ø ประสงค์สร้างบ่อน้ำศรัทธา กว้างแม่กระลินธุ์ กับทั้งองค์อินทร์เจ้าเป็นพยานให้ด้วยเถิด แม่ใหญ่...เกิดศรัทธาแก่กล้าวันนี ก่อนเขา ขอให้ปวงเทพเจ้าที่เนาอยู่วิมานแมนแดนสวรรค์ให้สาธุเทพไท่จงแซวซ้อง คนอยู่ในหนห้อง สาธุการทุกท่าน ด้วยผลบุญทำทาน Ø มีความสุขอยู่ล้วนสมควรได้ว่าหมื่นปี เดื่อ”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 1)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับบอวยพรแม่ใหญ่ ของ สมโภชน์ บรรเทา
หน่วยภาษา ๐ และ แม่ใหญ่.....เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 3

“บัดนี้มาอีกแล้วคือ นางสาว....บ้าน.....ได้ปัจจัยมา.....บาท สาธุเดอ
ไผได้ทำทานไว้สมัยงานการใหญ่ คราวนี้ขอให้ลูกาได้ใจเจ้าตั้งหมาย คือตั้งนางสาวนี้โยมเอย
เห็นบ่ยกมือขึ้นจ้อก้อยอนี้วจึงค่อยวาง โยอันสตาบังคับบุญสิแล่นต้องเดียนนี้ให้ถี่ใจ สาธุเดอ
ขอให้นางสาว.... นี้จะได้ชูใหม่ชายฉกรรจ์ ๐ ไปทางใดให้ของเจ้าเทียมดั่งเงาในแว่น ๐ ทานแล้ว
มันนำเป็นสายหมูชายฉกรรจ์ก็ ๐ โงคินมาทางหน้าทางหลังมาให้มีตั้งแต่บ่าว ผูกหมูชาวพี่น้อง
ได้มองสิ่งเบ่งแต่นาง โยคันเป็นลูกสาวกให้ได้ผัวขุนนาง คันเป็นลูกสาวกลางให้ได้ผัวพ่อค้า
คันแม่ลูกสาวเหล่าให้ได้ผัวพ่อนา ให้ได้พากันเลี้ยงมารดาพ่อแม่ บาดเพิ่นเฒ่าแก่แล้วยังได้เพิงบุญ
ดอกหน้า นางสาว....บ้าน..... เอย”

(พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 18)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับบอวยพรสาว ๆ ของ พระมหาทองพุล
ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป หน่วยภาษา ๐ และ นางสาว....เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดง
เนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 4

“เพิ่นนายร้อยก็มาไมทนาให้เป็นปัจจัย....บาท ๐ บได้ประมาทหลังศรัทธา
กว้างแผ่ผาย ๐ ให้ได้เป็นนายขึ้นเหรียญดาวห้อยบ่า ประชาชนอ่อนน้อมทั้งค่ายทั่วกัน ๐
เป็นนายพันพลขึ้นปกครองในประเทศ ทุกเขต และขอบฟ้าประชาเชื่อให้อยู่เย็น อันหนึ่งอย่าได้มีเวร
ต้องสนองนำตามไล่ ๐ ให้ได้ขึ้นชั้นฟ้านิพพานกว้างผายสูง”

(คำเฝ้า วรณโคตร, 2529, หน้า 7-8)

จากตัวอย่างที่ 4 วจนะมงคลสำหรับบอวยพรให้นายร้อย ของ คำเฝ้า
วรณโคตร หน่วยภาษา ๐ เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

ตัวอย่างที่ 5

“หลวงปู่....วัด.....ท่านได้บริจาคปัจจัย....บาท แม่เป็นพระท่านก็ไม่
ประมาท ในเพศในวัย ๐ บวชรักษาคิดใจตัดกรรมกิเลส ๐ ดำรงตนในเพศเป็นพระเป็นสงฆ์
ดีแล้วละหลวงปู่เอ๋ยบวชรักษาศีลธรรม บุญก็ได้ประจำถือศีลตลอด 227 โตปลอด ๆ บ่ต้องบ่ชุน
นี่ก็เกิดเป็นบุญประจำหลวงปู่ แต่ปานนั้นยังทำบุญนำหมู่ชาวบ้านญาติโยม...”

(ประเสริฐ ปุฬาลา, 2537, หน้า 5)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรหลวงปู่ ของ ประเสริฐ ปุผาลา หน่วยงาน ๐ หลวงปู่ พระ สงฆ์ เป็นลักษณะทางภาษาที่แสดงเนื้อหาเก่า

3.2 เนื้อหาใหม่

เนื้อหาใหม่เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารเชื่อว่า ผู้รับสารหรือผู้ร่วมสื่อสารยังไม่รู้หรือยังไม่ทราบ ข้อมูลมาก่อน ลักษณะของเนื้อหาใหม่จะตรงข้ามกับเนื้อหาเก่า เนื้อหาใหม่มักจะมีรูปภาพ ที่สมบูรณ์ ครบถ้วน และชัดเจน มีการขยายรายละเอียดเพื่อให้ข้อมูลกระจ่างต่อผู้รับสาร หรือผู้ร่วมสื่อสารมากที่สุด วรวรรณ์ ศรียาภัย (2556, หน้า 215) กล่าวว่า การเสนอเนื้อหาใหม่นั้น สามารถแสดงออกได้ด้วยภาษาซึ่งมีลักษณะที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นการเรียงลำดับเนื้อหาใหม่ ไว้ในส่วนหลังของข้อความ เพราะส่วนหน้าของข้อความจะเป็นเนื้อหาเก่า รูปภาพที่แสดงว่า ข้อความที่ตามหลังมานั้นเป็นเนื้อหาใหม่ คือ “ เป็น เป็นต้นว่า คือ กล่าวคือ ได้แก่ เช่น เช่นว่า เพราะ เพราะ ว่า เพราะเหตุ นั้น” การเสนอเนื้อหาใหม่ในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน มีลักษณะ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“เจ้าเป็นครูงามยิ่ง สมเป็นแม่พิมพ์ของชาติ ได้กมลารอบรู้เพราะครูนี้สั่งสอน โลกบ่เกิดเดือดร้อนตกต่ำเศรษฐกิจ เพราะอาศัยหัวใจคิดเป็นครูสอนไว้ ครูนี้คือตั้งไฟดวงแจ้งนำแสงสว่าง คือ ตั้งคนชี้ถนนหนทางให้เขายกย่างเย็นเดินได้ไต่ตาม ครูเปรียบเหมือนแม่น้ำ ล้างโสจรสงคราม ทำให้อินทรีย์ใส ทำให้ใจเฮาขาว ทำให้เขาวนเฮาดี มีวิถีชีวิตสูงส่งไปหน้า...”

(พระมหาสมหมาย อุดมคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 19-20)

ตัวอย่างที่ 2

“มาอีกแล้วศรัทธาไทยได้มาช่วย นำเงินใบละร้อยมาร่วมช่วยทาน เพ็ญอยู่บ้าน..... พุนละ สละเงินเป็นร้อย พลอยดีใจไปด้วยโมทนานำเพ็ญ เงินใบร้อยเพื่อนี้ดีแท้แน่นอน พรอันใด เลิศล้ำประเสริฐกว่าทั้งหลาย มีความหมายดั่งามเพราะศรัทธาของเจ้า สาธุเด้อขอให้เงิน ของเจ้าผู้มาทานตกแต่ง เงินแดง ๆ ใบนี้พาเจ้าให้สูงส่ง เพราะสืบเนื่องศรัทธาใหญ่ใจสมัคร เพราะว่ามีใจรักฝ่ายกุศลเป็นเค้า จึงได้จกกระเป๋ามาให้เอาใบแดงทานชอน ใบสีร้อยห้าร้อย ยอมม้วนช่วยกัน...”

(จันทา จันทะวงษา, 2549, หน้า 61)

ตัวอย่างที่ 3

“ฉันจะอวยพรไซโยสิทธิโชค โรคอย่ามี ผืออย่าพาน มารอย่าเห็น เวรอย่าเกาะ เคราะห์อย่าใกล้ ให้ไกลข้างห่างเหิน ยามเจ้ายกย่างเย็น ยามเจ้าเดินดุ่มดัน ยามเจ้าผันแผ่นดินผ่านไปถิ่นทางใด สวัสดิ์มีชัย ถึงลีไปทางใด หมุกยอย่าขวางกัน ให้อายุเจ้านั้นยืนยาวมันพ้นปีข้ามล่วง

ทรัพย์สมบัติทั้งปวง เป็นต้นว่า ก้าวกล้าให้โฮมคู่สู่แนว บุญจงเป็นประทีปแก้วใสส่องมองมรรคา เป็นนาวาลำเภาทองล่องนทีสงสารกว้าง...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 31)

ตัวอย่างที่ 4

“...ผลที่ทานมือนี้จะได้จึงเจ้าขึ้นเทิงสวรรค์ชั้นใหญ่ ไปเป็นนายอยู่ชั้นเสมอพูน หมู่พระอินทร์ การงานมีทุกชั้นปัจจุบันให้ได้คล่อง อย่าได้ข้องยุ่งยั่วทำลัวให้สว่างใจ เช่นว่า คนทุกชีใช้เชื้อชาติอนาถา ราษฎรทำนาบ่ได้ฝนแล้ง หรือหากนาแก่งท่วมธัญญาหารปลูกหวาน การภาษีขอให้ลดหย่อนให้ตำบลท่านคู่สน...”

(พระมหาทองพูล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 23)

ตัวอย่างที่ 5

“...ต่อไปฉันจะได้โยกยอนพรส่งติดตาม ผู้มีนามมาทานลิ้นพรแถวซ้อน คือ พ่อใหญ่....บ้าน....นี้จะเฟ้นได้มาวอนไหว้คุณแห่งพระไตรรัตน์ ทั้งเล่าจัดมาทานปอนปัจจัยไปแล้ว สาธุเด้อ ขอให้รัตนตรัยแก้วทั้งสามมากุมเหลี่ยม คือ พุทธธัมมสังฆังให้มาเทียมแทบข้าง ตัวเจ้าอยู่บ่เซา...”

(พระมหาทองพูล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 43-44)

ตัวอย่างที่ 6

“บัดนี้มาอีกแล้ว คือ คุณพ่อ....บ้าน....ได้ปัจจัย....บาท โยฉันจักยกออกให้ พระพรชัยสิแลมก่อนเดอ คือ อายุ วัฒน กับ สุขัง พลัง ทั้งสี่ประการนี้ถวายเจ้าพ่อที่ทานอายุนั้นขอให้ยืนยาวหมั่นพันปีตั้งอยู่ อย่าได้ชู้เหี่ยวแห้งตายถึมก่อนเขา ให้ได้เลี้ยงลูกเต้าฝูงหมู่หลานเหลน...”

(พระมหาทองพูล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 23-24)

ตัวอย่างที่ 7

“...คันไผ่มีเงินล้านก็บานใจก็ชื่น มีเงินแสนเงินหมื่นก็มีคนยกย่องมองหน้าว่าดี แต่ทรัพย์สินส่วนนี้มันบ่เที่ยงถาวร บ่แน่นอนคงทน บ่อาจติดตามตน บ่อาจสนตะพาย บ่อาจบายติดมือ บ่อาจถือไปนำบาดท่ามรณาแล้ว เพราะว่า เงินค่าแก้วเป็นสมบัติประจำโลก บำบัดโคกทุกซัร่อนให้บนสุขอยู่สร้างในห้วงโลกคน บ่อาจติดตามล้นนำคนบาดตายจาก จำเป็นต้องพลัดพรากแดงเดียวกับไต้ แสนลี้ฮ้องลี้ให้เงินนั้นบ่แล่นนำ คือ ตั้งเฮืออยู่น้ำบ่ตามคนไปบนโคกเฮาขึ้นบกพันน้ำเหือนน้ำปล่องน้ำ เพราะเหตุนี้ เชิญเจ้าทำทาน สร้างกินทานโปรยหวาน เงินบ่เป็นแก่นสารสละทานส่งเจ้าเอาบุญเข้าใส่ไต้...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 31)

วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานที่ยกตัวอย่างข้างต้น ปรากฏรูปภาษา “เพราะ เพราะว่าเป็นต้นว่า เช่นว่า คือ เพราะเหตุนั้น” เป็นรูปภาษาที่แสดงเนื้อหาใหม่ กล่าวคือ ข้อความที่ตามหลังรูปภาษาดังกล่าวนี้อาจเป็นเนื้อหาใหม่

4. การเชื่อมโยงความ (cohesion) รายละเอียดดังต่อไปนี้

การเชื่อมโยงความ หมายถึง ความสัมพันธ์กันระหว่างรูปภาษา ถ้อยคำ หรือข้อความ โดยอาศัยความหมายเป็นตัวร้อยรัดรูปถ้อยคำ ในตัวบทหนึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างกัน กล่าวคือ รูปถ้อยคำในแต่ละประโยคแต่ละย่อหน้า แต่ละตัวบท จะไม่สามารถปรากฏตามลำพังได้ โดยไม่อาศัยการผูกโยงทางความหมาย (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2557, หน้า 89) ดังนั้น เนื้อความของแต่ละประโยค แต่ละย่อหน้า แต่ละตัวบท ต้องมีความต่อเนื่องและเกี่ยวพันกัน อันจะทำให้ผู้รับสารเข้าใจสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการได้ การศึกษาการเชื่อมโยงความในสัมพันธสารวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ใช้กรอบแนวคิดตามทฤษฎีแทกมีมิก (Tagmemics) ของลองเอเคอร์ (Longacre) (อ้างอิงใน สมทรง บุรุษพัฒน์, 2537, หน้า 8-100) กรอบแนวคิดการวิเคราะห์สัมพันธสารในภาษาไทย ของ วรวรรธน์ ศรียาภัย (2556, หน้า 216-226) 4 ประเภท คือ การอ้างถึง การละ การใช้คำเชื่อมสัมพันธสาร และการใช้คำศัพท์ รายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 การอ้างถึง (reference)

การอ้างถึง เป็นกลไกการเชื่อมประสานให้ข้อความมีความสัมพันธ์ทางความหมาย เกิดจากการใช้รูปภาษาหนึ่งแทนรูปภาษาหนึ่ง เพื่อไม่ต้องกล่าวรูปภาษานั้นซ้ำ แต่ความหมายยังเป็นความหมายของรูปภาษาหลักที่ต้องการกล่าวถึงนั่นเอง

การอ้างถึงในวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน พบ 4 ลักษณะ คือ การชำนามวลีเดิม การใช้คำบุรุษสรรพนาม การใช้คำเกี่ยวกับจำนวน และการใช้คำแทนที่ รายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 การชำนามวลีเดิม

การชำนามวลีเดิม เป็นการใช้รูปภาษาในครั้งที่ 2 และ 3 หรือครั้งต่อ ๆ ไป เป็นรูปเดียวกันกับรูปภาษาที่ใช้ในครั้งแรก ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“พอได้ฟังเสียงเว้าเข้ามาหูดังว่อน ๆ แม่ใหญ่.....ออนซอนหนูแท้ ๆ ได้ยินแล้ว ก็อยากทาน จึงได้ออกจากบ้านมางานวัดพอดี เพิ่นมีการทำบุญจึงอยากทานวันนี้ มีเงินมาทานร่วมรวมบุญ.....บาท ประสาทพรส่งให้สนใจเจ้าปรารธนา สาธุเด้อ เทพท่อนให้ที่เนาอยู่เทิงสวรรค์ จงเล็งญาณลงมาโลกคนหนพื้แม่ใหญ่.....มีการสร้างทำบุญหนุนส่ง ประสงค์สร้างบ่อน้ำศรัทธากว้าง แม่กระสินธุ์ กับทั้งองค์อินทร์เจ้าเป็นพยานให้ด้วยเถิด แม่ใหญ่..... เกิดศรัทธาแก่กล้าวันนี้อย่างเขา

ขอให้ปวงเทพเจ้าที่เนาอยู่วิมานแมน แคนสวรรค์ให้สาธุเทพไทจงแซวซ้อง คนอยู่ในห้องสาธุการ
ทุกท่าน ด้วยผลบุญทำทาน มีความสุขอยู่ล้วนสมควรได้ว่าหมื่นปี เตอ”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 1)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับคำอวยพรผู้เฒ่าหญิง ของ สมโภชน์ บรรเทา
ปรากฏนามวลี “แม่ใหญ่.....” ซึ่งเส้นประหลังคำว่า แม่ใหญ่ มีไว้สำหรับให้พระสงฆ์ หรือผู้ที่
ทำหน้าที่แห่ล่อวยพรเติม/ระบุชื่อเฉพาะของบุคคลที่บริจาคตานลงไป การใช้รูปภาษาในครั้งที่ 2
และครั้งที่ 3 เป็นรูปเดียวกันกับรูปภาษาที่ใช้ในครั้งแรก ทำให้ได้ความหมายที่ชัดเจน
ไม่สามารถตีความเป็นอย่างอื่นได้

ตัวอย่างที่ 2

“บัดนี้ผัดแมนพ่อผู้ใหญ่บ้านมาทันทอดปัจจัย เฝื่อนมีความเลื่อมใส
มาทอดทานเทไว้ โมทนาให้ทำบุญได้.....บาท เฝื่อนมีความสามารถสมเป็นผู้ใหญ่บ้าน บานแยม
แจ่มใส ลีได้อวยพรให้พ่อผู้ใหญ่ใจดี ให้เฝื่อนมีศักดิ์ศรีเกียรติไกลให้ลือก้อง การปกครองของเจ้า
ให้ลือไกลดีเด่น สมกับเป็นพ่อผู้ใหญ่ปกปักพวกไพร่ ประชาชนหมู่บ้านสำราญเรื่อยสมเรียง
ให้เข้าถึงตัวท่านรัฐบาลงานให้เด่น เป็นผู้ใหญ่เกียรติก้องปกครองคุ้มไพร่ประชา พัฒนาเมืองบ้าน
รักษาการตามหน้าที่ ใหญ่บ้านเฮาดี ราษฎรกะยกย่องปกครองคุ้มคุ้มเย็น เป็นพ่อผู้ใหญ่
ต้องวิ่งเต้นชดช่วยประชากร ราษฎรมีความสุขผู้ใหญ่เฮากะสุขบ้าง พัฒนาหนทางไว้ในตำบลท้องที่
ให้อยู่ดีกินดีประชาชนลือย่อง ว่ายาพ่อผู้ใหญ่บ้านหารกล้าได้ตั้งใจ สมกับคำว่าไว้บ่บัดทุกข์บำรุงสุข
ประชาชนบ่มีทุกข์อยู่ดีกะมีหน้า พระราชาลือย่องได้รับเหรียญปกครองลูกน้องกะมีชื่อ ให้มีคนนับถือ
ราษฎรเพื่อนบ้านบ่หาญกล้าล่วงเกิน เอาให้เขาได้เอ็นพ่อผู้ใหญ่ใจบุญ ช่วยอุดหนุนทางวัด
พัฒนาเมืองบ้าน...”

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 31-32)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับคำอวยพรผู้ใหญ่บ้าน ของ สรวง บุญเจิม
ปรากฏนามวลี “พ่อผู้ใหญ่” หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน บ้างก็เรียก “พ่อผู้ใหญ่บ้าน” เป็นคำเรียกขาน
ที่ชาวอีสานแสดงการให้เกียรติผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่ และมีอาวุโสกว่า การใช้รูปภาษาในครั้งที่ 2
ครั้งที่ 3 และครั้งที่ 4 เป็นรูปเดียวกันกับรูปภาษาที่ใช้ในครั้งแรก ทำให้ได้ความหมายที่ชัดเจน
ไม่สามารถตีความเป็นอย่างอื่นได้

4.1.2 การใช้คำบุรุษสรรพนาม

การใช้คำบุรุษสรรพนามในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน มีทั้งบุรุษที่ 1 ใช้แทน
ตัวผู้ประพันธ์/ผู้แห่ล่อวยพร บุรุษที่ 2 ใช้แทนตัวผู้บริจาคตาน และบุรุษที่ 3 ใช้แทนบุคคลที่กล่าวถึง

คำบุรุษสรรพนามแทนคำนามที่กล่าวถึงเป็นครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 หรือครั้งต่อ ๆ ไป จะทำให้เกิดความหลากหลายในการใช้รูปภาษา เป็นการหลีกเลี่ยงการใช้คำเดิมซ้ำ ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ฉันอวยพรยังบ่ทันจบเขียน มีนักเรียนเข้ามาใส่ จิตใจใสดั่งน้ำยามลิขุ่น แม่นบ่มี สาธุเดอ ฉันเจ้าอยู่โลกนี้ให้ตั้งต่อการเรียนรู้ ให้ค่อยทำเพียรคู่สู่แนวเดอหล่า หาวิชาเพียรเข้าเรียนเอาบาตยามใหญ่ ให้ได้ใส่มิ่ง ๆ โสงเหลี่ยมดั่งพระจันทร์ ไผผู้มีวิชานั้นหากินบ่ต้อยต่ำ ทองคำเอ๋ย คือ นิยายผู้เฒ่าเฮาเว้าต่อมา เพิ่นว่าทรัพย์เต็มพาบ่ทอผญาเต็มพุง รุ่งเรืองแท้ได้หล่า ฉันมีใจชาวล้าก็คือกันกับฟ้าใหม่ ประเทศไทยบ่ฮ้างนักเรียนสร้างจงเจริญ..”

(พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 31-32)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้นักเรียน ของ พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และ วิสัยศักดิ์ นาสมรูป ใช้คำบุรุษสรรพนาม “เจ้า” และคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม “หล่า” แทนคำนาม “นักเรียน” ตามลำดับ ถือการเป็นสร้างความหลากหลายในการใช้รูปภาษาที่หลีกเลี่ยงการใช้คำเดิมซ้ำ “เจ้า” ในภาษาถิ่นอีสานใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 ในบทนี้แทนนักเรียน “หล่า” ในภาษาถิ่นอีสาน หมายถึง สุดท้าย ที่หลังซ้ำ ถ้าใช้ตามหลังคนหรือใช้เรียกคน จะหมายถึง ลูกคนเล็ก หรือใช้เพื่อแสดงความรู้สึกเอ็นดู เช่น บักหล่า อีหล่า ลีไปไสนอหล่า เป็นต้นในบทนี้ แทนนักเรียน

ตัวอย่างที่ 2

“คุณพ่อนายอำเภอ ก็มาโมทนาน้อมแถมสมการ.....บาท เพิ่นหากสามารถมุ่งศรัทธาเหลื่อมส่องใส ขอให้มิชยล้นกุศลชุกล้ำแก่ ปกครองพ่อแม่และพี่น้องให้เย็นหมั่นหมั่นปีอย่ามีความติได้ประชาชนพวกไพร่ ขอให้ยศใหญ่ขึ้นเกียรติกว้างทั่วแผ่นดิน ยามเมื่อดับขันธสิ้นตายไปลดชั่ว ขอให้ขึ้นชั้นฟ้าสวรรค์กว้างอยู่เกษม”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 7-8)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้นายอำเภอ ของ คำเฝ้า วรรณโคตร ใช้คำบุรุษสรรพนาม “เพิ่น” แทนคำนาม “คุณพ่อนายอำเภอ” คำว่า “เพิ่น” เป็นคำบุรุษสรรพนามในภาษาถิ่นอีสาน มีความหมายว่า เขา ท่าน

4.1.3 การใช้คำเกี่ยวกับจำนวน

เป็นการใช้คำบอกจำนวน เช่น “หนึ่ง สอง สาม บาง ล้วน ทั้งหมด” และคำที่บอกลำดับ เช่น “ที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม แรก สุดท้าย” เป็นการใช้คำที่อ้างถึงหน่วยภาษาที่กล่าวมาแล้ว หรือกำลังจะกล่าวถึง จากการศึกษาวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน พบว่า มีการใช้คำเกี่ยวกับจำนวนในการอ้างถึง ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“บัดนี้แม่นแม่ใหญ่....เฟิ่นมาโมทนาให้ทำบุญตักบาตร ได้.....บาทถ้วน ๆ
ย้อม้วนเย็นถวาย สาธุเดอ ขอให้แม่นี้ได้มีอายุวรรณัง มีสุขังพะลังสี่พรแกมซ้อน มีแต่พรแกมให้
กระเอนอแม่ใหญ่ ให้หายโรคหายภัยอย่ามีเจ็บป่วยไข้ในเนื้อให้สว่างเขา...”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 16-17)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรแม่ใหญ่ ของ สวิง บุญเจิม
พบคำว่า “สี่พร” หมายถึง พรสี่ประการ หรือจตุรพิธพรชัย เป็นคำที่เกี่ยวกับจำนวนใช้อ้างถึง
หน่วยภาษา “อายุ วรรณัง สุขัง พะลัง” ที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ใจความของสัมพันธสารชัดเจนยิ่งขึ้น
ทั้งยังเป็นการหลีกคำให้พ้นจากการซ้ำซากของภาษาด้วย

ตัวอย่างที่ 2

“...สาธุเนอ ขอให้เฟิ่นนั้นได้เลื่อนยศปรากฏนาม สร้างคุณงามความดี
เพื่อชีวิชาวบ้าน ตำรวจหาญใจกล้ารักษาสุขภายในราษฎรพวกไพร่ พลตำรวจในเมืองไทยให้มียศ
ได้เลื่อนเงินเดือนขึ้นดังหมาย คันเป็นพลแล้วให้ได้รับย่ำหรือสิบโท จงไปถึงนายพลบ่หม่นหมอง
ประครองบ้าน ให้พลทวนนำช่วยปกคุ้มชุมตำรวจ ทั้งผู้กอง และผู้หมวด ทั้งสิบโท จ่า
พร้อมเจริญขึ้นคู่สู่คน...ละน่า”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 45-47)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรตำรวจ ของ สวิง บุญเจิม
พบคำว่า “คู่สู่คน” เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน หมายถึง “ทุกคน” เป็นคำบอกจำนวนใช้อ้างถึงหน่วยภาษา
“ผู้กอง ผู้หมวด สิบโท จ่า” ที่กล่าวมาก่อนหน้าแล้ว

ตัวอย่างที่ 3

“...โรคเจ็บแข่งเจ็บขาโรคประดงเข้าช่องอแงนอแงนจ้งเจ็บนำหลัง
นำเส้นเอ็นนำไหล่ หรือเจ้าเจ็บป่วยไข้ในเนื้อบ่หาย ให้สบายสาบัดนี้เซาดีเดอฟอก บอกว่า
หายแท้ ๆ กินยาแก้ให้ ช่วงเซา ลูกกินปลาหากินข้าวให้หายเซาคู่สู่อย่าง ลูกขึ้นมาเฮ็ดสร้างพื้อวน
ดั้งเดิม...”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 45-47)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรคนป่วยไข้ ของ สวิง บุญเจิม
พบคำว่า “คู่สู่อย่าง” เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน หมายถึง “ทุกอย่าง ทุกประการ” เป็นคำบอกจำนวน
ใช้อ้างถึงหน่วยภาษา “โรคเจ็บแข่งเจ็บขาโรคประดงเข้าช่องอแงนอแงนจ้ง เจ็บนำหลังนำเส้นเอ็น
นำไหล่ เจ็บป่วยไข้” ที่กล่าวมาก่อนหน้าแล้ว “หายเซาคู่สู่อย่าง” จึงหมายถึง ให้โรคภัยไข้เจ็บ
ที่กล่าวมาก่อนนั้น ให้หายขาดทุกอย่าง

ตัวอย่างที่ 4

“...พรทึงสี่ให้ท่านพ่อสมบัติพร้อมพวกร่วมกัน อายุนั้นขอให้ท่านยืนยง วรรณะคงสดใสหนุ่มคนองอย่าหมองมัว สุขะตัวของท่านกายใจทุก ๆ ส่วน เกษมศานต์อยู่ล้วน โรคไข้ให้พ่ายหนี พละนี้ให้ท่านเก่งพลายสาร ปฏิภาณไหวพริบฉลาดเหลือเหนือได้...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2554, หน้า 36)

จากตัวอย่าง พบคำว่า “พรทึงสี่” เป็นคำบอกจำนวนใช้อ้างอิงหน่วยภาษา “อายุ วรรณะ สุขะ พละ”ที่กำลังจะกล่าวถึง

ตัวอย่างที่ 5

“...ฉันจักอธิบายให้อ่านวยชัยพรส่ง ให้แก่นางสาว.....บ้าน.....นี้ มาทานแล้วบนาน นางได้มาทานให้เป็นปัจจัย....บาท กับนางสาว.....นี้ละ สองคนเป็นหมู่ มาเป็นคู่อย่างแฉ่งพอดำเก้งกัน ฉันสียอยกให้พรชัยอันประเสริฐ ให้แก่นางสาวสองคนนี้ละงาม ลื่นล้น คนดินด้นนำ...”

(พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 20-21)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรใช้สำหรับสาว ๆ พบคำว่า “สองคนนี้” เป็นคำบอกจำนวนใช้อ้างอิงหน่วยภาษา “นางสาว.....กับ นางสาว.....” ที่กล่าววาก่อนหน้าแล้ว

4.1.4 การใช้คำแทนที่

การใช้คำแทนที่ คือ คำที่ใช้แทนคำหรือข้อความอื่น ใช้แทนนามวลี กริยาวลี หรือประโยคที่มาข้างหน้า คำแทนมักเป็นคำนาม หรือคำกริยา ซึ่งมีความหมายเปรียบเทียบ เกี่ยวเนื่องหรือขยายความของคำ หรือข้อความที่แทน (วรวรรณ ศรีวิทย, 2556, หน้า 218)

จากการศึกษาวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน พบว่า มีการใช้คำแทนที่ ในการอ้างถึง ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ฉันอวยพรยังบ่ทันจบเขียน มีนักเรียนเข้ามาใส่ จิตใจใสดั่งน้ำยามลิซุ่น แม่นบ่มี สาธุเดอ คันเจ้าอยู่โลกนี้ ให้ตั้งต่อการเรียนรู้ ให้ค่อยทำเพียรคู่สู่แนวเดื่อเหล่า หาวีชาเพียร เข้าเรียนเอาบาตยามใหญ่ ให้ได้ใส่มิ่ง ๆ โสงเหลี่ยมดั่งพระจันทร์ ไผ่ผู้มีวิชานั้น หากินบ่ตอยต่ำ ทองคำเอ๋ย คือ นิยายผู้เฒ่าเฮาเว้าต่อมา...”

(พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 31-32)

จากตัวอย่างวจนะมงคลสำหรับอวยพรให้นักเรียน ของ พระมหาทองพูล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป คำว่า “ทองคำ” ในภาษาถิ่นอีสาน ใช้เรียกผู้ซึ่งเป็นที่รัก หรือแก้วตาดวงใจของพ่อแม่ ในบทนี้ ใช้เป็นคำแทนที่ใช้อ้างถึง “นักเรียน”

ตัวอย่างที่ 2

“บัดนี้มาแล้วคือ น.ส.....คนช่าง ได้หนึ่งบาท หรือว่าร้อยสตางค์กะได้ มาขอให้ใส่ทาน การกุศลน้ำไฟมิให้เททอด สิบได้ออดตลอดขึ้นเมืองฟ้าดังคะนิง เจ้าหากเป็นหญิง ช่างใจบ่จางมาทานทอด ขอขอตลอดท่อนี้นางฟ้าส่งส่วย ขอให้ผิวพรรณส่วย กายาเสมอหล่อ วรณะแขนข้อเจ้าให้คือเป้าเซียงศรี การฝีมือเย็บได้เจริญไปงามยิ่ง ตัดช่งเสื้อชายหญิงไผ่กะสือ แดกตมนิยมเจ้าแต่ผู้เดียว บาดนางเที่ยวไปผ่ายกายไปใส่ให้คนลุ่มเป็นหลาว บ่าวเหลียวเห็น ให้มันตาเหลือกค่าง พระนางน้อง แม่พันธุ์งาม สมตามพรของฉันเคื่อ”

(พระมหาทองพูล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 41)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้สาวช่างเย็บผ้า คำว่า “พระนางน้อง” ใช้เป็นคำแทนที่ใช้อ้างถึง “นางสาว.....คนช่าง”

ตัวอย่างที่ 3

“...ขอให้ท่านนั้นได้สมดังคำจา ให้คือพรสัมปทาดังลิจาไปนี้ องค์พระชินสีเจ้า หากมีมาครบท่า ผลสัตตูปการสัมปทาคุณ้อมมีแล้ว สมว่าองค์พุทโธแก้วสัมปทาทั้ง 4 เพ็นหากมีอยู่แล้วแนวนั้นให้หมั่นตรอง ขอให้พวกพี่น้องระลึกฮอดคุณพระองค์ เจตนาจงแนวดิ สัตว์ใจดอกนาท่านปรีชาญาณเล็งรู้บรมครูโลกใหญ่ บ่มีสิ่งแนวดิมาเกิดกันเพ็นได้ไปแท้สะดวกดี...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 49-50)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรส่วนรวม ของ อ.กวีวงศ์ (นามแฝง) พบคำว่า “บรมครูโลกใหญ่” ใช้เป็นคำแทนที่ใช้อ้างถึง “องค์พระชินสีเจ้า”

ตัวอย่างที่ 4

“...สาธุเดอ อินทร์อยู่ฟ้าให้หลังหล้าแลหา มาเอานางคนสวยไปสู่เมือง สวรรค์ฟ้า สรรพโรคาใช้หวัดไอให้หายห่าง ให้สาวนางนาฏเจ้าได้ยืนหมั้นหมื่นปี เงินหนึ่งบาทไปนี้ ให้มีส่วนส่วยผล ให้กุศลนาชูส่งไปถึงชั้น เถิงสวรรค์วิมานกว้างแสนสบายหายส่วง มีปราสาทใหญ่กว้าง เสวยสร้างอยู่ปรางค์...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 50-51)

วจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้สาว ของ อ.กวีวงศ์ (นามแฝง) พบคำว่า “สาวนางนาฏเจ้า” ใช้เป็นคำแทนที่ใช้อ้างถึง “นางคนสวย”

จากตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น การใช้คำแทนที่ในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน จะช่วยให้ภาษาที่ใช้มีความหลากหลายชวนฟัง ได้ใจความครบถ้วนยิ่งขึ้น

4.1.5 การละ (ellipsis)

การละ คือ การตัดหรือการละคำ วลี ประโยค หรือข้อความที่ผู้ส่งสารกับผู้รับสารรู้กันดีอยู่แล้ว ออกหน่วยภาษาดังกล่าวแม้จะตัดออกไปแล้วแต่ก็ยังมีความหมายและหน้าที่ทางไวยากรณ์ เพียงแต่เราไม่อาจมองเห็นหรือได้ยินเสียงเท่านั้นเอง การตีความหน่วยภาษาที่ละไปนั้น ต้องเชื่อมโยงกับหน่วยภาษาที่ปรากฏมาแล้ว (วรวรรณ ศรียาภัย, 2556, หน้า 219) จากการศึกษา พบว่า มีการใช้การละในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“คุณแม่.....บ้าน.....มาทานน้ำดื่มต่อ.....บาท นอมื้อนี้ ดีใจแท้เจ้าจันทาน คุณแม่ออกจากบ้านมาขอวัดพอดี ก็หากมีคนทานล่วงไปหลายคนแล้ว ๐ จึงเอาเงินนี้แล้วมาทานน้ำ....บาท ขอประกาศให้ฐพรแก้วลิแวน้ำ สาธุเด้อ แม่เอ๋ย ให้ประเสริฐเลิศล้ำก้ำกึ่งพระยาอินทร์ แม่นอยากกินแนวใดให้หลังมาคือน้ำ ให้มีเงินค่าแก้วโหลมาเต็มถุงได้ ๐ อยากอันใดให้ได้สมตามปรารถนา ๐ อยากได้เสื้อและผ้าตุ้มหม่มสมประสงค์ คือตั้งองค์อินทราณิมิตแปลงเอาได้ ขอให้สมใจเจ้าผู้ทำบุญทานทอด ขอให้ถึงยอดแก้วสวรรค์กว้างฝ่ายสูง ๐ อย่ามีการยากยุ่ง ยามเมื่ออยู่เป็นคน แม่นลิตนพานใดให้แม่มีสุขสัน จนไปถึงยามเฒ่าชรากาลกะบ่ว่า ยามแม่มรณาให้ได้ขึ้นชั้นฟ้าวิมานกว้างล่วงไป ผุ่งหมู่เทพท่อนไต้เนาอยู่บนเวหา มาเป็นบริวารมากมายหลานล้าน ๐ จรดลเหาะลิ่วเทิงสวรรค์เป็นหมู่ๆ ๐ นุ่ทางทรงสืบสร้างสวรรค์พุนอยู่กระเสริม น้อ”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 2)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้เฒ่าหญิง ของ สมโภชน์ บรรเทา ข้อความ ๐ เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนการละหน่วยภาษา คุณแม่.....

ตัวอย่างที่ 2

“บัดนี้ คุณยายเฒ่ามาเอาบุญต่อยอด อายุใกล้สิขอร้อยใจยังห้อยห่วงบุญ คุณยาย.....ใจบ่อวุ่นวายวุ่นกับตันทา ๐ ละโลภโหมหาปล่อยวางงานสร้าง ๐ มีสตาบ่บ่อไปซื้อวัวควายให้เลี้ยงยาก ๐ มีหมากเคี้ยวแล้วก็แล้วกับหลานน้อยค่อยแพง ๐ มีเงินทางบาทแบงค์เอาไว้แต่งทำบุญ....บาท ๐ มาลงทุนสร้างบุญกุศลเพิ่ม ๐ เสริมซาตาให้ยืนหมั่นเสริมชีวันให้สดชื่น ๐ เสริมจิตใจให้ราบรื่นยืนหมั่นต่อไปบาทแม่ทานไว้ในระหว่างกลางสงฆ์ ผลเกิดคงเป็นบุญมาค้าจุนคุณแม่ ให้หุดาชาข้างเฒ่าหลังเวลาอย่าง ๐ ตาสว่างหูสะท้อนเสียงแจ่มแจ่มใส เวลาเดินแม่อย่าได้ลักไม้่างต่างชาสาม เติงนาม ๆ ไปมา ๐ ไปวัดวาจ้งหันเพลไหว้พระเณรเอาบุญไว้ เป็นทุนไปเมืองฟ้ายามชราเฒ่าแก่ ยามร่างกายผันแปลอย่ามีเจ็บป่วยไข้ ให้หลุดชวนดั่งบั๊กแดงเด้อ ยายเด้อ”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 30)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับบวชพรคุณยาย ของ ประเสริฐ ปุผาลา
ข้อความ ๐ เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนการละหน่วยภาษา คุณยาย.....

ตัวอย่างที่ 3

“บัดนี้ผัดแมนพระภิกษุ..... เฝื่อนมาโมทนาให้ทำบุญได้.....บาท เฝื่อนมีความองอาจบวชเป็นสังฆะเจ้าเอาตนเข้าสู่ตรเฮียน ๐ มีความเพียรดูหมั่นขันติคุณหนุนช่วย ๐ คอยศึกษาสืบสร้างทางด้านศาสนา ๐ ได้อุตสาหะเพียรสร้างบำเพ็ญเพียรเมียนคราบ ๐ เพียรละบาปใหญ่่น้อยให้คอยเว้นห่างกรรม ๐ หวังได้ข้ามแม่น้ำโสมะแอ่งกันดาร ๐ เห็นสังขารเป็นกองทุกข์ให้หลีกไกลโลเ้วน ให้มองเห็นทุกครั่งอนิจจังบ่แน่นอน มีแต่ผันแต่แปรบ่มีความเที่ยงมั่นให้หมายเว้นแผ่นหนี ในอินทรีย์ทั้งห้าสำรวมกายวาจารักษาไว้ให้เที่ยง ๐ อย่าลึกล้อลยเลื่องทางจิตใจให้แน่นแฟ้นหนักแน่นต่อพระธรรม ๐ อย่าลี้ได้ล่วงล้ำขอบเขตธรรมวินัย ๐ รักษาไปตามครองปองพระองค์ไว้ ๐ รักษาไว้ครองธรรมอย่าไหวหวั่น ๐ รักษาเพศพรหมจรรย์อย่าลี้ให้ต่างพร้อยให้คอยสร้างอยู่เสถียร ให้สูตรเฮียนในห้องครองธรรมให้ถ้วนถี่ ๐ สบธรรมตรีหรือธรรมโทหรือธรรมเอก แล้วกะให้ใจนิ่งค้อยเพียร หรือลี้เรียนไปก้ำทางธรรมและทางโลก ท่านลี้เรียนประโยคเป็นมหานั่น”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 87-88)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับบวชพรพระภิกษุ ของ สวิง บุญเจิม
ข้อความ ๐ เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนการละหน่วยภาษา พระภิกษุ.....

ตัวอย่างที่ 4

“บัดนี้มาอีกแล้ว คุณพ่อ.....บ้าน....ได้มาทาน...บาท โอຍคุณพ่อ.....เฮยคันเจ้าปรารถนาแนวใดก็ได้สมดังมโนนึก ๐ ตรึกอันใดก็ได้สมดังกะใจหมาย ด้วยกุศลผลทานให้ส่งนำแกมยู่ ขอให้ชูโยมขึ้นสวรรค์ทองยี่อง ขอให้ย่อง ๆ ดั้นเมืองฟ้าสู่สวรรค์ ๐ เกิดชาติใดนั้นได้ตายไปทั้งชาติใหม่ ขอให้พบหน่วยแก้วใสเหลื่อมสูงเฮื่อง ๐ อย่ามีความเคืองแค้นแสนพระทัยชมชื่น สิ่งใดเป็นโทษฮ้ายอย่ามาใกล้ให้แล่นหนี สิ่งอันใดมันลืพาใจมขึ้นให้สมดังนึกว่า ขอให้มาเข้าใกล้ใจเจ้าให้อยู่ดี ขอให้สวัสดิด้วยพระพรชัยตั้งฉันว่า อานุภาพแห่งพุทธา ธรรมสังฆา ขอให้มาเหลื่อมกุ่มคุณพ่อเจ้า ผู้แต่งทาน เทวดาขอให้มาทางกันรักษาดนด้านด่าน ๐ อย่าได้พบอันหาญ ๐ อย่าได้พาลเหตุฮ้าย ให้กลายเว้นห่างหนี...”

(ทองพูน ดิสสุเทโว, พระมหา และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 27)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับบวชพรให้ผู้เฒ่า ของ พระมหาทองพูน ดิสสุเทโวและวิสัยศักดิ์ นาสมรูป ข้อความ ๐ เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนการละหน่วยภาษา คุณพ่อ

การละ ในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานดังที่กล่าวมาข้างต้น ช่วยทำให้เนื้อความ กระชับ ไม่เยิ่นเย้อ

4.1.6 การใช้คำเชื่อมสัมพันธสาร (conjunction)

การใช้คำเชื่อมสัมพันธสาร เป็นการใช้คำเชื่อมระหว่างประโยค เพื่อให้ข้อความต่อเนื่องสัมพันธ์กันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดทั้งเรื่อง ทั้งยังทำให้ภาษาสละสลวยมากขึ้น การใช้คำเชื่อมจึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดการเชื่อมโยงความ จากการศึกษาวจนะมงคล ในพื้นถิ่นอีสาน พบการใช้คำเชื่อมเพื่อเชื่อมโยงความเพียง 5 ประเภท คือ เชื่อมอธิบาย เชื่อมตัวอย่าง เชื่อมความเพิ่ม เชื่อมลำดับเวลา เชื่อมความเป็นเหตุเป็นผล รายละเอียดดังต่อไปนี้

1) เชื่อมอธิบาย

คำเชื่อมสัมพันธสารเชื่อมอธิบาย เป็นหน่วยที่ช่วยเชื่อมโยงให้ข้อความ ที่ขยายความ หรืออธิบายข้อความที่นำมาข้างหน้ามีความชัดเจนยิ่งขึ้น ใช้เมื่อต้องการอธิบาย หรือขยายความให้ละเอียด คำที่ใช้เชื่อม เช่น “กล่าวคือ นั่นคือ อีก นัยหนึ่ง นั้นหมายความว่า” สำหรับวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานพบคำที่ใช้เชื่อม “คือ คือว่า” ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ให้สมกับเจตนาอันดีงามที่ตามมาบริจาค มีแต่พระพรชัยศักดิ์สิทธิ์ ทั้งห้าประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณ ขอให้พรทั้งห้าประการจงได้มีแก่ท่าน ทุกถ้วนหน้า คือว่า ให้มีอายุยืนยงคงทนถาวร มีวรรณะละเอียดอ่อนเป็นเงางามเหมือนสำลี มีรัศมีรุ่งโรจน์โชตินาการ มีความสุขสำราญเบิกบานหลุดพ้น ไม่มีภัยมาเบียดเบียน...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 3-4)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรส่วนรวม ของ อ.กวีวงศ์ (นามแฝง) พบคำว่า “คือ ” ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในการอธิบาย หรือขยายความ “พระพรชัยศักดิ์สิทธิ์ทั้งห้าประการ” ซึ่งเป็นข้อความที่นำมาข้างหน้า ว่าพระพรชัยห้าประการนั้น ประกอบไปด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณ ใช้คำว่า “คือว่า” อธิบายและขยายความ “พรทั้งห้าประการ” อีกครั้ง ซึ่งครั้งนี้ เป็นการอธิบายขยายความพรแต่ละประการ ให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ 2

“...สาธุเด้อ ขอให้รัตนตรัยแก้วทั้งสามมาคุ้มเหลียม คือ พุทธัง ธัมมัง สังฆัง ให้มาเทียมแทบข้างตัวเจ้าอยู่ปู่เฮา เทวดาให้มาเฝ้าอินทร์พรหมให้เทียมทอ ขอให้พ่อ..... มีความสุข ชั่วฟ้ากาลหน้าจงเจริญ...”

(พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 43-44)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้ผู้เฒ่าชาย ของพระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบคำว่า “คือ” ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในการอธิบายหรือขยายความ “รัตนตรัยแก้วทั้งสาม” ซึ่งเป็นข้อความที่นำมาข้างหน้า เป็นการอธิบายขยายความว่ารัตนตรัยแก้วทั้งสามนั้น ประกอบด้วย พุทธัง ธัมมัง และสังฆัง

2) เชื่อมตัวอย่าง

คำเชื่อมสัมพันธสารเชื่อมตัวอย่างเป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นตัวอย่าง หรืออุทาหรณ์ของข้อความที่นำมาข้างหน้า คำเชื่อมที่ใช้ เช่น “เช่น อาทิ ยกตัวอย่างเช่น” สำหรับวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานพบคำที่ใช้เชื่อม “เช่นว่า เช่น” ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ผลที่ท่านมีวันนี้ละสิได้จุเจ้าขึ้นเทิงสวรรค์ชั้นใหญ่ไปเป็นนาย อยู่ชั้นเสมอพุ่มหมู่พระอินทร์ การงานมีทุกชิ้นปัจจุบันให้ได้คล่อง อย่าได้ข้องยุ่งยั่วทำลัวให้ส่วงใจ เช่นว่า คนทุกซั้ใช้เชื้อชาติอนาถา ราษฎรทำนาบ่ดีฝนมันแล้ง หรือหากน้ำแก่งท่วมธัญญาหาร ปลุกหวาน การภาษีขอให้ลดหย่อนให้ตำบลท่านคู่คู่คน...”

(พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 45)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรกำนัน ของ พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบคำว่า “เช่นว่า” ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในการเชื่อมตัวอย่างหรืออุทาหรณ์ของข้อความข้างหน้า ซึ่งข้อความที่นำมาข้างหน้าแปลความได้ว่า การทำงานทุกสิ่งในปัจจุบัน ให้เป็นไปด้วยความราบรื่น ไม่มีอุปสรรคขวากหนามที่ทำให้ยุ่งยากไม่สบายใจ จากนั้นใช้คำว่า “เช่นว่า” เพื่อยกตัวอย่างให้เห็นว่า อุปสรรคนั้นมีอะไรบ้าง เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาฝนแล้งทำนาไม่ได้ หรือปัญหาน้ำท่วมพืชพันธุ์ธัญญาหารได้รับความเสียหาย

ตัวอย่างที่ 2

“...ให้เงินทองไหลเข้า คือ ฝนล้นท่ง ให้เงินคำเต็มถง นึกประสงค์เครื่องใช้ให้คุณได้ตั้งหวัง นอกจากนั้นเจ้าลิตั้งความหวังใหม่ในกมล เช่น หวังมรรคหวังผลหวังไปจนนิรพาน ผ่านสวรรค์พรหมฟ้า ปรรณายังไว้ในใจให้ลุล่วง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงอยู่ในโลกนี้ หรือมีในโลกหน้า จงมาช่วยชู.....นา”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 31)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรช่างเย็บ ของ พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต พบคำว่า “เช่น” ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในการเชื่อมตัวอย่าง หรืออุทาหรณ์ของข้อความข้างหน้า ซึ่งข้อความที่นำมาข้างหน้าแปลความได้ว่า ให้มีเงินทองมากมายเปรียบได้กับน้ำฝนที่ล้นทุ่งนา

ให้เงินทองเต็มกระเป๋า นึกอยากได้เครื่องใช้ก็ได้ดังหวัง นอกจากนั้น จะตั้งความหวังในใจอื่น ๆ เช่น หวังมรดก หวังผล หวังนิพพาน หวังขึ้นสวรรค์ก็ได้ดังหวังทุกประการ

3) เชื่อมความเพิ่ม

คำเชื่อมสัมพันธสารเชื่อมความ เพิ่มเป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เพิ่มเติมข้อมูลให้กับข้อความที่กล่าวมาข้างหน้า คำเชื่อมที่ใช้ ได้แก่ “นอกจากนี้ นอกจากนั้น อีกทั้ง ยิ่งไปกว่านั้น นอกจากที่กล่าวมาแล้ว อีกนัยหนึ่ง คือ” สำหรับวจนะมงคล ในพื้นถิ่นอีสาน พบคำที่ใช้เชื่อม “นอกจากนี้ นอกจากนั้น อีกทั้ง” ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...คนลูกหลานว่านี้ ให้เลี้ยงง่ายสบายใจ อย่าเป็นคนจ้งไฮ้สั่งสอน ฟังถ้อย ไปได้มาหลานคอยเฝ้า ยามเฮาเจ็บไข้ป่วย ลูกหลานช่วยบีบคั้นทั้งเช้าพดรี นอกจากนี้ บ้ามีหมูเงินคำ ได้ทำบุญทำทานต่อไปทางหน้า ยามบ้ามรณาเมี้ยนตายไปลดชั่ว อย่าได้ลงเกือกกัว ทางกำลือบาย...”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 4)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรคุณปู่ ของ สมโภชน์ บรรเทา พบคำว่า “นอกจากนี้” เป็นคำที่ใช้เชื่อมความเพิ่ม เพื่อเพิ่มเติมข้อมูลให้กับข้อความที่กล่าวมาข้างหน้า กล่าวคือ ข้อความข้างหน้าเป็นคำอวยพรให้ปู่ มีลูกหลานที่เลี้ยงง่าย เชื่อฟังคำสั่งสอน ให้อยู่คอยปรนนิบัติพดรียามเจ็บไข้ได้ป่วย แล้วอวยพรเพิ่มเติม โดยใช้คำ “นอกจากนี้” เชื่อมความเพิ่มว่า ให้ปู่มีเงินทองสำหรับไว้ทำบุญทำทานต่อไปข้างหน้า ยามที่ตายไปแล้วก็ให้พบเจอที่สิ่งที่ดี ไม่ตกไปสู่อบายภูมิ

ตัวอย่างที่ 2

“...ขอให้มิใช่ชัชชอนเณกของสองด้าน ยามเจ้ากลับคืนบ้านลาทหารคืนสู่ ให้ได้เมียผู้ชู้ให้ได้ชู้ผู้ก่อตั้งโตเจ้านี้หวัง นอกจากนั้น เจ้าตั้งความหวังใหม่ในจิต คิดอยากมีเงินทอง เอนกของพอล้าน กุศลทานจงนำคำ บุญกรรมจงนำส่ง นึกประสงค์ดังจะให้สมเจ้าปรารถนา...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 31)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้ทหาร 2 ของพระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต พบคำว่า “นอกจากนั้น” เป็นคำที่ใช้เชื่อมความเพิ่ม เพื่อเพิ่มเติมข้อมูลให้กับข้อความที่กล่าวมาข้างหน้า กล่าวคือ ข้อความข้างหน้า เป็นคำอวยพรให้ทหาร ให้มิใช่ชัชช เมื่อยามลากลับบ้าน หรือปลดประจำการแล้ว ให้ได้พบคู่ครองที่เป็นคนดีเป็นคนสวย หรือเป็นไปตามที่ได้นึกหวังไว้ แล้วอวยพรเพิ่มเติม โดยใช้คำ “นอกจากนั้น” เชื่อมความเพิ่มว่า

ถ้าตั้งความหวังอื่น ๆ หรือความหวังใหม่ในใจ หรืออยากได้เงินทองก็ให้กุศลผลบุญส่งผลให้สมประสงค์ตามที่ปรารถนา

ตัวอย่างที่ 3

“...งานบ้านเมืองของรัฐที่ท่านทำเจริญแท้ งานท่านแหวก้าวหน้า ลือชาน่าที่ทางชั้นดีก็ให้ได้เงินเดือนพร้อมคู่กัน อีกทั้งชั้นให้ได้สามสี่ ทางซึ่งเงินเดือนมีสองสามพัน ต่อไปทางหน้าขอให้คือพรชำนามาจากลาว ชาวประชาพื้นน้องยอเย่องว่าดี แหน่นา”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 23)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานบพนี้ พบคำว่า “อีกทั้ง” ซึ่งเป็นคำที่ใช้เชื่อมความเพิ่ม เพื่อเพิ่มเติมข้อมูลให้กับข้อความที่กล่าวมาข้างหน้า กล่าวคือ ข้อความข้างหน้า เป็นคำอวยพรให้ปลัดอำเภอ ให้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ให้ได้เลื่อนขั้นเงินเดือน แล้วอวยพรเพิ่มเติม โดยใช้คำ “อีกทั้ง” เชื่อมความเพิ่มว่า ให้ได้สี่ 3 สี่ 4 ให้เงินเดือนเพิ่มอีกสองสามพัน ซึ่งคำว่า “สี่” นั้น เป็นการกำหนดตำแหน่งของข้าราชการพลเรือนสามัญ โดยการใช้ระบบจำแนกตำแหน่งตามลักษณะงาน คุณภาพ และความยุ่งยากของงานแต่ละตำแหน่ง หรือที่เรียกว่าระบบ PC (Position Classification) โดยกำหนดเป็นระดับตำแหน่งเป็นมาตรฐานกลาง (Common level) 11 ระดับ หรือ “สี่” เพื่อไว้ใช้ในการเปรียบเทียบค่างานในแต่ละส่วนราชการ ให้เป็นไปตามมาตรฐานกลางนี้

4) เชื่อมลำดับเวลา

คำเชื่อมสัมพันธ์สารเชื่อมลำดับเวลาเป็นหน่วยเชื่อมซึ่งทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่แสดงลำดับเวลาก่อนหลัง โดยคำที่ใช้ เช่น “แล้ว หลังจากนั้น ภายหลังจาก ก่อนหน้านั้น ในที่สุด สุดท้าย” หรือใช้เชื่อมข้อความซึ่งแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน คำที่ใช้ เช่น “ขณะเดียวกัน ขณะที่ เมื่อ เวลานั้น ขณะนั้น” สำหรับวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน พบคำที่ใช้เชื่อมลำดับเวลา คือ “คราวเมื่อ เดียวนี้ ขณะเดียวกัน เวลานั้น” ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“... ให้เจ้ามีเจ้าได้ไหลโสมคู่สู่อย่าง อย่าได้ทุกต่อมตอย อย่าได้ทุกต่อมตอย ให้คอยได้ตั้งแต่เงิน ผูกหม้ออารมณ์ผ้าแพรพรรณผ้าผ่อน กับทั้งผูกและหมอนให้มันแน่น ใจไ้ในตู้ใต้เตียง คันแม่แม่นี้เลี้ยงม่อนอย่ามีมดมาลง คราวเมื่อปงลงเจียวควงอย่าบินมาใกล้ เจ้ามีสวนมอนไว้เขียวงาม ๆ ใบอ่อน ๆ เก็บมาเทใส่ม่อนให้งามล้วนคู่สู่ไ้...”

(พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิไลศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 50-51)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้ผู้เฒ่าหญิง ของ พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบคำว่า “คราวเมื่อ” เป็นคำที่ใช้เชื่อมข้อความเพื่อแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน ความตอน “คันแม่มนี่เลี้ยงม่อนอย่ามีมดมาลง **คราวเมื่อ** ปงลงเกีย ค่วงอย่าบินมาใกล้” แปลความได้ว่า ถ้าหากคุณแม่เลี้ยงม่อน (ตัวหนอนไหม) อย่าได้มีมดมาตอมได้ เวลาที่นำตัวไหมลงมาเพื่อให้อาหาร (ใบหม่อนลับ) อย่าให้มีแมลงบินมาใกล้

ตัวอย่างที่ 2

“ยามเจ้ายังหนุ่มแน่นบ่มีแพนบ่มีคู่ ให้ได้เมียผู้สู ให้ได้ชูผู้ไก่อ่ ภายเกลี้ยงตั้งทอง ลักษณะถูกต้องเบญจนาถกัลยาณี มีสมบัติผู้ดีเวียกงานการบ้าน มีหลักฐานหนาแน่นบ่คลอนแคลน ไหวหวั่น **เดี๋ยวนี้** เจ้านึกผันคิดอยากได้ผู้ใดให้เจ้าได้ผู้้นสมเจ้าปรารถนา”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต , ม.ป.ป., หน้า 15)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรคนหนุ่ม 3 ของ พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต พบคำว่า “เดี๋ยวนี้” เป็นคำที่ใช้เชื่อมข้อความเพื่อแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน

ตัวอย่างที่ 3

“เฮอ **ขณะเดียวกันนี้** ก็มีอีกแล้ว คือ คุณพ่อ.....บ้าน.....ได้เงินมา....บาท โอยพ้อเคยบุญกุศลนี้มันบ่แม่นของไฟ ไฟได้ทำทานลงจึงค่อยมีบุญได้ หากตั้งเฮาไปซื้อหากำไรขายไก่อ่ ลงทุนไปก็จั่งได้บุญนี้ก็ดั่งกัน...”

(พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 45)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้เฒ่า ของ พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบคำว่า “ขณะเดียวกันนี้” เป็นคำที่ใช้เชื่อมข้อความเพื่อแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน

5) เชื่อมความเป็นเหตุเป็นผล

คำเชื่อมสัมพันธสารเชื่อมความเป็นเหตุเป็นผล เป็นหน่วยเชื่อมซึ่งทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุเป็นผล หรือผลของข้อความที่กล่าวมาข้างหน้า คำที่ใช้เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุ เช่น “ด้วยเหตุที่ว่า เนื่องจาก” ส่วนคำที่ใช้เชื่อมข้อความที่เป็นผล เช่น “ดังนั้น เพราะฉะนั้น ด้วยเหตุฉะนั้น เมื่อเป็นดังนี้” สำหรับวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน พบเฉพาะทั้งคำที่ใช้เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุ และคำที่ใช้เชื่อมข้อความที่เป็นผล ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“คนเป็นสุขอยู่ได้บอใช้ป่วยช่วยจน เกิดเป็นคนมาอายุยืนมาได้ เป็นเพราะบุญกุศลสร้างปางหลังครั้งก่อน ส่งผลช่วยให้เขาได้เกิดมาเป็นคนแล้วมาสร้างต่อความดี ให้กุศลผลบุญเพิ่มพูนสูงขึ้น...”

(ประเสริฐ ปุพาลา, 2537, หน้า 17)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานสำนวนนี้เมื่อแปลความแล้ว ข้อความที่เป็นผล คือ “การที่คนเกิดมาแล้วมีความสุขไม่เจ็บไข้ได้ป่วยมีอายุยืนยาว” ข้อความที่เป็นเหตุ คือ “เป็นเพราะบุญกุศลที่สร้างมาแต่ปางก่อน/ชาติก่อน” คำว่า “เป็นเพราะ” จึงเป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุเป็นผล ซึ่งในที่นี้ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุ

ตัวอย่างที่ 2

“...ขอให้เจ้านี้ได้เป็นนายคนทุกชาติ ประกาศฝูงพี่น้องให้เขาย่านหย่อนความ ตายไปเกิดชาติหน้ามีวิมานสูงกว่าหมู่ เพราะว่า คนฉลาดรู้วิมานแก้วส่องใส เพราะมีใจมาดมั่งตั่งต่อทางทาน...”

(พระมหาทองพูล ดิสุเทโว และวิไลศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 45)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานบทนี้ เมื่อแปลความแล้วสรุปใจความที่เป็นผลได้ว่า “เกิดชาติไหนก็ได้เป็นหัวหน้า เป็นเจ้านาย มีอำนาจวาสนาคนเกรงขาม เมื่อตายแล้วก็ให้ไปอยู่ในสวรรค์วิมาน” ข้อความที่เป็นเหตุ คือ “เป็นคนฉลาด มีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการบริจาคทาน” คำว่า “เพราะว่า เพราะ” จึงเป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุเป็นผล ซึ่งในที่นี้ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุ

ตัวอย่างที่ 3

“...อันสถานที่นี้ เป็นเหมือนทูตเมืองสวรรค์ สร้างสัมพันธ์ไมตรีต่อลูกอาป้าเพื่อชักชวนพวกเจ้าไปเมืองฟ้าสวรรค์พรหมมั่งฝั่ง สร้างความหวังให้พวกเจ้าเอาตนเข้าสู่นิพพาน เพราะเหตุนี้ ฉันขอเชิญพวกท่าน ทุกท่านทานทรัพย์ เชิญหยิบจับเงินทองอยู่ถางสางค์แบงก์ ใบแดง ๆ ใบละสิบละห้า ให้พากันโปรยหว่าน ทานชาตินี้ บุญได้ชาติสิมา...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 1-2)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานบทนี้ เมื่อแปลความแล้วสรุปใจความที่เป็นเหตุได้ว่า “ถ้าหากหวังอยากไปสวรรค์ หรือไปสู่นิพพาน” ข้อความที่เป็นผล คือ “จะต้องทำบุญบริจาคทาน” คำว่า “เพราะเหตุนี้” จึงเป็นหน่วยเชื่อมที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุเป็นผล ซึ่งในที่นี้ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นผล

ตัวอย่างที่ 4

“...เดี๋ยวนี้พ่อแม่เจ้าเป็นห่วงคณิงหลาย อันตรายมันมาถึงหมู่เฮา ให้เสียสิ้น เฮโรอินหรือยาบ้ามาอมเมาให้เด็กเน่า ไฟผู่เอาใส่ห้องถ้าคงมือผ่อนตาย มีอยู่หลาย เต็มบ้านจนทางการเฟิ่นเปิดหน่วย คิดหลายสิซ้อยแกก็ยังแยะอยู่บ่เซา ฉะนั้น ขอให้พวกหมู่เจ้า เป็นห่วงอนาคต อดไว้เดื่อทางเสียอย่าเชื้อซุมเขามาหล่อ ขอให้หลานจำไว้ว่าลัษความทิพพะกลืนม้า หรือเฮโรอินอย่าใกล้ คือ ภัยซ้ายหมู่่นักเรียน...”

(สิน้ำ จันทรเพ็ญ, 2544, หน้า 259)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน บทนี้ เมื่อแปลความแล้ว สรุปใจความที่เป็นเหตุได้ว่า “สิ่งที่เป็นปัญหาทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองห่วงบุตรหลานมากที่สุด คือ เป็นหยาเสฟติด ยาบ้า เฮโรอิน ถ้าหลงมัวเมาเสฟก้จะตายผ่อนส่ง” ข้อความที่เป็นผล คือ “ขอให้นักเรียนเป็นห่วงอนาคตของตนอย่าเข้าใกล้ยาเสฟติด” คำว่า “ฉะนั้น” จึงเป็นหน่วยเชื่อม ที่ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุเป็นผล ซึ่งในที่นี้ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นผล

4.2 การใช้คำศัพท์ (lexical cohesion)

การใช้คำศัพท์เป็นการเชื่อมโยงความ โดยใช้คำศัพท์ที่สัมพันธ์กันทางความหมาย ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ความหมายเหมือนกัน ความหมายขัดแย้งกัน เป็นคำย่อยของกัน อธิบาย ลักษณะอาการของสิ่งนั้น และเป็นคำที่อยู่ในทำเนียบภาษาเดียวกัน จากการศึกษาวจนะมงคล ในพื้นที่อีสาน พบการใช้คำศัพท์ในการเชื่อมโยงความ ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“ต่อมามี.....ท่านมาทำทาน.....บาท ปรารณอย่าพลาดพลั้งให้มีมั่งได้นั่งกิน ให้มีสุขตลอดสิ้นถึงชั่วชีวิต ให้มีโภคาของเครื่องกินสินใช้ ให้มีอาชาไนยม้าพาชีตัวมีค่า กุญชรา เพื่อกู้หัตถิซ้างได้ชี้ทรง มีพลายสารตัวเอกอ้งซ้างใหญ่หัตถิโน ตลอดโคมะหิงสา รรามีพร้อม ให้เป็นไปในพื้นปฐพีทุกที่ มีสมบัติอัดแน่นแพนซ้นผู้สวย ให้ตัวท่านประกอบด้วยญาติมิตรบริวาร ลาสงสารหนีภไปเกิดบนเมืองฟ้า จากโลกาไปเนาซ้นเมืองสวรรค์อย่าไหวหวั่น เนาอยู่ปราสาท ซ้นไพฑูรกั้งนั่งชม...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 73)

จากตัวอย่างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน บทนี้มีการเชื่อมโยงความโดยใช้คำที่มีความหมายเหมือนกัน คือ “อาชาไนย พาชี” หมายถึง ม้า ส่วนคำว่า “กุญชรา หัตถิ หัตถิโน พลาย สาร” หมายถึง ซ้าง

ตัวอย่างที่ 4

“คำอวยพรแพทย์ประจำตำบล.....นี่ก็มีมาอีก....บาท ลิประกาศให้ฐัพรนั้นส่งนำ
ขอให้สุขเลิศล้ำ ทำหน้าที่ในตำบล เป็นคนดูคนแลป่วยเป็นไข้ฉุฉอน ตอนมีคนเป็นไข้โรค
ด้านต่าง ๆ ทางปลูกผีและท้องร่วงป้องกันกันไว้อย่าให้มี โรคฝีดาษหมู่นี้ ทรพิษให้มันหนี อย่าสะ
มีมาพาลด้านโรคภัยในเนื้อ ให้ช่วยเหลือชาวบ้านบริการด้านเจ็บป่วย อำนวยความสะดวก
ความสุขให้ผู้คน...”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 22-23)

จากตัวอย่างวจนะมงคลในพื้นที่อีสานบพนี้ คำว่า “ไข้ โรค” มีคำย่อ คือ
“ท้องร่วง โรคฝีดาษ ทรพิษ” เป็นการแสดงความเชื่อมโยงทางคำศัพท์ในลักษณะเป็นคำย่อ
ของคำหลัก

ตัวอย่างที่ 5

“...เดี๋ยวนี้คันหัวใจเจ้ายังว่าง ศรรักบ่ปักอก ขาดจากมิตรร่วมตาย ขาดจาก
ชายยอดชู้ใจบ่มีไผ่สียอยก ช่วยปกป้องรักษาเป็นภัสตาสามียอดชู้ชีวิตหากบ่มีมาพานพ้อ ให้ได้ผัว
รูปหล่อปัญญาดี ๆ รู้ทุกช่องทางฝ่ายโลกก็ให้ข้าทางฝ่ายธรรมก็ให้ของ ทางสมอง และเชาวน์
ให้แพรวพราวไปทั่ว...”

(พระมหาสมหมาย อุดมคุดโต, ม.ป.ป., หน้า 51-52)

จากตัวอย่างวจนะมงคลในพื้นที่อีสานบพนี้ พบคำว่า “ภัสตา สามี ผัว”
เป็นการแสดงการเชื่อมโยงความ โดยใช้คำที่มีความหมายเหมือนกัน

กล่าวโดยสรุป การประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ด้านโครงสร้างภาษา
ใน 4 ประเด็นดังที่กล่าวมาข้างต้น ในด้านการเริ่มต้นและลงท้ายนั้น วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน
นิยมขึ้นต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” ซึ่งเป็นคำบอกเวลา ทั้งนี้เพื่อต้องการประกาศหรือสื่อความให้ทราบว
ณ ขณะนี้ เวลาได้มีผู้มาบริจาดทาน นอกจากนั้น ยังมีการขึ้นต้นด้วยคำบุรุษสรรพนาม
และทำที่ใช้ทำหน้าที่แทนคำสรรพนาม เช่น คำเรียกญาติ คำแสดงยศตำแหน่ง คำบอกอาชีพ
เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า การเริ่มต้นวจนะมงคลในพื้นที่อีสานนั้น ส่วนใหญ่ผู้ประพันธ์จะเว้น
ช่องว่างเอาไว้สำหรับผู้เทศน์ให้อวยพรได้ระบุชื่อเฉพาะบุคคล ที่อยู่ ชื่อหมู่บ้าน สถานที่ทำงาน
ของผู้บริจาดทานเอาไว้ ซึ่งอาจจะนับได้ว่าเป็นขนบในการเริ่มต้นวจนะมงคลในพื้นที่อีสานก็ว่าได้
ในส่วนของการลงท้ายนั้น แม้วจนะมงคลในพื้นที่อีสานจะแต่งด้วยคำประพันธ์ยาว
และนำไปใช้ในการเทศน์เป็นทำนองแหล่ หากแต่การลงท้ายนั้นไม่ได้ลงท้ายด้วยคำว่า “นั่นแล
นั่นเกิด นี่แล ฉะนี้แล” เหมือนวรรณกรรมแหล่ในภาคกลาง แต่จะลงท้ายด้วยคำสร้อยอื่น ๆ เช่น
“ได้อ นา เอย เทอญ” เป็นต้น

การแสดงหัวเรื่องในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ส่วนใหญ่มักใช้คำอ้างถึงผู้บริจาคทาน ซึ่งมีทั้งคำบุรุษสรรพนาม และคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำนาม เช่น คำเรียกญาติ คำบอกอาชีพ คำแสดงสถานภาพทางสังคม เป็นต้น ด้านการเปลี่ยนหัวเรื่องนั้น พบ 4 ลักษณะ คือ การใช้คำเรียกขาน หรือบุรุษสรรพนาม การใช้รูปภาษา “หันมาทาง ต่อมา ต่อไปนี้” มีการใช้คำเชื่อมที่แสดงการตัดตอนหรือแยกส่วน และใช้อนุภาคยที่มีคำเชื่อมบอกเวลา

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้คำบุรุษสรรพนาม การใช้นามวลีตามด้วยคำบ่งชี้ การใช้สุญนามวลี หรือสุญญรูป เพื่อแสดงเนื้อหาเก่า มีการเสนอเนื้อหาใหม่ด้วยภาษาที่น่าสนใจ โดยใช้รูปภาษา “เพราะ เพราะว เป็นต้นว่า เช่นว่า คือ เพราะเหตุนั้น เป็นต้น และในการประกอบสร้างเนื้อด้านสุดท้าย คือ การเชื่อมโยงความ มีการอ้างถึงโดยใช้การซ้ำนามวลี การใช้คำบุรุษสรรพนาม การใช้คำเกี่ยวกับจำนวน การใช้คำแทนที่ ส่วนการละนั้น พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการตัดหรือการละคำ วลี ประโยค หรือข้อความ เพื่อให้เนื้อความกระชับไม่เยิ่นเย้อ และในส่วนสุดท้าย คือ การใช้คำเชื่อมสัมพันธ์สารในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน พบว่า มีการใช้คำเชื่อมเพื่อเชื่อมโยงความ เพียง 5 ประเภท คือ เชื่อมอธิบาย เชื่อมความเพิ่ม เชื่อมลำดับเวลา และเชื่อมความเป็นเหตุเป็นผล การศึกษาการประกอบสารถะในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ด้านโครงสร้างภาษา โดยอาศัยกรอบแนวคิดการวิเคราะห์สัมพันธ์สารนี้จึงทำให้ทราบว่า ผู้ประพันธ์วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ได้นำหน่วยภาษาในระดับที่สูงกว่าประโยค มาเรียงร้อยต่อกันขึ้นเป็นวจนะมงคล ซึ่งหน่วยภาษาที่นำมาร้อยเรียงนั้นมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบ จนประกอบเป็นวจนะมงคลบทหนึ่ง ๆ และมีการนำมาใช้จริงในชีวิตประจำวันของคนอีสาน สืบมาจนกระทั่งปัจจุบัน

บทที่ 5

วรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

ภาษาเป็นสิ่งที่หล่อหลอมมนุษย์ไว้ด้วยกันให้เป็นสังคม และเป็นเครื่องมือสำคัญที่สานสัมพันธ์ภาพระหว่างตนกับผู้อื่น มนุษย์ใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ เล่าเรื่องราว แก้ปัญหา สื่ออารมณ์ความรู้สึก ตลอดจนความขัดแย้งต่าง ๆ ขณะเดียวกันมนุษย์ก็อาจถูกครอบงำหรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของภาษาในสังคมนั้น ไม่ลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง ภาษา สังคม และการสื่อสาร จึงผูกโยงร้อยรัดเป็นเรื่องเดียวกัน เรื่องที่สัมพันธ์กับเจตนา อุดมการณ์ อำนาจ อัตลักษณ์ และสิ่งที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ รังสรรค์และสืบสร้างเป็นพลวัตแห่งสังคมที่เคลื่อนไหวไปอย่างไม่สิ้นสุด (กฤษดาวรรณ หงส์ดารมภ์ และจันทิมา เอี่ยมมานนท์, 2549, หน้า 1) ดังนั้น ภาษาที่อยู่ในสังคมและเป็นวิถีปฏิบัติทางสังคม จึงมีทั้งรูป (form) และหน้าที่ (function) ทางสังคมที่ผู้ใช้ภาษาต้องการจะสื่อสารเพื่อปฏิสัมพันธ์ และประกอบกิจกรรมทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง ภาษาที่มีทั้งรูปและหน้าที่เหล่านี้จะมีความหมาย และสื่อความหมายให้เป็นที่เข้าใจกันได้ ก็ล้วนแล้วแต่จะต้องอยู่ในบริบทอย่างใดอย่างหนึ่ง (จันทิมา อังคพนิชกิจ, 2557, หน้า 3-4)

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จึงเป็นวรรณกรรมร้อยกรองที่ผู้ประพันธ์ ได้ใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์รังสรรค์รูปคำหรือข้อความอย่างมีศิลปะ ด้วยการเลือกใช้คำที่เข้าใจง่าย ใช้คำที่มีเสียงสัมผัสคล้องจอง ทำให้ท่วงทำนองและจังหวะไพเราะยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเลือกใช้โวหารที่ทำให้เกิดภาพขึ้นในใจ มีอารมณ์ความรู้สึก โดยอาศัยสถานการณ์ ประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ความคาดหวัง รวมทั้งเจตนาในการอวยชัยให้พร รวมกันขึ้นเป็น “วจนะมงคล” เพื่อใช้สื่อสารไปยังผู้บริจาดทาน/ผู้ฟังในงานบุญต่าง ๆ ผ่านการเทศน์แหล่เป็นทำนองอีสาน “วจนะมงคล” นี้จึงเป็นไปอย่างมีความหมาย และสื่อความให้เป็นที่เข้าใจได้โดยทั่วไปในสังคมอีสาน การเลือกใช้กลวิธีทางภาษาในการจัดวางองค์ประกอบทางวรรณศิลป์ของวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จึงมีส่วนในการสร้างความคิดความเชื่อขึ้นในสังคม โดยเฉพาะความคิดความเชื่อที่ว่า คำพรที่ได้รับหลังบริจาดทานนั้นจะสัมฤทธิ์ผล ได้พบกับความสุข ความสำเร็จ และความดีงาม

จากการศึกษา พบว่า ผู้ประพันธ์เลือกใช้ศิลปะในการประพันธ์วจนะมงคลในพื้นที่อีสานให้มีสุนทรียรสและใช้ภาษาเพื่อนำเสนอเนื้อหา เรื่องราวความคิดอย่างมีคุณภาพ 3 ด้าน คือ กลวิธีการใช้คำ กลวิธีการใช้เสียง และกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ รายละเอียดดังต่อไปนี้

กลวิธีการใช้คำ

ภาษาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสาร ผู้ใช้ภาษาได้ประเมินแล้วจากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น จึงเลือกใช้รูปแบบและประเภทของภาษาให้เหมาะสมกับบริบทเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้ถ้อยคำ ภาษา เพื่อสื่อความคิดและเนื้อหาสาระ การเลือกใช้น้ำเสียงที่จะสื่อความหมาย หรือการเลือกใช้ช่องทางของการสื่อสาร (จันทิมา อังคพนิชกิจ, 2557, หน้า 21) ทั้งนี้ วจนะมงคล ในพื้นที่อีสาน ผู้ใช้ภาษานำไปใช้ในการช่วยเหลือพรให้กับผู้ที่บริจาคทาน ซึ่งเป็นลักษณะการสื่อสารทางเดียว ไม่มีการตอบโต้ระหว่างกัน หากผู้ประพันธ์เลือกสรรถ้อยคำที่สละสลวยงดงาม มีความเหมาะสมกับบริบทเนื้อหา ประกอบกับพระสงฆ์ หรือฆราวาส ผู้ทำหน้าที่เหล่านำวจนะมงคลไปช่วยเหลือด้วยน้ำเสียง สดใส ท่วงทำนองที่ไพเราะ ก็จะทำให้ผู้บริจาคทานหรือผู้ฟังมีความประทับใจ อิ่มเอมใจ เมื่อได้ยินได้ฟังคำอวยพรแล้ว เกิดจินตภาพขึ้นในใจ มีอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามว่า ความสุข ความเจริญ และความดีงามทั้งหลายจะเกิดขึ้นตามคำอวยพรนั้น ผลการศึกษา พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีกลวิธีการใช้ภาษาด้วยการเลือกรูปคำ และข้อความที่ง่ายงาม มีความไพเราะเหมาะสมในการสื่อความหมาย มีพลังและอิทธิพลกระทบความคิด จิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก ของผู้บริจาคทานหรือผู้ฟังได้เป็นอย่างดี ซึ่งกลวิธีที่พบในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มี 11 ลักษณะ คือ การใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน การใช้คำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ การใช้คำบุรุษสรรพนาม การใช้คำวิเศษณ์ การใช้คำซ้อน การใช้คำซ้ำ การซ้ำคำ การใช้คำย่อ การใช้คำไวพจน์ และการใช้คำศัพท์สแลง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เป็นวรรณกรรมที่มีความเจริญรุ่งเรืองในหมู่ชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นเจ้าของสิทธิ์ร่วมกัน ทั้งในฐานะผู้สร้าง ผู้ใช้ และผู้อ่านหรือผู้สืบทอด ดังนั้น วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จึงถูกประกอบสร้างผ่านการคัดสรรถ้อยคำจากภาษาถิ่นอีสานผสมกับภาษาไทยมาตรฐาน ผลการศึกษา พบว่า มีการใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“บัดนี้ผัดแม่แม่.....เพิ่นมาโมทนาให้ทำบุญเสริมส่ง ลาวอยากหมั่นอยากคงพอให้หายโคกฮ้อนนอนเล่นแก่งขา ลาวมาโมทนาให้ทำบุญ.....บาท ขออำนาจส่วนนี้นำฮู้แม่ใหญ่เฮา สาธุเด้อ ให้อยู่นำลูกเต้าเท่าชั่ววอสาน กายสังขารให้ยืนยาวดังสาวสิบเก้า ผิดพรรณอย่ามีเศร้า ฟันคลอนอย่าได้หล่อนหัวเขาคลอนปวดเส้นเอ็นอ้ายอย่าลืมิ ขอให้เกษิเกล้าคือเทอดำปลอดตลอดกายาเจ้าหนึ่งยานป้างหย่อน อย่าได้เยะหย่องย่อนซอนเท่าเขาคลอน สนุกนอนในห้อง กวยหลายโยนอยู่ ให้อยู่คุณส่งฮู้คำคำแลง ยามเจ้าแยงเมื่อบ้าน มือให้ถูกไหคำ ตีนให้ดำไหเงิน บาดฮ่าเดินเมื่อบ้าน ให้เจ้าหมายแนวมนอนนอนสองสามสี่ ให้เจ้าปักฮู้ไว้เกือแก่มอย่าลืโล อันว่า

ไหมหรือม้อนสวนมอนกว้างใหญ่ เลี้ยงลำไ้ให้ได้ม้อนมอนเจ้าให้แก่นสวณ ม้อนของเจ้ามีแต่โตอ้วน ๆ โตพีๆ บ้องห่าง ๆ ให้ได้จกออกอ้างทางเพื่อนได้หล่าแยง แนวนางแดงนางแหลนางลายเหลือง อ้อยฮุยสนุกสาวแล้วค้อยเอาไหมน้อยใส่กระบุง เอาให้ถุงไหมน้อยฮาวโพนเต๊อแม่ ออกฝักหลอก ร้อยกว่าตั้งประสงค์ตั้งนั่งสาว ขอให้สาวยีนหมั้นพันปีอย่าได้เก่า ให้ได้ตุ้มลูกเต๋ายามเฒ่าได้เพ็งเขา ขอให้บรรเทาเสี่ยงโหยภัยทั้งพยาธิ ให้หายขาดโรคไหญ่น้อยในเนื้อให้ช่วงเขายู่ถ่างเอาหลานน้อย งอยชานเบ็งสินหมี่ให้แม่ไหญ่ลูซึทำบุญไว้เมื่อเฒ่าให้บุญเจ้าจงเหลื่อมนำ ละนะ”

(สวัง บุญเจิม, 2550, หน้า 9-10)

คำภาษาถิ่นอีสาน ที่ปรากฏในวจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้เฒ่าหญิง ของ สวัง บุญเจิม ยกตัวอย่างเช่น

คำภาษาถิ่นอีสาน	ความหมาย
เพิ่น	หมายถึง (ส.) บุรุษที่ 3 เขา ท่าน
ลาว	หมายถึง (ส.) บุรุษที่ 3 คือคนที่เราพูดถึง
ฮ้อน	หมายถึง (ว.) ร้อน
แก่งชา	หมายถึง (ก.) แก้วชา
ฮู้	หมายถึง (ก.) ผลัก ดัน
แม่ไหญ่	หมายถึง (น.) ยาย ย่า คำเรียกขานผู้อาวุโส
เฮา	หมายถึง (ส.) เรา ตัวของเรา
กวย	หมายถึง (ก.) แก้ว
แยง	หมายถึง (ก.) ดูแล
แลง	หมายถึง (ว.) เวลาเย็น ตอนเย็น
แยง (เมื่อ)	หมายถึง (ก.) เดินตรง มุ่งหน้า
เมื่อ	หมายถึง (ก.) ไป กลับ
ไหคำ	หมายถึง (น.) ไหทอง
ตำ	หมายถึง (ก.) เดินสะดุด
บาดฮ่า	หมายถึง (ว.) คราว ครั้ง เวลา
ปกฮี้	หมายถึง (ก.) ปกปิด ปกคลุม
เกือ	หมายถึง (ก.) เลี้ยง
ม้อน	หมายถึง (น.) ตัวไหม
ลำไ้	หมายถึง (ว.) แคไหน
แก่น	หมายถึง (ว.) สนิทชิดเชื้อo คั่นเคย

พี	หมายถึง (ว.) อ้วนท้วน สมบูรณ์
จก	หมายถึง (ก.) ล้วง ควัก
หล่ำแยง	หมายถึง (ก.) ดู แล
แหล่	หมายถึง (ว.) ดำ คล้ำ
อู่ยฮุย	หมายถึง (ว.) มีสีเหลืองมาก
ฮาว	หมายถึง (ว.) ประมาณ ขนาด เท่า
โพน	หมายถึง (น.) ดินที่พูนกันขึ้นสูง
ฝักหลอก	หมายถึง (น.) โยะหรือรังที่หุ้มตัวไหม
ดั่ง	หมายถึง (น.) กระดั่ง
ช่วงเซา	หมายถึง (ก.) สร้าง ทุเลา
ยุถ่าง	หมายถึง (ว.) ทำด้วยความเบิกบานใจ
งอย	หมายถึง (ก.) จับ เกาะ
ชาน	หมายถึง (น.) ชานบ้าน
เบิ่ง	หมายถึง (ก.) มอง ดู จ้อง
ลิ้นหมี	หมายถึง (น.) ผ้าชิ้น ผ้าถุงสำหรับผู้หญิงนุ่ง
เหลื่อมนำ	หมายถึง (ว.) กัน บัง ปกคลุม คุ่มครอง รักษา
หล่อน	หมายถึง (ก.) หลุด หล่น ฟันหลุด เรียกว่า แช่วหล่อน
บ้าง	หมายถึง (น.) ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีลักษณะโตที่ท้องเหมือนเด็กเป็นโรคซาง

คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสานบางคำอาจมีหลายความหมาย ความหมายที่ยกตัวอย่างข้างต้นพิจารณาจากบริบทที่ปรากฏเฉพาะในวจนะมงคลบทนี้เท่านั้น

จากผลการศึกษา พบว่า วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานส่วนใหญ่ใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้บริจาดทานหรือผู้ฟังเข้าใจง่าย เกิดจินตนาการ มีอารมณ์ความรู้สึกร่วม โดยไม่ต้องตีความหรือแปลความหมาย ประกอบกับผู้ใช้วจนะมงคลจะแหล่ หรือกล่าวอวยพรด้วยสำเนียงอีสานเท่านั้น ผู้ประพันธ์จึงต้องประพันธ์เนื้อหาอวยพรด้วยคำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน การใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน ถือเป็นการใช้คำศัพท์ที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งแสดงความเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ๆ

2. การใช้คำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต

วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน นอกจากจะใช้ภาษาถิ่นอีสานผสมกับภาษาไทยมาตรฐานแล้ว ยังพบว่า มีการใช้คำภาษาบาลีสันสกฤตปนอยู่ด้วย คำภาษาบาลีสันสกฤตที่ปรากฏ

อยู่ในวณะมงคลในพื้นที่อีสาน มี 3 ลักษณะ คือ การใช้คาถาภาษาบาลี การใช้คำทับศัพท์ บาลีสันสกฤต และการแปลงคำบาลีสันสกฤต รายละเอียดดังนี้

2.1 การใช้คาถาภาษาบาลี พบว่า มีการใช้คาถาบาลีในวณะมงคลในพื้นที่อีสาน โดยเฉพาะสำนวนที่ประพันธ์โดย อ.กวีวงศ์ การใช้คาถาภาษาบาลีที่พบ ส่วนใหญ่อยู่ในส่วนอวยพร ซึ่งคาถาภาษาบาลีที่ใช้ล้วนแล้วแต่มีความหมายไปในทางอวยชัยให้พร ให้ประสบแต่ความเป็นสิริมงคล ยกตัวอย่างเช่น

“โอย สักมาตีกระดัดเต ชาวเฮาเดมาแกทั้งพ่อแม่พี่น้องผองเท่าหนุ่มคะนอง พร้อมด้วยญาติพี่น้องทุกท่านมาทำงาน การกุศลของเฮาก็มีวนดีคราวนี้ มีผู้มาทอนให้สมใจทุกอย่าง ฉันทักได้กล่าวอ้างพรท่ายสงน่า แถมยถาอีกข้าเสนอใส่ให้สมใจ ขอให้ศรัทธาไทยจงใส่ใจเอาไว ฉันทักแถมพรให้ประสบชัยโชคใหญ่ ขอให้ลูกหลานได้คือข้าว่ามา ต่อไปนี้จะได้กล่าวคาถา ด้วยภาษาบาลีให้ท่านฟังคราวนี้ มีบทขอขมาฟังสิได้ว่า **“ยถา วาริหาปุรา ปริปูเรนติ สาคร์”** ให้หลังมา เต็มอัน อันว่าชลธารกว้างสมุทรธารใหญ่ มีน้ำไหลหลังเข้าเต็มถ้ำอ่างมา แม่น้ำใหญ่ทอฟ้าก็แน่น อังเป็นทะเล **“เอวเมวอิโต ทินน”** ก็ตั้งทานของเจ้าขอให้ไหลมาเข้าร่วมกันบ้นใหญ่ ทานเพื่อใด แม่น้ำนิคดน้อยผสมน้อยให้ใหญ่หลวง คือ แม่น้ำใหญ่กว้างอาศัยหมู่ลำธาร ไหลมานานหากอ้ง เต็มไปได้ ศรัทธาไทยคราวนี้ให้มีบุญโดยดั่ง **“อิจฉิตฺตปตฺติตฺตุมหิขิปเมวสมิขณตฺ”** ให้ลูมาสมแม่งนับแต่สัตว์ในท้องเมทนีโลกต่ำ ให้แนมนำล่ำจ้องมองแก้วก็ดั่งกัน **“สพพิตฺติโย วิวชชนตฺ สพพรโรโค วินสสนตฺ”** สรรพภัยพองนั้น สรรพโรคโรคาอย่าได้มาราวิวินาศสูญเสียเสีย เพียงว่า ภัยเวรช่องของจัญไรให้หายห่าง...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 9-10)

จากตัวอย่าง วณะมงคลสำหรับอวยพรให้ส่วนรวม ของ อ.กวีวงศ์ (นามแฝง) พบว่า มีการใช้บทอนุโมทนาวิธี ซึ่งเป็นคาถาภาษาบาลีที่พระสงฆ์ใช้เป็นบทสวดเพื่อช้อนุโมทนา ให้พรแก่ผู้ทำบุญกุศล ซึ่งประกอบได้ด้วย 2 บท คือ อนุโมทณารัมภคาถาหรือบทกรวดน้ำ และบทสามัญญานุโมทนาคาถาหรือบทให้พร โดยผู้ประพันธ์ได้ยืมคาถาภาษาบาลีมาที่ละวรรค แทรกด้วยคำแปลที่เป็นภาษาไทยมาตรฐาน และภาษาถิ่นอีสาน เรื่อยไปจนกระทั่งจบบท

2.2 การใช้คำทับศัพท์บาลีสันสกฤต พบว่า วณะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้ คำทับศัพท์บาลีสันสกฤต รองลงมาจากภาษาไทยมาตรฐาน และภาษาถิ่นอีสาน ยกตัวอย่างเช่น

“วันนี้หากเป็นวันดีล้ำใน**ธรรมพุทธบาท** ผูกหมู่ญาติพี่น้องคราวนี้ได้หลังมา มี**ศรัทธา** แก่กล้าได้มาฮ่วมการ**กุศล** เป็น**มงคล**ควรถือจื้อจำเอาไว้ **ศรัทธาไทย**ทั้งค่ายหญิงชาย น้อยใหญ่ พากันไหลหลังเข้าโฮมเต้าอ้งสนาม บได้เฮ็ดรุ่มร่ามงามคล่องบ่มัวหมอง **ปฏิบัติ**ตาม

ครองแห่งองค์พุทธเจ้า บัดนี้ ฉันจักไขคำเว้าอวยพรสา ก่อน ขออย่าได้เดือดร้อนผู้เจ้าให้ค่อยฟัง
ไผ่ผู้มีจิตตั้งให้ฟังดีถ้วนถึฉันอวยพรเทือนนี้ผู้เจ้าให้อยู่ดี...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 18-20)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรส่วนรวม ของอ.กวีวงศ์ (นามแฝง)

พบคำทับศัพท์บาลีสันสกฤต ยกตัวอย่างเช่น

คำทับศัพท์	คำเดิมในภาษา
ธรรม	(ส.) ธรม (ป.) ธมม
พุทธ	(ป.) พุทธ
บาท	(ป.) ส. ปาท
ญาติ	(ป.) ญาติ
ศรัทธา	(ส.) ศรฺทธา ,(ป.) สทฺธา
กุศล	(ส.ป.) กุสล
มงคล	(ป.), (ส.) มงฺคล
ไทย	(ป.) เทยฺย
ปฏิบัติ	(ป.) ปฏิปตฺติ
องค์	(ป.), (ส.) องค์
พร	(ป.) วร
จิต	(ป.) จิตฺต

จากตัวอย่างทำให้ทราบว่า ภาษาบาลีสันสกฤตถือเป็นคำภาษาต่างประเทศที่มีอิทธิพลต่อภาษาไทยเป็นอย่างมาก คำที่ยืมมาจากสองภาษานี้เป็นคำที่มีใช้ในชีวิตประจำวันทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ผู้ประพันธ์จึงนำคำยืมทั้งสองภาษานี้มาใช้ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

2.3 การแปลงคำบาลีสันสกฤตวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ที่มีการรับ-ส่งสัมผัสภายในวรรคหรือระหว่างวรรคเพื่อให้เกิดจังหวะ ท่วงทำนอง และความไพเราะ ขณะที่เหล่าอวยพรคำบาลีสันสกฤตบางคำจึงถูกนำมาแปลงรูปคำเพื่อประโยชน์ในการรับ-ส่งสัมผัสจึงทำให้มีคำแปลกใหม่ใช้เป็นจำนวนมาก คำเหล่านี้มีรูปและเสียงผิดเพี้ยนไปจากคำปกติที่มีใช้อยู่ในภาษา คำบาลีสันสกฤตเหล่านี้ถึงแม้จะมีเสียงหรือรูปที่ผิดไปจากเดิมแต่ยังคงความหมายของคำนั้น ๆ อยู่ ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

เจ้าเป็นนารีหน้าอิตถิยารูปหล่อ บ่ทันมีคู่สร้างนอนซ้อนกล่อมพระทัยเจ้ามีใจ
นึกร่นอมเกลี้ยกล่อมเป็นกุศล เจ้าหากเป็นคนตีกว่านารีฝูงเพื่อน มีความเพียรงามด้วยแสวงหา
ผลประโยชน์ สาวโสด ๆ จั่งซี้กะมีเจ้าผู้เดียว...”

(พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 62)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้หญิงสาว สำนวนของพระมหาทองพูล
ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป มีการแปลงคำจากคำเดิม คือ “อิตถิ” ซึ่งเป็นคำทับศัพท์จาก
ภาษาบาลีแปลว่า ผู้หญิง สตรี แต่เพื่อให้มีเสียงสัมผัสกับคำว่า “หน้า” ในวรรคเดียวกัน จึงแปลงคำเป็น
“อิตถิยา” ซึ่งยังมีความหมายคงเดิม

ตัวอย่างที่ 2

“...ขอให้กายเจ้าเพียงเสมอตามดังพระอินทร์ หรือเจ้าปรารถนาอยากสิ้นหมู่
กิเลสตัณหา ขอให้เป็นอรหันตาสองญาณเห็นแจ้ง ขอให้ได้เป็นแหล่งพระศรีอารีองค์เอก
ให้ได้พบท่านแท้น้ำหน้าชาติสิมา สาเดอคุณพ่อ บ้าน.....เฮย”

(พระมหาทองพูล ตีสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 25-26)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้เฒ่า ของพระมหาทองพูลตีสุสเทโว
และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป คำเดิมมาจากภาษาบาลีสันสกฤตว่า “อรหันต” ไทยนำมาใช้ในรูปแบบคำ
“อรหันต อรหันต์” หมายถึง ชื่อพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดใน 4 ชั้น คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี
พระอนาคามี และพระอรหันต์ แต่เพื่อให้มีเสียงสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคหน้า คือ คำว่า
“ตัณหา” จึงแปลงคำเป็น “อรหันตา” ซึ่งยังมีความหมายคงเดิม

นอกจากนี้ ยังพบการแปลงคำบาลีสันสกฤตในวจนะมงคล สำนวนอื่น ๆ
ยกตัวอย่างเช่น

คำเดิม	แปลง/แปลงเป็น
กุมาร	กุมमार
ฉาปน	ฉาปนา
ทักษิณทก	ชีณทก
ทันต์	ทันตา
ทารก	ทาระกา
มรณะ	มรณาท
นิพพาน	นิระพาน
บาป	ปาปัง

วานิช

วานิชโซ

อนาคต

อนาคตาอนาคติ

การแปลงคำที่ปรากฏในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน ผู้ประพันธ์นำมาใช้เพื่อประโยชน์ในการรับส่ง สัมผัสไม่ถือว่าเป็นการใช้คำผิดหรือใช้คำไม่เหมาะสม เพราะเป็นคำที่มีลักษณะพิเศษ อันนับได้ว่าเป็นกวียานุโลม ซึ่งหมายถึงข้อยกเว้นบางอย่างที่ใช้ในงานร้อยกรองนั่นเอง

3. การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ

จากการศึกษา พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานมีการใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษแทรกอยู่ในตัวบทซึ่งคำศัพท์ที่พบเป็นคำทับศัพท์ การทับศัพท์ภาษาอังกฤษ ก็คือ การนำเอาภาษาอังกฤษมาใช้ แล้วออกเสียงให้เหมือนหรือคล้ายกับคำเดิมมากที่สุด ทั้งนี้อนุมานได้ว่าภาษาอังกฤษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอีสานมากขึ้น เพื่อให้ทันสมัยเหมาะแก่สถานการณ์ จึงมีการประกอบสร้างเนื้อหา โดยการเลือกสรรคำศัพท์ภาษาอังกฤษแทรกไว้ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ยกตัวอย่างเช่น

เจ้าเป็นมวญรูปหล่อ พอใจในการต้อย บุญจงค่อยช่วยเจ้าบัดยามเข้าสู่สนาม
ยามเจ้าโชว์มัดกล่อมให้ขาดเดชแก่ศัตรู ยามไหว้ครูรำเพลงให้หย่อนเกรงกลัวย่านยามประจัญบานหน้า
เตะด้วยขาฟันศอก ตอกเข้าลอยเข้าคู่ศัตรูเจ้าให้สั่นส่าย ยามชกขวาชกซ้ายอัปเปอร์คัตหมัดแย็บ
เก็บคะแนนด้วยหมัดฮุก พร้อมทั้งบุก หรือถอยต่อยสวิงขวาซ้าย เล่นลวดลายชกท่าให้คนฮา
เอิกเกริก เล่นฟุตเวิร์กชกท่าให้ฮาตั้งทั่วสนาม บุญจงมาเป็นน้ำสงโรจจากาลังใจ ไปชกไล่ให้มีชัย
น็อกศัตรูทุคราวครั้ง ให้มีหวังเป็นแชมเปียนของไทยและของโลก ให้มีโชครำรวย ได้เมียสวยปีนี้
เป็นเศรษฐีปีหน้า ดังตัวข้าได้ส่งพร....นา”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 40)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรนักมวย ของพระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต พบการใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นคำทับศัพท์ ดังนี้

คำทับศัพท์	คำเดิมในภาษา	ความหมาย
โชว์	show	อวดหรือแสดงให้คนทั่วไปเห็น
อัปเปอร์คัต	Uppercut	หมัดเสยขึ้น
ฮุก	Hook	การใช้หมัดระยะประชิด
สวิง	Swing	แกว่ง
ฟุตเวิร์ก	Footwork	การใช้เท้า จังหวะเท้า การก้าวเท้า
น็อก	Knock	ชก ต่อย คู่ต่อสู้ล้มลง
แชมเปียน	Champion	ผู้ชนะเลิศ

ผลการศึกษายังพบว่า คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษที่พบมากที่สุด คือ คำว่า “แบงก์” คำเดิมในภาษา คือ “Bank” หมายถึง ธนาคาร แต่คนอีสานใช้ในความหมายว่า ธนบัตร หรือเงิน ผู้ประพันธ์หลายคนจึงนำคำนี้ไปแทรกไว้ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...มาเอาบุญให้ลือเจ้าชายเอาหลายกว่าหมู่ ให้คนหลูหลังซื้อของเจ้าอยู่ปู่เซายามเจ้าปากกล่าวว้าให้เสียงม่วนนวนนุ ให้คนชุกชุกจ่องจูงมุงบ้าน ให้มีหมานชายได้กำไรดีคู่สู่อย่าง บ่ว่าแต่สต่างค์ หรือแบงค์ ของแพงทุกอย่าง บุญนำทางส่งให้เจ้ารวยได้คู่สู่แนว... ละเดอ ”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 25)

ตัวอย่างที่ 2

“บัดนี้มาอีกแล้วนำกันหลายผู้ พระภิกษุก็ว่าเฮาเอ็นว่าเพื่อนจารย์เพื่อนได้จากวัดบ้าน ... เพื่อนนั้นมีศรัทธาโมทนาช่วยกันละคราวนี้ มีสมบัติ คือ แบงค์ แสดงมาบาทหนึ่ง สีสสิ่งก็เอ็นเอาแท้ แต่ลิจาปรารถนาถึงข้าวเสียงยาว ๆ ลิจ้าวล่อง ฟังเด้อญาติพี่น้องคนไผได้ปอนมา...”

(พระมหาทองพูล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 16)

ตัวอย่างที่ 3

“...เงินทองท่านเสมือนหนึ่งสรีระอวัยวะกายใจได้แบ่งปันทานไว้ ทานด้วยใจถึงพร้อม เจตนาศรัทธาเปี่ยม เปรียบพระจันทร์อยู่ฟ้าววันเพ็ญแจ่งส่องแสง คือคุณแม่ท่านแบงค์ใจท่านส่องเห็นผล ปัจจุบันให้เป็นคนผู้รุ่งเรืองเรีงร่า อนาคตไปภายหน้าวัยชราอย่าเศร้าโศก โรคทางกายภัยปอดต้องเวรฮ้ายห่างไกล...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 25)

ตัวอย่างที่ 4

“...มาเด้อโยมเอย ไผได้ยินเสียงแล้วโฆษณาบอกกล่าว ขอให้ชาวพี่น้องมาบาย แบงค์แบ่งทาน ให้มาบริการเพิ่มโมทนานำแน ขอแผ่นำพี่น้องอย่ายื่นเก้อเหล่อไกล ไผมีใจใสแล้วอย่ายินดีตั้งแต่ปากหลายเดอขอให้มาฝากไว้แนสิได้ส่งพร บทคำกลอนฉันสิให้พระพรชัยฉันสิส่ง...”

(พระมหาทองพูล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 8-9)

จากตัวอย่างพบว่า คำว่า “แบงก์” ในแต่ละสำนวน จะมีการสะกดคำที่แตกต่างกันออกไป เช่น แบงค์ แบ็งค์ แบ้งค์ ซึ่งผู้ประพันธ์หมายเอาเสียง และความหมายเป็นสำคัญมากกว่า จะคำนึงถึงรูปคำ การสะกดถูกผิดตามพจนานุกรมที่ราชบัณฑิตยสภาได้บัญญัติไว้ นอกจากนี้ยังมีการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในวจนะมงคลในพื้นที่อีสานอีก ยกตัวอย่างเช่น โอล่อน ไนล่อน สะเก็ดนิวลุด เช็ต แพน แฟชั่น เอเซีย โอศกริม โอคิว สปอร์ตแท็กชี มอเตอร์ไซค์ ไมโครโฟน ดาวนั้ ลอตเตอร์ โซเฟอร์ เกียร์ โซล่า เบนซิน บาร์ ไฮเติ้ล คอยล์ บิวตี้ เป็นต้น

4. การใช้คำบุรุษสรรพนาม

คำบุรุษสรรพนาม คำสรรพนามบอกบุรุษ หรือคำสรรพนามแทนบุคคล ล้วนแต่เป็นชื่อเรียกสิ่งเดียวกัน หมายถึง คำสรรพนามที่ใช้แทนบุคคล เพื่อบอกว่าเป็นผู้พูด ผู้ที่พูดด้วย หรือผู้ที่กล่าวถึง นอกจากนั้นในบางครั้งสามารถใช้คำบุรุษสรรพนามนี้แทนสัตว์ สิ่งของ ผี เทวดา หรือความคิดก็ได้ (วรวรรธน์ ศรีภักย์, 2556, หน้า 141) ผลการศึกษา พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่ อีสานทุกบท ผู้ประพันธ์เลือกใช้คำสรรพนาม บุรุษที่ 1, บุรุษที่ 2 และบุรุษที่ 3 เพื่อใช้สื่อสารระหว่างผู้แหล่่วยพรกับผู้อ่าน ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“บัดนี้ฉันลือวยพรให้ศรัทธาไทยทุกท่าน ผู้ที่มาทำทานหว่านกุศลแจกไว้ฉันลือให้ส่งพรสาธุเด้อเจ้าอย่าได้เดือดร้อนสรรพสิ่งแนวใด ขอให้สมพรชัยสู่อันเด้อเจ้าเจ้ามาเอาบุญบ่มาเล่นเห็นบุญแล้วทานจ่าย จั่งแม่นเจ้าดีหลายนอพอออกแม่ออกทั้งครอบครัวเพิ่นดีแท้ฮีลืออาตมาลือขอไขกล่าวชี้ช่วยอำนวยพร ให้เพิ่นอวารณ์สุขทุกข์ภัยให้หายเสีย อย่าได้เคืองคำฮ้อนอวารณ์ฮ้อนเฮ้ง ใจเจ้าใส เป่งป้งอย่ามียามลืเคร้า เห่งหวั่วแต่อย่างใด คันเจ้าที่วยอยู่ได้มนุษย์โลกสงสาร ให้ชื่อบานในชีวิตคิดหยั่งให้สมแม่ง เถิงยามแลงหรือยามเช้าให้ชื้อ่งายขายดี เป็นเศรษฐีขายของมั่งมีเงินล้าน ทานทำทานคราวนี้ให้มีบุญหนุนส่ง ใจประสงค์แนวใดขอให้ลุลาภได้ คือพรแก้วสุประการ เจ้าทำนาขายข้าวขายเอาปีละหมื่น ให้สนุกราบรื่นสูงชันคู่สู่แนว ขอให้เพิ่นคล่องแคล่วในหน้าที่การงาน ประกอบการแนวใดให้โชคหมานแนวนั้น แม่นทำนาขายข้าวปีละสองสามแสนให้เจ้าได้คู่สู่แห่ง อันว่าแล้งและท่วมนาเจ้าอย่าได้มี ให้ลือไปหน้าไรคาให้หายส่วงเจ็บสันหลังหรือยาบส่วงให้หายเกลี้ยงคู่สู่แนว เจ็บนำแวนำเส้นมีนเป็นหล้าหล่อย โรคผอมแห้งผอมจ่อย อหิวาต์ถ่ายท้อง อย่ามาต้องให้ช่วงเซาอันตราภัยทุกข้ออย่าได้มีมาต้อง ให้มีของมีข้าวของกินสินจ่าย มีความสุขหลาย ๆ พร้อมผัวเมียและลูกเต้าหลานหล่อนคู่สู่คน นั้นดอกน่าศรัทธาโยม...นะน่า”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 1-3)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรคนทั่วไป ของ สวิง บุญเจิม พบว่า มีการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวผู้แหล่่วยพรหรือแทนผู้อวยพรมีคำว่า “ฉัน” และคำว่า “อาตมา” ซึ่งทำให้ทราบว่า วจนะมงคลบทนี้มีไว้สำหรับให้พระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่แหล่่วยพร ส่วนบุรุษที่ 2 แทนบุคคลผู้อ่าน มีคำว่า “เจ้า” ซึ่งมีความหมายว่า คุณ เธอ เมื่อใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 แสดงถึงการให้เกียรติผู้อ่าน เพราะความหมายอีกนัยหนึ่ง คือ ผู้เป็นใหญ่ ผู้ปกครอง ผู้มีสิทธิครอบครอง ที่บ่งถึงความมีอำนาจ “เจ้า” ในภาษาอีสานจึงเป็นบุรุษที่ 2 ที่ใช้แทนผู้อ่านได้ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ นอกจากนี้ยังมีคำว่า “ท่าน” ซึ่งในบริบทนี้จัดเป็นสรรพนามบุรุษที่ 2

แทนผู้บริจาคทานส่วนคำว่า “พ่อออก” “แม่ออก” และคำว่า “โยม” เป็นคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม เพราะ คำว่า “โยม” เป็นคำที่พระสงฆ์ สามเณรใช้เรียกบิดามารดาของตน หรือเรียกผู้ใหญ่ผู้มีอายุเสมอบิดามารดาตน

ส่วนคำว่า “พ่อออก” ในภาษาอีสาน หมายถึง ชายที่อุปถัมภ์บำรุงพระเณร ด้วยปัจจัยสี่ พระเณรเรียกชายนั่นว่าพ่อออก เพราะเลี้ยงเหมือนลูกที่เกิดแต่ตนจะเสียเงินเสียทอง ข้าวของมากน้อยเท่าใดเกี่ยวแก่การเลี้ยงก็ไม่ได้เรียกคืนทวงคืน เป็นการให้เปล่าโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จึงเรียก พ่อออก แม่ออก (ปรีชา พิณทอง, 2532, หน้า 2560) สำหรับคำว่า “แม่ออก” นั้น หมายถึง หญิงที่อุปถัมภ์บำรุงพระเณร ด้วยปัจจัยสี่ พระเณรเรียกชายนั่นว่า แม่ออก เพราะเลี้ยงเหมือนลูกที่เกิดแต่ตน จะเสียเงินเสียทองข้าวของมากน้อยเท่าใดเกี่ยวแก่การเลี้ยงก็ไม่ได้เรียกคืนทวงคืน เป็นการให้เปล่าโดยไม่หวังตอบแทน จึงเรียก แม่ออก

สำหรับคำสรรพนามบุรุษที่ 3 ที่พบในวจนะมงคลสำนวนนี้ คือ “เพื่อน” หมายถึง เขา ท่าน แทนบุคคลที่กล่าวถึง

ตัวอย่างที่ 2

“...อันว่าศีลทานสร้างผลทานบารมีเมื่อ เพื่อนำโบกและไฟไปหากินแต่เหล้า เอาแต่หลาน อยู่บ้าน สานแต่แหแต่ช้อนบ่มีฮ้อนฮ่วมทาน เฒ่าจั่งขึ้นทำให้ฝูงชาวบ้านบ่เอ็นชื้อถือนับ เลยบ่มีคนรับหย่อนความยำยัน แม่มีการางานขึ้นบ่มีไผเอ็นใส่ มีแต่พวกชีไฟชีโบกไปหาเต้าคู่สู่แสง มีแต่แพงเงินไว้ทำไปทวยคึกคู้ หมู่เพื่อนไปวัดวาเพลจั่งหันสู่มือ โตผันเข้าตั้งแต่ตอน อย่าว่าฉันสอนว่าหาความเข้าไประ พวกพ่อตาพ่อใหญ่คนไผทำจั่งชื้อยาดิฮ้อยผู้ว่ากลอน ต่อไปฉันสิได้โยกย่อนพรส่งติดตาม ผู้มีนามมาทานสิอ่านพรถ่มฮ้อน คือ พ่อใหญ่.....บ้าน.....นี่ละเพื่อนได้มาวอนไหว้คุณแห่งพระไตรรัตน์ ทั้งเล่าจัดมาทานปอนปัจจัยไปแล้ว สาธุเด้อ ขอให้รัตนตรัยแก้วทั้งสามมากุ้มเหลื่อม คือ พุทธัง ธัมมัง สังฆัง ให้มาเทียมแทบข้างตัวเจ้าอยู่ปู่เขา เทวดาให้มาเฝ้าอินทร์พรหมให้เทียมพ่อ ขอให้พ่อ.....มีความสุขชั่วฟ้ากาลหน้าจั่งเจริญ...”

(พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 43-44)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้เฒ่าชาย ของ พระมหาทองพูลดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบว่า มีการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวผู้แห่ล่อวยพร คือ “ฉัน” “ฮ้อย” บุรุษที่ 2 แทนผู้บริจาคทานซึ่งเป็นคำเรียกญาติ คือ “พ่อใหญ่..” “พ่อ....” และ “เพื่อน” ในประโยค “นี่ละเพื่อนได้มาวอนไหว้คุณแห่งพระไตรรัตน์” ปกติคำว่า “เพื่อน” ในภาษาอีสานใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 แทนบุคคลที่กล่าวถึง แต่ในบริบทนี้เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 แทนผู้บริจาคทาน สำหรับคำสรรพนามบุรุษที่ 3 แทนบุคคลที่กล่าวถึง คือ พวกชีไฟชีโบก หมู่เพื่อน พวกพ่อตา

ตัวอย่างที่ 3

“คำอวยพรหนุ่ม.....หมอลำเรื่อง มาทานร่วมกองบุญ จึงได้ลงทุนทาน....บาท เต๋อ
 สิขอเว้า เจ้าเอามาทานแล้วฟังเต๋อฉันสิว่า หากแต่พรส่งให้สมใจเจ้าผู้ทาน สาธุเต๋อ ฝ่ายด้านก้า
 ฝ่ายการแสดงก็ดี ให้มีคนมาฟังนั่งละเมอนำเจ้าบ่ว่าฝูงคนชราเฒ่าชรากาลน้อยหนุ่ม ชุมผู้สาว
 หมู่นั้น คั่นฟังแล้วม่วนหู ผู้สาวอยากเป็นช้อยากเป็นคู่นอนนำ ผัวหมอลำคือลี้คักไปกล่อมนอนในมุ้ง
 ยามเมื่อยุ่งมาใกล้ให้มีแฟนมาไล่ ทางการเงินก็ให้ได้ยามไปร้องแอ่วลำ ทำให้ดีทุกก้าลำเรื่อง
 แสดงศิลป์ ไผ่ไผ่ยีนให้หลงใหลใฝ่ใจแต่นำเจ้า ให้เขาไปนำจ้างมาล่าอย่าได้ขาด อย่าได้พราดผู้จ้าง
 เงินช้อย่าขาดมือ ขอให้คือพรช้อยนำมาจากกล่าว พวกผู้สาวอย่าพากันอยู่ได้พากันให้แล่นนำ
 ขอให้เจ้าได้ล้าตีหน่วยบักนาวตุม ให้กุมคองฮั้ระหว่างกลางทางใต้ ขอให้สมใจเจ้า คือ พรฉันว่า
 คือ ดังคำผู้ข้าอวยพรนั้นว่ามา...”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 9)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรหนุ่มหมอลำ ของ สมโภชน์ บรรเทา พบว่า
 มีการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวผู้เทศน์แหล่อวยพร คือ “ฉัน ช้อย ผู้ข้า” การใช้บุรุษสรรพนาม
 “ช้อย” โดยความหมายแล้ว คือ ผู้รับใช้ บ่าว หรือ ทาส เมื่อใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 จึงเป็น
 การลดฐานะของผู้แหล่อวยพร เพื่อให้เกียรติผู้บริจาคทานหรือผู้ฟัง ส่วนคำว่า “ผู้ข้า” มีความหมาย
 ไปทางนอบน้อม อันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวอีสานที่จะต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพผู้อื่นเสมอ
 คำสรรพนามบุรุษที่ 2 แทนผู้บริจาคทาน คือ “เจ้า” ส่วนคำสรรพนามบุรุษที่ 3 คือ “เขา ชุมผู้สาว
 พวกผู้สาว” ในภาษาถิ่นอีสานจะใช้คำว่า “ชุม” เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 เรียกกลุ่มคน

นอกจากนี้ยังพบว่า วจนะมงคลล้านวนอื่น ๆ มีการใช้คำบุรุษสรรพนาม และคำ
 ที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม แตกต่างกันไป บุรุษที่ 1 ที่พบ เช่น ข้า ฉัน ช้อย ผม คำเรียกญาติ
 เช่น หลวงพี่ คำเรียกหน้าที่ เช่น โฆษกสรรพนามบุรุษที่ 2 ที่พบส่วนมากเป็นคำเรียกญาติ เช่น
 คุณยาย คุณแม่ คุณพ่อ พ่อ แม่ พ่อตุ้ (ชายผู้อาวุโส) แม่โชน (หญิงผู้อาวุโส) เฒ่าแม่ เฒ่าพ่อ
 โยมเฒ่า ลูก หลาน หล้า คำเรียกอาชีพหรือตำแหน่งยศ/ตำแหน่ง เช่น อาจารย์คุณปลัด
 คุณพ่อผู้ใหญ่บ้าน ส่วนสรรพนามบุรุษที่ 3 ที่พบ เช่น ลาว นางนี้ ยามแม่ เขา ผู้ใด เป็นต้น

5. การใช้คำวิเศษณ์

ลำลี รักสุทธิ (2543, หน้า 1) กล่าวว่า คำในภาษาอีสานจะมีลักษณะพิเศษ
 อยู่ประการหนึ่ง คือ สามารถสื่อความ และเปรียบเทียบได้ลึกซึ้งมองเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งนัก
 เช่น คำว่า มิดซีลี แดงจายวาย แจ้งจ้างบ้าง ยาวโคตโคต คำเชื้อหลือ เป็นต้น เรียกคำลักษณะนี้ว่า
 คำวิเศษณ์ คำวิเศษณ์ของอีสานนั้นนอกจากจะมีใช้อย่างมากมายแล้ว ยังมีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ
 นั่นคือ การใช้ถ้อยคำเพื่อบอกอุปนิสัย และขนาดของสิ่งของต่าง ๆ โดยพิจารณาจากการออกเสียงสระ

ตามการอ่านของปาก หากอ่านปากน้อยแสดงว่า ของสิ่งนั้นเล็ก หากอ่านปากกว้างขึ้นแสดงว่า ของสิ่งนั้นใหญ่ขึ้น ดังคำว่า จิตลิตจอตลอด และจาดลาด เป็นคำวิเศษณ์แสดงลักษณะแหลมคม จิตลิต คือ ของที่เล็กแหลม จอตลอดก็มีลักษณะแหลมแต่ใหญ่ขึ้นมาอีกหน่อย ส่วนจาดลาด เป็นของที่แหลมและใหญ่ที่สุด นอกจากนี้ยังมีคำอื่น ๆ อีกมากมาย ที่แสดงขนาดและลักษณะสิ่งของ ด้วยลักษณะการอ่านปาก เช่นคำว่า อ้อมล่อม อิ่มลิ่ม และอ่อมล่อม เป็นคำวิเศษณ์แสดงลักษณะกลมม้วน คำว่า ค่อยย่อยไค่งโย่ง และค่างย่าง เป็นคำวิเศษณ์แสดงลักษณะพอม เป็นต้น (พิเชษฐ์ เดชผิว, 2548, หน้า 41-42)

ผลการศึกษา พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานส่วนใหญ่ใช้คำวิเศษณ์ประเภท ลักษณะวิเศษณ์ คือ คำวิเศษณ์บอกลักษณะ คำวิเศษณ์ที่เป็นคำภาษาถิ่นอีสานนั้น สามารถขยายความ สื่อความ และเปรียบเทียบได้ลึกซึ้ง มองเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบการใช้คำ ลักษณะวิเศษณ์ 5 ลักษณะ คือ คำวิเศษณ์บอกรูปร่างลักษณะ คำวิเศษณ์กิริยาอาการ คำวิเศษณ์ บอกเสียง คำวิเศษณ์บอกสี/แสง และคำวิเศษณ์บอกรสชาติ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 คำวิเศษณ์บอกรูปร่าง ลักษณะ ผลการศึกษา พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้คำวิเศษณ์บอกรูปร่างลักษณะ ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ศรัทธาไทยฟังแล้วประนมมือน้อมนั้ง วันหนึ่งใส่เกล้าคุณเจ้าระลึกหา ผูกกิเลสชั่วข้ามวลาปาสิหายสูญ เป็นด้วยบุญของเฮาสั่งถึงเมืองฟ้า ขอให้พากันพร้อมทำใจ จงเที่ยง อย่าได้เอียงพุ้นพีคณังพ้อหนอพุทโธ บุญสิได้โอโยไปสู่เมืองสวรรค์ บาดว่าเฮาด้บขันธ ลีลวงเมื่อเมืองฟ้า”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 27-28)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรส่วนรวม ของ อ.กวีวงศ์ พบว่า มีการใช้ คำวิเศษณ์บอกรูปร่าง ลักษณะ คำว่า “โอโย” เป็นคำเรียกห่อสิ่งของที่มีขนาดใหญ่แต่ไม่กลม “โอโย” ทำหน้าที่ขยายคำนาม “บุญ” พิจารณาเนื้อความจากวจนะมงคลสำนวนนี้แล้ว หมายถึง ได้บุญมาก มีบุญมาก และบุญจะนำผู้บริจาคทานไปสู่สวรรค์หลังจากที่เสียชีวิตแล้ว

ตัวอย่างที่ 2

“...บุญจงเป็นพีเลี้ยงคอยเปลื้องทุกข์บำรุงสุข ปลุกหัวใจมารดาให้ฮักหอม ตอมตุ้ม ยามมารดาหัวยุ่มกุมารให้หัวใส ให้เจ้าเลี้ยงง่าย ๆ อย่าเป็นชาวชีไพรให้โตอ้วนดังฟักแพง อย่ากะดอง กะแด้งแก่งกั้วพุโร ทั้งหัวโต แขนตาย ให้ห่างไกลอย่ามาใกล้...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 52-53)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้เด็กน้อย ของ พระมหาสมหมาย อุดคฺคฺตฺโต พบคำวิเศษณ์บอกรูปร่างลักษณะ คือ คำว่า “กะต้องกะแดง” หมายถึง คด งอ เหี่ยวแห้ง สิ่งของที่เหี่ยวแห้ง ไม่เจริญเติบโต เมื่อพิจารณาบริบทในเนื้อหาว่าวจนะมงคลสำนวนนี้แล้ว “กะต้องกะแดง” เป็นคำวิเศษณ์ที่ใช้ขยายคำนามเด็กที่เป็นโรคขาดสารอาหาร หรือเด็กที่อยู่ในภาวะเสี่ยงไม่โตคน อีสานจะเรียกเด็กที่มีอาการ “กะต้องกะแดงแก่งกิ้วพุงโร ทั้งหัวโตแขนตาย” ว่าเด็กเป็นซาง ซึ่งจะมีลักษณะหัวโตก้นปอด แท้จริงแล้วเด็กที่เป็นซางนั้น คือ เด็กขาดสารอาหารประเภทโปรตีน ทำให้กล้ามเนื้อลีบเล็กทำให้เสี่ยงไม่โต วจนะมงคลบทนี้จึงอวยพรให้เด็กปลอดภัยจากการเป็นโรคซางนั่นเอง

ตัวอย่างที่ 3

“...การปกครองทุกด้านให้ญาท่านเหลียวมอง ไปตามครองพระวินัยอย่าหลีกไกล ไล่ล้าง ขอให้ผลศีลสร้างเป็นหนทางจ่องป่อง รักษาครองพระเจ้าเฮาไว้อย่าเสื่อมสูญ ขอให้อุดหนุน ซ่อนสอนธรรมอย่าได้ต่ำ สอนนักรรรมนักเทศน์ไว้สมย์นี้ให้ชื้อดั่ง...”

(สวัง บุญเจิม, 2550, หน้า 85-87)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรพระเจ้าอาวาส ของ สวัง บุญเจิม พบคำวิเศษณ์บอกลักษณะ คือ คำว่า “จ่องป่อง” หมายถึง ลักษณะของรู/ช่อง/ทาง ขนาดกลาง บางทีก็เรียก จ่างป่าง ในภาษาอีสานมีคำวิเศษณ์ที่เรียกลักษณะของรู/ช่อง/ทางที่มีขนาดแตกต่างกัน ถ้ามีขนาดเล็กก็จะเรียกว่า “จั้งปั้ง” ถ้ามีขนาดเล็กหลาย ๆ รูหลาย ๆ ช่อง ก็จะเรียกว่า “จ่องป่องแจ่งเป้ง” ถ้ามีขนาดใหญ่เรียก “จั้งปั้ง” ถ้ามีขนาดใหญ่มองเห็นทะลุตลอด ก็จะเรียกว่า “โจ่งโป่ง” ซึ่งความหมายของ “จ่องป่อง” ในบริบทนี้เป็นการอวยพรให้พระเจ้าอาวาสว่า ขอให้ผลแห่งการรักษาศีลจึงเป็นหนทาง ช่องทางในการรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าไว้อย่าให้เสื่อมสูญ

5.2 คำวิเศษณ์บอกกริยาอาการ ผลการศึกษา พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานมีการใช้คำวิเศษณ์บอกกริยาอาการ ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“ขายอันได้ลิเป็นแพรหรือผ้าอาภรณ์แผ่นผ้าแพรลัวทั่วไป ให้ขายดีขายได้กำไรดี มีชื้อ ให้คนหลังอื้อ ๆ ไปชื้ออยู่สู่ยาม กำโรงามขายได้แนวใดตกแต่ง ขายสบู่และแบ่งมือแลงเข้าได้นั่งขาย ให้คนหลังล่าย ๆ ไปชื้อเพื่อนจนหมด ขายเงินสดหรือดาวนัระยะยาวหรือสั้น ...”

(สวัง บุญเจิม, 2550, หน้า 23-25)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับคำอวยพรร้านค้าขายของ ของ สวัง บุญเจิม พบว่า มีการใช้คำวิเศษณ์บอกกริยาอาการอยู่ 2 คำ คือ คำว่า “อื้อ ๆ” หมายถึง แน่น เต็ม คับคั่ง

และคำว่า “ล่าย ๆ” หมายถึง ตามกันเป็นพรวน เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาจากวจนะมงคลบทนี้พบว่า ใช้คำวิเศษณ์ทั้งสองคำเพื่อขยายคำกริยา “หลัง” อวยพรให้ค้าขายดี มีกำไร มีคนหลังไหลเข้ามาซื้อไม่ขาดสาย มีคนเต็ม แนน คับคั่งอยู่ตลอดเวลาตนเอง

ตัวอย่างที่ 2

“...ให้มีแวรวาดว่าครวท่านเทศนา ยกปาฐะขึ้นม่าวาอุปมาให้ไวว่อง ทางสมองก็ให้แล่นช่วย ๆ มาแล้วให้ว่าไว นึกแนวใดแล้วให้ได้เห็นไปคู่ลู่บ่อน ยามเพิ่นเทศน์นคร หรือหากแหล่งว่าชั้นเสียงจั่นกล่อมพระทัย...”

(พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 13)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้พระภิกษุ ของ พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบว่า มีการใช้คำวิเศษณ์บอกกริยาอาการอยู่ 1 คำ คือ คำว่า “ช่วย ๆ” หมายถึง อาการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งตามติดกันไป “ช่วย ๆ” เป็นคำวิเศษณ์ที่ทำหน้าที่ขยายคำกริยา “แล่น” ซึ่งมีความหมายว่า วิ่งไปอย่างรวดเร็ว เมื่อพิจารณาข้อความแวดล้อม “ทางสมองก็ให้แล่นช่วย ๆ” มิได้หมายความว่า ให้สมองไหลออกมาอย่างต่อเนื่อง หากแต่อวยพรให้พระภิกษุผู้บริจาคทาน มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีปฏิภาณไหวพริบ เซว่นปัญญาไหลลื่นไม่ติดขัด

5.3 คำวิเศษณ์บอกเสียง ผลการศึกษา พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานมีการใช้คำวิเศษณ์บอกเสียง ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...สอบแนวใดก็ได้วิชาการศึกษา คั่นปากเพิ่นได้ว่าแล้วให้จำน้อยอย่าหลงให้ได้เป็นองค์เจ้าสมองไวได้ที่หนึ่ง ประเทศไทยให้เขาชาตึ้ง ๆ มหานี้แต่ผู้เดียว คนให้เหลียวดูหน้าคุณมหาทุกบาศดอย่าง เดินตามทางให้เขากราบใจ ๆ ของอู่คู่สู้คน...”

(พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 13)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้พระมหา ของ พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว (พรสวัสดิ์) และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบว่า มีการใช้คำวิเศษณ์บอกเสียง คือ คำว่า “ตึ้ง ๆ” หมายถึง เสียงดังมาแต่ไกล “ตึ้ง ๆ” เป็นคำวิเศษณ์ทำหน้าที่ขยายคำกริยา “ชา” ซึ่งมีความหมายว่า เล่าลือ เมื่อพิจารณาเนื้อหาแล้ว เป็นการอวยพรให้พระมหา (เปรียญ) ให้มีชื่อเสียงเกียรติยศปรากฏไกล เป็นที่เล่าลือ และกล่าวขานของคนทั่วไป

ตัวอย่างที่ 2

“...ให้มีความเอื้อเพื่อเดอฟออกโรงสี มีเมตตาอารียั้งลิตี การค้าให้คนมาลีซาวเอาเงินอย่าได้ขาด มีอะหลายหมื่นบาททั้งชายฮ่ำ และข้าวกล้องกองไว้ท้อโพน ให้มันแตกจัน ๆ ทางเครื่องอย่ามีขัด ทั้งทอลมและใบพัดเกลบฮ่ำให้นำบ้อง ให้เงินทองไหลเข้าโรงสีเฮาให้มันคล่อง...”

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 31-33)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้เจ้าแก้งโรงสี ของ สรวง บุญเจิม พบคำว่า “จัน ๆ” เป็นคำวิเศษณ์บอกลักษณะเสียง ว่ามีเสียงดังติดต่อกันไม่ขาดสาย เมื่อพิจารณาเนื้อความจากวจนะมงคลบทนี้แล้ว “จัน ๆ” หมายถึง เสียงเครื่องสีข้าวที่ทำงานอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากว่ามีคนมาใช้บริการสีข้าวจำนวนมาก เมื่อมีคนมาใช้บริการจำนวนมาก ย่อมหมายถึงเงินค่าจ้างที่เจ้าแก้งโรงสีจะได้รับจำนวนมากเช่นกัน

5.4 คำวิเศษณ์บอกสี/แสง ผลการศึกษา พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้คำวิเศษณ์บอกสี ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ยามเจ้าไล่ควายไปขายอย่าเจ็บป่วยไข้ชาล้าอย่าลืมิ ให้มันพื้มันอ้วนขาวนวล ๆ เหลืองอยู่หุ่ย ทั้งบักตูปักทุยอย่าลืมิจ้อยล้าหาหนาลับคอน ไล้เข้าคองดงกว้างเจ้าอย่าห่วงแนวได้ ไล้ลงไปเมืองไทยให้ย่างไวไปฟ้าว ...”

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 28-29)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้พ่อค้าควายไทย ของ สรวง บุญเจิม พบว่า มีการใช้คำวิเศษณ์ คือ “อยู่หุ่ย” หมายถึง สีเหลืองเข้ม เมื่อพิจารณาจากบริบท พบว่าเป็นคำวิเศษณ์ทำหน้าที่ขยายนาม คือ ควาย เป็นการบอกให้เห็นสีผิวของควาย

ตัวอย่างที่ 2

“...กายกับใจอย่าเดือดร้อนตลอดท้านชรากาล วรรณะปานทองคำอย่ากำดำหมองคล้ำ ผิวอย่าดำกายอย่าແหล່แลมองให้นวลผ่อง ผิวพรรณเหลือง คือ ทองเนื้อละเอียด เลือดเข้มแดงจ้อยทั่วกาย พละคล้ายกำลังท้านคือพลายสาร...”

(ประเสริฐ ปุฒาลา, 2537, หน้า 57)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้คนรวยมาทาน ของ ประเสริฐ ปุฒาลา พบคำวิเศษณ์บอกสี ดังนี้ “กำ” หมายถึง สีดำปนแดง “ดำ” หมายถึง มีสีดำ “หมอง” หมายถึง ชุ่ม มัว ไม่ใส “คล้ำ” หมายถึง ค่อนข้างดำ ไม่ผ่องใส หม่นหมอง “ແหล່” หมายถึง สีคล้ำ “แดงจ้อย” หมายถึง สีแดงเข้ม เมื่อพิจารณาเนื้อความจากวจนะมงคล คำวิเศษณ์ดังกล่าว ทำหน้าที่ขยายนาม เป็นการอวยพรให้ผู้บริจาดทานมีผิวพรรณผ่องใส สดชื่น เปล่งปลั่ง ผิวมีความชุ่มชื้น การไหลเวียนของโลหิตดี ไร้ริ้วรอยหมองคล้ำ และจุดต่างดำ ผู้ประพันธ์เลือกใช้คำวิเศษณ์บอกสี เพื่อบ่งชี้ความให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากคำวิเศษณ์บอกสีแล้ว ยังพบว่า มีการใช้คำวิเศษณ์บอกแสงในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เช่น

ตัวอย่างที่ 3

“...ถึงคราวออกกลูกน้อยให้คลอดง่ายอย่าเจ็บหลาย ได้ลูกชายก็ให้เป็นชายจริง ได้ลูกหญิงก็ให้เป็นหญิงแท้ อย่าอ่อนแอพอมแห่งให้แข็งแรงเลี้ยงง่าย อย่ามีภัยพยาธิร้ายเป็นไข้ จ้อยพอม เลือดลมดีปานคั่งย้อม ผิวเหลืองทองใส่องต้อง ลูกเกิดมาเหลืยมม่อง ๆ พิววน ดังปักแดง เลี้ยงใหญ่แล้วให้บอกร่างกายแข็งแรง เกิดเป็นคนผู้มีบุญค้ำคุณตระกูลเจ้า...”

(ประเสริฐ ปุพาลา, 2537, หน้า 71)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้คุณน้ำถือนามีครรภ์ ของ ประเสริฐ ปุพาลา ปรากฏข้อความ “ผิวเหลืองทองใส่องต้อง” เป็นคำวิเศษณ์บอกสี ให้มีผิวสีเหลืองทองสดใส เพราะ “่องต้อง” แปลว่า สดใส นอกจากจะปรากฏคำวิเศษณ์บอกสีดังกล่าว ยังพบการใช้ คำวิเศษณ์บอกแสง จำนวน 1 คำ คือ “เหลืยมม่อง ๆ” มีความหมายว่า แสงระยิบระยับอร่ามตา แต่เมื่อพิจารณาระดับข้อความทั้งหมด ความตอนนี้อวยพรให้ลูกที่คลอดออกมา ให้มีผิวพรรณผ่องใส อ้วนท้วนสมบูรณ์ดี นอกจากนี้ยังพบว่า มีการใช้คำวิเศษณ์บอกแสงอีก ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 4

“...หันไปทางทิศไหนให้ได้หมดทุกด้าน อย่าพาลพ้อหมู่เวยร เช่นว่า เจ้าเตียงต่อ การศึกษา ขอให้มีปัญญาส่องทางให้เห็นฐ์ แลบาลียกดูให้มองเห็นแจ่งจางปาง ให้อาจารย์ได้เฝ้าอ้าง เณรน้อยยอดสมมอ...”

(พระมหาทองพูล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 19-20)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้สามเณร ของ พระมหาทองพูล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบคำว่า “จางปาง” เป็นคำวิเศษณ์ที่มีความหมายว่า สว่าง โส่ง โปร่ง เมื่อพิจารณาเนื้อความจากวจนะมงคลบทนี้ เป็นการใช้ความเปรียบอวยพรให้สามเณรมีสติปัญญาแจ่มแจ้ง แสงตลอดในธรรม กล่าวคือ มีความรู้ทั่ว มีความรู้ความเข้าใจชัดเจน ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

5.5 คำวิเศษณ์บอกกรสชาติ ผลการศึกษา พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานมีการใช้ คำวิเศษณ์บอกกรสชาติ เพื่อขยายความให้ชัดเจนขึ้น ยกตัวอย่างเช่น

“...ขอให้คนมามากตั้งแต่ของ ๆ เจ้า ยามเวลาจาเฝ้าชายของให้มันคล่องปาก เป็นเงินเป็นทอง เฝ้าชายของให้ได้คนหุ้มห่อหอม ให้เจ้าดีเพียบพร้อมสมดังพระพรชัย คำอันใด ชายอันใดให้ตั้งใจอย่ามายาม่า ให้มีจาง มีสัมขมในแซบอรรอย ขายน้าตาลและน้าอ้อยหวานจ้อย อรรอยนัว ชายขึ้นจัวลบก้อยให้คนช่วยอุดหนุน แม่นคำชายในยามบุญหมู่ชนมหรือข้าวชนม หรือแบ่ง ชนมปังหรือลอดช่อง ขายสาคุลลอดช่องให้คนย่องว่าแต่หวาน...”

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 23-25)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้แม่ค้าหาบเร่ ของ สวิง บุญเจิม พบคำวิเศษณ์ ดังนี้ “จาง” หมายถึง ไม่มีรส “ส้ม” หมายถึง มีรสเปรี้ยว “ขม” หมายถึง มีรสขม “อร่อย” หมายถึง มีรสดี “นัว” หมายถึง รสกลมกล่อม “แซบ” หมายถึง มีรสอร่อย “หวานจ้อย” หมายถึง หวานสนิท มีรสเหมือนรสน้ำตาล ซึ่งคำวิเศษณ์เหล่านี้ทำหน้าที่ขยายนามเพื่อบอกรสชาติของอาหาร เป็นการอวยพรแม่ค้าให้ขายดี มีกำไร จะขายสิ่งของใดหรือขายอาหารก็ให้มีรสชาติดี อร่อย เป็นที่ติดปาก ติดใจผู้บริโภค

6. การใช้คำซ้อน

คำซ้อน (synonymous compound) หมายถึง คำที่ประกอบด้วยหน่วยคำอิสระตั้งแต่ 2 หน่วยคำขึ้นไป ซึ่งมีความหมายเหมือนกัน ใกล้เคียงกัน หรือตรงข้ามกัน เมื่อประกอบคำเป็นคำซ้อนแล้ว จะต้องได้ความหมายใหม่ หรือมีความหมายกว้างกว่าเดิม (วรวรรณ ศรียาภัย, 2556, หน้า 123) การใช้คำซ้อนในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เกิดจากการนำหน่วยคำในภาษาต่าง ๆ มาประกอบขึ้นเป็นคำซ้อน เช่น

ภาษาถิ่นอีสาน + ภาษาถิ่นอีสาน		คำซ้อน	ความหมาย
กวม	กั้ง	กวมกั้ง	ปิดไว้ บังไว้
กำ	แหล่	กำแหล่	สีคล้ำ สีดำปนแดง
จา	ด้าน	จาด้าน	พูด
ล่ง	เซา	ล่งเซา	หายจากอาการเจ็บป่วย
เป้ง	แงง	เป้งแงง	ดูแล
คู	หมั่น	คูหมั่น	ขยัน
ไ้	ก่น	ไ้ก่น	ชุด
ฟ้ง	ไ้	ฟ้งไ้	ฟุ้งกระจายปลิว
ภาษาไทยมาตรฐาน + ภาษาไทยมาตรฐาน		คำซ้อน	ความหมาย
เดือด	ร้อน	เดือดร้อน	ไม่เป็นสุข กังวล
หน้า	ตา	หน้าตา	หน้า ใบหน้า
กิน	นอน	กินนอน	กิน นอน
ภาษาไทยมาตรฐาน + ภาษาไทยมาตรฐาน		คำซ้อน	ความหมาย
มุ่ง	หมาย	มุ่งหมาย	ตั้งใจไว้
หมอง	หม่น	หมองหม่น	ขุ่นมัว ไม่สดใส
ภาษาไทยมาตรฐาน + ภาษาถิ่นอีสาน		คำซ้อน	ความหมาย
ดิ่ง	ทึ้น	ดิ่งทึ้น	ดิ่ง

เงิน	คำ	เงินคำ	เงิน ทอง
มาด	แม้ง	มาดแม้ง	มุ่งหมาย ปรารถนา
พบ	พ้อ	พบพ้อ	พบ ปะ เจอ
ภาษาถิ่นอีสาน + ภาษาไทยมาตรฐาน		คำซ้อน	ความหมาย
จ่อย	พอม	จ่อยพอม	พอม
เซ	ลัม	เซลัม	เอนเอียง ตั้งอยู่ไม่ได้
ซุ่ม	เย็น	ซุ่มเย็น	ซุ่มเย็น
เวียก	งาน	เวียกงาน	การงาน ธุระ หน้าที่
ภาษาไทยมาตรฐาน + ภาษาสันสกฤต		คำซ้อน	ความหมาย
ผิว	พรรณ	ผิวพรรณ	ผิว
ปกปัก	รักษา	ปกปักรักษา	ดูแลรักษา
สิน	ทรัพย์	สินทรัพย์	เงินทอง ของมีค่า
ภาษาบาลี + ภาษาไทยมาตรฐาน		คำซ้อน	ความหมาย
จิต	ใจ	จิตใจ	ใจ
ทุกข์	ยาก	ทุกข์ยาก	ความลำบาก
ภาษาไทยมาตรฐาน + ภาษาเขมร		คำซ้อน	ความหมาย
โง่	เขลา	โง่เขลา	โง่ ไม่ฉลาด

การใช้คำซ้อนในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ทำให้ความหมายของคำชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งคำซ้อนที่พบมี 4 ลักษณะ คือ คำซ้อนสองหน่วยคำ คำซ้อนสามหน่วยคำ คำซ้อนสี่หน่วยคำ และคำซ้อนหกหน่วยคำ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1 คำซ้อนสองหน่วยคำเป็นการนำหน่วยคำอิสระ 2 หน่วยคำ มาซ้อนเข้าด้วยกัน และได้คำซ้อน 1 คำ ยกตัวอย่างเช่น

“ขอนมัสการท่าน.....วัด...ที่บริจาคร่วม....บาท การทำบุญให้ทานนั้นสำคัญมาก ของชาวพุทธ ถือเป็นจุดสำคัญทุกคนต้องทำไว้ เพราะการทาน คือ การให้ด้วยจิตใจใสสะอาด ตัดโลภ หลง สงเคราะห์ช่วยเหลือท่านผู้บ่มี ช่วยเหลือคนเป็นหนี้ให้พ้นทุกข์มีสุขสันต์ การแบ่งปันเงินทองสิ่งของเป็นทานนั้น องค์จอมธรรมพุทโธ ท่านสรรเสริญว่า ดีมาก เป็นบันไดขั้นต้น คนขึ้นสู่สวรรค์ การทำบุญให้ทานนั้น บ่อเฉพาะเจาะจง เป็นพระสงฆ์สามเณร หรือญาติโยมก็ทานได้ เป็นชีไพรอยู่ในด้าวตาปะขาวหรือนักบวช การทำดีบ่เลือกชั้นวรรณะเผ่าเหล่ากอ เช่น หลวงพ่อ.....ได้มาทำบุญไว้เป็นปัจจัย.....บาท อำนาจบุญหนุนส่งให้พระคุณได้ดังหวัง บวชเป็นสงฆ์ อยาพลั้งพลาดท่าทางวินัย ให้โชคดีมีชัยโรคภัยอย่ามาใกล้ กายสดใสใจสดชื่น รักษาศีล

อย่าแป้วบั้น อยู่ในธรรมคำพระเจ้าสอนไว้ให้สูงเฮื่อง ห่มผ้าเหลืองใจอย่าเศร้า เห็นวินัย
อย่าเปื้อน่าย ธรรมรักษาจิตใจทั้งวาจาให้ผ่องแผ้ว เป็นแก้วศาสนา ให้เจริญไปหน้าอย่าหมองหม่น
ทนทุกข์ ให้มีสุขกายใจอย่าห้วนไหว วยวุ่น ให้สมบูรณ์ปัจจัยด้วยให้ร่ำรวยอย่าเจ็บป่วย ให้สมการ
ท่านแผ่กว้าง ให้โยมน้อมลาภถวายท่านได้อ "

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 4)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับบวชพรให้หลวงพ่อดีลบริสุทธิ ของ ประเสริฐ
ปุผาลา พบคำซ้อนสองหน่วยคำ ดังนี้

คำซ้อน	หน่วยคำที่ประกอบสร้าง	ความหมาย
จิตใจ	จิต + ใจ	ใจ
ใสสะอาด	ใส + สะอาด	สว่าง กระจาง ไม่ขุ่นมัว
แบ่งปัน	แบ่ง + ปัน	แจก แยกออกเป็นส่วน ๆ
เงินทอง	เงิน + ทอง	เงิน ทอง
เหล้ากอ	เหล้า + กอ	เชื้อสาย เผ่าพันธุ์ชาติตระกูล
หนุนส่ง	หนุน + ส่ง	ส่งเสริม
พลั้งพลาด	พลั้ง + พลาด	ผิดพลาดไปโดยไม่ตั้งใจ
โรคภัย	โรค + ภัย	โรค ความเจ็บไข้
สดใส	สด + ใส	ผ่องใส แจ่มใส
สดชื่น	สด + ชื่น	ชื่นบาน ร่าเริง มีชีวิตชีวา
แป้วบั้น	แป้ว + บั้น	ของมีตำหนิ
สูงเฮื่อง	สูง + เฮื่อง	สว่าง สุกใส แจ้ง
เปื้อน่าย	เปื้อน + น่าย	เหนียวหนาย ระอาใจ
ผ่องแผ้ว	ผ่อง + แผ้ว	ไม่ขุ่นมัว
หมองหม่น	หมอง + หม่น	ขุ่นมัว ไม่สดใส
ห้วนไหว	ห้วน + ไหว	ลั่นสะเทือน โอนเอน ครั่นคร้าม
เจ็บป่วย	เจ็บ + ป่วย	ไม่สบาย

จากการศึกษา พบว่า คำซ้อนสองหน่วยคำ คือ คำซ้อนที่พบมากที่สุด
ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน นอกจากตัวอย่าง ยังพบคำซ้อนสองหน่วยคำ ในวจนะมงคลบทอื่นอีก
เช่น เกื้อกูล คลอนแคลน จ้อยผอม จาด้าน เจิดจ้า ชุ่มเย็น เซลัม ซาลือ ยกย่อง วัวควาย โคกเศร้า
ผุดผ่อง ผิวพรรณ พื้อวน พริ้งเพราะ ทรัพย์สิน ทรวดทรง ทองคำ เป็งแงง ปกป้อง เป็ดไก่ ปูปลา
ปั้งปน ป่วยโซ มาดมุง มั่งมี มาดแม้ง มุ่งหมาย รุ่งเรือง เรืองร่า รีบเร่ง ร่างกาย รวนเร ราบรื่น

โรคไข้ ทุกข์ร้อน งอนง้อ ห่อหุ้ม เมืองนอง หนาแน่น หนักหน่วง เขียมหาญ หลบหลีก เลิศล้ำ
แลงเช่า เหลี่ยนไหล หล่อหลอม ลั่นอึ้ง ว่องไว ดุคัน ส่งยู่ สูงส่ง เปล่งปลั่ง ปลดเปลื้อง ต่อยตี
ตุ่มต่อม ติดตาม บุญกุศล เฒ่าชรา ยิ้มแย้ม ยืนยาว ынด่ยาน อปรีดิ์จัญไร เป็นต้น

6.2 คำซ้อนสามหน่วยคำ เป็นการนำหน่วยคำอิสระ 3 หน่วยคำ มาซ้อนเข้าด้วยกัน
และได้เป็นคำซ้อน 1 คำ ยกตัวอย่างเช่น

“บัดนี้ผัดต่อมาละนาย.....เพิ่นมาโมทนาร่วมทำบุญ.....บาท ปรารถนาอยากสร้าง
ทางด้านศาสนา จั่งว่าด้วยเดชกล้าอำนาจพระไตรรัตน์ ขอให้นำไปปิดเป่าภัยให้หายฮ้อน ตลอดทั้ง
หลานหลนหล่อน ครว้เฮือนของเพิ่น มีความสุขความเจริญบริบูรณ์ทุกด้านงานบ้านให้เด่นดี
ให้เพิ่นมีกำลังสร้างถางโพนก้นไฮ้ ให้เพิ่นตีเพิ่นได้มีมั่งนังกิน ทรัพย์หรือสินให้ล้นพันเพิ่นเงินหลาย
ให้สุขกายสบายใจเฮ็ดอันใดให้คุณค่า เพิ่นทำการขายค่านาสวนฮั่วไฮ้ แม่นเลี้ยงไหมเลี้ยงม่อน
ม่อนเจ้าให้คล่องเชียว เลี้ยงปีเดียวให้ได้ ถึงไหมใหญ่หลาย ๆ ปอย ให้มีคนใช้สอยผู้คอยทำช่วย
อย่ามี**เจ็บป่วย**ใช้หาได้เฮ็ดเอง ตลอดลูกและเต้าให้เว้าง่ายสอนฟัง เฮ็ดอีหยั่งให้มั่งมูลคุณค่า
คั้นเจ้าไปทางน้ำให้ได้ชีเฮือทอง คั้นเจ้าไปทางบกให้มียนต์ฮองฮับเอาตัวเจ้า คั้นทำนาเอาข้าวปีละ
สองสามพัน ให้เจ้าได้คู่สู่ท่ง ทั้งนาปามาตงทั้งนาชีฮ่อมห้วยให้รวยล้าอย่าต่ำพัน นอกจากของหมูนั่น
ก็ให้เพิ่นจงเจริญ ตลอดนายหรือนางห่างมีสุขสันต์ ขอคุณศลอันนี้้นำ**คุณหุ่มห่อ** ขอให้คุณเพิ่นพอ
เป็นสมบัติมากล้นให้ไหลเข้าสู่ยาม...ละนา”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 22-23)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้ชายกลางคน ของสวิง บุญเจิม
พบคำซ้อนสามหน่วยคำ ดังนี้

คำซ้อน	หน่วยคำที่ประกอบสร้าง	ความหมาย
หลานหลนหล่อน	หลาน + หลน + หล่อน	ลูกหลาน
เจ็บป่วยไข้	เจ็บ + ป่วย + ไข้	ไม่สบาย
คุณหุ่มห่อ	คุณ + หุ่ม + ห่อ	ปกป้องรักษา

คำซ้อนสามหน่วยคำ ส่วนใหญ่จะเป็นสำนวน นอกจากนี่ยังพบคำซ้อนสามหน่วยคำ
ในบทอื่นอีก เช่น กลัวเกรงขาม กิเลสตัณหาราคะ เงินค่าแก้ว จูงบ่าวจ่อง บ้านเวียงวัง ป้อยค่าเถียง
เปลี่ยวเดียวดาย เฒ่าแก่ชรา ตูโตะเตี๋ย ทวยเทพอัปสร แดงแพงเต้า แม่ป่าอาเอื้อย วิโยคโคกเครา
แพรผ้าเครื่องทรง อัฐเปี้ยเงินตรา ดำก่าแหล่ ออฮ้องแน่น อิดเมื่อยล้า เป็นต้น

6.3 คำซ้อนสี่หน่วยคำ คือ การนำหน่วยคำอิสระ 4 หน่วยคำมาซ้อนเข้าด้วยกัน
และได้เป็นคำซ้อน 1 คำ ยกตัวอย่างเช่น

“เชิญเต๋อ ลุงป้าอาวอาพอใหญ่ ทั้งบ้านใกล้บ้านไกล ทั้งบ้านเหนือบ้านใต้ อยู่ในที่นี้ก็คน ก่อนเจ้าเดินดั้นด้นมาระหว่างกลางสนาม มีคนถามกลางทางระหว่างมาลาบ้าน ว่าสิไปไหนของท่านสั่งมา คือ ลนลานมา คือฟาวคือฟ่ง เจ้าสิไปอีหยังมา คือ สี่ฟาว ๆ เดินจ้าว ตัวนพลัน...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 1)

พบคำซ้อนสี่หน่วยคำ คือ “บ้านใกล้บ้านไกล” “บ้านเหนือบ้านใต้” และ “คือฟาวคือฟ่ง” คำซ้อนสี่หน่วยคำนี้มักเป็นสำนวน และมีการซ้ำคำเดิม 1 คู่ นอกจากนี้ยังพบว่า มีคำซ้อนสี่หน่วยคำในวจนะมงคลบทอื่นอีก เช่น กอดเกี่ยวเกาะเกี่ยว ลูกหลานเหลนหล่อน ลูกเล็กเด็กน้อย พ่อแม่ตายาย ยืนเดินนั่งนอน อุกอ้งเคร้าทุกซอก โจรจร่งเฮืองฮุ้งดุนฟันฝ่า บำบัดทุกข์บำรุงสุข วัวควายช้างม้า เป็นต้น

6.4 คำซ้อนหกหน่วยคำ เป็นการนำหน่วยคำอิสระ 6 หน่วยคำ มาซ้อนเข้าด้วยกัน และได้เป็นคำซ้อน 1 คำ ยกตัวอย่างเช่น

“...นายเขียนทะเบียนราษฎร พุทธทั้งชาติแซ่ชั้นตระกูลท่านก็พุทธตาม ถ้าหากท่านผู้ใหญ่บ่ถือพุทธ พวกป้าลุงอาวอายายในบ้าน พวกนั้นเข้านับถือลัทธิอื่น พุทธศาสนา ล้มคื่น ตั้งตัวอยู่บ่ได้สลายเสื่อมโค่นลง...”

(ประเสริฐ ปุณฺณลา, 2537, หน้า 55)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้ผู้ใหญ่บ้านชาวพุทธแท้ ของ ประเสริฐ ปุณฺณลา พบว่า มีคำซ้อนหกหน่วยคำ คือ “ป้า + ลุง + อาว + อา + ย่า + ยาย” เป็นคำที่แสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีความหมายโดยรวมว่า ญาติผู้ใหญ่

7. การใช้คำซ้ำ

คำซ้ำ (reduplication) หมายถึง คำที่ประกอบมาจากหน่วยคำอิสระ 2 หน่วยคำ โดยหน่วยคำอิสระนั้นแต่เดิมมีเพียง 1 หน่วยคำ แล้วนำมาออกเสียงซ้ำ 2 ครั้ง จนได้เป็น 2 หน่วยคำ เมื่อรวมกันแล้วได้เป็นคำซ้ำ 1 คำ (วรวรรณ ศรีภักย์, 2556, หน้า 125) จากการศึกษา พบการใช้คำซ้ำในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน 2 ลักษณะ คือ คำซ้ำสมบูรณ์ และคำซ้ำบางส่วน รายละเอียดดังนี้

7.1 คำซ้ำสมบูรณ์ เป็นคำซ้ำที่เกิดจากหน่วยคำที่ 1 ทั้งหน่วยคำ หรือการออกเสียงคำเดิมซ้ำ 2 ครั้งนั่นเอง คำซ้ำประเภทนี้จะเขียนโดยใช้เครื่องหมายไม้ยมก (๗) เดิมหลังคำ ซึ่งแสดงถึงการให้ออกเสียงคำนั้นซ้ำ 2 ครั้ง ยกตัวอย่างเช่น

“...เงินทุกบาทเกิดขึ้นได้มาเข้าฝ่ายกุศล ขอให้ผลการค้าหาเงินทาง บึงไก่อ โตน้อย ๗ ใหญ่ ๗ ให้ขายดีกว่าเพื่อน เหมือนข่อยส่งพร ชายสด ๗ ร้อน ๗ เอาปอนนำรถ ให้คนแซว

ทต ๆ ช่วยมือถือซื้อ หรือลีเอามาวางร้านให้ขาย همانกว่าหมู่ ให้คนหลูหลังข้าวของเจ้าแม่นผู้เดียว
ฝีมือเจ้าให้มันเฮี้ยวปึงโกให้โอชา ทางราคากะพอพึงให้หลังไหลมาซื้อ มีเงินก็กองล้านคนมาถูดอก
บอกว่าได้**แท้ ๆ** ให้มีห้างสี่แถว ยามเจ้า**แซว ๆ** เว้ววาจาขายปึงโก ให้มันหวานจั่งน้ำอ้อยความป้อย
อย่าพบเห็น...”

(สริง บุญเจิม, 2550, หน้า 30-31)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรพ่อค้าแม่ค้าขายปึงโก ของ สริง บุญเจิม
พบการซ้ำคำ คือ “น้อย ๆ ใหญ่ ๆ” แสดงความหมายไม่เจาะจง และลดน้ำหนักของคำเดิม “สด ๆ
ร้อน ๆ” แสดงการเพิ่มน้ำหนัก หรือเน้นความ “ทต ๆ” เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน หมายถึง เสียงดัง
อย่างนั้น แสดงการเพิ่มน้ำหนัก หรือเน้นความ “แท้ ๆ” แสดงการเน้นความ “แซว ๆ” เป็นคำ
ภาษาถิ่นอีสาน หมายถึง เสียงพูดจาเอ็ดอึง แสดงการเพิ่มน้ำหนัก หรือเน้นความ นอกจากนี้
ยังพบคำซ้ำ ในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานสำนวนอื่น ๆ อีก คำซ้ำที่พบมีทั้งรูปคำภาษาไทยมาตรฐาน
และภาษาถิ่นอีสาน เช่น

7.1.1 คำซ้ำแสดงความไม่เจาะจงและลดน้ำหนักคำเดิม เช่น มน ๆ สูง ๆ แดง ๆ
อ่อน ๆ กว้าง ๆ อ้วน ๆ เล็ก ๆ เรื่อย ๆ

7.1.2 คำซ้ำสื่อความหมายพหูพจน์ เช่น แพน ๆ หมุ่ม ๆ

7.1.3 คำซ้ำแสดงการเพิ่มน้ำหนักหรือเน้นข้อความ เช่น ฟ่าว ๆ ตึง ๆ จ้าว ๆ
วีน ๆ แจ้ว ๆ ย้วย ๆ จั่น ๆ

7.1.4 คำซ้ำแสดงความไม่แน่ใจ เช่น ไกล ๆ ไกล ๆ

7.2 คำซ้ำบางส่วน คือ คำซ้ำที่เกิดจากการซ้ำหน่วยคำเดิมเพียงบางส่วน ส่วนที่ซ้ำได้
ทั้งหน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ หรือหน่วยเสียงวรรณยุกต์ จากการศึกษาวจนะมงคล
ในพื้นที่ถิ่นอีสาน พบว่า มีคำซ้ำที่เกิดจากคำย่อย 2 คำ โดยคำย่อยที่ 1 และ 2 จะมี 2 หน่วยคำ
ซึ่งคำย่อยที่ 1 และคำย่อยที่ 2 มีหน่วยคำที่ 1 ซ้ำกันอย่างสมบูรณ์ ส่วนหน่วยคำที่ 2 ของคำย่อยที่ 1
และคำย่อยที่ 2 ซ้ำกันบางส่วน ส่วนที่ซ้ำกัน ได้แก่ พยัญชนะต้น แต่สระ วรรณยุกต์ กับพยัญชนะท้าย
จะต่างออกไป ยกตัวอย่างเช่น

“....ให้สมหวังฝีมือซื้อดังให้คนจ้าง แม่นลีทำตีก้างหรืออาคารร้านใหญ่ ให้คน
ไหลหลังเข้ามาจ้างช่างเฮา ตลอดลูกและเต้าเจ้าช่างนางนาย ให้สบายมีทุกช้อย่าเกินมาต้อง มีเงินทอง
หลายล้านสมภารเจ้าเป็นช่าง มี**สดั่งสดางค์**อย่าลืเชินขาดใช้ ให้รายได้จนช่างรวย ละเดอ”

(สริง บุญเจิม, 2550, หน้า 61-62)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรช่างไม้-ช่างปูน ของ สริง บุญเจิม คำซ้ำ
บางส่วนที่พบ คือ “**สดั่งสดางค์**” ซึ่งเกิดจากคำย่อย สดั่ง + สดางค์ คำย่อยที่ 1 และ คำย่อยที่ 2

มีหน่วยคำ “ส” ซ้ำกันอย่างสมบูรณ์ ส่วนหน่วยคำที่ 2 ของคำย่อยที่ 1 คือ “ตั้ง” และ หน่วยคำที่ 2 ของคำย่อยที่ 2 “ต่างค์” ซ้ำกันบางส่วน ส่วนที่ซ้ำกันได้แก่พยัญชนะต้น “ต” แต่ สระ/กับพยัญชนะท้าย จะต่างออกไป

8. การซ้ำคำ

การซ้ำคำ หมายถึง การใช้คำซ้ำกันในตำแหน่งต่าง ๆ เพื่อให้วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน มีความไพเราะ สละสลวย เน้นย้ำให้ผู้บริจาทานหรือผู้ฟังได้เห็นภาพอย่างชัดเจน ซึ่งคำที่ซ้ำเสียง อาจจะมี ความหมายคงเดิม หรือแตกต่างจากเดิม ขึ้นอยู่กับบริบทที่ประกอบคำนั้น ๆ ผลการศึกษา วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน พบว่า มีการซ้ำคำ 2 ลักษณะ คือ การซ้ำความ และการซ้ำกลุ่มคำ รายละเอียดดังต่อไปนี้

8.1 การซ้ำความ เป็นการใช้คำเดียวหลายครั้งในวรรคเดียวกัน มีคำอื่นคั่น คำที่นำมาคั่นนั้นไม่กำหนดตายตัว อาจมีจำนวนคำ 1 คำ 2 คำ หรือมากกว่า 2 คำ ซึ่งอาจจะซ้ำ ต้นวรรค กลางวรรค ปลายวรรค หรือต่างวรรคก็ได้ การซ้ำคำลักษณะนี้ ทำให้วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน มีความหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้เกิดเสียงหนักเบาเป็นจังหวะ สร้างความไพเราะ ให้แก่การแห่ล่อวยพร ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ขอให้บุญนำช่วย อย่าหันอวยช่วยจน อำนาจผลของท่านให้หนี้สินหมดสิ้น **สนุก**กิน**สนุก**เล่น สนุกเห็นแนวอยากเป็ง **สนุก**ขึ้นทางเทิง**สนุก**ลงทางใต้สนุกได้ตั้งใจ เจ้ามีทุกข์ ให้ทุกข์เจ้าหมดไป เต่ออ้าย แล้วให้เจ้ามีชัยได้ทองกองแก้ว เงินทองหาได้แล้วให้ค้าไถ่คุณถน กินอย่าบกจกอย่าลงให้มั่งมีเงินล้าน ให้โชคดีมีบ้านพานวิมานหลังใหญ่ ๆ มีลูกน้องรับใช้มีเมียน้อย นังเฮียน มือขวากุ้มเกี้ยวออกเมียหลวง มือซ้ายควงเมียสาวเข้าบ่อน นอนหาฮ้อน**สนุก**นอน**สนุก**ห่าง หงายคางอ้างหมู่ **สนุก**ได้**สนุก**ดู**สนุก**อยู่ในโลกนี้ ได้มีแล้วสู่แนว สุขอยู่ในโลกนี้แล้วไปสุขต่อ เมืองสวรรค์ อีกเตื่อ สาวสนมมจนมดั่งบัวบึงกว้าง **สนุก**ควง**สนุก**คั้น สาวสวรรค์ให้สมมาตร เนาว์ปราสาทชั้นกว้าง ๆ คิดเห็นข้าผู้ส่งพร แน่เตื่อทิพย์เฮ้ย”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 58-59)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้ชายชอบสนุก ของ ประเสริฐ ปุผาลา พบว่า มีการใช้คำ “สนุก” เป็นการใช้คำ ๆ เดียวหลายครั้ง ในวรรคเดียวกัน และปรากฏอยู่ในหลายวรรค ปรากฏทั้งต้นวรรค และปลายวรรค โดยมีคำอื่นคั่น ซึ่งคำว่า “สนุก” มีความหมายว่า เพลิดเพลิน แซ่มนั่น เบิกบานใจ เหมือนกันทุกวรรค การซ้ำคำลักษณะนี้เพื่อเน้นความหมายของวจนะมงคล ในพื้นที่ถิ่นอีสาน ให้เห็นภาพการใช้ชีวิตที่มีแต่ความเพลิดเพลิน เจริญใจ แซ่มนั่น สดใส ไร้ความ ทุกข์โศก เป็นภาพความสนุกสนานเบิกบานใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ 2

“...ให้ผู้เป็นผู้เล่นลำลำนวณนวลหู ผู้มาฟังมาดูหน้าแลงเข้า ผู้ใดมาเห็นเข้าฟังลำให้ว่าม่วน ให้เสียงนวลจ้งจ้งวน ให้เสียงควงจ้งซ้อง ให้เสียงก้องดั่งระซัง ให้เสียงดั่งดั่งฟ้า ให้เสียงดั่งขึ้นหน้าคือด้ามดั่งสะนู...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 43-44)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรหมอลำ ของ พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต พบว่า มีการซ้ำคำว่า “ให้” เป็นการซ้ำคำ ๆ เดียว อยู่คนละวรรค ปรากฏอยู่ต้นวรรคโดยใช้ความเปรียบ “ให้เสียงนวลจ้งจ้งวน” ให้มีเสียงนวลหวานเหมือนละอองดอกไม้ที่ผึ้งเอามากลิ้นเป็นน้ำหวาน “ให้เสียงควงจ้งซ้อง” ให้มีเสียงดังกังวานเหมือนเสียงซ้อง “ให้เสียงก้องดั่งระซัง” มีเสียงก้องเหมือนเสียงระซัง “ให้เสียงดั่งดั่งฟ้า” ให้มีเสียงดั่งเหมือนเสียงฟ้า “ให้เสียงดั่งขึ้นหน้าคือด้ามดั่งสะนู” ให้มีเสียงดั่งขึ้นหน้าเหมือนสะนู ซึ่ง “สะนู” หมายถึง เครื่องทำเสียงชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายหน้าจ้าว ใบสะนูทำด้วยใบตาล ใบลาน ตัวไม้ไผ่ หรือทำด้วยแผ่นเงินแผ่นทอง ถ้าได้แผ่นเงินแผ่นทองเสียงจะไพเราะมากขึ้น สะนู จะใช้ติดที่หัวว่าว เมื่อปล่อยว่าวขึ้นไปในอากาศเมื่อลมพัดสะนูจะมีเสียงดั่ง ฟังแล้วเกิดความเพลิดเพลินเจริญใจ การซ้ำคำลักษณะนี้เพื่อเน้นความหมายของคำอวยพรให้หนักแน่นชัดเจนขึ้น

8.2 การซ้ำกลุ่มคำ เป็นการนำกลุ่มคำที่มีรูปและมีความหมายเหมือนกันมาซ้ำกัน การซ้ำกลุ่มคำในลักษณะนี้จะอยู่คนละวรรค ส่วนมากอยู่ต้นวรรค ยกตัวอย่างเช่น

“...การที่เป็นสาวนี้ทำตนให้มันเคียม ให้เจียมย่ำแม่บ่าอาเอื้อยผู้ต่ำสูง รู้จักผู้พี่น้องไปแห้วมายาม รู้จักถามจักหาหมากยาขันน้ำ รู้จักทำหุงต้มแลงงายหาสุ รู้จักหมู่พี่น้องไกลใกล้แห้วยาม รู้จักถามจักว่าได้ตอบปฏิสันถาร รู้จักงานของสตรีหน้าที่หญิงจริงแจ้ง รู้จักแปลงจักสร้างหลาในอิ้วเหล่น รู้จักต่ำจักเข่น รู้จักทอหมี่ฝ้ายลายต้นปานไหม รู้จักทำหลักไ่วหาใส่ครัวเฮือน หลวงพี่เตือนเดอหนูสู่นางให้จำไว้ รู้จักไกลจักไกลไทยไกลมาแห้ว ชื่อว่าหญิงขอให้ยิ่งแท้อย่าแวงเล่นเค็งทาง...”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 67-68)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้สาว ของ สวิง บุญเจิม ซ้ำกลุ่มคำ “รู้จัก” ซึ่งเป็นคำกริยาเพื่อเน้นย้ำความหมายให้หญิงสาวรู้คิด รู้ทำ รู้บทบาทหน้าที่ที่ควรปฏิบัติ ตลอดจนคุณสมบัตินี้ที่ผู้หญิงพึงมี โดยเฉพาะคนอีสานในอดีตจะอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้ยึดหลักเฮือน 3 น้ำ 4 ดังที่ ลำสิ รักษุทธิ (ม.ป.ป., หน้า 57-58) กล่าวว่า ถ้าใครปฏิบัติได้เพียบพร้อมไม่บกพร่อง ถือได้ว่าเป็นหญิงที่ดี ถ้าแต่งงานแล้วก็ถือว่าเป็นแม่บ้านที่ดี จะได้รับการยกย่องจากบุคคลโดยทั่วไป เพราะเฮือนสาม คือ ความดี 3 ประการที่ผู้หญิงควรยึดถือปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วย

1) เชื้อนข่าง หรือ เชื้อนร่วง จะต้องดูแลรักษาทุกส่วนของร่างกาย เสื้อผ้า หน้าผมให้สะอาด เรียบร้อยดูดี 2) เชื้อนนอน หรือเชื้อนนอน จะต้องปิดกวาดเช็ดถู จัดเก็บที่อยู่อาศัยให้เป็นระเบียบเรียบร้อย 3) เชื้อนครีว หรือเชื้อนครีว จะต้องจัดการงานในครัวด้วยความรับผิดชอบ ของใช้ในครัว ควรจัดเก็บให้เป็นระเบียบดูงามตา สำหรับ น้ำสี คือ ความดี 4 ประการ อันได้แก่ 1) น้ำใช้ หรือน้ำอาบ บางที่ชาวอีสานจะเรียกว่า “น้ำเซอะ” คือ น้ำที่ใช้ในกิจการทั่วไปใช้ชำระล้างภาชนะ ใช้ทำความสะอาดบ้าน ใช้ชำระล้างร่างกาย หญิงชาวอีสานต้องเตรียมน้ำอาบไว้ให้พ่อ แม่ พี่น้อง หรือสามี ได้อาบน้ำจะต้องเต็มโอ่งอยู่เสมอ อย่าให้พร่องโดยเด็ดขาด 2) น้ำกินหรือน้ำดื่ม ทุก ๆ บ้าน หากขาดสิ่งนี้หาได้เป็นบ้านไม่ การจัดเตรียมน้ำดื่มที่สะอาดและเพียงพอเป็นสิ่งที่ควรทำอย่างยิ่ง ในอดีตชาวอีสานจะตั้งตุ่มน้ำเล็ก ๆ ไว้หน้าบ้าน เพื่อให้คนผ่านไปมาได้ตักดื่มกิน ดังนั้นทั้งน้ำดื่มหน้าบ้าน และน้ำดื่มในบ้านจะต้องไม่ให้บกพร่อง เป็นหน้าที่ของหญิงชาวอีสานที่ต้องจัดหา มาให้เต็มอยู่เสมอ 3) น้ำป้อน ในอดีตชาวอีสานชอบกินหมาก ป้อนถือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ในป้อนต้องมีน้ำ หากน้ำป้อนแห้งจะกินหมากไม่ได้ ดังนั้นควรเติมน้ำป้อนไว้เสมอ 4) น้ำใจ หญิงชาวอีสาน จะต้องมึ้นน้ำใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อพ่อแม่ ญาติมิตรพี่น้องอยู่เสมอ หากหญิงใดมีลักษณะเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น ถือได้ว่าเป็นหญิงที่ดี หากยังไม่มี สามีก็คู่ควรที่ชายจะเลือกเอาไปเป็นภรรยา

9. การใช้คำย่อ

คำย่อ หรือ อักษรย่อ หมายถึง การนำอักษรบางตัวในคำหนึ่ง ๆ ใช้เรียกแทนคำเต็ม โดยมากจะเป็นพยัญชนะ อาจใส่จุดหรือไม้ใส่หลังอักษรนั้น ๆ นิยมนำอักษรต้นพยางค์ แต่บางครั้งก็มีการใช้อักษรท้ายพยางค์ก็มี ตามที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า จำนวนคำในแต่ละวรรคในวจนะมงคล ในพื้นถิ่นอีสาน มีผลต่อท่วงทำนองการแหล่ การแบ่งคำที่พอเหมาะ ระหว่าง 5-7 คำ จะทำให้ใส่ท่วงทำนองแหล่ได้อย่างเหมาะสม สาเหตุที่มีการใช้คำย่อ เพราะคำบางคำอาจจะมีจำนวนหลายพยางค์ ทำให้จำนวนคำในวรรคยืดยาวออกไป เป็นอุปสรรคในการเอื้อนเสียงทอดเสียง ผู้ประพันธ์จึงเลือกใช้อักษรย่อ เพื่อให้จำนวนคำน้อยลง เพื่อให้ได้จังหวะที่เหมาะสม ด้วยความที่วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ที่มีการรับ-ส่งสัมผัสภายในวรรค หรือระหว่างวรรค เพื่อให้เกิดท่วงทำนอง และความไพเราะขณะที่แหล่ถวายพร จึงมีการใช้คำย่อเพื่อประโยชน์ในการรับ-ส่งสัมผัสอีกด้วย จากการศึกษา พบว่า มีการใช้อักษรย่อในวจนะมงคล ในพื้นถิ่นอีสาน ซึ่งอักษรย่อที่ปรากฏเป็นอักษรย่อที่รู้จักกันดีทั้งในอดีตและปัจจุบัน คำย่อบางคำนิยมใช้กันทั่วไป ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“มาอีกแล้วมีนักเรียนมาทานต่อ เงิน....บาท กาต่อมาทานให้ดื่มกัน เป็นนักเรียนชั้นใดหล้า ม.3 หรือ ม.4 เด็กฉลาดจังซีมีหนอยบ่หลาย เป็นเด็กชายก็ได้เด็กหญิงก็ได้ว่า โมทนาโลด หล้าบัดห่าเจ้าใหญ่สูง ให้เจ้ามุ่งตั้งต่อเรียนดี มีวิชาอาคมจังลิสสมความรู้...”

(จันทา จันทะวงษา, 2549, หน้า 51)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรเด็กที่มีศรัทธา ของ จันทา จันทะวงษา พบว่ามีคำย่ออยู่ 2 คำ คือ “ม.3” ย่อมาจาก มัธยมศึกษาปีที่ 3 และ “ม.4” ย่อมาจาก มัธยมศึกษาปีที่ 4 ผู้ประพันธ์เลือกใช้คำย่อที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป สื่อความหมายได้ชัดเจนตรงกัน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้คำในวรรคมากเกินไป และเพื่อประโยชน์ในการรับส่งสัมผัสไปยังวรรคต่อไปด้วย

ตัวอย่างที่ 2

“...ขอให้ถึงแก่นมั่นกุศลบั้นป้อนทาน การไปหน้าศึกษาอย่าได้ต่ำ เข้าโรงเรียนให้ป่งขึ้น พอปานไม่ป่งใบ สอบอันใดกะให้ได้ตั้งแต่อาคม สอบประถมหรือ ม. บ่เหลียนไหลไปจ้อ สอบ ป.กศ., กศ.บ. ขึ้นครูตรีธรรมศาสตร์ ใบประกาศได้แล้วให้ลงข้าใส่เนอ...”

(พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 33)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้นักเรียน ของ พระมหาทองพูลดิสุสเทโว (พรสวัสดิ์) และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบคำย่อ 3 คำ คือ “ม.” ย่อมาจาก มัธยมศึกษา “ป.กศ.” ย่อมาจาก ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา “กศ.บ.” ย่อมาจาก การศึกษามหาบัณฑิต เป็นการอวยพรให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ให้ศึกษาต่อในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา ไปจนจบปริญญาตรีการศึกษามหาบัณฑิต

จากการศึกษายังพบว่า คำย่อส่วนมาก มักจะปรากฏอยู่ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่ใช้อวยพรให้กับนักเรียน และอวยพรให้กับครูอาจารย์ เป็นคำย่อเกี่ยวกับระดับการศึกษา วุฒิการศึกษา คำย่อแสดงยศ/ตำแหน่ง เช่น

อักษรย่อ	ย่อมาจาก
ป.ต้น	ประถมศึกษาตอนต้น
ป.ปลาย	ประถมศึกษาตอนปลาย
ม.ต้น	มัธยมศึกษาตอนต้น
ป.กศ.สูง	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง
กศ.ม.	การศึกษามหาบัณฑิต
ส.จ.	สมาชิกสภาจังหวัด
ส.ส.	สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ผ.อ.

ผู้อำนวยการ

10. การใช้คำไวพจน์

คำไวพจน์คือคำที่มีความหมายเหมือนกัน แต่รูปคำแตกต่างกัน ออกเสียงต่างกัน บางครั้งก็เรียกคำชนิดนี้ว่า การหลกคำ คำพ้องความหมาย หรือคำพ้องความก็ได้ การใช้คำไวพจน์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน แสดงให้เห็นภูมิรู้ของผู้ประพันธ์แต่ละคนที่เลือกใช้คำที่มีความหมายเหมือนกันวางไว้ในวรรคเดียวกัน หรือในบทเดียวกันเพื่อให้เกิดความหลากหลายของคำ ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“ต่อมามี.....ท่านมาทำทาน.....บาท ปรารธนาอย่าพลาดพลั้งให้มีมั่งได้นั่งกิน ให้มีสุขตลอดสิ้นถึงชั่วชีวิต ให้มีโภคาของเครื่องกินสินใช้ ให้มีอาชาไนยม้าพาชี ตัวมีค่า กุญชรเผือก ผู้หัตถิช้างได้ขี่ทรง มีพลายสารตัวเอกอั่งช้างใหญ่หัตถิโน ตลอดโคมะหิงสา รถมามีพร้อมให้เป็นไปในพื้นปฐพีทุกที่ มีสมบัติอัดแน่นแพนซ้อนผู้สวय ให้ตัวท่านประกอบด้วยญาณมิติตรบวิวาร ลาสงสารหนีภพไปเกิดบนเมืองฟ้า จากโลกาไปเนาขึ้น เมืองสวรรค์อย่าไหวหวั่น เนาอยู่ปราสาทชั้นไพฑูรย์นั่งชม...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 73)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้มั่งมี ของ ประเสริฐ ปุผาลา มีการใช้คำไวพจน์ คำที่มีความหมายเหมือนกัน ดังนี้

อาชาไนย, พาชี	หมายถึง	ม้า
กุญชร, หัตถิ, พลาย, สาร	หมายถึง	ช้าง

เนื้อหาวจนะมงคลตอนนี้มีใจความว่า ให้ผู้บริจาคทาน มีม้าที่ฝึกหัดมาดีแล้วเป็นม้าที่มีค่ามีราคา ให้มีช้างเผือกไว้ขี่ ไว้ครอบครอง ซึ่งช้างเผือกนี้เป็นช้างที่มีลักษณะต่างจากช้างธรรมดาทั่วไป ด้วยมีขนสีดำ และเล็บสีขาว รวมถึงสีผิวที่อ่อนกว่าช้างธรรมดาทั่วไป อาจจะเป็นสีชมพูหรือสีขาวก็ได้ ซึ่งจัดได้ว่ามีลักษณะที่หาได้ยาก จึงเป็นที่เชื่อกันว่าช้างเผือกเป็นสัตว์ที่เป็นมงคลให้แก่ผู้ที่เป็นเจ้าของ นอกจากนี้ยังพบว่า มีการใช้คำไวพจน์ที่มีความหมายว่า “ช้าง” อีกยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 2

“...ด้วยกุศลศรัทธาเจ้าชาวเขาได้สร้างก่อ ความเจ็บก็อย่าได้พ้อ ความไข้ก็อย่าให้เห็นเป็นดังความฉันทาแล้วแลงมาทุกท่า ให้มีสุขทั่วหน้าศรัทธาเจ้าอย่าเก่าหมอง ตลอดพวกพี่น้องน้อยหนุ่มชุนหลาน ที่มาทานเงินตราให้ดังกันเด้อบ้ำ ให้สุขสบายเนื้อในมโนช้อยขึ้นบ่ว่าวันและคืนให้สนุกครึกครื้นเย็นมันหมื่นปี นอกจากนี้พรสี่ให้มา มีกำลังวังชาสิ้นคนจนย่าน ปานกับ

พลาญสารข้างกุญชรโรกล้ากลั่น เอ็ดอันใดแข็งขันมีกำลังต่อต้านปมีย่านหย่อนไผ่ แม่นลิกถอดไม้ต้นใหญ่มหาศาล หรือลืทำกิจการสิ่งใดบ่มิ้งอ กำลังพพาต้าน**พลาญสาร**เสมอตั้งตัว พละกำลังให้มีแสงต่อสู่ศัตรูย่านแล่นหนี...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 1-3)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรทั่วไป ของ อ.กวีวงศ์ พบคำว่า พลาญ สารข้าง กุญชร ซึ่งทั้งหมดมีความหมายว่า ซ้าง

ตัวอย่างที่ 3

“...เดี๋ยวนี้คันหัวใจเจ้ายังว่าง ครรภ์ปักอก ขาดจากมิตรร่วมตาย ขาดจากชายยอดชู้ คู่ใจมีไผ่ลียอก ช่วยปกป้องรักษาเป็นภัสตาสามียอดชู้ คู่ชีวิตหากบ่มีมาพานพ้อ ให้ได้ผู้รูปหล่อ ปัญญาดี ๆ รู้ทุกช่องทางฝ่ายโลกก็ให้ซ้ำ ทางฝ่ายธรรมก็ให้ชอง ทางสมองและเขาวนให้แพรวพราวไปทั้งตัว...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 51-52)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้ช่างสาว (ตัดผมหรือเย็บผ้า) ของพระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต มีการใช้คำไวพจน์ คือ ภัสตา สามี ผัว ซึ่งมีความหมายร่วมกันว่า สามี นอกจากนี้ยังพบคำไวพจน์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสานบ่ออื่นอีก เช่น

“**ฝูงศัตรูไฟ**ร่อย่ามีมาใกล้”

คำไวพจน์ คือ ไฟรี หมายถึง ศัตรู

“**ฝูงสตรีสวยแก้**ดรุณ**ชายหนุ่ม**”

คำไวพจน์ คือ ดรุณ หมายถึง เด็กหนุ่ม ชายหนุ่ม

“**ฟ้งเต๋อ**ดรุณีศรีสร้อย**สาวฮามน้อยหนุ่ม**”

คำไวพจน์ คือ ดรุณี หมายถึง เด็กสาว สาวรุ่น

“**ยามเมื่อ**มรณ**ตาย**สู่เมืองสวรรค์ฟ้า”

คำไวพจน์ คือ มรณา หมายถึง ตาย

11. การใช้คำศัพท์สแลง

ศัพท์สแลง หมายถึง ถ้อยคำ หรือสำนวนที่ใช้เข้าใจเฉพาะกลุ่มหรือชั่วระยะเวลาหนึ่ง ไม่ใช่ภาษาที่ยอมรับกันว่าถูกต้อง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 1140) ภาษาสแลง คำสแลง หรือคำคะนอง เป็นภาษาที่สร้างขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาไม่สุภาพ เป็นภาษาไม่เป็นแบบแผน แต่ไม่ใช่คำหยาบหรือ คำต่ำ แต่เป็นคำพิเศษที่สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดคำแปลก ๆ ผิดไปจากปกติทั้งด้านเสียง รูปคำ และความหมาย เป็นภาษาที่ไม่ปรากฏในพจนานุกรม หรือปรากฏในพจนานุกรม

แต่ระบุว่าเป็นภาษาปาก ผลการศึกษาคำศัพท์สแลงในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน พบการใช้คำสแลงจำนวน 4 คำ ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...แม้ว่า อส. นี้อยากมีคู่มีแฟน เป็นสายแนนให้คนสวยกว่าคนทั้งค่าย เหลียวเบิง ภายแฟนเจ้า คือ ทองเหลาหล่อ คอนันกลมและเกลี้ยง นี้อมีส่วนดังสิงห์ ให้เจ้าได้กล่อมกลิ้ง คนที่สวย ๆ ตลอดจนวัยทั้งทรัพย์อย่าได้อัปปัญญาคู่คิมของเจ้า ให้ได้เอามาซอนนอนนำเป็นคู่ คำแลงมาให้ได้อยู่แทงลำหน้ากระดอง...เด้อ”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 29-30)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพร อส. ของ สมโภชน์ บรรเทา พบการใช้คำศัพท์สแลง 1 คำ คือ คำว่า “กระดอง” เมื่อพิจารณาจากบริบทแล้ว กระดอง แทน อวัยวะเพศหญิง ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการสร้างคำศัพท์สแลงคำนี้ขึ้น เพื่อหลีกเลี่ยงคำต้องห้ามเกี่ยวกับเพศ โดยนำเอาลักษณะ/สัญญาณของกระดองเต่าที่นูนเด่น มาเป็นแนวเทียบกับอวัยวะเพศหญิง

ตัวอย่างที่ 2

“...ให้เจ้าได้เป็นไภยาราคาแสน ชายผู้มาเป็นแฟนแม่นลูกชายนายห้างได้ผัวดีอย่ามีฮ้างฮามสองน้องพี่ ได้ผัวลูกเศรษฐีมีเงินหลายร้อยล้านบุญสร้างส่งตาม ให้เจ้าร่ำรวยมาก มีสุขหลาย มีลูกหญิงลูกชายเกิดมาให้สอนง่าย เป็นชายจริงหญิงแท้อย่าผันแปรเป็นตุ๊ดตู่ กลายเป็นแม่ผู้หลบซ่อนเลี้ยงเชิง ใจเพศพร้อมทุกสิ่งเป็นของจริง อย่าให้มีของปลอมมาอยู่ปนคุณได้ให้ดีไปคือพรว่า วาสนาให้สูงส่ง สมประสงค์แล้วอย่าหล่ยลิมข้าผู้ส่งพร เด้อ”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 81)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรสาวให้ได้ผัวดีชายจริงหญิงแท้ ของ ประเสริฐ ปุผาลา พบการใช้คำศัพท์สแลง 2 คำ คือ “ตุ๊ดตู่” และ “แม่ผู้” คำว่า “ตุ๊ดตู่” หมายถึง ผู้ชายที่ทำตัวต้งตึงเหมือนผู้หญิง ส่วนคำว่า “แม่ผู้” เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน “ผู้แม่” ก็เรียก หมายถึง ผู้ชายที่มีจิตใจและกิริยาอาการเหมือนผู้หญิง จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าสังคมมีความหลากหลายทางเพศมากขึ้น จึงมีการสร้างคำศัพท์สแลงใช้สื่อเฉพาะกลุ่มผู้มีจิตใจและพฤติกรรมที่ตรงข้ามกับเพศของตน

กล่าวโดยสรุปในด้านกลวิธีการใช้คำในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสานนั้น ผู้ประพันธ์ได้ใช้ศิลปะในการแต่ง เพื่อให้วจนะมงคลมีสุนทรียรส ผ่านการใช้ถ้อยคำภาษาที่ง่ายงาม เนื่องจากวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน เป็นวรรณกรรมสำหรับใช้แหล่เป็นทำนองแหล่อีสาน คำที่ใช้ส่วนใหญ่จึงเป็นคำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน มีการใช้คำบุรุษสรรพนาม ทั้งบุรุษที่ 1 บุรุษที่ 2 และบุรุษที่ 3 และเป็นที่น่าสังเกตว่า มีการใช้คำที่ทำหน้าที่แทนคำสรรพนามเป็นจำนวนมาก คำที่ทำหน้าที่

แทนคำสรรพนาม ที่ผู้ประพันธ์นำมาใช้ เช่น คำเรียกญาติ คำแสดงสถานภาพทางสังคม คำบอกอาชีพ คำแสดงยศ/ตำแหน่ง เป็นต้น

การจะใช้คำบุรุษสรรพนาม หรือคำที่ทำหน้าที่แทนสรรพนามอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับว่า วจนะมงคลนั้นจะอวยพรให้แก่บุคคลใด มีคุณวุฒิ วิทยุฒิ ตำแหน่ง หน้าที่การงานใด จากการศึกษา ยังพบว่า มีการใช้คำซ้ำ คำซ้อน คำวิเศษณ์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน ทำให้ข้อความ มีน้ำหนักชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้มองเห็นภาพ เห็นการเคลื่อนไหว เห็นเสียงอย่างชัดเจน มีการใช้คำ ทับศัพท์ภาษาอังกฤษ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้ประพันธ์มีความรู้ความสามารถในการปรับประยุกต์ การใช้ถ้อยคำภาษา ให้สอดคล้องกับยุคสมัย และการเปลี่ยนแปลงของสังคม ส่วนคำย่อที่พบนั้น ส่วนใหญ่จะพบในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสานที่ใช้อวยพรสำหรับนักเรียน ครู อาจารย์ เพราะคำย่อ ที่พบ เป็นคำย่อเกี่ยวกับระดับการศึกษา วุฒิการศึกษา นอกจากนั้นยังมีการใช้คำไวพจน์ การใช้ คำศัพท์สแลง ถึงแม้ว่าจะพบอยู่เป็นจำนวนน้อย ที่ก็ช่วยให้วจนะมงคลมีความสละสลวยไปด้วย การใช้คำที่หลากหลายขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการใช้คำศัพท์จากภาษาบาลีสันสกฤต โดยเฉพาะ การใช้คำภาษาบาลีเป็นชื่อยมงคลคาถาจุฑารัตนพรชัย ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหมายไปในทางที่ดี มีสิริมงคล ทั้งนี้ ด้วยหวังให้วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสานมีความเข้มแข็งศักดิ์สิทธิ์ สมฤทธิ์ผล ทำให้ผู้บริจาดทานหรือผู้ฟังเกิดความสุขความอิ่มเอมใจ สามารถสร้างขวัญกำลังใจ สร้างความเชื่อมั่น ให้กับการบริจาดทานมากยิ่งขึ้น

กลวิธีการใช้เสียงสัมผัส

คนอีสานในอดีตและปัจจุบัน มีศรัทธาแรงกล้าในบรรพบุรุษพุทธศาสนา นิยมการทำบุญ ให้ทาน เมื่อมีเทศกาลประเพณี หรืองานบุญต่าง ๆ มักจัดให้มีการบริจาดทานเพื่อนำปัจจัย ไปก่อสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์ หรือนำไปใช้ในกิจการต่าง ๆ ของวัด วจนะมงคลพื้นที่ถิ่นอีสานจึงถูก ประกอบสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการนี้ โดยพระสงฆ์ สามเณร หรือคฤหัสถ์ผู้ทำหน้าที่เป็นโฆษก หรือพิธีกรในงานนั้น ๆ ก็จะทำหน้าที่เทศน์แหล่อวยพร ด้วยน้ำเสียง จังหวะ สีส่า ท่วงทำนอง ที่มีความไพเราะสละสลวย ประกอบกับความหมายของคำอวยพรอันเป็นมงคล เมื่อผู้บริจาดทาน ได้ยินได้ฟังแล้ว เกิดกำลังใจ อิ่มเอมใจที่ได้บริจาดทาน ซึ่งนับว่าวจนะมงคลพื้นที่ถิ่นอีสาน มีพลัง เป็นสื่อโน้มน้าวใจ โดยอาศัยความสัมพันธ์ของเสียง และความหมายเป็นสำคัญ ผลการศึกษา พบกลวิธีการใช้เสียงสัมผัสในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน มี 3 ลักษณะ คือ เสียงสัมผัสสระ เสียงสัมผัสพยัญชนะ และเสียงสัมผัสวรรณยุกต์ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เสียงสัมผัสสระ

เสียงสัมผัสสระ คือ พยางค์ที่เกิดจากการใช้เสียงสระเดียวกัน มีเสียงตัวสะกดเดียวกัน ต่างกันที่เสียงพยัญชนะต้น และเสียงวรรณยุกต์ วรรณมงคลพินถิ่นอีสาน พบเสียงสัมผัสสระ ทั้งในวรรคเดียวกัน และระหว่างวรรค ดังนี้

1.1 เสียงสัมผัสสระระหว่างวรรค หรือที่รู้จักโดยทั่วไปว่า สัมผัสนอก ถือเป็นสัมผัสบังคับของคำประพันธ์ทุกประเภท ซึ่งวรรณมงคลพินถิ่นอีสาน แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว มีข้อกำหนดสำหรับสัมผัสนอกว่า คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคหลัง และคำสุดท้ายของวรรคหลังจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคถัดไปจนจบใจความหรือจบบท ซึ่งคำที่ส่งสัมผัสกันนั้นมีเสียงสระและเสียงตัวสะกดเดียวกัน ต่างกันที่เสียงพยัญชนะต้น และเสียงวรรณยุกต์ ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

เจ้าเป็นสาวนวลหน้ามีศรัทธามาทานทอด ใจเจ้าปอดอ้อยส้อยเสมออ้อยหน่อกลาง
บุญที่ทำทานสร้างของนางจ่งชูช่วย ให้เจ้าลาภรวยทั้งรูปสวยและไถ่โมโนเจ้าให้ชื่นบาน ยามเจ้า
ปากกล่าวด้านให้เสียงม่วนนวลหูผู้ใดฟังคารมให้ชักหอมตอมตุ้ม ให้บุญนำธรรมคุ้มปกคลุม
หุ้มห่อ เจ้าทันมีไปนอฝูงหมู่แพนและชูให้หนูได้ตั้งหมาย อย่าได้ผัวร้ายชีโบกอับปริย ให้ผัวคนดี
มั่งมีเงินล้าน ได้งานมีความรู้เป็นครู หรือตำรวจ เป็นนักบวช นักเฝ้าให้สมเจ้าปรารถนา
ยามเจ้าวางขันห้าบุญผลอยู่ส่ง ให้เจ้าตรงสู่ฟ้าวิมานแก้วแก่งพระพรหม...นา

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 17-18)

จากตัวอย่าง วรรณมงคลสำหรับบวชพรให้ผู้สาว ของ พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต พบเสียงสัมผัสสระระหว่างวรรค ดังนี้

ทอด	กับ	ปอด
กลาง	กับ	สร้าง
ช่วย	กับ	รวย
บาน	กับ	ด้าน
หู	กับ	ผู้
ตุ้ม	กับ	คุ้ม
ห่อ	กับ	นอ
หมาย	กับ	ร้าย
อับปริย	กับ	ดี
ล้าน	กับ	งาน

ตำรวจ	กับ	บวช
นา	กับ	ห้า
ส่ง	กับ	ตรง

ตัวอย่างที่ 2

“นาง...ก็มาโหมทน้านอมแถมสมภาร....บาท จักได้ประกาศให้พรแก้วสงเสริม อาตมาจักหาแนวเพิ่มเติมศรัทธาสาก่อน คักหากได้คู่ซ้องให้สมมุ้งดั่งหมายอย่าเป็นคนชั่วร้าย เล่นโบกการพนัน ขอให้ฟังความกัน หมั่นเพียรจนอมเลี้ยง การเสบียงของใช้เงินทองให้หาง่าย จ่ายไปหมดมือใด ขอให้ไหลหลังล้นเต็มไว้ดั่งเดิม”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 15-16)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ของ คำเฝ้า วรรณโคตร พบเสียง สัมผัสสระระหว่างวรรค ดังนี้

บาท	กับ	ประกาศ
เสริม	กับ	เพิ่ม
ก่อน	กับ	ซ้อง
หมาย	กับ	ร้าย
พนัน	กับ	หมั่น
เลี้ยง	กับ	เสบียง
ง่าย	กับ	จ่าย
ใด	กับ	ให้

จากตัวอย่างที่ 1 และ 2 จะเห็นว่า สัมผัสระหว่างวรรคทุกคู่ คำที่สัมผัสกันนั้นมีเสียงสระและเสียงตัวสะกดเดียวกัน ต่างกันที่เสียงพยัญชนะต้นและเสียงวรรณยุกต์ เสียงสัมผัสสระระหว่างวรรคที่มีครบทุกวรรคในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน ทั้ง 2 บทนี้ ส่งผลให้มีจังหวะ และท่วงทำนองไพเราะสละสลวย โดยเฉพาะหากผ่านการเทศน์เป็นทำนองแหล่ ผู้เทศน์แหล่ได้ใส่อลิสา น้ำเสียงลงไป ยิ่งจะทำให้วจนะมงคลบทนี้มีเสียงไพเราะสน่าหุฟังมากขึ้น

1.2 เสียงสัมผัสสระในวรรค หรือที่รู้จักโดยทั่วไปว่า สัมผัสใน ไม่ใช่ข้อบังคับของ คำประพันธ์ จะมีหรือไม่ก็ได้ แต่ถ้ามีจะช่วยเพิ่มความไพเราะสละสลวยให้คำประพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วรรณกรรมที่ใช้เป็นบทเทศน์ บทสวด ที่จะต้องอาศัยเสียงวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานบทใด มีเสียงสัมผัสสระระหว่างวรรคอยู่แล้ว ยิ่งมีสัมผัสสระในวรรคแพรวพราวเพิ่มขึ้นมาอีก ก็จะทำให้วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานบทนั้นมีความไพเราะจับใจ อีกทั้งยังแสดงให้เห็น ศิลปะและความเชี่ยวชาญ ในการใช้ถ้อยคำของผู้ประพันธ์อีกด้วย ผลการศึกษาวจนะมงคล

พื้นถิ่นอีสาน พบเสียงสัมผัสสระในวรรค 6 รูปแบบ คือ เคียง เทียบเคียง ทบเคียง เทียบแอก แทรกเคียง และแทรกแอก รายละเอียดดังต่อไปนี้

1.2.1 เคียง หมายถึง เสียงสัมผัสสระเรียงชิดกัน 2 คำ ตัวอย่างเช่น

“เออมาอีกแล้วคุณพ่อ.....บ้าน.....ได้ปัจจัย.....บาท บัดนี้ฉันจักยกยอกให้
พระชัยข้าต่อ ขอให้ลูกาได้ไหลเข้าคู่สู่อัน คันคุณพ่อ.....นี้ ทานเงินทานข้าวมีกำลังให้คำ
ช่วยทานทั้งกล้วยและอ้อยตาลพร้าวเครื่องจัน ขอให้พรสวรรค์อยู่ไปตั้งจ้อง ถึงสวรรค์ค้องน้อง
คอยท่าอยู่เทิง อย่าได้วนลงใต้โลกาโลกหล่ม ด้วยผลทานห่อหุ้มเอาเจ้าผู้วิมาน ด้วยผลทานยออยู่
ไปถึงประทับ ถีบไปย่อง ๆ แล้วไปขึ้นอยู่สวรรค์...”

(พระมหาทองพูล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 25)

จากตัวอย่าง พบเสียงสัมผัสสระ ดังนี้

ได้ กับ ไหล

คู่ กับ สู่

อยู่ กับ ชู้

ค้อง กับ น้อง

1.2.2 เทียบเคียง หมายถึง เสียงสัมผัสสระเรียงชิดกัน 3 คำ ตัวอย่างเช่น

“แม่ใหญ่...ลาวมีใจใส่น้อยแถมสมภาร...บาท พรารณานันใดขอให้ได้
ไหลล้นหลั่งมา ผูกหมู่โรคาใช้ให้หนีไกลเหินห่าง อย่ามีทางแก่เฒ่าหิวล้าจ้อยไซ้ กับทั้งโภชนาข้าว
ให้มีหลายล้นชื่อ ให้มีคนได้ซื้อเงินซื้อยาขาดดง...

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 13-14)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสสระ คือ ให้ ได้ ไหล

บัดนี้ผัดต่อมาละนาย..... เพิ่นมาโมทนาร่วมทำบุญ.....บาท พรารณา
อยากสร้างทางด้านศาสนา จังว่าด้วยเดชกล้าอำนาจพระไตรรัตน์ ขอให้นำไปปิดเป่าภัยให้หายฮ้อน
ตลอดทั้งหลานเหลนหล่อนคร้วเฮือนของเพิ่น มีความสุขความเจริญบริบูรณ์ทุกด้าน งานบ้าน
ให้เด่นดี ให้เพิ่นมีกำลังสร้างถางโพนก้นไฮ้ ให้เพิ่นดีเพิ่นได้มีมั่งนังกิน ...

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 22-23)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสสระ คือ ด้าน งาน บ้าน

1.2.3 ทบเคียง หมายถึง เสียงสัมผัสสระสองสระเรียงกันสระละ 2 คำ ตัวอย่างเช่น

“พรารณาสั่งใด ให้เจ้าได้สิ่งนั้นสมดังมโนรถ ปรากฏในเมืองคน อย่าทุกข์จน
เงินใช้ แพรสโบหรือสร้อยนิลพลอยร้อยซัง มโนมัยใจหวังอยากได้หยั่งให้หลังล้นอย่าจนให้คู่สู่แนว
พรารณาเอาแก้วมรรคสี่ผลนิพพาน อยากได้ฉานโลก็ยี่สี่กุดตระก้าคิดอยากเอาดวงแก้วสัพพัญญู

ให้ได้ง่าย อย่าได้ทุกข์ยากไร้เงินใช้ขาดกระเป๋ อย่าอุกดทับดทับเศร้าเ้าอึ้งอุกปัญญา มีโรคในกาย ให้ส่วงหายสบายเนื้อ”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 32)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสสระ คือ ดับ-ดทับ-กับ, เศร้า-เ้า

1.2.4 **เทียบแอก** หมายถึง เสียงสัมผัสสระที่มีสระอื่นคั่น 1 สระ อยู่ปลายวรรค ตัวอย่างเช่น

“...พากันมาทำบุญสละทุนวันนี้ ฉันปมีแนวให้ฉันใดจักอย่างสิขอโอมอ่าน อ่างพรให้ต่อไป ขอให้ท่านนั้นได้สมดังคำจา ให้คือพรสัมปทาดังลิจาไปนี้ องค์พระชินศรี เจ้าหากมี มาครบท่า ผลสัตตูปการสัมปทาคู่แนวมีแล้ว สมว่าองค์พุทโธแก้วสัมปทาทั้ง 4 เพ็นหากมีอยู่แล้ว แนวนั้นให้หมั่นตรอง...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 27-28)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสสระ คือ ให้-ไป, มา-ท่า, แนว-แล้ว, นั้น-หมั่น

1.2.5 **แทรกเคียง** หมายถึงเสียงสัมผัสสระที่มีสระอื่นคั่น 1 สระ อยู่ต้นวรรค ตัวอย่างเช่น

“...คันไผ่คิดเลือกเพ็นให้เห็นบ่อนครองธรรม ผลจักนำความสุขส่งมามีมั่ว ตัวของเธอเจริญขึ้น คือ ธรรมพระเจ้าว่า ความเจริญก้าวหน้าลิมาได้ก็เพราะธรรม มี 4 ข้อ เลิศล้ำให้จำจือเออสา หนึ่งในให้คบหาสมาคมตั้งคนดีแท้ สัปบุริสะเชื้อบัณฑิตโตตนฉลาด คบนักปราชญ์ผู้รู้สิดอยท่าชักนำ สัทธัมมัสสนางอีกซ้ำได้ฟังพากย์คำสอน นี่เป็นตอนที่สอน ต่อรองกันไว้...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 29-30)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสสระ คือ เพ็น-เห็น, หน้า-มา, ล้ำ-จำ

1.2.6 **แทรกแอก** หมายถึงเสียงสัมผัสสระที่มีสระอื่นคั่น 2 สระ ตัวอย่างเช่น

“...คุณอาจารย์นี้ละท่านคอยช่วยให้คนสวย รวยไปทางวิชาค่าแพง ให้แข็งกล้า เป็นชาวนาชาวไร่ไถดินนั้นปิ่นฝุ่น คุณอาจารย์เพ็นบ่ช่วยสิรวยได้บ่อนจั่งได้ทุกมือนี้ เขาแห่งใช้สูตรใหม่ทันสมัย เขาวิจัการทำเกษตรกรรมดูแล ลิ้มฝนหรือแห้งเสียงแสงบ่ได้ว่า นักวิชาคิดค้นผจญได้คู่สู่ทาง นับแต่อากาศว่างในระหว่างเวหา ดวงดาราภายบนเขาส่งยนต์ไปดุเกลี้ยง...”

(สิน้ำ จันทรเพ็ญ, 2544, หน้า 249)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสสระ คือ ช่วย-สวย, ได้-ได้, ใหม่-สมัย, ทำ-กรรม, ว่าง-หว่าง, บน-ยนต์

2. เสียงสัมผัสพยัญชนะ

เสียงสัมผัสพยัญชนะ คือ พลังของคำที่เกิดจากการใช้เสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน หรือเสียงคู่กัน เช่น พยัญชนะ ซ ส ศ ษ มีเสียงเดียวกัน คือ เสียง /ซ/ พยัญ ฐ ท ฒ ถ ท ธ มีเสียงเดียวกัน คือ เสียง /ท/ เป็นต้น ต่างกันที่เสียงสระ ตัวสะกด หรือเสียงวรรณยุกต์ ผลการศึกษาจะมงคลพื้นถิ่นอีสาน พบเสียงสัมผัสพยัญชนะ 7 รูปแบบ คือ คู่ เทียบคู่ เทียบมรด เทียบมรด ทบคู่ แทรกคู่ และแทรกมรด รายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 คู่ หมายถึง เสียงสัมผัสพยัญชนะชนิดกัน 2 คำ ตัวอย่างเช่น

“บัดนี้มีมาอีกแล้ว คือ คุณพ่อ...บ้าน.....ได้ปัจจัย.....บาท โดยฉันจักยอยกให้ พระพรชัยสิธมส่งก่อนเดอ คือ อายุ วัฒนโธ กับ สุขัง พลัง ทั้งสี่ประการนี้ถวายเจ้าพ่อที่ท่าน อายุนั้นขอให้ยืนยาวหมั่นพันปี ที่ตั้งอยู่อย่าได้เหี่ยวแห้งตายถมก่อนเขา ให้ได้เลี้ยงลูกเต้า ผูกหมูหลานเหลน ป้างเวรอย่าได้มีมาใกล้ วรรณะนั้นให้มีศรีใสเหลื่อมงามละของผุดผ่อง งามปานทอง คือ สียดหยาดย้อยอย่ามีเศร้าเฝ้าธุลี...”

(พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 23)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสพยัญชนะ คือ

ยอยก	เสียง /ย/
ยืนยาว	เสียง /ย/
เหี่ยวแห้ง	เสียง /ห/
เลี้ยงลูก	เสียง /ล/
หลานเหลน	เสียง /ล/
ศรีใส	เสียง /ซ/
ผุดผ่อง	เสียง /พ/

2.2 เทียบคู่ หมายถึง เสียงสัมผัสพยัญชนะชนิดกัน 3 คำ ตัวอย่างเช่น

“ฉันจักอวยพรให้ชัยโยสิทธิโชค โรคอย่ามีมาพาล มารอย่ามีมาเห็น เซ็นอย่ามี มาต้อง เคราะห้อยอย่ามีมาข้อง หนีไปให้เหินห่าง ยามเจ้ายกย่างเย็น ยามเจ้าเดินดั่งดิน ยามเจ้า ผันแผ่นผ่ายไปก้ำผ่ายไต่ สวัสดิ์มีชัยเจ้าสิไปทางใดหมูก้อยอย่าขวางกัน อายุยืนยาวหมั่นถึงพันปี ข้ามลวง...”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 31-32)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสพยัญชนะ คือ

ให้เหินห่าง	เสียง /ห/
-------------	-----------

ยกย่างเย็น	เสียง /ย/
เดินดุ่มดั้น	เสียง /ด/
ผันผันผ่าย	เสียง /พ/
<u>อายุยืนยาว</u>	เสียง /ย/

2.3 เทียมรถ หมายถึง เสียงสัมผัสพยัญชนะชนิดกัน 4 คำ ตัวอย่างเช่น

“...ขอให้พวกท่านได้เสมอดั่งเดียวกัน ถึงเวลาดับขันธให้ล่วงเมื่อเมืองฟ้า
คั่นแมนมาเมืองใต้ในชมพูโลกต่ำ ให้กัลปพฤษ์เลิศล้ำเป็นผ้าแผ่นคำ เครื่องนุ่งของเลิศล้ำ
ให้กลับเกิดมาเอง อย่าได้มีแนวแคนขาดเขินของใช้ บรรณาไดได้สมใจทุกอย่าง ให้มีราชหอบรวงค์
เป็นพระยาอยู่ผ่านครเจ้านั่งเสวย ...สุขทั้งกายใจพร้อมเป็นพระยากล้ากลั่น ยามเมื่อท่านดับขันธ
มีสวรรค์ชั้นฟ้ากายหน้าเป็นที่ไป เหมือนกับนันทราชได้บริจาคผืนแพ เพียงผืนเดียวก็ยอมมีบุญล้น
อันนี้เฮาส์สร้าง ผืนแพผ้าผ่อน หลายมากลั่น กุศลนี้แห่งสิหลาย มีทั้งไหมทั้งผ่ายหลายประการ
ของท่าน เตรียมผ้าป่ามาทานขอสมการส่วนนี้พาขึ้นสู่วิมาน....เดอ”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 46)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสพยัญชนะ คือ

แคนขาดเขินของ	เสียง /ค/
ผืนแพผ้าผ่อน	เสียง /พ/

2.4 เทียบรถ หมายถึง เสียงสัมผัสพยัญชนะชนิดกัน 5 คำขึ้นไป ตัวอย่างเช่น

“แถมเข้ามาอีกแล้ว คือ เพื่อนอาจารย์..... บ้าน..... ใจเฟ้นในจั่งแก้วศรัทธากว้าง
จึงได้ทาน ชื่อว่าอาจารย์..... นี้จะได้ทานไป บาท บได้ขาดดี ๆ ทานแล้วจึงแม่งาม
ฉันทตามพรให้แนวใดคู่สู่ท่า เพินอยู่ในศาสนาเป็นผู้ทรงสืบสร้างศีลสร้อยศาสนาอย่าได้คำ
ย่ำยันผุมารอย่ามาผ่า กำจัดกิเลสตันหาราคะออกให้มัม โจมฆ่าอย่าจ้งมัน...”

(พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 15)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสพยัญชนะ คือทรงสืบสร้างศีลสร้อยศาสนา เสียง /ซ/

2.5 ทบคู่ หมายถึง เสียงสัมผัสพยัญชนะ 2 เสียงเรียงกัน 2 คำ ตัวอย่างเช่น

สามเณร...กะมีใจใสเหลียมแถมสมการ...บาท ท่านมีใจฉลาดสู่ท่านเข้าศาสนา
ขอให้บุญพาได้แนวใดสมประกอบ สบชั้นใดขอให้ได้ไปเรื่อยคู่สู่ปี สบตรีโทจบแล้วเรียนถึง
ชั้นประโยค โลกให้ลือสะท่านเรียนได้คู่สู่แนว ขอให้สมฉลาดแคล้วแนวแนในใจ ทางวินัยทางธรรมะ
ให้เลื่อนไหล คือ น้ำ อย่าได้มียามรุ่งรังเข้ามาผ่า มีปัญญามากลั่นคนย่านทั่วแผ่นดินฯ

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 17)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสพยัญชนะ คือ

คลาดแคล้วแนวแน่ เสียง /คล/ /น/

ยามยุ่งรุงรัง เสียง /ย/ /ร/

2.6 แทรกคู่ หมายถึง เสียงสัมผัสพยัญชนะที่มีพยัญชนะอื่นคั่น 1 คำ ตัวอย่างเช่น

“แม่เอ๋ย เจ้าหากเฒ่าแก่แล้วเนื้อเหี่ยวหนังยาน ได้ทำทานหาบุญเพื่อคุณอันดีสิ้น ด้วยกุศลศีลสร้างเจ้าทำทานเททอด ให้เจ้าฮอดขึ้นฟ้าวิมานกว้างสว่างสบาย อุบาสภักยพยาธีย้ายในเมื่อเป็นคน อย่าได้วนมาหาเบียดเบียนเข้าตัวเจ้า เฮ็ดไฮ้ให้ได้แต่งหน่วยหนา เจ้าทำนาให้เจ้าหมากร้าง มีลูกสาว หลานสาว ก็ให้เว้งง่าย ๆ มีลูกชาย หลานชาย ก็อย่าได้ดื้อด้าน จาด้านให้เชื้อพัง เจ้าลีไปทางหลัง หรือลีมาทางหน้า ขอให้ความสุขจงนำตุ้มนำต่อม ให้มีคนฮักหอมพร้อมกับยอยกย่องจาว่าว่าดี เมื่อตายจากชาตินี้ด้วยเดชบุญผลา ให้ได้เป็นเทวดาอยู่สวรรค์วิมานแก้ว ยามเจ้าหมดบุญแล้วลงมาภายหลัง บุญจงนำห่อหุ้มนำตุ้มตอบแทน เจ้าอย่าได้ยากแค้นแสนยากทางทรัพย์ อย่าได้อับปัญญาฝูงโคคาและศฤงคารให้มากมุลคุณค้ำ ให้เห็นทรงธรรมเจ้าศรีอาริย์องค์พระบาท ให้ฉลาดฮ่ำฮู้ และได้ตรัสรู้ตามกันหน่อพุทไธ”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 9-10)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสพยัญชนะ คือ

กุศลศีลสร้างเจ้าทำทานเททอด เสียง /ซ/-/ท/

ห่อหุ้มนำตุ้มต่อม เสียง /ห/-/ต/

2.7 แทรกรถ หมายถึง เสียงสัมผัสพยัญชนะที่มีพยัญชนะอื่นคั่น 2 คำ ตัวอย่างเช่น

“บัดนี้ ฉันทจักอวยพรให้ศรัทธาไทยทุกท่าน ที่มาทานเทื่อนี้ให้มีพร้อมพรำกันทุกท่านนั้นให้มีแต่ความสุข ทุกอย่ามีมาพาน ให้ขึ้นบานตามบ้าน ทานที่โมทนาแล้วให้เป็นบุญหนุนส่ง อานิสงส์ส่งให้สมด้ามตั้งพระทัย ขอให้ท่านนั้นได้สมดังพระพรชัย ตามที่ฉันทแถลงไขกล่าวมาคราวนี้ ขอให้พรห้ำดั่งที่ฉันทไขจามาบัดนี้เดอทาน ศรัทธาทานเทื่อนี้ให้มีมากล้นคู่สู่คน ข้อหนึ่งนั้นอายุสิ้นล้นอดทนอยู่ยืนนาน ตลอดกาลสงไสยสู่คนเดอเจ้า ...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 1-2)

จากตัวอย่าง เสียงสัมผัสพยัญชนะ คือ

อานิสงส์ส่งให้สมด้ามตั้ง เสียง /ซ/--/ด/

ทานเทื่อนี้ให้มีมาก เสียง /ท/--/ม/

สิ้นล้นอดทนอยู่ยืน เสียง /ล/--/ย/

3. เสียงสัมผัสวรรณยุกต์

เสียงสัมผัสวรรณยุกต์ คือ พลังของคำที่เกิดจากการใช้เสียงวรรณยุกต์ที่แตกต่างกัน ในคำที่มีเสียงพยัญชนะต้น เสียงสระ และเสียงตัวสะกดเหมือนกัน โดยไล่เรียงไปตามระดับเสียงวรรณยุกต์ 2 ระดับ หรือ 3 ระดับ ผลการศึกษาพบเสียงสัมผัสวรรณยุกต์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เพียง 1 ลำนวน เท่านั้น คือ

“...เรียนกฎหมายนายร้อยวิชาครูธรรมศาสตร์ ให้สมมาตรและมุ่งสูงขึ้น
ดั่งนิกผัน ยามเจ้าเรียนจบชั้นสมัครงานก็ให้ง่าย สิเป็นครู เป็นนายแพทย์ เสมียน ให้เลื่อนชั้น
ถึงชั้นเอก โท ให้ได้เมียผู้รู้ให้ได้ผู้รู้คู่ครองสมองดี มีสติปัญญาวิชาหัดคิด สามารถทำชีวิต
ให้สมจิตมุ่งหวัง ให้ชื่อดั่งดั่งเสียงฟ้า ยามเจ้าวางขันธห้าให้ได้เป็นท้าวอยู่ชั้นฟ้าย่อน ๆ อย่าได้ทุกข์
ยากฮ้อน ดังพรซ้ำได้ว่าวอน นา”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 21-22)

จากตัวอย่าง บทแหล่ถวายพรให้นักเรียน ของพระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต พบเสียงสัมผัสพยัญชนะ คือ “ดั่งดั่ง” มีเสียงพยัญชนะต้น /ด/ เหมือนกัน มีเสียงสระ และเสียงตัวสะกดเหมือนกัน มีเสียงวรรณยุกต์ไล่ระดับ 2 ระดับ คือ “ดั่ง” เสียงวรรณยุกต์สามัญ “ดั่ง” เสียงวรรณยุกต์เอก ตามลำดับ อย่างไรก็ตามผลการศึกษายังพบว่า มีเสียงสัมผัสวรรณยุกต์ที่มีเสียงพยัญชนะต้น เสียงสระ เสียงตัวสะกดเหมือนกัน เพียงแต่เสียงวรรณยุกต์ไม่ได้ไล่ระดับตามแบบแผน ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ให้เสียงวอนเสียงแว่ว ออนซอนซอนม่วน ให้เสียงนวลแจบแจ้ง คือ แมงจิ้ง
กล่อมดง ให้คือหงส์เหินฟ้า บัดออกท่าล้าสลับ ให้ถูกกับเสียงแคน หมู่แพนให้หลงพ่อน...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 44-45)

จากตัวอย่างที่ 1 “ซอนซอน” มีเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน คือ เสียง /ซ/ มีเสียงสระและเสียงตัวสะกดเหมือนกัน แต่เสียงวรรณยุกต์ไม่ได้ระดับตามแบบแผน กล่าวคือ “ซอน” เสียงวรรณยุกต์สามัญ “ซอน” เสียงวรรณยุกต์ตรี

ตัวอย่างที่ 2

...ด้วยกุศลศีลสร้างอำนาจสวางค์เจ้าทานทอด บุญจ่งมากอดเกี่ยว เป็นเกราะแก้ว
ควบคุม นำปกคุมคุมคอบกายใจ ผูกศัตรูเวรภัยหมู่มารอย่าพานพ้อ...

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 57-58)

จากตัวอย่างที่ 2 “คุมคุม” มีเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน คือ เสียง /ค/ มีเสียงสระและเสียงตัวสะกดเหมือนกัน แต่เสียงวรรณยุกต์ไม่ได้ระดับตามแบบแผน กล่าวคือ “คุม” เสียงวรรณยุกต์สามัญ “คุม” เสียงวรรณยุกต์ตรี

ตัวอย่างที่ 3

“...ขอให้เก็ลเก็ลคือเทาตำปลดด ตลอดกกายาเจ้าหน้งยานบั้งหย่อน อย่าได้เยะหย่อง ย้อนซอนเท้าเข้าคลอน สนุกสอนในท้องกวยหลานโยนอู่ ให้บุญคุณส่งยู่ชูค้ำค้ำแลง ยามเจ้าแยงเมื่อบ้าน มือให้ถูกไหคำ ดินให้ตำไหเงินบาดฮ่าเดินเมื่อบ้าน มือให้ถูกไหคำ ดินให้ตำไหเงินบาดฮ่าเดินเมื่อบ้าน ให้เจ้าหมานแนวมนอนนอนสองสามสี่ ให้เจ้าปอกฮัไว้เกือแก้มอย่าสิไล อันว่าไหมหรือม่อน สวนมอนกว้างใหญ่ เลี้ยงล่าได้ให้ได้ม่อนมอนเจ้าให้แก่สวน ม่อนของเจ้ามีแต่โตอ้วน ๆ โตพี ๆ ป้องห่าง ๆ ...”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 9-10)

จากตัวอย่างที่ 3 “ค้ำค้ำ” มีเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน คือ เสียง /ค/ มีเสียงสระและเสียงตัวสะกดเหมือนกัน แต่เสียงวรรณยุกต์ไม่ได้ระดับตามแบบแผน กล่าวคือ “ค้ำ” เสียงวรรณยุกต์ตรี “ค้ำ” เสียงวรรณยุกต์โท

“ม่อนมอน” มีเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน คือ เสียง /ม/ มีเสียงสระและเสียงตัวสะกดเหมือนกัน แต่เสียงวรรณยุกต์ไม่ได้ระดับตามแบบแผน กล่าวคือ “ม่อน” เสียงวรรณยุกต์ตรี “มอน” เสียงวรรณยุกต์สามัญ

ตัวอย่างที่ 4

“...เจ้าหากใจใสเหลือมได้ทำทานการก่อ ขอฤศลส่วนนี้จงตามสันส่งนำ ให้เป็นผู้เลิล้าล้าม่วนนวลหู ผู้มาฟังมาดูหน้าแลงเข้า ผู้ใดมาเห็นเข้าฟังล้าให้วาม่วน ให้เสียงนวลจั่งจ่วน ให้เสียงควงจั่งซ้อง ให้เสียงก้องดั่งระฆัง...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 43-44)

จากตัวอย่างที่ 4 “ล้าล้า” มีเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน คือ เสียง /ล/ มีเสียงสระและเสียงตัวสะกดเหมือนกัน แต่เสียงวรรณยุกต์ไม่ได้ระดับตามแบบแผน กล่าวคือ “ล้า” เสียงวรรณยุกต์ตรี “ล้า” เสียงวรรณยุกต์สามัญ

กล่าวโดยสรุป เสียงสัมผัสนับว่าเป็นคุณค่าอย่างหนึ่งในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน เพราะการใช้เสียงสัมผัสทั้งสัมผัสพยัญชนะ สัมผัสสระ และสัมผัสวรรณยุกต์นั้น ก่อให้เกิดจังหวะท่วงทำนองและเสียงเสนาะจะนำมาซึ่งพลัง อารมณ์ ความรู้สึกร่วม ทำให้ผู้บริจาทาน หรือผู้ฟังคล้อยตามได้ง่าย จากตัวอย่างทั้งหมดที่กล่าวมา จะเห็นว่าเสน่ห์อย่างหนึ่งของภาษาไทยที่ไม่เหมือนภาษาใดในโลก คือ เสียงสัมผัสวรรณยุกต์ คำ ๆ เดียวกัน หากมีรูปวรรณยุกต์ที่ต่างกัน ทำให้คำนั้น

มีเสียงเปลี่ยนไป และความหมายก็เปลี่ยนไปด้วย ที่สำคัญหากมีการไล่ระดับเสียง ก็จะทำให้บทเพลงไพเราะเหมือนเสียงดนตรี แม้ว่าเสียงสัมผัสวรรณยุกต์ในวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสาน จะมีจำนวนน้อยแต่ก็ได้ลดทอนคุณค่าหรือความไพเราะของวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานลงแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากว่า วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานเกือบทุกบท ทุกสำนวน ล้วนมีเสียงสัมผัสสระ และสัมผัสพยัญชนะอยู่แล้ว

กลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์

ภาษาไทยมีสำนวนโวหารที่จะช่วยให้คำพูด คำเขียน มีความหลากหลาย คมคายให้แง่คิดที่กว้างขวางและสละสลวยขึ้น โดยเฉพาะโวหารภาพพจน์ ที่ทำให้เกิดภาพ เกิดจินตนาการขึ้นในใจ เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้ฟัง ผู้อ่าน มีอารมณ์ร่วม ตรงตามความมุ่งหมายของการสื่อสารในครั้งนั้น ๆ โวหารภาพพจน์ จึงเป็นเครื่องมือที่ผู้ประพันธ์วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานใช้สร้างมโนภาพให้เกิดขึ้นในใจของผู้ฟังหรือผู้บริจาคตาน ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพและเข้าใจความหมายของวจนะมงคลนั้น ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากการศึกษา พบว่า วจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานมีการใช้โวหารภาพพจน์ 7 ประเภท เรียงจากที่พบมากไปหาน้อย คือ การใช้โวหารอุปมา การใช้โวหารอุปลักษณ์ การใช้โวหารนามนัย การใช้โวหารบุคลาธิษฐาน การใช้โวหารอธิพจน์ การใช้โวหารสัทพจน์ และการใช้โวหารปฏิพากย์ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การใช้โวหารอุปมา(Simile)

อุปมา หมายถึง โวหารเปรียบเทียบ โดยยกตัวอย่าง สิ่งที่คล้ายคลึงกันมาเปรียบ เพื่อให้เกิดความชัดเจนด้านความหมาย ด้านภาพ และเกิดอารมณ์ ความรู้สึกมากยิ่งขึ้น โดยใช้คำที่มีความหมายว่า “เหมือน” หรือ “คล้าย” เพื่อเป็นคำที่แสดงการเปรียบเทียบ คำที่ใช้ เช่น ดุจ ประดุจ เฉก เช่น ดัง ดัง เหมือน เสมือน คล้าย ละม้าย เทียบ เทียม ปาน ประหนึ่ง พ่าง เพียง เพียง รวากับ ฯลฯวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน มีการใช้โวหารอุปมา ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“เจ้าเป็นหมอลำเรื่องหรือหากแม่นหมอลำกลอน จันขอแถมพรชัย อ่างเอาคุณพระไตรรัตน์ประสาทพรวอนเจ้า เจ้าหากใจใสเหลือมได้ทำทานการก่อ ขอกุศลส่วนนี้จึงตามสันส่งนำให้เป็นผู้เลิศล้ำลำนวนนวลหู ผู้มาฟังมาดูแห่นาแลงเข้า ผู้ใดมาเห็นเข้าฟังลำให้วาม่วน ให้เสียงนวล **จ้งง่วน** ให้เสียงคอง**จ้ง**ซ้อง ให้เสียงก้อง**ดั่ง**ระซัง ให้เสียงดั่ง**ดั่ง**ฟ้า ให้เสียงดั่งขึ้นหน้า**คือตามดั่ง** สะนุไปลำใสให้คนฮู้เสียงซำลือดั่ง ไปลำใสให้คนฟังอั่งออกคองแน่น ให้มีแผนไปทุกบ้าน งานหลายเกะกาย เงินให้ได้หลาย ๆ ผุงโรคาพยาธิฮ้ายอย่าตามใกล้ไล่ทัน ให้เสียงหันเสียงห้าวนวนลดี **ดั่ง**เสียงปี ให้เสียงดีเจิดจ้า**คือตามดั่ง**แคน ยามเจ้าแอะแอ่นพ้องแอ่วอ่อนนวนลระหง ให้คนหลง

เมื่อนอนนั่งฟังออกจนล้า ปราศจากอารมณ์ผ้า ขอบอยู่ในโลกา อยู่ใต้ฟ้าหย่อน ๆ ขอแถมพรส่งท้ายให้คุณได้ตั้งประสงค์”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุโต, ม.ป.ป., หน้า 43-44)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้หมอลำ ของพระมหาสมหมาย อคฺคฺคุโต รูปคำที่แสดงโวหารอุปมาที่พบ คือ จัง ดัง คือด้ามดั่ง ผู้ประพันธ์ใช้คำว่า “จัง” ซึ่งเป็นคำภาษาถิ่นอีสาน มีความหมายว่า เหมือนดั่ง เหมือนเช่น ดังเช่น ใช้ในความเปรียบว่า “ให้เสียงนวลจั่งจ้วน” แปลความได้ว่า ให้มีเสียงนวลหวานเหมือนละอองดอกไม้ที่ผึ้งเอามากลั่นเป็นน้ำหวาน “ให้เสียงคองจั่งซ้อง” แปลความได้ว่า ให้มีเสียงดังกังวานเหมือนเสียงซ้อง สำหรับคำว่า “ดั่ง” ใช้ในความเปรียบว่า “ให้เสียงก้องดั่งระซัง” แปลความได้ว่า ให้มีเสียงก้องเหมือนเสียงระซัง “ให้เสียงดั่งดั่งฟ้า” แปลความได้ว่า ให้มีเสียงดั่งเหมือนเสียงฟ้า และใช้คำว่า “คือด้ามดั่ง” เป็นคำเปรียบที่ซ้อนกันอยู่ 3 หน่วยคำ กล่าวคือ คนอีสานใช้คำว่า “คือ” ในความหมาย เหมือน ประดุจ ดัง สิ่งที่คล้ายคลึงกัน ใช้คำว่า “ด้าม” ในความหมาย เสมอ เหมือน “คือด้ามดั่ง” จึงทำหน้าที่เป็นโวหารอุปมานั่นเอง โดยใช้ในความเปรียบว่า “ให้เสียงดังขึ้นหน้า คือด้ามดั่งสะนู” แปลความได้ว่า ให้มีเสียงดังขึ้นหน้าเหมือนเสียงสะนู ซึ่ง “สะนู” หมายถึง เครื่องทำเสียงชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายหน้าจ้าง ใบสะนูทำด้วยใบตาล ใบลาน ตัวไม้ไผ่ หรือทำด้วยแผ่นเงินแผ่นทอง ถ้าได้แผ่นเงินแผ่นทอง เสียงจะไพเราะมากขึ้น สะนูจะใช้ติดที่หัววาว เมื่อปลอยวาวขึ้นไปในอากาศ เมื่อลมพัดสะนูจะมีเสียงดัง ฟังแล้วเกิดความเพลิดเพลินเจริญใจและใช้ในความเปรียบว่า “ให้เสียงดีเจิดจ้า คือด้ามดั่งแคน” แปลความได้ว่า ให้มีเสียงดีเหมือนเสียงแคน เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 2

“น.ส..... มาทานไว้ด้วยจิตใจสะอาด..... บาท ยอยกน้อมถวายไว้ใส่สงฆ์ อำนาจทานให้บุญไฉ่คืบคั่นตอบนาสนองถึงคุณ.... ผู้ทานมาเทพดาให้น้ำช่วย คุณเป็นสาวเลาคิงส่วยมวยผมดำ คำว่าม่วน ผิวขาวนวลรูปร่างโก้ บ่เปลืองแบ่งบัตแต่งคิง กิริยาให้งามยิ่งทุกส่วนให้ชวนชมโฉมให้งามสดใสดั่งเดือนบนฟ้า ปานคาราเพ็ญแจ่งแสงจันทรา 15 ค่ำ ผิวเนื้อปานทองคำ งามหมดตัวทั่วร่าง คาง คิ้ว **ดั่ง**ธนู อำนาจทานให้น้ำชูท่านผู้ทานมา ตาให้ใสเป็นแหวดงามโนราห์น้อย ผลของท่านให้น้ำห้อยตัวคุณทุกบาทดอย่าง ตกถึงหว่างไซค์คู่ชอนให้บุญต่อนเข้าใส่คุณ เดียวนี้ฉันยังอยู่เปลี่ยวเดียวดาย ให้ลำบาก ๆ เด้อ อย่าพบพานมารร้าย ให้สุกกายสุขใจด้วยให้รวย ๆ อย่าเจ็บป่วย สิ่งศักดิ์สิทธิ์จงเข้าช่วยให้รวยแบ่งได้แต่งทาน เด้อ”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 77)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้สาว ๆ ของ ประเสริฐ ปุผาลา โวหารอุปมาที่พบ คือ ดัง ปาน ดัง เป็นการเปรียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อให้มองเห็นภาพชัดเจน เนื้อความตอนนี้

เป็นคำอวยพรให้หญิงสาว ให้มีรูปร่างหน้าตาสวยงามสดใสเหมือนกับพระจันทร์เต็มดวงในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ ที่ทองแสงสกาบ บนท้องฟ้า ให้มีผิวพรรณเปล่งปลั่งเหมือนทองคำ ให้มีคิ้วโก่งเหมือนคันธนู การใช้โวหารอุปมาดังกล่าวนี้นี้จึงทำให้เกิดภาพ เกิดจินตนาการ สามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้บริจาดทานหรือผู้ฟังมีอารมณ์ร่วมไปกับคำอวยพร

2. การใช้โวหารอุปลักษณ์(Metaphor)

อุปลักษณ์ หมายถึง โวหารเปรียบเทียบด้วยการกล่าวว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เป็นการเปรียบเทียบโดยนำเอาลักษณะสำคัญของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบกัน โดยใช้คำ “เป็น คือ” แสดงความเปรียบ หรืออาจจะคำว่า “เป็น คือ” ก็ได้แต่เป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นการเปรียบเทียบ การใช้โวหารอุปลักษณ์ ถือเป็นการใช้ถ้อยคำภาษาในเชิงการเปรียบเทียบที่มีชั้นเชิง และลุ่มลึกกว่าโวหารอุปมาจะมั่งคั่งในพื้นถิ่นอีสาน มีการใช้โวหารอุปลักษณ์ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“เจ้าเป็นครูเขวาร์นคล่องเป็นคลังสมองของชาติ เจ้าสามารถปลูกสร้าง ความรู้แก่ประชาชาติไทยเฮาก้าวหน้าปดกต่ำถอยหลัง เพราะคุณครูปลูกฝังฝ่ายวิชาความรู้ คุณครูทั้งอุ้มเยวชนให้สูงเด่น คุณครูเป็นผู้สร้างความรู้ให้แก่ชน นับเป็นบุญมากล้น มีตำแหน่งเป็นครู ได้อุ้มชูเยวชนผู้โง่เขลาให้เขวาร์นคล่อง สาธุเด้อคลังสมองคนนี้มาทำทาน...บาท ขออำนาจบุญกุศลส่วนนี้จงนำชี้ช่องทาง ...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 20-21)

จากตัวอย่าง วจนะมั่งคั่งสำหรับอวยพรครู ของ พระมหาสมหมาย อคฺคคุตฺโต ปรากฏโวหารอุปลักษณ์เปรียบครูเป็น “คลังสมองของชาติ” ซึ่งเก็บรวบรวมความรู้ และสรรพวิทยาการทั้งหลายไว้ แล้วนำมาถ่ายทอดอบรมสั่งสอนศิษย์ให้พ้นจากความโง่เขลา ครูเป็นผู้มีความรู้ในศาสตร์หลายแขนง จึงอบรมสั่งสอนศิษย์ที่มีความแตกต่างทั้งด้านอารมณ์ ความคิดสติปัญญาให้เป็นคนดี คนเก่งได้ ครูจึงมีหน้าที่สร้างคน สร้างชาติให้ก้าวหน้ารุ่งเรือง จึงเปรียบครูว่าเป็นคลังสมองของชาติ

ตัวอย่างที่ 2

“คุณแม่...ทานคราวนี้ คิดไว้อย่างถ้วนถี่...บาท ทานด้วยความยินดีบริจาดมาเรื่อย ๆ โสมเข้าใส่กัน ทานครั้งนี้ ครั้งนั้น เดือนก่อน ปีหลัง ขอให้ผลทานรวมเข้าใส่กันเป็นก้อน เวลาเดินให้บุญตุ้ม เวลานอนให้บุญเหลี่ยม ยามนอนหลับให้บุญเทียมฤดูฝนเป็นแผ่นผ้าคอยตุ้มให้อุ่นคิงเวลาอยู่หนึ่ง ๆ พักผ่อนให้นอนเคียง ฤดูหนาวลมโชยออกบังระวังท่าน อำนาจทานบุญให้เป็นจักรกันกันฝนเปียกชุ่ม ยามแดดร้อนบุญให้เป็นเมฆกุ่มกันไว้ให้ชุ่มเย็น บุญกุศลเปรียบเช่นเป็นดัง

สมบัติทิพย์ บุญเป็นวังเวียงหอได้พักนอนเนายัง บุญเป็นวังหอห้องมีเงินทองแน่นอนั่ง ผู้มีบุญมีสมหวังปี่ทุกซึกยากไร้บุญพาให้มั่งมี ...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 77)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้เฒ่าบุญตุ้ม ของ ประเสริฐ ปุผาลา ปรากฏโวหารอุปลักษณ์ที่ใจความกล่าวอวยพรให้ผู้บริจาคทานได้ “บุญ” โดยเปรียบ “บุญ” เป็นสิ่งต่าง ๆ คือ เปรียบเป็นแผ่นผ้าที่ใช้ห่มคลุมสร้างความอบอุ่นให้ร่างกาย เปรียบเป็นฉัตรสำหรับกางกันกันฝน เปรียบเป็นก้อนเมฆหมอกบนท้องฟ้ายามแดดร้อนปิดบังแสงอาทิตย์ พลอยให้ร่มเย็น เปรียบเป็นวังเวียงหอ ให้ได้พักอาศัยกินอยู่หลับนอน เปรียบเป็นวังหอห้องที่เต็มไปด้วยทรัพย์สินเงินทอง

ตัวอย่างที่ 3

“...เงินให้เต็มกระเป๋าทงเล่าข้าวให้ล้นชื้อ คันมีลูกก็อย่าพาล คันมีหลานก็อย่าดื้อ ยามเจ้าชายจ่ายค่า ยามเจ้าหาจ่ายชื้อก่อไรค่าให้หลังเข้า ให้เจ้ามีเสน่ห์บัตเว้าว่าชายของ ให้มีปากเป็นเงิน ให้มีลิ้นเป็นทอง มีสมองเป็นลัอรถแล่นหมุนทุนค้า ยามเจ้ามรณาแล้วขอให้มิวิมานแก้ว วิมานทองอันใสส่อง รอรับรองอยู่ท่าเมืองปากฟ้าสวรรค์...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 10-11)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้พ่อค้า ของ พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต ปรากฏโวหารอุปลักษณ์ “ให้มีปากเป็นเงิน ให้มีลิ้นเป็นทอง” ใช้ในความหมาย ให้พูดดีมีเสน่ห์แก่ตัว ใช้คำพูดนำเงินทองความร่ำรวยมาสู่ตนเอง ทำมาค้าขายดี จะพูดกับใครให้มีคนเมตตาเอ็นมื่อมาช่วยอุปถัมภ์ค้าจุน “มีสมองเป็นลัอรถแล่นหมุนทุนค้า” ใช้ในความหมายให้มีความคิดสั่นไหวในการมองเห็นช่องทางการค้าขาย

3. การใช้โวหารนามนัย (Metonymy)

นามนัย หมายถึง การใช้คำหรือวลีซึ่งบ่งลักษณะ หรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แทนอีกสิ่งหนึ่ง คล้าย ๆ สัญลักษณ์แต่ต่างกันตรงที่ นามนัยนั้นจะดึงเอาลักษณะบางส่วนของสิ่งหนึ่งมากล่าว ให้หมายถึงส่วนทั้งหมด วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน มีการใช้โวหารนามนัย ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ยามอยู่ในโลกนี้ขอให้อยู่เป็นสุข อย่าลืมนึกความทุกข์โรครภัยให้ไกลข้าง ยามเจ้าวางขันธ้า มรณาลาโลก อย่าได้โศกและเศร้าให้เนายังอยู่สวรรค์ เสวยสุขอยู่ชั้นสุทธาวาส เมืองพรหม เสวยบรมสุขอยู่วิมานเมืองฟ้า ยามเมื่อลาจากห้องวิมานทองมาเกิด ให้ประเสริฐด้วยยศ ให้ปรากฏด้วยเกียรติผู้เจ็ดยศจ้งไร ทุกข์โศกโรครภัยอย่าต้องให้ไกลเจ้าหมื่นวา...นา”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคุตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 23-24)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้แพทย์ ของ พระมหาสมหมาย อคฺคฺตฺโต ใจความตอนนี้อวยพรว่า ขณะมีชีวิตอยู่ให้พบแต่ความสุข ปราศจากทุกข์โรคภัย เมื่อยามที่เสียชีวิตไปแล้วให้ไปเสวยสุขอยู่แดนสวรรค์ เมื่อจะเกิดใหม่ก็ให้เกียรติยศชื่อเสียง ความทุกข์โรคภัย เสนียดจัญไรอย่าได้มาเบียดเบียน ในบทนี้มีการใช้โวหารนามนัย คือ “วางขันธห้า” คำว่า ขันธห้า หรือเบญจขันธ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับเรื่องของ “ทุกข์” ตามหลัก อริยสัจ 4 หมายถึง กองแห่งรูปธรรมและนามธรรมทั้ง 5 ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่รวมกันก่อเกิดเป็นชีวิต ส่วนเป็นรูปธรรม คือ ร่างกาย และส่วนที่เป็นนามธรรม คือ ความคิด ความรู้สึก ที่ก่อให้เกิดทุกข์นั่นเอง “วางขันธห้า” จึงเป็นนามนัยที่มีความหมายว่า วางภาระทั้ง 5 อย่างหรือการสิ้นไปของ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ “การตาย” ของมนุษย์และสัตว์นั่นเอง

ตัวอย่างที่ 2

“...วันนี้คุณแม่ได้มาทำบุญ...บาท อำนาจทานให้แม่ได้**พรแก้ว 4 ประการ** นอกจากนั้น ให้คุณแม่สมประสงค์ จิตจำนงเงินทองสิ่งของควรใช้ ขอให้คุณแม่ได้สมใจปองปราษฎ **อำนาจ 3 หน่วยแก้ว** ให้นายช่วยชู ให้คุณแม่มีอายุยืนยง วรรณะจงสไล โรคภัยอย่ามาใกล้ กำลังใจ กำลังเนื้อ หนังกายให้แข็งแรง สุขภาพให้แข็งแรงอายุหลายกายอย่าเศร้า ผิดพรรณเจ้าให้ผ่องใส เด็ด”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 27)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรคุณแม่ทำดี ของ ประเสริฐ ปุผาลา พบว่า มีการใช้คำ “พรแก้ว 4 ประการ” เป็นโวหารนามนัยแทน “จตุรพิธพรชัย” ซึ่งหมายถึง พรที่จะทำให้เกิดความสวัสดิมีชัย 4 ประการ ประกอบด้วย “อายุ” คือ วายุหรือลม ที่พุงร่างกายของเรา ทั้งนอกและในให้สามารถเดินเหินได้สะดวก “วรรณะ” คือ ผิพรรณร่างกายที่สไลเปรียบเสมือน ธาตุดิน ที่ชุ่มชื้นมีชีวิตชีวา “สุขะ” คือ ความสุข อันเปรียบถึงน้ำที่ไหลอาบทั่วสรรพางค์กาย ให้ความชุ่มเย็นเป็นสุข และ “พละ” คือ กำลังอันเข้มแข็ง แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง ในบทเดียวกันนี้ยังพบการใช้โวหารนามนัย คือ “อำนาจ 3 หน่วยแก้ว” ซึ่งอำนาจ 3 หน่วยแก้วนี้คือ อำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย คือ อำนาจแห่งคุณพระพุทธ อำนาจแห่งคุณพระธรรม และอำนาจแห่งคุณพระสงฆ์ วจนะมงคลบทนี้จึงมีใจความอวยพรให้ผู้บริจาคทาน ให้เกิดความสวัสดิมีชัย ด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ กับทั้งให้อำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย ได้ปกป้องรักษาคุ้มครอง ให้สุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป

ตัวอย่างที่ 3

“ผู้ใหญ่บ้านท่านมาเททานให้แถมสมภาร....บาท อาตมาจักแถมสมภารส่งท้าย
หมายมุ่งป้อนประสงค์ ท่านหากจงใจตั้งศรัทธาทานหมั่นเที่ยง ใจปลื้มลอยบ่เหยิงเสมอติจั่งน้ำวังกว้าง
แม่กระแสน ขอให้ยศแผ่กว้างใน**ทวีปชมพู** ขอให้บุญชูชกสู่เมืองสวรรค์ฟ้า การทำนาเอาข้าว
หลายเกวียนนับป่คู่ ราษฎรได้กู้อาศัยข้าวได้จ่ายกิน นั้นท่อน ”

(คำเฝ้า วรรณโคตร, 2529, หน้า 17)

จากตัวอย่าง วรรณมงคลสำหรับอวยพรผู้ใหญ่บ้าน ของ คำเฝ้า วรรณโคตร โวหาร
นามนัยที่พบ คือ “ทวีปชมพู” ทวีปชมพูหรือชมพูทวีป มีความหมาย 2 ประการ ประการแรก
หมายถึง ดินแดนที่เป็นประเทศอินเดีย ปากีสถาน เนปาล และบังกลาเทศในปัจจุบัน ประการที่สอง
หมายถึง ทวีปใหญ่ทางทิศใต้ของเขาวงกตสุเมรุ ซึ่งเป็น 1 ใน 4 ทวีป อันประกอบด้วย อุตตรกุฎทวีป
บุพพิเทหทวีป ชมพูทวีป และอมรโคยานทวีป ซึ่งชมพูทวีปเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ เมื่อพิจารณา
จากบริบท ทวีปชมพู จึงใช้แทนโลกมนุษย์นั่นเอง วรรณมงคลบทนี้อวยพรให้ผู้ใหญ่บ้านมีเกียรติยศ
กว้างไกลในโลกมนุษย์ เมื่อตายไปแล้วขอให้บุญนำขึ้นไปสู่เมืองสวรรค์ เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 4

“...ปัจจุบันนี้ เจ้าได้ทานไปแล้วให้สมใจทุกท่า ว่าอยากมีคู่ช่อนนอนร่วมได้ดังหมาย
ขอให้**สายแนน**เจ้าเป็นคนดีมีค่า กริยาเรียบร้อย จาเว้าก็ม่วนหู เจ้าอยากได้คู่ช่อนนอนร่วมเป็น
สาวครูก็ดี หรือเป็นคนค้าขายฝ่ายเฮ็ดนาก็ยังได้ ให้ได้เอามาช่อนนอนนำช่อนเสื้อ ให้ได้เพื่อเข้าช่อน
นอนกลิ้งกล่อมสอง นา”

(สวิง บุญเจิม, 2550, หน้า 10-11)

จากตัวอย่าง วรรณมงคลสำหรับอวยพรชายหนุ่ม ของ สวิง บุญเจิม โวหารนามนัย
ที่พบ คือ “สายแนน” ซึ่ง ปรีชา พิณทอง (2532, หน้า 286) ได้แสดงความเห็นว่า คนอีสาน
มีความเชื่อว่าชายหญิงแต่ละคู่มีสายสัมพันธ์เกี่ยวโยงกัน เป็นเพราะเคยเป็นคู่ครองกันมาแต่ชาติ
ปางก่อน ส่งผลมาถึงชาติปัจจุบันว่า จะต้องเป็นเนื้อคู่กันอีก ซึ่งในสังคมอีสานมีความเชื่อว่า
คนเรานั้น ก่อนที่จะมาเกิดเป็นมนุษย์ เมื่อจุติจากสวรรค์ลงมายังโลกจะลงมาตามเส้นเชือก
ที่เรียกว่า “สายแนน” หรือ “สายนึ่งสายแนน” เมื่อถึงโลกมนุษย์แล้วจะแยกย้ายกันไปปฏิสนธิ
ในครรภ์มารดาของแต่ละคน ซึ่งอาจจะอยู่ใกล้หรือไกล ต่างที่ต่างถิ่น ต่างบ้านต่างเมือง ต่างชาติ
ต่างภาษาก็ได้ แต่ในท้ายที่สุดจะได้กลับมาครองคู่อยู่ร่วมกัน เมื่อพิจารณาจากบริบท “สายแนน”
จึงเป็นโวหารนามนัย ใช้ในความหมายว่า “คู่ครอง” วรรณมงคลบทนี้อวยพรให้ชายหนุ่ม
พบคู่ครองเป็นคนดี กริยาเรียบร้อย วาจาสุภาพ เป็นต้น

4. การใช้โวหารบุคลาธิษฐาน(Personification)

บุคลาธิษฐาน หมายถึง การสมมติให้สิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ไม่มีความคิด สิ่งที่เป็นนามธรรมหรือสัตว์ สิ่งของ ให้มีกริยาอาการ อารมณ์ ความรู้สึกเหมือนมนุษย์ ซึ่งวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้โวหารบุคลาธิษฐาน ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ในชาตินี้มีศีลทานเป็นที่เพ็ง ไผ่ได้สร้างไว้แล้วทานให้แก่สงฆ์ องค์พระธรรมเพิ่นว่า คือ ตั้งเงาในแควน คันเฮาอะแอ่นพอนเงานั้นก็แอ่นนำ ถึงว่าตัวเฮานั้นเดินไปไผ่แล่น เงาก็แอ่นพอนนำกันอยู่บ่เฮา แม่นว่าเฮาสิเข้าโพธิ์ชัยในฮ่มเงาก็ก้มอยู่หันแต่เฮานั้นหากบ่เห็นอันนี้ อุปมาได้คือเฮาได้ทานทอด คือ ดังหนุ่ม....นี้ละทานมือนี**บุญก็ฟ้าวแล่นนำ**แต่บ่มองเห็นได้บ่ลิวไป คือ หมากนุ่น บุญเป็นของละเอียดแหม่มองได้กะบ่เห็น ไผ่ผู้มีปัญญากล้าลองวิจารณ์ก็เห็นอยู่ บุญเป็นคู่ฮ้อนด่อนเทียมข้างแม่นบ่ไล...”

(พระมหาทองพุล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 14-15)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้ชายหนุ่ม ของ พระมหาทองพุล ดิสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป สมมติให้ “เงา” ซึ่งเป็นนามธรรม ไม่มีชีวิตจิตใจ จับต้องไม่ได้ ทำกริยาอาการพอนรำ รวมทั้งแสดงอาการก้มอยู่ใต้ต้นโพธิ์ นอกจากนี้ยังสมมติให้ “บุญ” ซึ่งเป็นนามธรรม จับต้องไม่ได้ แสดงกริยาอาการเหมือนคน กล่าวคือ “บุญก็ฟ้าวแล่นนำ” หมายถึง บุญวิ่งตามหรือในความที่ว่า “บุญเป็นคู่ฮ้อนด่อนเทียมข้างแม่นบ่ไล” หมายถึง บุญจะอยู่เคียงข้างไม่หนีไปไหน ผลการศึกษายังพบว่า มีวจนะมงคลพื้นถิ่นอีสานอีกหลายสำนวน ใช้คำว่า “บุญ” เป็นบุคลาธิษฐาน เช่น

ตัวอย่างที่ 2

“เจ้ายังหนุ่มน้อยบ่รู้เรื่องเคียงสา มีศรัทธามาทำทานช่วยงานวันนี ขอความดีที่ทำไป เป็นปัจจัยหนุนค้ำนำชูอยู่ช่วย อย่าได้เจ็บได้ป่วยให้เจ้าอ้วนจ้ำม่างามล้ำฟ้าเพียง**บุญจงเป็นพี่เลี้ยงคอยปลื้มทุกข์ บำรุงสุข ปลุกหัวใจมารดาให้ฮักหอมตอมตุ้ม** ยามมารดาห้วยมูกุมารให้หัวไล่ให้เจ้าเลี้ยงง่าย ๆ อย่าเป็นช่างซีไผ่ให้โตอ้วนดั่งฟักแพง...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 52-53)

ตัวอย่างที่ 3

“...ผลของทานให้เกิดเป็นฮ่มกั้งกันแดดบังฝน เป็นมงคลกันภัยหมู่ศัตรูร้าย บุญให้กลายเป็นเพื่อนไปทางใดไปเป็นคู่บุญให้อยู่แนบแน่นนำเฝ้ารักษา คุณแม่ด้วย คุณพ่อ อีกคุณครู คุณพระอินทร์พระพรหม เป็นฮ่มเงารักษาเจ้า บุญกับคุณให้น้ำเฝ้าเจ้าไปไสมาไส บุญคุณให้น้ำเบิ่งหนุ่ม....เฮ้ย ”

(ประเสริฐ ปุพลา, 2537, หน้า 62)

จากตัวอย่างที่ 2 วาจนะมงคลสำหรับอวยพรให้พระเด็กน้อย ของ พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต สมมติให้ “บุญ” ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลเอาใจใส่ ปลดปล่อยทุกข์ บำรุงสุข รวมถึงได้ปลูกหัวใจผู้เป็นมารดาให้รักและดูแลลูก ส่วนตัวอย่างที่ 3 ซึ่งเป็นวาจนะมงคลสำหรับอวยพรชายหนุ่ม สำนักของ ประเสริฐ ปุพลา ก็สมมติให้ “บุญ” ทำหน้าที่เป็นเพื่อนร่วมทาง บุญจะคอยดูแล เฝ้ารักษาผู้บริจาคทาน เป็นต้น โวหารบุคลาธิษฐานที่ปรากฏในวาจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน จะทำให้สิ่งที่กล่าวถึงมีชีวิตชีวา ผู้รับสารมองเห็นภาพสิ่งนั้นเคลื่อนไหว ทำกริยาอาการเหมือนคน มีอารมณ์ มีความรู้สึก และสามารถสื่อความรู้สึกนั้นมาสู่ผู้รับสารได้

5. การใช้โวหารอธิพจน์ (Hyperbole)

อธิพจน์ หมายถึง โวหารที่มีการเปรียบเทียบเกินความจริง หรือน้อยกว่าความเป็นจริง มักใช้เปรียบเทียบในเรื่องปริมาณ ว่ามีมากมาย มีเจตนาที่จะเน้นความรู้สึก เน้นการแสดงอารมณ์ และสภาพต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ข้อเท็จจริง แต่เป็นการกล่าวเกินจริงที่เหมาะสม กลมกลืน ทำให้ผู้อ่าน ผู้ฟัง เกิดความรู้สึกที่ลึกซึ้ง เกิดความแปลก และเรียกร้องความสนใจได้ดี วาจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน พบมีการใช้โวหารอธิพจน์ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“อายุ วรรณะ สุขะ พละ อายุนั้นให้เจ้ายืนยาวมันพันปีข้ามล่วง สรรพเคราะห์ สรรพโคก สรรพโรค สรรพภัยน้อยใหญ่ทั้งปวง มีปวดหัวปวดท้องเป็นกระร่องจ้องแจ่มแสงน้อย ให้ค่อยหาย อุบาทว์ทั้งพยาธิฮ้ายให้ไกลห่างแสนวา ที่สายโกโหตุ สัพพะทานบุญจงมาเป็นกำแพงแข็ง คือเพชรแวดระวังเป็นฉัตรกั้ง...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 32-33)

จากตัวอย่าง วาจนะมงคลสำหรับอวยพรแก่คนทั่วไป ของ พระมหาสมหมาย อคฺคฺคฺตฺโต อวยพรให้ “อายุนั้นให้เจ้ายืนยาวมันพันปีข้ามล่วง” ความตอนนี้อหากพิจารณาแล้ว การที่คนเราจะมีอายุยืนยาวถึงพันปีคงจะเป็นไปไม่ได้ แต่โดยปริยายคงมุ่งหมายให้ผู้บริจาคทาน มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ความทุกข์ โศก โรคภัยทั้งหลายไม่ให้นำมาเบียดเบียน โวหารอธิพจน์ที่กล่าวอวยพรถึงให้มีอายุถึงร้อยปี พันปี โดยไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ยังพบในสำนวนอื่น ๆ อีก เช่น

ตัวอย่างที่ 2

“...โอยพ้อเคยบุญกุศลนี้มันบ่มแน่นของไฟ ไฟได้ทำทานลงจึงค่อยมีบุญได้ หากตั้งเขาไปซื้อหากำไรขายไก่อ่ ลงทุนไปก็จั่งได้บุญนี้ก็ดั่งกัน ฉันทิดแท้ก็คือนักกับคุณพ้อ..... ยอสดางค์ใส่บาตร แล้วบุญลี้ค้าเหลือมั่ง ขอให้อยืนยาวมันพันวัสสาอย่าได้หล้าตาให้ใส่ส่องแจ่มอย่ามีเศร้าเก่าหมอง

หมดในตัวของผู้เจ้าให้เป็นเงาคือแว่น แสนพันปีมีกำลังต่อต้านถางหม่นก่นนา อย่าได้ยึดเมื่อยล้า
แขนขาอย่าได้หล้า ไรคาพยาธิย้ายอย่ามาใกล้ให้ไล่หนี...”

(พระมหาทองพูล ตีสุเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 24)

ตัวอย่างที่ 3

“...ฉันขออวยพรให้สมใจทุกอย่าง อย่าได้คละคลาต้างให้เทียมช้างดั่งเงา เจตนาที่เจ้า
บริจาคปัจจัย ขออย่ามีเวรภัยสิ่งใดมาต้อง ให้เจ้ายืนยาวหม่นพันปีอย่าฟ้าวล่วง อย่าฟ้าวลดชั่วเมี้ยน
ตายแท้เค็งว้ย...”

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 5-6)

จากตัวอย่างที่ 2 วจนะมงคลสำหรับอวยพรผู้เฒ่า ของ พระมหาทองพูล ตีสุเทโว
และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป อวยพรให้ผู้บริจาคทาน มีอายุยืนยาวถึง 1,000 ปี ผ่านไปหนึ่งแสนปี
ก็ให้มีพละกำลัง จะทำกิจการงานใด ก็ไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า สำหรับตัวอย่างที่ 3 ซึ่งเป็น
วจนะมงคล สำนวนของ อ.กวีวงศ์ ก็มีการใช้โวหารอธิพจน์เหมือนตัวอย่างที่ 2 กล่าว คือ อวยพร
ให้ผู้บริจาคทาน “ให้เจ้ายืนยาวหม่นพันปีอย่าฟ้าวล่วง” หมายถึงว่า ให้มีอายุยืนยาวถึงพันปี
อย่ารีบเสียชีวิตไปก่อน นอกจากนี้ยังมีการใช้อธิพจน์แบบอื่น ๆ อีก ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 4

“คำอวยพรแม่ใหญ่..... บ้าน..... มาทานนำอีก.....บาท ประสาพรให้สมใจเจ้าปรารณา
แม่ใหญ่เอ๋ย สาธุเด้อให้ได้ขึ้นชั้นฟ้ายามเมื่อมรณา เจ้าได้มาทำทานช่วยฉันในวันนี้ ปัจจุบันนี้ดี
ให้มีเงินค่าแก้วแนวตีมีค่า ฉันมีไฮมีนา ให้ได้ข้าวและน้ำหลายล้านสุปี กุ่มข้าวจ้าววานี้ให้สูงท้อ
ปลายตาล ตักไปทานไปขายจ่ายเอาเงินใช้ แม้ว่าตักไปแล้วยังเต็มอยู่คือเก่า แม่ใหญ่เอ๋ย ”

(สมโภชน์ บรรเทา, 2533, หน้า 6-7)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ของ สมโภชน์ บรรเทา “กุ่มข้าว” หมายถึง
กองข้าวเปลือกคนอีสานในอดีต เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว จะนำข้าวเปลือกที่ดีแล้วกองไว้ในลาน
วจนะมงคล บทนี้อวยพรให้ได้ข้าวจ้าวปริมาณมาก ความสูงของกองข้าวเทียบได้กับความสูง
ของต้นตาล ซึ่งความสูงของต้นตาลสามารถสูงที่สุดได้ถึง 40 เมตร นอกจากนี้เวลาที่นำข้าวเปลือก
ไปทาน หรือนำไปขายไม่ให้มีวันหมดยังมีข้าวเปลือกเต็มอยู่เหมือนเดิม

ตัวอย่างที่ 5

“...อยู่หน้าบ้านให้มีท่าสระสินธุ์ สวนมาลาภูมรินทร์ให้ว่อนลงมาเคล้า ผุงหมู่เกสร
เจ้าบัวหลวงอย่าได้ล่วง เพราะศรัทธาเจ้ากว้างให้สีน้ำส่องใส ต้นดอกไม้หอมช่วยชวนชม
หอมถึงพรหมเลยอินทร์กลั่นขจรดังพรให้ ขอเชิญเทวาไต่บนสวรรค์ลงบันแถลง ให้พ่อสมมาตร
แม่ม่มโนม่งดั่งหมาย เด้อ ”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 62)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ของ ประเสริฐ ปุผาลา มีการใช้โวหารอภิปจน์ในข้อความ “ต้นดอกไม้หอมช่วยชวนชม หอมถึงพรหมเลยอินทร์กลืนขจรดังพรให้” คำว่า “ช่วย” เป็นคำวิเศษณ์ในภาษาถิ่นอีสาน หมายถึง หอมระรวย กลิ่นหอมที่มากระทบจมูก เรียก “หอมช่วย” กลิ่นหอมพุ่งไปถึงชั้นอินทร์ ชั้นพรหม เป็นการใช้โวหารอภิปจน์

6. การใช้โวหารอุปมาทัศน์ (Allegory)

อุปมาทัศน์ หมายถึง การเปรียบเทียบโดยยกเรื่องราว เรื่องเล่า หรือนิทาน มาประกอบขยาย หรือชี้แนะ โดยนัยให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจแนวความคิดหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนา ศีลธรรม หรือความประเพณีที่เหมาะสม ผลการศึกษาวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานพบว่า มีการใช้โวหารอุปมาทัศน์เพื่ออธิบายความให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“แม่....เอ๋ย การให้ข้าวและน้ำเป็นส่วนหนึ่งของบันได ทั้งปัจจัยที่มทานใส่กันวันนี้ องค์นี้พุทธทาสท่านว่าทานมีคุณค่า ทั้งโลกนี้ โลกหน้า ผลาได้ใหญ่หลวง ทานเป็นเรือที่ข้ามห้วงโอชะสงสาร เป็นสะพานบันไดไต่ไปเมืองฟ้า เป็นเทวดาบนชั้นเมืองสวรรค์ผลาทนส่ง บ่ได้ลงสู่หม้อผลาทนห้ามบ่ให้ลง เช่นอย่างท่านองค์พระเวสทนามัทธิ ทานกัณหาชาลี พร้อมนาเคนช้างระหว่างทางทานม้า กัณทะให้พราหมณ์แก่ เหลือไว้แต่ตามองก้องสองข้างได้สองทางอำนาจทานได้ ผ้าม้างทำลายทุกขสมุทัย พุทธโไปถึงนิพพานก็เพราะทานบันไดต้นด้วยเหตุผลกุศลยิ่ง ผมขออิงอ้างคุณพ่อ นำมากล่าวเพียงย่อ ๆ ให้คุณพ่อได้ตั้งพร”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 9)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลพรบันไดแก้ว ของ ประเสริฐ ปุผาลา ยกเรื่องราวในเวสสันดรชาดก เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นผลานิสงส์ของการบริจาคทานว่า พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานต่าง ๆ เริ่มจากทานช้างปัจจัยนาเคนทร์ ระหว่างที่เสด็จสู่เขาวงกตก็ทานสัตตคมหาทาน ประกอบด้วย ช้าง ม้า ราชรถ โคนม หูงสาว ทาส ทาสี อย่างละ 100 ยิ่งไปกว่านั้น ยังบำเพ็ญบุตรทารทานบารมี คือ การให้บุตรภรรยาเป็นทาน พระราชทานกัณหาและชาลี ให้กับชูชก ช้างยังพระราชทานพระนางมัทธิให้กับพระอินทร์ที่แปลงกายลงมา การบำเพ็ญทานในชาตินี้จึงเป็นมหาทานบารมี เป็นพระชาติสุดท้าย นับว่าเป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่จึงเรียกพระชาตินี้ว่า “มหาชาติ” อาณิสสสนั่นส่งให้ในชาติต่อมาพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเข้าสู่พระนิพพานในที่สุด ก็ด้วยการบริจาคทานนั่นเอง

ตัวอย่างที่ 2

“...ให้มีคนมายอเว้าขอเอาหรือมาจำว พ้อผู้ป่าวแม่ผู้ป่าวมาข่าวขอลูกไก่แลงเข้า ข้าวปกิน ขอให้ศิลาทาสสร้างบารมีหนุนส่ง ใจประสงค์ขึ้นชั้นฟ้าให้เหาะได้ตั้งใจ **เหมือนตั้ง** **วิชาขนาดให้ตรัสส่งอรหันต์ นางหากเร็วพลันเหาะเวียนบินเทิงฟ้า ด้วยผลานิสงส์พื้นสร้าง** **ผลทานบได้หวิน มีศีลธรรมรอบข้างรักษาไว้บได้วาง** อันนี้อ้างก็หากแมนคำจริง เพ็นหากเป็นผู้หญิงตั้งสาวคนนี้ ขอให้มิปัญญากลาสติไววาดคล่อง ขอให้ย่อง ๆ ฟ้าสวรรค์พุดังบุญสาเดื่อนางสาว.....เอ๋ย”

(พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2545, หน้า 62)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้หญิงสาว ของ พระมหาทองพูล ดิสุสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป ใช้โวหารอุปมานิทัศน์เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นผลานิสงส์ของการบริจาคทาน โดยยกเรื่องราวของนางวิสาข มหาอุบาสิกาผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา นางมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้สร้างวัดชื่อ พระวิหารบุพพาราม และถวายทานอยู่มิได้ขาด จนได้เป็นพระอริยบุคคล ผู้สำเร็จธรรมเป็นพระโสดาบันตั้งแต่ยังเป็นสาว นางวิสาขได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเอตทัคคะในด้านการถวายทาน มีอายุยืนยาวถึง 120 ปี การยกตัวอย่างเรื่องนี้ เพื่อเป็นการขยายความให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ 3

“...มีปัจจัยมีผ้าบริวารครบเครื่อง บิได้เคื่องยากยุ่งลู่บ่าก็ช่วยกัน บางพองนั้นก็ทำสิ่งบริวาร บริวารมีครบคู่ส่วแนวหาได้ ของแนวใดควรแท้ทางกลิ่นหาใส่ บริวารปัจจัยบให้บกขาดได้ ไทยเจ้าได้ช้อยหา มีครอบเครื่องแล้วนำชื่อว่ากลิ่นกาล เป็นกลิ่นทานพวกท่านทำคราวนี้ฉันก็ยินดีด้วย ชาวเขาได้สร้างก่อ บุญอันนี้เดอฟอจักได้นำหมู่เจ้าพาขึ้นสู่วิมาน **คือตั้งกาล** **แต่ครั้งคราวเมื่อติณบาล ไปขายผ้ามาทานร่วมกลิ่นเศรษฐีเจ้า คนได้นำมาเข้าว่ามีบุญหลัง** **เป็นปัจจัยทานังเพียงบาทเดียวท่อนั้นก็ยงได้สู่วิมาน วันนี้นทานของเจ้าศรัทธาก็หลายมาก** **หากจักได้สู่ฟ้ายืนมั่นกว่านิทาน ”**

(อ.กวีวงศ์, 2544, หน้า 5-6)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรในงานกลิ่น ของ อ.กวีวงศ์ มีการใช้โวหารอุปมานิทัศน์ เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นอานิสงส์ของการบริจาคทานในงานกลิ่น โดยยกเอาเรื่องราวเมื่อครั้งพุทธกาล มีนายติณบาลคนยากจน เป็นลูกจ้างทำสวนให้กับเศรษฐี เมื่อถึงเทศกาลออกพรรษา พุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาต่างพากันทำบุญทอดกลิ่น เศรษฐีผู้เป็นนายของติณบาลก็จะทำบุญกลิ่นเช่นกัน นายติณบาลเกิดความเลื่อมใสขึ้นในใจอยากจะทำบุญกลิ่นในงานทอดกลิ่นครั้งนี้ด้วย แต่ตัวเองไม่มีเงินติดตัว จึงได้ปลี่ยนผ้านุ่งของตนออกทำความสะอาด แล้วพับอย่างดี

เที่ยวเร่ขายไปตามร้านตลาด ดิณฑลขายผ้าได้ห้ามาสก (1 บาทในปัจจุบัน) แล้วนำเงินดังกล่าวมารวมอนุโมทนาทอดกฐินกับเศรษฐีผู้เป็นนาย อาณิสสการทำบุญในครั้งนั้น ส่งผลให้ต่อมา ดิณฑลมีฐานะร่ำรวย เมื่อถึงแก่กรรมได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เรื่องราวของดิณฑลจึงแสดงให้เห็นอาณิสสของการทำบุญด้วยความเลื่อมใสมาก ถึงทรัพย์จะมีน้อยก็ได้บุญมากเช่นกัน

7. การใช้โวหารสัทพจน์ (Onomatopoeia)

สัทพจน์ หมายถึง การใช้ถ้อยคำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงดนตรี เสียงร้องของสัตว์ หรือการเลียนเสียงกิริยาอาการต่าง ๆ ของคน การใช้ภาพพจน์ประเภทนี้ไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน จะช่วยให้ผู้รับสารรู้สึกเหมือนได้ยินเสียงโดยธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ และเห็นกิริยาอาการของสิ่งนั้น ๆ ด้วย ผลการศึกษาวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน โวหารสัทพจน์ที่พบส่วนมากเป็นการใช้คำเลียนเสียงของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ขอให้ผลการค้าหาเงินทางปึงไก่อ่ โตน้อย ๆ ใหญ่ ๆ ให้ขายดีกว่าเพื่อน เหมือนข่อยส่งพร ขายสด ๆ ร้อน ๆ เอาปอนนารถ ให้คนแซวทต ๆ ช่วยมือถือซื้อ หรือลิเอามาวางร้านให้ขาย همانกว่าหมู่ ให้คนหลูหลังข้าวของเจ้าแม่ผู้เดียว ฝีมือเจ้าให้มันเฮี้ยวปึงไก่อ่ให้โอชา ทางราคาจะพอฟังให้หลังไหลมาซื้อ มีเงินก็อกองล้านคนมาถุกดอก บอกว่าได้แท้ ๆ ให้มีห้างสี่แถว ยามเจ้าแซว ๆ เว้ววาจาขายปึงไก่อ่ ให้มันหวานจั่งน้ำอ้อยความบ้อยอย่าพบเห็น...”

(สรวง บุญเจิม, 2550, หน้า 30-31)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรพ่อค้าและแม่ค้าขายปึงไก่อ่ ของ สรวง บุญเจิม พบคำสัทพจน์ 2 คำ คือ “ทต ๆ” กับ “แซว ๆ” ซึ่งทั้งสองคำเป็นคำภาษาถิ่นอีสาน ใช้เป็นคำเลียนเสียงของมนุษย์ กล่าวคือ “ทต ๆ” มีความหมายว่า เสียงดังอย่างนั้น เมื่อพิจารณาจากใจความ “ให้คนแซวทต ๆ ช่วยมือถือซื้อ” แปลความได้ว่า ให้มีคนร้องเรียกซื้อปึงไก่อ่พร้อมกัน กล่าวอีกนัยคือ มีคนจำนวนหลายคนต้องการซื้อปึงไก่อ่ จึงร้องเรียกซื้อปึงไก่อ่พร้อม ๆ กัน ส่วนคำว่า “แซว ๆ” มีความหมายว่า เสียงพูดจาเอ็ดอึง เมื่อพิจารณาจากบริบท “ยามเจ้าแซว ๆ เว้ววาจาขายปึงไก่อ่ ให้มันหวานจั่งน้ำอ้อย ความบ้อยอย่าพบเห็น” แปลความได้ว่า เสียงที่เปล่งออกไปเพื่อเชิญชวนให้คนมาซื้อปึงไก่อ่ ให้เสียงมีเสียงหวานเหมือนน้ำอ้อย เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 2

“สาธุเด้อ ขอให้เป้นดวงแก้วนำไปสาโย่ง ๆ ให้ฮอดผูงพี่น้องผู้ตายแล้วห่างไกลเพิ่นมาแก้ข่าวให้น่าพ้อมรณา หรือทานนำมารดาผู้ห่างเหินไกลเียน ว่ามาเดอพอเอยหรือแม่เอย

คันไต้ยีนเสียงเ็นเต็น ๗ อยู่ทางดิน ขอให้ดวงวิญญาณได้ผ่านมาทางนี้ ขอให้สีหูแจ่มหรือตาใสได้เตี๋ยงต่อ..เอย”

(พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป, 2548, หน้า 44)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรส่งให้ผู้ทานเพื่ออุทิศให้ผู้ตาย ของ พระมหาทองพุล ติสฺสเทโว (พรสวัสดิ์) และวิสัยศักดิ์ นาสมรูป พบว่า มีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ 1 คำ คือ “เต็น ๗” เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน มีความหมายว่า เสียงเกินขอบเขต เกินพอดี ถ้าหัวเราะก็หัวเราะเสียงดังโดยไม่คิดว่าจะมีใครหนวกหูหรือไม่ เรียก หัวเต็น ๗ พิจารณาจากข้อความ “คันไต้ยีนเสียงเ็นเต็น ๗” แปลความได้ว่า “หากไต้ยีนเสียงร้องเรียกด้วยเสียงดัง อย่างต่อเนื่อง” เมื่อพิจารณาจากบริบทแล้ว จำเป็นจะต้องร้องเรียกด้วยเสียงดังและต่อเนื่อง เพราะเป็นการร้องเรียกวิญญาณ เพราะผู้ร้องไม่รู้ว่าวิญญาณสิงสถิตอยู่ที่ใด การร้องด้วยเสียงดังและอย่างต่อเนื่องก็หวังว่าเสียงนี้จะไปถึงดวงวิญญาณได้รับรู้ รับทราบ นอกจากคำเลียนเสียงมนุษย์จากตัวอย่างที่ 1 และตัวอย่างที่ 2 ยังปรากฏคำเลียนเสียงช้าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 3

“...ขอให้ผลทานป่งแตกง่าสาขา อยู่ในศาสนาให้เจริญเฮืองฮุ่ง เสียงฮ้องดังมั่ง ๗ ให้ชมชื่นยินดี อยู่เป็นสงฆ์ร้อยปีกะอย่ามีเปื้อนหนาย ผู้บวชได้มันบ่อแมนของงายหายากอีกโข โขคดีหลายได้เป็นบุตรพุทโธแบบกคำสอนไว้...”

(ประเสริฐ ปุผาลา, 2537, หน้า 5)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรหลวงปู่ ของ ประเสริฐ ปุผาลา พบโวหารสัทพจน์ 1 คำ คือ “มั่ง ๗” มีความหมายว่า เสียงดังอย่างนั้น เช่น เสียงตีฆ้องขนาดใหญ่ ดังห่มุ่ยห่มุ่ย ห่มุ่ยห่มุ่ย ห่มุ่ยห่มุ่ย ก็ว่า เมื่อพิจารณาจากข้อความ “เสียงฮ้องดังมั่ง ๗” โวหารภาพพจน์คำนี้ก็คือ คำเลียนเสียงฮ้องนั่นเอง

8. การใช้โวหารปฏิพากย์ (Paradox)

ปฏิพากย์ หมายถึง การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้าม หรือขัดแย้งกันมากล่าวอย่างกลมกลืนกัน เพื่อเพิ่มความหมายให้มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น โวหารปฏิพากย์ที่พบในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีดังนี้

“ยามเจ้ามีลูกเต้าให้เว้งง่ายฟังความ ยามเจ้ามีบุตรี ยามเจ้ามีบุตราให้ว่านอนสอนได้ เจ้ามีไหมหรือฝ้ายให้ขายดีมีค่า มีเบ็ดโก่หมูหมาวั่วควายและช้างม้าให้ขายค้าได้ค่าหลาย มีไซมีสอนแหวนบุงกะตา ลงน้ำให้หมาปลา ทำนาให้ได้ข้าวเต็มเล้าอั่งเฮือน มีพวกและเพื่อนให้ฮักฮ้อพอใจ ยามไปไสมาไส ยามไปใกล้มาไกลยามไปช้ามาไว ให้ห่างภัยหายอันตราย ยามเจ้าจรไปหน้ามาหลัง ลูกนั่ง ชื่อว่ารู้งรัง ชื่อว่าทุกขัง ชื่อว่ายากหยุงหยัง อย่าพานพ้อพบเห็น...”

(พระมหาสมหมาย อคฺคฺตฺโต, ม.ป.ป., หน้า 41-42)

จากตัวอย่าง วจนะมงคลสำหรับอวยพรให้คนวัยกลางคน ของ พระมหาสมหมาย อคฺคฺตฺโต พบการใช้คำปฏิพากย์ คือ ยามไปใกล้มาไกล ยามไปเข้ามาไว ไปหน้ามาหลัง เป็นการใช้โวหารปฏิพากย์ เพื่อให้เกิดความกลมกลืน มีน้ำหนัก ซึ่งใจความตอนนี้แปลความได้ว่าการจะเดินทางไปไหนก็ตาม ไม่ว่าสถานที่นั้นจะอยู่ใกล้หรือไกล ก็ขอให้เว้นจากทุกข์ ไม่มีเภทภัยหรือเรื่องทุกข์ร้อนใด ๆ เข้ามาเป็นอุปสรรค เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป กลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์นั้น ผลการศึกษาทำให้ทราบว่า ด้วยลักษณะของวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน ที่มุ่งเน้นการอวยชัยให้พรให้ผู้บริจาดทานสมบูรณ์พร้อมด้วย จตุรพิธพรชัย ตลอดจนทรัพย์สินเงินทอง ชื่อเสียงเกียรติยศ รวมถึงการมีอายุยืนยาวนาน ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ผู้ประพันธ์ย่อมสรรหาถ้อยคำพรที่เป็นสุดยอดแห่งความปรารถนาของมนุษย์ มากกล่าวอ้างผ่านการใช้โวหารภาพพจน์ มีการใช้ความเปรียบ การเปรียบเทียบ เปรียบเป็น การใช้นามนัย การสมมติเอากล้องที่ไม่ใช่มนุษย์แสดงกริยาอาการเหมือนมนุษย์ การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้คำตรงข้าม การใช้อุปมาอุปไมยยกเรื่องราวขึ้นมาเปรียบเทียบ หรือแม้กระทั่งการใช้โวหารอธิพจน์ จึงถูกนำมาใช้เพื่อมุ่งผลทางจิตใจเป็นสำคัญ แม้บางอย่างอาจจะเกินความเป็นจริง หรือยากที่จะเป็นไปได้ แต่คำอวยพรเหล่านี้ก็สามารถสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้ฟังหรือผู้บริจาดทานได้เป็นอย่างดี

บทที่ 6

บทสรุป

วิทยานิพนธ์เรื่องการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ผู้วิจัยเสนอผลการวิจัยในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) โดยนำเสนอเนื้อหา 6 บท ประกอบด้วย 1) บทนำ 2) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3) วิธีดำเนินการวิจัย 4) การประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน 5) วรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน 6) สรุปผลอภิปรายผลและข้อเสนอแนะสำหรับบทนี้ประมวลผลและเสนอผลการศึกษา ตามลำดับดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการประกอบสร้างรูปแบบวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน
2. เพื่อศึกษาการประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

สรุปผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์เรื่องการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์จากวจนะมงคลที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ และวรรณกรรมมุขปาฐะ จำนวนทั้งสิ้น 520 บท สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การประกอบสร้างรูปแบบวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ศึกษาวิเคราะห์ใน 2 ประเด็น คือ การประกอบสร้างด้านรูปแบบคำประพันธ์ และการประกอบสร้างด้านโครงสร้างภาษา สรุปได้ดังนี้

1.1 การประกอบสร้างด้านรูปแบบคำประพันธ์

รูปแบบคำประพันธ์วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภท ฮ้ายยาว หรือร่ายยาว ซึ่งประกอบด้วย

1.1.1 คณะ พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภท ร่ายยาวนั้น ไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว ซึ่งการศึกษาวจนะมงคลพื้นที่อีสาน จะกล่าวถึง บท วรรค ทำนองและจังหวะ ดังนี้

1) บท พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน บทหนึ่ง ๆ นั้น จะมีจำนวนวรรค ที่ไม่แน่นอน ส่งผลให้วจนะมงคลมีขนาดสั้น-ยาว ที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิรู้ของผู้ประพันธ์แต่ละคนว่าจะประกอบสร้างเนื้อหาใดบ้างในวจนะมงคลบทนั้น ๆ

2) วรรค พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ในแต่ละบทจะมีจำนวนวรรค ไม่เท่ากัน จำนวนคำในแต่ละวรรคก็แตกต่างกันออกไปไม่มีกำหนดตายตัว ซึ่งในแต่ละวรรค จะมีจำนวนคำตั้งแต่ 3 คำขึ้นไป จนถึง 12 คำ แต่โดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 5-10 คำ เนื่องจาก วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ถูกนำไปใช้เพื่อช่วยเหลือวพรเป็นทำนองแหลอีสาน การแบ่งคำที่พอเหมาะระหว่าง 5-7 คำ จะทำให้เหมาะกับการเอื้อนเสียง ทอดเสียงให้ไพเราะ

3) ทำนองและจังหวะ พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน โดยมากนิยมอวยพร เป็นท่วงทำนอง เน้นการใช้เสียงเป็นสำคัญ เสียงที่เปล่งออกมาจึงมีทั้งเสียง สูง-ต่ำ, หนัก-เบา, ช้า-เร็ว โดยผู้ทำหน้าที่อวยพรนิยมนำเอา “ทำนองแหลอีสาน” มาใช้ในการกล่าวอวยพร จึงเรียกกันว่า “แหลอวยพร” ในด้านจังหวะนั้น พบจังหวะในวจนะมงคลพื้นที่อีสาน 2 รูปแบบ คือ

3.1) รูปแบบจังหวะตายตัว เป็นการจัดเรียงของเสียงที่มีความสั้น-ยาว เสมอกัน และแบ่งเป็นกลุ่มจังหวะ กล่าวคือ มีจำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคเท่ากัน และอยู่ติดกัน ถ้าจำนวนพยางค์ในวรรคมีจำนวนเท่ากัน และอยู่ติดกัน 2 วรรค ก็จะเรียกว่า 2 อัตราจังหวะ ติดกัน 3 วรรค ก็จะเรียกว่า 3 อัตราจังหวะ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละอัตราจังหวะจะมีจำนวนพยางค์ ตั้งแต่ 3 พยางค์ จนถึง 12 พยางค์ จากการศึกษาวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน พบการจัดเรียงเสียง ในรูปแบบอัตราจังหวะ 7รูปแบบ คือ

3.1.1) 2 อัตราจังหวะ

3.1.2) 3 อัตราจังหวะ

3.1.3) 4 อัตราจังหวะ

3.1.4) 5 อัตราจังหวะ

3.1.5) 6 อัตราจังหวะ

3.1.6) 7 อัตราจังหวะ

3.1.7) 8 อัตราจังหวะ

3.2) รูปแบบจังหวะไม่ตายตัว เป็นการจัดเรียงของเสียงที่มีความสั้น-ยาว ไม่สม่ำเสมอ และไม่แบ่งเป็นกลุ่มจังหวะ

1.1.2 สัมผัส พบว่า วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานมีทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสใน ดังนี้

1) สัมผัสนอก วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทยាយาว มีข้อกำหนดสำหรับสัมผัสนอกว่า คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคหลัง และคำสุดท้ายของวรรคหลังจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคถัดไป จนจบใจความหรือจบบท ผลการศึกษาพบสัมผัสนอก 3 ลักษณะ คือ

1.1) มีสัมผัสนอกชัดเจน หมายถึง วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน มีสัมผัสนอกหรือสัมผัสระหว่างวรรคครบทุกวรรค และสัมผัสนั้นไม่เป็นสัมผัสเพี้ยน สัมผัสเพลล (สัมผัสเสียง)

1.2) มีสัมผัสนอกไม่ชัดเจน หมายถึง วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานที่มีสัมผัสนอกหรือสัมผัสระหว่างวรรคครบทุกวรรค แต่สัมผัสนอกหรือสัมผัสระหว่างวรรค บางวรรคเป็นสัมผัสเพี้ยน กล่าวคือ สัมผัสคำที่มีเสียงสระใกล้เคียงกัน แต่เป็นสระคนละรูป หรือเป็นสัมผัสเพลล (สัมผัสเสียง) กล่าวคือ สัมผัสระหว่างคำที่ผสมสระเสียงสั้น (รัสสระ) กับสระเสียงยาว (ทิมสระ)

1.3) มีสัมผัสนอกบางวรรค หมายถึง วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน มีสัมผัสนอกหรือสัมผัสระหว่างวรรคไม่ครบทุกวรรค

2) สัมผัสใน พบว่า วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานมีสัมผัสใน 2 ลักษณะ คือ

2.1) สัมผัสสระ คือ มีเสียงสระและเสียงตัวสะกดเดียวกัน ต่างกันที่เสียงพยัญชนะต้น และเสียงวรรณยุกต์

2.2) สัมผัสพยัญชนะ คือ มีเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน หรือเสียงคู่กัน ต่างกันที่เสียงสระ ตัวสะกด หรือเสียงวรรณยุกต์

1.2 การประกอบด้านโครงสร้างภาษา พบว่า ผู้ประพันธ์ได้นำหน่วยภาษาในระดับที่สูงกว่าประโยค มาเรียงร้อยต่อกันขึ้นเป็นวจนะมงคล ซึ่งหน่วยภาษาที่นำมาร้อยเรียงนั้น มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบ จนประกอบเป็นวจนะมงคลบทหนึ่ง ๆ และมีการนำมาใช้จริง การประกอบสร้างเนื้อหาในวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน 4 ลักษณะ คือ

1.2.1 การเริ่มต้นและการลงท้าย (starting and ending)

1) การเริ่มต้น เป็นกลวิธีการใช้คำ วลี หรือข้อความขึ้นต้นบทในส่วนนำ (เริ่มเรื่อง) ก่อนที่จะถึงส่วนอวยพร จากการศึกษาวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน พบว่า การใช้คำเริ่มต้น มีรูปแบบไม่แน่นอนตายตัว เรียงตามลำดับที่พบจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1.1) เริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” เพื่อต้องการสื่อความให้ทราบว่า ณ ขณะนี้เวลานี้ ได้มีผู้มาบริจาคทาน ทำให้ข้อความสื่อความได้อย่างชัดเจน จากการศึกษา พบว่า

มีการใช้คำ “บัดนี้” เริ่มต้นมากที่สุด วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสานที่เริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” มี 2 ลักษณะ คือ

1.1.1) เริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” ตามด้วยคำที่อ้างถึงผู้บริจาค ซึ่งเป็นคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม เช่น คำที่ใช้เรียกตามสถานภาพทางสังคม คำเรียกญาติ คำแสดงยศ/ตำแหน่ง คำบอกอาชีพ ตามด้วยส่วนที่ให้ระบุสถานที่อยู่หรือที่ทำงานของผู้บริจาคทาน หรือระบุจำนวนเงินที่บริจาคด้วย

1.1.2) เริ่มต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” ตามด้วยคำสรรพนามบุรุษที่ 1 หรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม หรือข้อความอื่น ๆ ก่อนถึงส่วนอวยพร หรือบางสำนวน เมื่อจบคำว่า “บัดนี้” แล้วก็จะเป็นส่วนคำอวยพรทันที

1.2) เริ่มต้นด้วยคำบุรุษสรรพนามหรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม เช่น คำเรียกญาติ คำแสดงยศ/ตำแหน่ง จากการศึกษาพบ 2 ลักษณะ คือ

1.2.1) เริ่มต้นด้วยคำบุรุษสรรพนาม หรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม ตามด้วยข้อความส่วนที่ให้ระบุสถานที่อยู่หรือที่ทำงานของผู้บริจาคทาน หรือระบุจำนวนเงินที่บริจาคด้วย

1.2.2) เริ่มต้นด้วยคำบุรุษสรรพนาม หรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม ตามด้วยข้อความอื่น ๆ ที่ไม่ได้ระบุ คำเรียกชื่อ สกุล/ที่อยู่ ที่ทำงาน และไม่ระบุจำนวนเงินที่บริจาค แต่มีใจความอื่นต่อท้ายก่อนถึงส่วนอวยพร หรือบางบทเมื่อจบคำขึ้นต้นแล้ว ก็จะเป็นส่วนคำอวยพรทันที

1.3) เริ่มต้นด้วยคำว่า “คำอวยพร” ตามด้วยคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม ตามด้วยข้อความส่วนที่ให้ระบุสถานที่อยู่ หรือที่ทำงานของผู้บริจาคทาน หรือระบุจำนวนเงินที่บริจาค การขึ้นต้นด้วยคำว่า “คำอวยพร” พบเฉพาะในวจนะมงคลสำนวนของ สมโภชน์ บรรเทา เท่านั้น

1.4) เริ่มต้นด้วยความว่า “สาธุเด้อ”

1.5) เริ่มต้นด้วยข้อความอื่น ๆ เช่น “สุกะเลิกเบิกตั้ง” “ปรารธนาสิ่งใด” “ยามเจ้า” “มโนมัยใจเจ้า” “ในอันดับต่อไปนี้” “แถมเข้ามาอีก” “ผลทานนี้” “เงินบาทนี้” “มีมาแล้ว” “ดี ๆ แล้ว” “ต่อมาผัดแมน” เป็นต้น

2) การลงท้าย คือ การใช้คำสำหรับจบบท ซึ่งจะปรากฏอยู่ในตำแหน่งท้ายสุดของวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน ไม่มีความสัมพันธ์กับส่วนใด ๆ ในตัวบท อีกทั้งไม่มีความหมายที่ชัดเจนในตัวเอง พบการใช้คำลงท้าย 4 ลักษณะ คือ

2.1) การลงท้ายด้วยคำสร้อย “เด้อ”

2.2) การลงท้ายด้วยคำสร้อย “นา”

2.3) การลงท้ายด้วยคำสร้อย “เอ๋ย”

2.4) การลงท้ายด้วยคำสร้อย “เทอญ”

1.2.2 การแสดงหัวเรื่องและการเปลี่ยนหัวเรื่อง (topic and topic shift)

1) การแสดงหัวเรื่อง พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้ภาษาแสดงหัวเรื่อง ดังนี้

1.1) การแสดงหัวเรื่องโดยใช้คำที่อ้างถึงผู้บริจาทาน ซึ่งคำที่ใช้ อาจจะเป็น คำบุรุษสรรพนาม คำเรียกชื่อ หรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม เช่น คำเรียกญาติ คำบอกอาชีพ คำแสดงยศ/ตำแหน่ง คำแสดงสถานภาพทางสังคม

1.2) การแสดงหัวเรื่องด้วยการใช้วลีแสดงการอ้างถึงสาเหตุหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง

1.3) การแสดงหัวเรื่องโดยใช้ส่วนต้นคำพูด เอ้อ อ้า เออ โอ้ย แล้วตามด้วยคำเรียกขาน

1.4) การแสดงหัวเรื่องโดยใช้นามวลี

1.5) การแสดงหัวเรื่องโดยใช้กริยาวลี

2) การเปลี่ยนหัวเรื่อง พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้ภาษาแสดงการเปลี่ยนหัวเรื่อง ดังนี้

2.1) ใช้คำเรียกขานหรือบุรุษสรรพนามกล่าวถึงผู้บริจาทาน เพื่อบอกให้ทราบว่ากำลังจะเปลี่ยนหัวเรื่อง

2.2) ใช้รูปภาษา “หันมาทาง ต่อมา ต่อไปนี้” เป็นตัวบ่งบอกให้ทราบว่าผู้ส่งสารกำลังจะเปลี่ยนหัวเรื่อง

2.3) ใช้คำเชื่อมแสดงการตัดตอนหรือแยกส่วน โดยใช้รูปภาษา “นอกจากนี้ นอกจากนั้น นอกจาก สำหรับ ส่วน” เพื่อบ่งบอกว่ากำลังเปลี่ยนหัวเรื่อง

2.4) ใช้อนุพากย์ที่มีคำเชื่อมบอกเวลา เช่น “บัดยาม บัดเช้า บาดยาม บาด คัน คราวเมื่อ หลังจาก เมื่อ” เพื่อบ่งบอกว่ากำลังเปลี่ยนหัวเรื่อง

1.2.3 การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ (given information and new information)

1) การแสดงเนื้อหาเก่า พบว่า เนื้อหาเก่าในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสาร (ผู้ประพันธ์วจนะมงคล และผู้นำวจนะมงคลไปใช้เทศน์แหล่) คาดว่าผู้รับสาร หรือผู้ร่วมสื่อสาร (ผู้บริจาทาน/ผู้ฟัง) รู้อยู่แล้วเป็นสิ่งที่ได้นำเสนอมาแล้ว หรือได้พูดกันมา

ก่อนหน้าแล้ว จึงเป็นข้อมูลที่เชื่อว่ามีอยู่ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสาร และผู้รับสาร การเสนอเนื้อหาเก่าในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มี 3 ลักษณะคือ

- 1.1) การใช้คำบุรุษสรรพนามเพื่อแสดงเนื้อหาเก่า
- 1.2) การใช้นามวลีตามด้วยคำบ่งชี้
- 1.3) การใช้สุญนามวลี หรือสุญญรูป

2) การแสดงเนื้อหาใหม่ พบว่า เนื้อหาใหม่ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารเชื่อว่า ผู้รับสารหรือผู้ร่วมสื่อสารยังไม่รู้ หรือยังไม่ทราบข้อมูลมาก่อน เนื้อหาใหม่มักจะมีรูปภาพที่สมบูรณ์ครบถ้วนและชัดเจน มีการขยายรายละเอียดเพื่อให้ข้อมูลกระจ่างต่อผู้รับสาร หรือผู้ร่วมสื่อสารมากที่สุด รูปภาพที่แสดงว่าข้อความที่ตามหลังมานั้นเป็นเนื้อหาใหม่คือ ในวจนะมงคลพื้นที่อีสาน พบคำว่า “เพราะ เพราะ ว่า เป็นต้นว่า เช่นว่า คือ เพราะเหตุนั้น”

1.2.4 การเชื่อมโยงความ (cohesion) พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการเชื่อมโยงความ เพียง 4 ประเภท เท่านั้น คือ

1) การอ้างถึง (reference) เป็นกลไกการเชื่อมประสานให้ข้อความมีความสัมพันธ์ทางความหมาย เกิดจากการใช้รูปภาพหนึ่งแทนรูปภาพหนึ่ง เพื่อไม่ต้องกล่าวรูปภาพนั้นซ้ำ แต่ความหมายยังเป็นความหมายของรูปภาพหลักที่ต้องการกล่าวถึงนั่นเอง พบว่า มี 4 ลักษณะ คือ

- 1.1) การซ้ำนามวลีเดิม
- 1.2) การใช้คำบุรุษสรรพนาม
- 1.3) การใช้คำเกี่ยวกับจำนวน
- 1.4) การใช้คำแทนที่

2) การละ (ellipsis) คือ การตัดหรือการละ คำ วลี ประโยค หรือข้อความที่ผู้ส่งสารกับผู้รับสารรู้กันดีอยู่แล้ว หน่วยภาษาดังกล่าวแม้จะตัดออกไปแล้วแต่ก็ยังคงมีความหมายและหน้าที่ทางไวยากรณ์ เพียงแต่เราไม่อาจมองเห็นหรือได้ยินเสียงเท่านั้นเอง การตีความหน่วยภาษาที่ละไปนั้น ต้องเชื่อมโยงกับหน่วยภาษาที่ปรากฏมาแล้ว

3) การใช้คำเชื่อมสัมพันธ์สาร (conjunction) การใช้คำเชื่อมสัมพันธ์สารเป็นการใช้คำเชื่อมระหว่างประโยค เพื่อให้ข้อความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดทั้งเรื่อง ทั้งยังทำให้ภาษาสละสลวยมากขึ้น จากการศึกษาวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน พบว่า มีการใช้คำเชื่อมเพื่อเชื่อมโยงความ เพียง 5 ประเภท คือ

- 3.1) เชื่อมอธิบาย
- 3.2) เชื่อมตัวอย่าง

3.3) เชื่อมความเพิ่ม

3.4) เชื่อมลำดับเวลา

3.5) เชื่อมความเป็นเหตุเป็นผล

4) การใช้คำศัพท์ (lexical cohesion) เป็นการเชื่อมโยงความโดยใช้คำศัพท์ที่สัมพันธ์กันทางความหมาย ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ความหมายเหมือนกัน ความหมายขัดแย้งกัน เป็นคำย่อยของกัน อธิบายลักษณะอาการของสิ่งนั้น และเป็นคำที่อยู่ในทำเนียบภาษาเดียวกัน

2. การประกอบสร้างวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ศึกษาวิเคราะห์ใน 3 ประเด็น คือ กลวิธีการใช้ภาษา กลวิธีการใช้เสียงสัมผัส และกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ ดังนี้

2.1 กลวิธีการใช้ภาษา

2.1.1 การใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานส่วนใหญ่ใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสานผสมกับภาษาไทยมาตรฐาน ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้บริจาดทานหรือผู้ฟังเข้าใจง่าย เกิดจินตนาการ มีอารมณ์ความรู้สึกร่วม โดยไม่ต้องตีความหรือแปลความหมาย ประกอบกับผู้ใช้วจนะมงคลจะเทศน์แหล่ หรือกล่าวอวยพรด้วยสำเนียงอีสานเท่านั้น ผู้ประพันธ์จึงต้องประพันธ์เนื้อหาอวยพรด้วยคำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน การใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน ถือเป็นการใช้คำศัพท์ที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งแสดงความเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ๆ

2.1.2 การใช้คำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน พบการใช้คำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต 3 ลักษณะ คือ

- 1) การใช้คาถาภาษาบาลี
- 2) การใช้คำทับศัพท์บาลีสันสกฤต
- 3) การแปลงคำบาลีสันสกฤต

2.1.3 การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน นำเอาคำภาษาภาษาอังกฤษ ในรูปของคำทับศัพท์มาใช้หลายคำ แสดงให้เห็นว่า ภาษาอังกฤษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอีสานมากขึ้น เพื่อให้ทันสมัย เหมาะแก่สถานการณ์ จึงมีการประกอบสร้างเนื้อหา โดยการเลือกสรรคำศัพท์ภาษาอังกฤษแทรกไว้ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

2.1.4 การใช้คำบุรุษสรรพนาม พบว่า วจนะมงคลพื้นที่อีสาน นิยมใช้คำบุรุษสรรพนาม ซึ่งพบว่า มีการใช้คำบุรุษสรรพนาม ทั้งสรรพนามบุรุษที่ 1 สรรพนามบุรุษที่ 2 และสรรพนามบุรุษที่ 3 เพื่อใช้สื่อสารระหว่างผู้เทศน์แหล่อวยพรกับผู้บริจาดทาน เป็นที่น่าสังเกตว่า วจนะมงคลพื้นที่อีสาน มีการใช้คำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม เช่น คำเรียกญาติ คำแสดงยศ/ตำแหน่ง มาใช้ด้วย

2.1.5 การใช้คำวิเศษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่จะมงคลในพื้นที่อีสาน ใช้คำวิเศษณ์ประเภทลักษณวิเศษณ์ คือ คำวิเศษณ์บอกลักษณะ คำวิเศษณ์ที่เป็นคำภาษาถิ่นอีสานนั้นสามารถขยายความ สื่อความ และเปรียบเทียบได้ลึกซึ้ง มองเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบการใช้คำลักษณวิเศษณ์ 5 ลักษณะ

- 1) คำวิเศษณ์บอกรูปร่างลักษณะ
- 2) คำวิเศษณ์กิริยาอาการ
- 3) คำวิเศษณ์บอกเสียง
- 4) คำวิเศษณ์บอกสี/แสง
- 5) คำวิเศษณ์บอกรสชาติ

2.1.6 การใช้คำซ้อน พบว่า วะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้คำซ้อนเพื่อให้ความหมายของคำชัดเจนยิ่งขึ้น มีการสร้างคำซ้อนจากการนำคำในภาษาต่าง ๆ มาเขียนซ้อนกัน เช่น ภาษาถิ่นอีสาน + ภาษาถิ่นอีสาน, ภาษาไทยมาตรฐาน + ภาษาไทยมาตรฐาน, ภาษาไทยมาตรฐาน + ภาษาถิ่นอีสาน, ภาษาถิ่นอีสาน + ภาษาไทยมาตรฐาน, ภาษาไทยมาตรฐาน + ภาษาสันสกฤต, ภาษาบาลี + ภาษาไทยมาตรฐาน, ภาษาไทยมาตรฐาน + ภาษาเขมร เป็นต้น ซึ่งคำซ้อนที่พบมี 4 ลักษณะ คือ

- 1) คำซ้อนสองหน่วยคำ
- 2) คำซ้อนสามหน่วยคำ
- 3) คำซ้อนสี่หน่วยคำ
- 4) คำซ้อนหกหน่วยคำ

2.1.7 การใช้คำซ้ำ พบว่า วะมงคลในพื้นที่อีสานมีการใช้คำซ้ำ 2 ลักษณะ คือ

- 1) คำซ้ำสมบูรณ์
- 2) คำซ้ำบางส่วน

2.1.8 การซ้ำคำ คือ การใช้คำซ้ำกันในตำแหน่งต่าง ๆ เพื่อให้วะมงคลในพื้นที่อีสาน มีความไพเราะสละสลวย เน้นย้ำให้ผู้บริจาดทาน หรือผู้ฟังได้เห็นภาพอย่างชัดเจน ซึ่งคำที่ซ้ำเสียง อาจจะมีมีความหมายคงเดิม หรือแตกต่างจากเดิม ขึ้นอยู่กับบริบทที่ประกอบคำนั้น ๆ วะมงคลในพื้นที่อีสาน พบว่า มีการซ้ำคำ 2 ลักษณะ คือ

- 1) การซ้ำความ
- 2) การซ้ำกลุ่มคำ

2.1.9 การใช้คำย่อ พบว่า คำบางคำในวะมงคลในพื้นที่อีสาน อาจมีจำนวนหลายพยางค์ ทำให้จำนวนคำในวรรคยืดยาวออกไป เป็นอุปสรรคในการเอื้อนเสียง ทอดเสียง

ผู้ประพันธ์จึงเลือกใช้อักษรย่อ เพื่อให้จำนวนคำน้อยลง เพื่อให้ได้จังหวะที่เหมาะสมในการเทศน์แหล่ และเพื่อประโยชน์ในการรับ-ส่งสัมผัส คำย่อที่พบส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในวจนะมงคลสำหรับใช้อวยพร นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ เป็นคำย่อเกี่ยวกับระดับการศึกษา และวุฒิการศึกษา

2.1.10 การใช้คำไวพจน์ พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการเลือกใช้คำที่มีความหมายเหมือนกัน แต่รูปคำแตกต่างกัน ออกเสียงต่างกัน การใช้คำไวพจน์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน แสดงให้เห็นภูมิรัฐของผู้ประพันธ์แต่ละคน ที่เลือกใช้คำที่มีความหมายเหมือนกัน วางไว้ในวรรคเดียวกัน หรือในบทเดียวกัน เพื่อให้เกิดความหลากหลายของคำ

2.1.11 การใช้คำศัพท์สแลง พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานมีการใช้คำศัพท์สแลงเพียง 3 คำ เท่านั้น คือ “กระดอง” เป็นคำศัพท์สแลงเพื่อหลีกเลี่ยงคำต้องห้ามเกี่ยวกับเพศ โดยนำเอาลักษณะ/สัญญาณของกระดองเต่าที่นูนเด่น มาเป็นแนวเทียบกับอวัยวะเพศหญิง คำว่า “ตุ๊ดตู่ แม่” คำศัพท์สแลงใช้สื่อเฉพาะกลุ่มผู้มีจิตใจ และพฤติกรรมที่ตรงข้ามกับเพศของตน แสดงให้เห็นว่า สังคมมีความหลากหลายทางเพศมากขึ้น

2.2 กลวิธีใช้เสียงสัมผัส พบว่า กลวิธีการใช้เสียงสัมผัสในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มี 3 ลักษณะ คือ

2.2.1 เสียงสัมผัสสระ พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีเสียงสัมผัสสระ 2 ลักษณะ คือ

1) เสียงสัมผัสสระระหว่างวรรค เป็นสัมผัสบังคับของวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีข้อกำหนดสำหรับสัมผัสนอกกว่า คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคหลัง และคำสุดท้ายของวรรคหลังจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคถัดไป จนจบใจความหรือจบบท ซึ่งคำที่ส่งสัมผัสกันนั้นมีเสียงสระ และเสียงตัวสะกดเดียวกัน ต่างกันที่เสียงพยัญชนะต้น และเสียงวรรณยุกต์

2) เสียงสัมผัสสระในวรรค หรือสัมผัสใน ช่วยทำให้ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีความไพเราะจับใจ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นศิลปะและความเชี่ยวชาญในการใช้ถ้อยคำของผู้ประพันธ์ด้วย ผลการศึกษาวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน พบว่า มีเสียงสัมผัสสระในวรรค 6 รูปแบบ คือ

2.1) เคียง หมายถึง เสียงสัมผัสสระเรียงชิดกัน 2 คำ

2.2) เทียบเคียง หมายถึง เสียงสัมผัสสระเรียงชิดกัน 3 คำ

2.3) ทบเคียง หมายถึง เสียงสัมผัสสระสองสระเรียงกันสระละ 2 คำ

2.4) เทียบแอก หมายถึง เสียงสัมผัสสระที่มีสระอื่นคั่น 1 สระ

อยู่ปลายวรรค

2.5) แทรกเคียง หมายถึง เสียงสัมผัสสระที่มีสระอื่นคั่น 1 สระ
อยู่ต้นวรรค

2.6) แทรกแอก หมายถึง เสียงสัมผัสสระที่มีสระอื่นคั่น 2 สระ

2.2.2 เสียงสัมผัสพยางค์ พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีเสียงสัมผัสพยางค์ 7 รูปแบบ คือ

- 1) คู่ หมายถึง เสียงสัมผัสพยางค์ชนิดกัน 2 คำ
- 2) เทียบคู่ หมายถึง เสียงสัมผัสพยางค์ชนิดกัน 3 คำ
- 3) เทียบมรด หมายถึง เสียงสัมผัสพยางค์ชนิดกัน 4 คำ
- 4) เทียบรด หมายถึง เสียงสัมผัสพยางค์ชนิดกัน 5 คำขึ้นไป
- 5) ทบคู่ หมายถึง เสียงสัมผัสพยางค์ 2 เสียงเรียงกัน 2 คำ
- 6) แทรกคู่ หมายถึง เสียงสัมผัสพยางค์ที่มีพยางค์อื่นคั่น 1 คำ
- 7) แทรกรด หมายถึง เสียงสัมผัสพยางค์ที่มีพยางค์อื่นคั่น 2 คำ

2.2.3 เสียงสัมผัสวรรณยุกต์ พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานมีพลังของคำที่เกิดจากการใช้เสียงวรรณยุกต์ที่แตกต่างกัน ในคำที่มีเสียงพยางค์ต้น เสียงสระ และเสียงตัวสะกดเหมือนกัน โดยไล่เรียงไปตามระดับเสียงวรรณยุกต์ 2 ระดับ ผลการศึกษาพบเสียงสัมผัสวรรณยุกต์ เพียง 1 สำนวน เท่านั้น คือ “ดั่งดั่ง” นอกจากนี้ยังพบว่า มีเสียงสัมผัสวรรณยุกต์ ที่มีเสียงพยางค์ต้น เสียงสระ เสียงตัวสะกดเหมือนกัน เพียงแต่เสียงวรรณยุกต์ไม่ได้ไล่ระดับตามแบบแผน

2.3 กลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์

2.3.1 การใช้โวหารอุปมา (Simile) พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้โวหารอุปมาเปรียบเทียบอย่างหลากหลาย โดยสิ่งนำมาเปรียบเทียบเป็นสิ่งมีอยู่ในท้องถิ่นใกล้ตัวหรือมีอยู่แล้วในตัวผู้บริจาดทาน โดยดึงออกมาเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดความชัดเจนด้านความหมายด้านภาพ และเกิดอารมณ์ ความรู้สึกมากยิ่งขึ้น

2.3.2 การใช้โวหารอุปลักษณ์ (Metaphor) พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการยกเอาคุณสมบัติของสิ่งต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงมาเปรียบ เพื่อให้ได้ภาพบุคคลผู้บริจาดทานหรือเพื่อให้คำอวยพรเหล่านั้นชัดเจนมากขึ้น

2.3.3 การใช้โวหารนามนัย (Metonymy) พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้คำหรือวลี ซึ่งบ่งลักษณะ หรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง คล้าย ๆ สัญลักษณ์ แต่ต่างกันตรงที่ นามนัยนั้นจะดึงเอาลักษณะบางส่วนของสิ่งหนึ่งมากล่าว ให้หมายถึงส่วนทั้งหมด

2.3.4 การใช้โวหารบุคลาธิษฐาน (Personification) พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการสมมติให้สิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ไม่มีความคิด สิ่งที่เป็นนามธรรมหรือสัตว์ สิ่งของ เช่น บุญ พร ให้แสดงกริยาอาการ อารมณ์ ความรู้สึก เสมือนคนที่มีชีวิตจิตใจ ทำให้สิ่งที่ถูกกล่าวถึงมีชีวิตชีวา ผู้บริจาดทานหรือผู้ฟังสามารถมองเห็นภาพสิ่งนั้นเคลื่อนไหว หรือทำอากัปกริยาเสมือนคนที่มี อารมณ์ความรู้สึก ซึ่งจะทำให้เรื่องราวนั้น ๆ น่าสนใจยิ่งขึ้น

2.3.5 การใช้โวหารอธิพจน์ (Hyperbole) พบว่า ด้วยลักษณะของวจนะมงคล ในพื้นที่อีสาน ที่เป็นวรรณกรรมคำอวยพร ผู้ประพันธ์จึงสรรหาถ้อยคำพรที่เป็นสุดยอแด่ความปรารถนาของมนุษย์มากล่าวอ้าง โวหารอธิพจน์จึงถูกนำมาใช้เพื่อมุ่งผลทางจิตใจเป็นสำคัญ แม้คำอวยพรบางอย่างอาจจะเกินความเป็นจริง หรือยากที่จะเป็นไปได้ แต่วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน ก็สามารถสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้บริจาดทาน หรือผู้ฟังได้เป็นอย่างดีมีการ

2.3.6 การใช้โวหารอุปมาพินัย (Allegory) พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการยกเรื่องราว เรื่องเล่า หรือนิทานมาประกอบขยายหรือชี้แนะ เพื่อให้ผู้บริจาดทานหรือผู้ฟัง เข้าใจแนวความคิด หลักธรรม คำสั่งสอนทางศาสนา ศีลธรรมหรือความประพฤติที่เหมาะสม ที่ได้ยกขึ้นอ้างไว้แล้วนั้น

2.3.7 การใช้โวหารสัทพจน์ พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสานมีการใช้โวหารสัทพจน์ เพื่อเลียนเสียงธรรมชาติ หรือเลียนเสียงกริยาอาการต่าง ๆ ของคน ซึ่งทำให้ผู้รับสารรู้สึกเหมือนกับ ได้ยินเสียง และเห็นกริยาอาการของสิ่งนั้น ๆ ทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องราวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.3.8 การใช้โวหารปฏิพาทย์ (Paradox) พบว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้โวหารปฏิพาทย์ เพื่อให้เกิดความเกิดความกลมกลืน มีน้ำหนัก แต่ก็พบเพียงส่วนน้อยเท่านั้น หากเทียบกับโวหารภาพพจน์ประเภทอื่น ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น

อภิปรายผลการวิจัย

ภาษาเป็นสื่อแทนการกระทำ ความคิด และสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่ปรากฏอยู่ท่ามกลาง กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ เพราะเรามีอาจหลีกเลี่ยงได้ที่จะทำกิจกรรมหรือกระทำการใด ๆ โดยไม่มีภาษาเข้ามามีส่วนร่วม ทุกสิ่งล้วนมีความหมาย และมีตัวตนขึ้น ก็เพราะมีการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างกัน ซึ่งคนเราเรียนรู้จากการกระทำในกิจกรรมทางสังคม จนเกิดเป็นความเคยชิน และกลายเป็นวิถีปฏิบัติ (practice) โดยบุคคลนั้นไม่รู้ตัว และการที่คนเราจะเรียนรู้จนเกิดเป็นวิถีปฏิบัติ ทางสังคมได้ ก็ต้องผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมดังกล่าวมาแล้ว การเรียนรู้และการเข้าร่วม กิจกรรมทางสังคม ก็ล้วนจะต้องมีภาษาเป็นเครื่องมือในการกระทำกิจกรรมเช่นกัน (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2557, หน้า 2-6) สิ่งที่ภาษาจะช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข คือ

การแสดงออก หรือการใช้ภาษาเพื่อให้เกิดความจรรโลงใจ ลักษณะการใช้ภาษาที่ก่อให้เกิดความจรรโลงใจปรากฏเด่นชัดในสังคมอีสานมาเนิ่นนาน เช่น คำอวยพรให้กับผู้ทำบุญบริจาคทานในงานบุญต่าง ๆ เป็นต้น

คำอวยพร จึงเป็นค่านิยมอันหนึ่งของสังคมคนทำบุญปัจจุบัน โดยเฉพาะการได้รับฟังคำอวยพรหลังจากที่มีการทำบุญให้ทานแล้ว ผู้อวยพรจะสรรหาถ้อยคำพรอันสื่อความหมายถึงความดี ความงาม ความเจริญที่ให้อีก ซึ่งก็เป็นคำคำคุณในภาษาอีสาน (สรวง บุญเจิม, 2550, คำนำ) คำอวยพรจึงเป็นสื่อที่ทำให้ผู้คนในสังคมได้มีปฏิสัมพันธ์ และทำกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนี้พลังทางภาษายังมีอิทธิพลต่อผู้บริจาคทานให้เกิดความปิติยินดี อิ่มเอมใจ มีความปรารถนาที่จะได้รับความสุข ความสำเร็จ ดังคำอวยพรนั้น ๆ คำอวยพรที่ถูกเปล่งออกมาจากปากของพระสงฆ์ หรือฆราวาส ผู้มีหน้าที่ให้พร ผ่านท่วงทำนองแหล่อีสาน ประกอบกับ สีลา น้ำเสียงที่ไพเราะน่าฟังเพื่อสื่อไปยังผู้บริจาคทานนั้น เป็นลักษณะข้อมูลที่มาจากการพูดเป็นการสื่อสารทางเดียว ไม่มีการโต้ตอบระหว่างผู้ให้พรและผู้บริจาคทาน จึงเรียกคำอวยพรนี้ว่า “วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน”

วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ไม่ว่าจะอวยพรให้กับบุคคลเพศใด วัยใด หรืออยู่ในสถานภาพใด ล้วนมีใจความมุ่งให้ผู้บริจาคทานพบกับความสุขความเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย ปฏิภาณ ธารสมสมบัติ ให้หายทุกข์ โศก ปลอดโรคภัย คิดปรารถนาสิ่งใดให้สมความมุ่งมาดปรารถนาทุกประการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พงศ์วัช จรุงภูมิจิตวิวัฒน์ (2558, หน้า 296) ที่ว่า ธรรมชาติของปัจเจกชนทั่วไป ย่อมมีความปรารถนาในความสุข ความสมหวังมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสุขที่เกิดกับกายและใจของตนเอง ดังนั้น จึงพยายามแสวงหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการนี้ ประกอบกับสภาพการณ์ในสังคมปัจจุบันที่เน้นในเรื่องของวัตถุนิยม ส่งผลให้บุคคลต้องเผชิญกับปัญหา และอุปสรรคต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะความเครียด ความวิตกกังวล ความคับข้องใจ ความเปราะบางในชีวิต คนอีสานยังคงมีความมุ่งมาดปรารถนาไปสู่ความสมบูรณ์พร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจ ตลอดจนความสุขในอุดมคติอันพร้อมด้วย เงิน ทอง ลาภ ยศ สรรเสริญ เกียรติ ฯลฯ การอวยพรจึงเป็นทางออกที่จะช่วยชโลมกายใจให้คนอีสานเข้มแข็งและต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาต่อไป

ผู้ประพันธ์วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน และผู้นำวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานไปใช้แหล่อวยพรส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ หรือหากเป็นฆราวาสก็เป็นฆราวาสที่ผ่านการบวชในพระพุทธศาสนามาแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2525, หน้า 57-59) ที่ว่า พระสงฆ์เป็นชุมกกำลังสำคัญของชุมชนและสังคม พระสงฆ์จำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในสังคมมากยิ่งขึ้น เพื่อการสงเคราะห์ชาวโลก ตามพุทธเจตนาทางศาสนา เพราะฉะนั้น เนื้อหาส่วนหนึ่งในวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน นอกจากคำอวยชัยให้พรแล้ว ยังเน้นเรื่องการอบรมสั่งสอน หรือกล่าวถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

สอนให้รู้จักการทำบุญให้ทาน แสดงให้เห็นอนิสงส์แห่งการบริจาคทาน เมื่อเสียชีวิตจากโลกนี้ไป บุญจะนำพาให้ไปเสวยสุขในทิพย์วิมาน พันวิภูฏะสงสารเข้าสู่นิพพานในที่สุด

วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว ไม่มีบังคับฉันทลักษณ์ ที่ตายตัว มีจำนวนบท จำนวนวรรค จำนวนคำไม่แน่นอน บทหนึ่งจะมีกี่วรรคก็ได้จนจบใจความนั้น ๆ แต่ละวรรคจะส่งสัมผัสต่อเนื่องกันไป บางวรรคอาจจะมีสัมผัสระหว่างวรรค หรือไม่มีสัมผัสก็ได้ วจนะมงคลในพื้นที่อีสานมีความโดดเด่นด้านสัมผัสใน ทั้งสัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ และสัมผัสวรรณยุกต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัมผัสพยัญชนะก่อให้เกิดจังหวะ และท่วงทำนอง ที่ไพเราะน่าฟัง ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้บริจาคทานและผู้ฟัง โดยเฉพาะหากผู้ใช้วจนะมงคล มีการเปล่งเสียงเป็นทำนองเทศน์แหล่ก็จะยิ่งทรงพลังและเข้มข้น ส่งอิทธิพลต่อจิตใจ ก่อให้เกิดความอบอุ่นใจ มั่นใจในการดำรงชีวิต อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุขยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จึงจัดอยู่ในสัมพันธสารประเภทโน้มน้าว เป็นเรื่องราวของการใช้ภาษาในการสื่อสารอย่างมีนัยยะ ที่บ่งบอกถึงการมีบริบทการใช้ ลักษณะการใช้ภาษาหรือข้อความที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นวจนะมงคล จึงมีรูปแบบและโครงสร้าง ที่ปรากฏในหน่วยทางภาษาที่ใหญ่กว่าประโยค ดังที่ จันทิมา อังคพณิชกิจ (2557, หน้า 2) กล่าวว่า เมื่อพูดถึงภาษาเราอาจพูดในแง่มุมที่ต่างกันหลายระดับในแง่ของโครงสร้างภาษา (language structure) เราอาจจะกล่าวถึงภาษาตั้งแต่เสียง คำ ประโยค หรือไวยากรณ์ อย่างไรก็ตามแม้จะกล่าวถึงในแง่ของโครงสร้าง แต่เสียง คำ ประโยค ก็มิได้คงอยู่ตามลำพังอย่างโดดเดี่ยว การศึกษา ภาษาในปัจจุบัน จึงมิได้ศึกษาอยู่แค่เพียงถ้อยคำหรือโครงสร้างของประโยคอีกต่อไป หากแต่มีการศึกษาภาษาในระดับสัมพันธสาร (discourse) ที่เป็นหน่วยที่สูงกว่าระดับประโยค แต่มีความสัมพันธ์ กับประโยค

การวิเคราะห์การประกอบสร้างสารัตถะในวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน จึงเน้นมิติ ทางภาษา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ปรับประยุกต์ใช้ทฤษฎีแทกมีมิก (Tagmemics) ของลองเอเคอร์ (Longacre) ปรับประยุกต์ใช้แนวคิดของ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537, หน้า 1-137); ชลธิชา บำรุงรักษ์ (2554, หน้า 130-131); วรวรรณ์ ศรียาภัย (2556, หน้า 208-227); จันทิมา อังคพณิชกิจ (2557, หน้า 1-128); กัลยา กุลสุวรรณ (2553, หน้า 75-172) ใช้ศึกษาวิเคราะห์ 4 ประเด็น คือ การเริ่มต้นและการลงท้าย การแสดงหัวเรื่องและการเปลี่ยนหัวเรื่อง การแสดงเนื้อหาเก่า และเนื้อหาใหม่ และการเชื่อมโยงความ

ในส่วนการเริ่มต้นนั้น วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน นิยมขึ้นต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” ทั้งนี้ เพื่อต้องการประกาศหรือสื่อความให้ทราบว่า ณ ขณะนี้ เวลานั้น ได้มีผู้มาบริจาคทาน ขอสังเกต อีกอย่างหนึ่ง คือ นิยมขึ้นต้นด้วยคำบุรุษสรรพนาม และคำที่ทำหน้าที่แทนคำสรรพนาม เช่น

มีการใช้คำแสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติ คำแสดงยศ/ตำแหน่ง คำบอกอาชีพ คำแสดงสถานภาพทางสังคม ทั้งนี้ การจะใช้คำขึ้นต้นแบบใด หรือจะใช้คำเรียกขานใดแทน ผู้บริจาดทาน ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม วัฒนธรรมว่า ผู้ประพันธ์หรือผู้เทศน์แหล่งต้องการแสดงความสัมพันธ์กับผู้บริจาดทานในลักษณะใด มีความใกล้ชิดสนิทสนมหรือเคารพยกย่องกันมากน้อยเพียงใดด้วย และลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของการขึ้นต้น ซึ่งอาจจะนับว่าเป็นขอบของการขึ้นต้น วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานก็ว่าได้ กล่าวคือ ผู้ประพันธ์จะเว้นช่องว่างเอาไว้สำหรับผู้ให้/ผู้เทศน์แหล่งถวายพร ได้ระบุชื่อเฉพาะบุคคล ที่อยู่ ชื่อหมู่บ้าน สถานที่ทำงานของผู้บริจาดทาน รวมถึงระบุจำนวนเงินที่บริจาดเอาไว้ด้วย สำหรับการลงท้ายนั้น วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานไม่ได้เคร่งครัด หรือมีข้อกำหนดตายตัว การใช้คำลงท้ายส่วนใหญ่นิยมลงท้ายด้วยคำสร้อย “เด้อ นา เอย เทอญ” โดยบางบทอาจจะมีการใช้คำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนามเติมหน้าคำสร้อย หรือหลังคำสร้อยก็ได้ ซึ่งคำสร้อยที่นำมาใช้ในการจบบทนั้น ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับส่วนใด ๆ ในตัวบท อีกทั้งยังไม่มี ความหมายที่ชัดเจนในตัวเอง

การแสดงหัวเรื่องในวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ส่วนมากมักแสดงหัวเรื่องโดยใช้คำอ้างถึงผู้บริจาดทาน ซึ่งคำที่ใช้ อาจจะเป็นคำบุรุษสรรพนาม คำเรียกชื่อ หรือคำที่ทำหน้าที่เหมือนคำสรรพนาม เช่น คำเรียกญาติ คำบอกอาชีพ คำแสดงยศ/ตำแหน่ง คำแสดงสถานภาพทางสังคม เป็นต้น ในขณะที่การเปลี่ยนหัวเรื่อง ก็นิยมใช้คำเรียกขาน หรือคำบุรุษสรรพนามกล่าวถึงผู้บริจาดทานเพื่อบอกให้ทราบว่ากำลังจะเปลี่ยนหัวเรื่อง รวมทั้งใช้รูปภาษาอื่น ๆ เช่น หันมาทางต่อมา ต่อไปนี้ เป็นต้น รวมไปถึงการใช้อนุภาคยที่มีคำเชื่อมบอกเวลา เช่น บัดยาม บัดฮา บาดยาม บาด คัน ซึ่งคำเหล่านี้ล้วนเป็นคำภาษาถิ่นอีสานทั้งสิ้น

วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานใช้คำบุรุษสรรพนาม ใช้นามวลีตามด้วยคำบ่งชี้ รวมทั้งใช้สุญนามวลีหรือสุญญรูป เพื่อแสดงเนื้อหาเก่า สำหรับเนื้อหาใหม่นั้น สามารถแสดงออกได้ด้วยภาษาที่น่าสนใจ ซึ่งในวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ปรากฏรูปภาษา เพราะ เพราะ ว่า เพราะเหตุ นั้น เป็นต้นว่า เช่นว่า คือ เพื่อแสดงเนื้อหาใหม่

ในส่วนการเชื่อมโยงความโดยการอ้างถึงนั้น วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสาน ปรากฏการอ้างถึงเพียง 4 ลักษณะ คือ การชำนามวลีเดิม การใช้คำบุรุษสรรพนาม การใช้คำที่เกี่ยวกับจำนวน และการใช้คำแทนที่ แต่ไม่ปรากฏการอ้างถึงโดยการใช้คำสรรพนามชี้เฉพาะ การใช้คำบอกกำหนดชี้เฉพาะ และการใช้ตัวบ่งบอก สำหรับการละนั้น มีการตัดหรือการละคำ วลี ประโยค เพื่อช่วยทำให้เนื้อหาในวจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานมีความกระชับมากขึ้น ในส่วนการใช้คำเชื่อมสัมพันธ์สาร วจนะมงคลในพื้นถิ่นอีสานมีการใช้คำเชื่อมสัมพันธ์สาร เพียง 5 ประเภท คือ เชื่อมอธิบาย เชื่อมตัวอย่าง เชื่อมความเพิ่ม เชื่อมลำดับเวลา เชื่อมความเป็นเหตุเป็นผล

ส่วนคำเชื่อมที่ไม่พบ คือ เชื่อมความเน้นเฉพาะ เชื่อมความสรุป เชื่อมความขัดแย้ง เชื่อมความคล้ายตาม เชื่อมความเสริม เชื่อมเรื่องใหม่ เชื่อมความชี้แจง เชื่อมความเป็นเงื่อนไข และในส่วนของ การเชื่อมโยงความลักษณะสุดท้าย คือ การใช้คำศัพท์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสานมีการเชื่อมโยงความ โดยใช้คำศัพท์ที่สัมพันธ์กันทางความหมาย ในลักษณะที่ใช้คำที่มีความหมายเหมือนกัน ใช้คำย่อยของกัน เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า การเชื่อมโยงความในวจนะมงคลในพื้นที่อีสานนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดการวิเคราะห์สัมพันธสารในภาษาไทย ของ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2537 อ้างอิงใน วรวรรณ์ ศรีวิทย, 2556, หน้า 216-226) ในส่วนของการเชื่อมโยงความ โดยการอ้างถึง จะนำเสนอไว้ 8 ลักษณะ แต่ปรากฏการอ้างถึงในวจนะมงคลพื้นที่อีสานเพียง 4 ลักษณะเท่านั้น ขณะที่การใช้คำเชื่อมสัมพันธสาร ตามแนวการวิเคราะห์สัมพันธสาร มีทั้งสิ้น 13 ประเภท แต่พบการใช้คำเชื่อมในวจนะมงคลพื้นที่อีสานเพียง 5 ประเภทเท่านั้น ทั้งนี้อนุมานได้ว่า ด้วยลักษณะของวจนะมงคลในพื้นที่อีสานที่เป็นสัมพันธสารโน้มน้าว ที่เป็นการสื่อสารทางเดียว ที่ผู้ประพันธ์/ผู้ช่วยเหลือวยพร ส่งสารไปยังผู้บริจาทาน/ผู้ฟัง ตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบคำอวยพร โดยที่ผู้บริจาทานหรือผู้ฟังไม่ได้สนทนาโต้ตอบเหมือนสัมพันธสารบทสนทนา สัมพันธสารเรื่องเล่า สัมพันธสารกระบวนการ หรือสัมพันธสารคำอธิบายที่จำเป็นต้องใช้การเชื่อมโยงความในรูปแบบที่หลากหลาย

สำหรับการศึกษาวรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่อีสานนั้น ในด้านกลวิธีการใช้คำ ผู้ประพันธ์เลือกใช้คำภาษาถิ่นอีสานที่ใช้พูดกันในชีวิตประจำวันเป็นหลัก ซึ่งการใช้ภาษาลักษณะนี้ ถือเป็นการสร้างความเป็นกันเอง เพราะไม่เน้นแบบแผนของการใช้ภาษามากนัก ประกอบกับ จะต้องนำวจนะมงคลไปใช้ในการเทศน์แหล่ทำนองอีสาน การใช้ภาษาถิ่นอีสานจึงมีความสำคัญ ที่จะทำให้ผู้บริจาทาน หรือผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาและจุดมุ่งหมายคำอวยพรได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กำธน สินธวานนท์ (2552, หน้า 46) ที่ว่า ในวรรณกรรมท้องถิ่นนั้นมีการใช้ภาษา อยู่ในหลายระดับ สอดคล้องกับความรู้ความสามารถและเจตนาของผู้แต่ง ประกอบกับโอกาส และสถานการณ์ในการถ่ายทอดเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันก็มีการยืมคำภาษาบาลีสันสกฤต ทั้งในรูปคำภาษาบาลี และโดยเฉพาะในรูปคำทับศัพท์ภาษาบาลีและสันสกฤต นอกจากนี้ยังมีการใช้ คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นที่น่าสังเกตว่า วจนะมงคลในพื้นที่อีสาน มีการใช้คำบุรุษสรรพนาม และคำที่ทำหน้าที่แทนคำนามอยู่จำนวนมาก เช่น คำเรียกญาติ คำบอกอาชีพ คำแสดงยศ/ตำแหน่ง คำแสดงสถานภาพทางสังคม ซึ่งการใช้ คำเรียกขานใดแทนผู้บริจาทานนั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความใกล้ชิด หรือระยะห่างระหว่างผู้ประพันธ์/ผู้เทศน์แหล่ กับผู้บริจาด/ผู้ฟังเป็นอย่างดี โดยเฉพาะแสดงให้เห็นว่า

สังคมอีสานเป็นสังคมที่ให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส ทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ ซึ่งสะท้อนได้จากการใช้คำบุรุษสรรพนาม หรือคำที่ทำหน้าที่แทนคำนามได้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ ยังมีการใช้คำซ้ำ การซ้ำคำ การใช้คำไวพจน์ การใช้คำสแลง การใช้คำย่อ โดยเฉพาะการใช้คำวิเศษณ์ และคำซ้อนที่เป็นภาษาถิ่นอีสาน เพื่อเน้นย้ำถ้อยคำที่กล่าวถึงหรือทำให้สิ่งที่กล่าวถึงโดดเด่นชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ รำเพย ไชยสินธุ์ (2537, หน้า 1-228) ที่ให้ความเห็นว่า การเลือกใช้ภาษาในการแต่งบทร้อยกรองอีสาน นับเป็นความสามารถของกวีโดยแท้ กวีมีกลวิธีหลายประการ ได้แก่ การสรรคำมาใช้เพื่อสร้างจินตนาการได้อย่างเหมาะสม มีคุณค่าด้านเสียง และความหมายที่สัมพันธ์กับจังหวะของบทร้อยกรอง ส่วนใหญ่กวีอีสานเลือกใช้เสียงสัมผัสอักษรมากกว่าสัมผัสสระ การใช้คำซ้ำ และการหลากคำ เช่น ใช้คำซ้ำเพื่อแสดง แสดงเสียง แสดงอารมณ์ความรู้สึก

ในด้านกลวิธีการใช้เสียงสัมผัสนั้น เสียงเสนาะในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน เกิดจากสัมผัสระหว่างวรรค หรือสัมผัสนอกและสัมผัสในวรรค ซึ่งมีทั้งเสียงสัมผัสสระ เสียงสัมผัสอักษร และเสียงสัมผัสวรรณยุกต์ แต่ที่โดดเด่นเห็นจะเป็นเสียงสัมผัสพยัญชนะที่ทำให้จังหวะและท่วงทำนองที่เหมาะสมแก่การเอื้อนเสียง ทอดเสียง เป็นทำนองแหล่อีสานได้อย่างดี ดังที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2552, หน้า 26) กล่าวไว้ว่า พลังแห่งความศักดิ์สิทธิ์เป็นพลังของภาษาอีสานที่มีการเรียงร้อยวรรณยุกต์สูงต่ำในคำศัพท์ แล้วกวีนำมาเรียบเรียงถ้อยคำด้วยขนบทางวรรณศิลป์ พลังแห่งความศักดิ์สิทธิ์เข้มขลังที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจให้เกิดความมั่นใจ และมีกำลังใจประการหนึ่งจึงเกิดจากน้ำเสียงและลีลาการเทศน์เป็นสำคัญ ในด้านกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์นั้น ผู้ประพันธ์ได้เลือกใช้โวหารอุปมา โวหารอุปลักษณ์ โวหารนามนัย โวหารบุคลาธิษฐาน โวหารอุปมานิทัศน์ โวหารอธิพจน์ โวหารสัพพจน์ และโวหารปฏิพากย์ ทำให้ผู้บริจาคตาน/ผู้ฟัง เมื่อได้ยินได้ฟังคำอวยพรแล้ว เกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามเกิดภาพขึ้นในใจ นำไปสู่การเกิดความเชื่อมั่นว่า ความเจริญ ความดีงาม ความสำเร็จจะเกิดขึ้นกับตนเองสมดังคำอวยพรที่ได้รับ การใช้โวหารภาพพจน์ จึงทำให้วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน มีความหลากหลาย คมคาย ให้แง่คิดที่กว้างขวาง สละสลวยขึ้น

การใช้กรอบแนวคิดวิเคราะห์สัมพันธ์สารในภาษาไทย รวมถึงกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์วรรณศิลป์ในวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสานดังที่กล่าวไปข้างต้น จุดประสงค์เพื่อที่จะทำให้การศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างและหน้าที่ของภาษาที่ใช้ในการสื่อสารชัดเจน และมีมิติมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อมองว่า วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสานเป็นการกระทำกิจกรรมทางสังคมอย่างหนึ่ง การวิเคราะห์วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน จึงไม่ใช่เพียงการทำความเข้าใจภาษาเท่านั้น แต่ทำให้เข้าใจผู้คนในสังคมอีสาน ที่เป็นผู้ใช้วจนะมงคลนั้นไปด้วย การศึกษาวิเคราะห์วจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน

ในครั้งนี้ จึงแสดงให้เห็นว่า ภาษาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสาร ที่ผู้ใช้ภาษาได้ประเมินแล้ว จากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น จึงเลือกใช้รูปแบบและประเภทของภาษาให้เหมาะสมกับบริบทเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้ถ้อยคำภาษา เพื่อสื่อความคิดและเนื้อหาสาระ การเลือกใช้น้ำเสียง ที่จะสื่อความประกอบขึ้นเป็นวาทะมโนคติ ความคิด การกระทำ และภาษา จึงมีความเกี่ยวเนื่อง และสัมพันธ์กัน การศึกษาวาทะมโนคติในพื้นที่อีสานในครั้งนี้ จึงมิใช่เป็นเพียงการวิเคราะห์ภาษา และลักษณะภาษาเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปิดเผยอุดมการณ์ที่ฝังแฝงอยู่ในวาทะมโนคติในพื้นที่ อีสานด้วย

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวเคราะห์วาทะมโนคติในพื้นที่อีสานยังไม่แพร่หลายเหมือนวรรณกรรมอีสาน ประเภทอื่น ๆ ประกอบกับการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาวเคราะห์ในมิติภาษา จึงควรศึกษาวาทะมโนคติในพื้นที่อีสานด้วยทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดอื่น ๆ เช่น การศึกษาวเคราะห์ในมิติทางสังคม หรือที่เรียกว่า วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กฤษดาวรรณ หงส์ดารมภ์ และจันทิมา เอี่ยมมานนท์. (2549). **มองสังคมผ่านวาทกรรม**.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กฤษณา อรรถปัญญานิช. (2547). **การวิเคราะห์สัมพันธสารในบทเพลงเล่าเรื่องของ
จรัส มโนเพชร**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- กัลยา กุลสุวรรณ. (2553). **วาทกรรมคำสอนของพุทธทาสภิกขุ**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด.,
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- กาญจนา อินทรสุนานนท์. (2537). **เอกสารประกอบการเรียนรายวิชามุขยกับ
ความงาม**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- กุลนิจ คณะฤกษ์. (2542). **การศึกษาวิจัยมหาเวสสันดรชาดก พระนิพนธ์สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส**. วิทยานิพนธ์ อ.ม., มหาวิทยาลัย
ศิลปากร กรุงเทพฯ.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2517). **วรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- กำธน สินธวานนท์. (2552). ศิลปะการใช้ภาษาในวรรณคดีท้องถิ่น. ใน **สารานุกรมไทย
สำหรับเยาวชน: โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**.
กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน.
- เขียน อัมพาพันธ์. (2518). **ชุมนุมแหล่งเทศน์**. กรุงเทพฯ: ธรรมบรรณาการ.
- คึกฤทธิ์ พันธุวิไช. (2527). **บทสวดวิญจากอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- คำเฝ้า วรรณโชติ. (2529). **ประมวลอวยพรอีสานทั่วไป**. ขอนแก่น: ขอนแก่นคลังนานาธรรม.
- จรัส พยัคฆราชศักดิ์. (2534). **ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ:
โอเดียนสโตร์.
- จันทา จันทวงษา. (2549). **กลอนอวยพรอีสานนิยม**. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- จันทรา เรือนทองดี. (2547). **เพลงแหล่ในเทศน์มหาชาติจังหวัดเพชรบุรี**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.,
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, นครปฐม.
- จันทิมา อังคพณิกิจ. (2557). **การวิเคราะห์ข้อความ (Discourse Analysis)**. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จารุณี กองพลพรม. (2517). **เพลงกล่อมเด็กภาษาอีสาน: อักษรศาสตร์ เล่ม 8.**

กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จารุบุตร เรืองสุวรรณ. (2520). **ของดีอีสาน** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2521). **ลักษณะวรรณกรรมอีสาน**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2524). **ขนบธรรมเนียมประเพณีอีสาน**. กรุงเทพฯ: อรุณ.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2526). **ผญาบทกวีของชาวบ้าน**. กาฬสินธุ์: จินตทัศน์.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. (2543). **ภาษากับการสื่อสาร** (พิมพ์ครั้งที่ 5). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จิตรลดา สุวัติกุล. (2532). **วรรณคดีวิจารณ์แนวสุนทรียศาสตร์หน่วยที่ 4. ใน ภาษาไทย 7 (วรรณคดีวิจารณ์สำหรับครู)**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เฉลิมศักดิ์ เย็นสำราญ. (2551). **เทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**. นนทบุรี: จตุพรดีไซน์.

ชญาบุญ จินดารักษ์. (2546). **การเชื่อมโยงความในจารึกล้านนา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

ชลธิชา บำรุงรักษ์. (2539). **การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความประเภทต่าง ๆ ในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชลธิชา บำรุงรักษ์. (2554). **ระบบข้อความ. ใน ภาษาศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชิตชัย อักษร และลือชา ลูกชินราช. (2512). **พิธีขวัญนาคยิ่งด้วยคุณแหล่งเทศน์สากล สมบูรณ์แบบ**. กรุงเทพฯ: สันทวี.

ชุมเดช เดชภิมล. (2521). **ภาพสะท้อนชีวิตของชาวอีสานจากหมอลำ**. นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชุมเดช เดชภิมล. (2533). **การขับ ลำ ร้อง ท่วงทำนองอีสาน**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ชำนาญ รอดเหตุภัย. (2522). **สัมมนาการใช้ภาษาไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานคร.

ชำนาญ รอดเหตุภัย และบุญยงค์ เกศเทศ. (2520). **ความเชื่อ ประเพณี ในคติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

- ไชย ณ พล. (2541). การเสริมสร้างพลังอำนาจแห่งชีวิต. กรุงเทพฯ: TAI.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). **วาทกรรมการพัฒนา:อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิภาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2556). **ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิภาษา
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวทางภาษาศาสตร์: แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดิเรก ภูทอง. (2552). **การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ พธ.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ทิโมธีอลัน เอ็ดเวิร์ด. (2554). **การอ้างถึงผู้แสดงบทบาทในสัมพันธสารเรื่องเล่าภาษาไทยดำ**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยพายัพ, เชียงใหม่.
- ธนวัฒน์ พูลสวัสดิ์. (2543). **การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในเรื่องตัวแบบของผู้หญิง ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ: ศึกษากรณีนางมัทรีและนางอมิตตา กับนางรุช และนางเอสเธอร์**. วิทยานิพนธ์ ร.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ธนิศ อยู่โพธิ์. (2524). **ตำนานเทศน์มหาชาติ**. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดมรรณพาราม กรุงเทพมหานคร วันที่ 29 ตุลาคม 2524.
- ธวัช ปุณโณทก. (2525). **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2546). **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธัญญารักษ์ ภูทอง. (2544). **ศึกษาวิเคราะห์มหาชาติกลอนสวดฉบับวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ**. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม., มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.
- ธิติพล กันตวิวงศ์. (2545). **ทำนองเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทรีในประเพณีตั้งธัมมหลวง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ ค.ม., มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- นิตยา ประยูร. (2549). **เทศน์มหาชาติทรงเครื่องจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ ค.ม., มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- เนตรทราย คงอนุวัฒน์. (2550). **ศึกษาศิลปะการใช้ภาษาในนวนิยายของวัฒน์วรรลยางกูร**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.
- นิราลัย [นามแฝง]. (ม.ป.ป). **คู่มือพระนักเทศน์**. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.

บรรพต เปรมชู. (2522). **คำวิเศษณ์และสำนวนพจนานุกรมอีสาน**. บุรีรัมย์: วิทยาลัยครูบุรีรัมย์.

บุญตา เขียนทองกุล. (2539). **วิเคราะห์งานดุริยางคศิลป์ที่ใช้ประกอบการเทศน์มหาชาติ**.

วิทยานิพนธ์ ค.ม., มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพฯ.

บุญทัน คนใจบุญ. (2544). **การศึกษาพุทธปรัชญาในพฤติกรรมของตัวละครหลัก**

และตัวละครเสริมในมหาเวสสันดรชาดก. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัย

มหาสารคาม, มหาสารคาม.

บุญธรรม ทองเรือง. (2536). **วรรณกรรมคำขวัญอีสาน**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.,

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

บุญเรือง จรรยาศรี. (2505). **“แคน” มรดกชาวอีสาน**. พระนคร: ประยูร.

เบญจมาศ เพชรสม. (2536). **การเทศน์เสียงประยุกต์แบบอีสาน ของคณะพุทธจักร**

เสียงธรรม วัดใหม่ขุนเขา บ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัด

มหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

ปรีชา พิณทอง. (2525). **ประเพณีโบราณอีสาน**. อุบลราชธานี: ศิริธรรม.

ปรีชา พิณทอง. (2532). **สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ**. อุบลราชธานี: ศิริธรรม.

ปรีชา พิณทอง. (2534). **ประเพณีโบราณไทยอีสาน (พิมพ์ครั้งที่ 7)**. อุบลราชธานี: ศิริธรรม.

ประคอง กองทุ่งมน. (2544). **ผญาอวยพรของชาวบ้านสูงยาง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง**

จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคามมหาสารคาม,

มหาสารคาม.

ประคอง นิมนานเหมินทร์. (2526). **มหาชาติลานนา: การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดี**

ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ประจักษ์ สายแสง. (ม.ป.ป.). **วรรณกรรมจากตำบลศีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย**. พิษณุโลก:

วิทยาลัยวิชาการศึกษาพิษณุโลก.

ประทุม สุวรรณคังคะ. (2526). **การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับถิ่นใต้จากต้นฉบับวัด**

มัจฉิมาวาส จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.

ประภาส ทิพย์มาศ. (2551). **วรรณศิลป์ในบทสวดของหมอสวดจำเนียร พันทวี**. วิทยานิพนธ์

ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

ประภาส สุระเสน. (2531). **มหาชาติสำนวนอีสาน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหาร

ผ่านศึก.

ประเวศ วะสี. (2525). **บทบาทวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

- ประสาธ อิศรปริดา. (2518). **ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน**. กรุงเทพฯ: จินตทัศน์.
- ประเสริฐ ฟูปลา. (2537). **สุดยอดคตินิยมคำสอน ลีลาอวยพรโฆษก**. นครราชสีมา: ชุมพวงออฟเซต.
- ผ่องศรี ยอดสกุล. (2531). **การศึกษาเรื่องมหาชาติเมืองเพชรสำนวนวัดเกาะ**. วิทยานิพนธ์ อ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- พงศ์วัช จรุงจิตวิวัฒน์. (2558). **วาทกรรมคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- พรทิพย์ ชังธาดา. (2532). **ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก: การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและศิลปะการประพันธ์**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, มหาสารคาม.
- พระครูวินัย ธรรมานพลาละพันธ์. (2544). **เอกสารแหล่งเครื่องเล่นมหาชาติ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- พระครูวินัย ธรรมานพลาละพันธ์. (2548). **เล่าความตามแหล่งในมหาเวสสันดรชาดก**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง.
- พระครูวินัย ธรรมานพลาละพันธ์. (2549). **รูปแบบเนื้อหาและวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, กรุงเทพฯ.
- พระครูวินัย ธรรมานพลาละพันธ์. (2552). **รูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่งเทศน์มหาชาติภาคกลาง**. วิทยานิพนธ์ ปร.ด., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- พระครูสิริ มังคโลภาส. (2549). **การเทศน์มหาชาติอีสาน: กรณีศึกษาวัดวังสะพุงพัฒนาราม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, เลย.
- พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย. (2505). **แคน ดนตรีพื้นเมืองอีสาน**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระปริยัติวราลังการ. (2542). **ลำนมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกภาคอีสาน: สำนวนจังหวัดอุบลราชธานี**. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซต.
- พระมหาทองพูล ดิษฐ์เทโว และวิไลศักดิ์ นาสมรูป. (2545). **ขวัญใจโฆษกแถมพร**. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.

พระมหาทองพูล ดิษฐ์เทโว และวิไลศักดิ์ นาสมรูป. (2548). **ชุมนุมอำนาจพร (พราภาอีसान).**

ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.

พระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส). (2538). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มี**

อิทธิพลต่อสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ ค.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

พระมหาบุญทัน อานันโท (พาหา). (2540). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก**

ศึกษาเฉพาะทานบารมี. วิทยานิพนธ์ ค.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช-

วิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

พระมหาภิรมย์ คุ่มเพชร. (2536). **การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับวัดแสนสุขาราม**

หลวงพระบางประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์

ศษ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.

พระมหาสมหมาย อุดมคุดโต. (ม.ป.ป.). **ประมวลโฆษกถวายพร.** ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.

พระมหาสาคร รักดินอก. (2543). **วิเคราะห์กวีนิพนธ์ของไพโรจน์ ฆางาม.** วิทยานิพนธ์,

ศศ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

พระยาอนุমানราชชน. (2515). **ความหมายของวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

พระยาอุปกิตศิลปสาร. (2533). **หลักภาษาไทย.** กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

พระอรียานุวัตร เขมจารี. (2506). **ระเบียบโบราณประเพณีทำบุญมหาชาติ ภาคอีสาน.**

ม.ป.ท.

พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์. (2524). **วรรณกรรมแหล่งจากอำเภอพานทอง จ.ชลบุรี.** วิทยานิพนธ์

กศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

พิณทิพย์ ทวยเจริญ. (2547). **ภาพรวมของการศึกษาสาส์นศาสตร์และภาษาศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 3**

ปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิฑูร มลิวัลย์. (2532). **ลำพระเวส-เทศน์มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกภาคอีสาน.**

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิเชษฐ์ เดชผิว. (2548). **เบิ่งสังคมวัฒนธรรมอีสาน: เติ้งร้องเทิงเล่น.** กรุงเทพฯ: แม็ค.

พิมพา รักดี. (2550). **วิเคราะห์บทสวดที่ใช้ในอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน.** การศึกษา

ค้นคว้าแบบอิสระ กศ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

เพียรศิริ วงศ์วิธานนท์. (2530). **ปริเฉท: แนวใหม่ในการศึกษาวากยสัมพันธ์ไทย. วารสาร**

ภาษาและวรรณคดีไทย, 4 (2), 29-43.

มณี พยอมยงค์. (2519). **การวิเคราะห์และเปรียบเทียบมหาชาติฉบับภาคกลางภาคเหนือ**

ภาคอีสาน และภาคใต้. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย**

ภาคอีสาน. กรุงเทพฯ: สยามเพรสแมเนจเม้นท์.

ยุบล ธนสีลังกูร. (2526). **ส่วนประกอบประเภทเสริมประโยคในภาษาถิ่นอีสาน.**

วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542.** กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊ค.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย.** กรุงเทพฯ: ยูเนียน อุลตราไวโอเล็ต.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). **พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์)**

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (พิมพ์ครั้งที่ 2).**

กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊ค.

ร่ำเพย ไชยสินธุ์. (2537). **วรรณศิลป์อีสาน.** เลย: รุ่งแสงธุรกิจ.

เรืองเดช ปันเขื่อนขันธ์. (2541). **ภาษาศาสตร์ภาษาไทย.** นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

ลัลลนา ศิริเจริญ. (2516). **คุณค่าของชาดกเพื่อใช้ในการสอนวรรณคดีไทย.** วิทยานิพนธ์

ศ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ลัลลนา ศิริเจริญ. (2525). **อสังการในมหาชาติคำหลวง.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

วชิราภรณ์ พุกฤษฏาญจน์. (2543). **ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในร่ายยาวมหาเวสสันดร**

ชาดก. วิทยานิพนธ์ อ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

วรวรรณ ศรีภักย์. (2544). **การเชื่อมโยงความในภาษาถิ่นสุราษฎร์ธานี.** วิทยานิพนธ์

ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

วรวรรณ ศรีภักย์. (2556). **ภาษาศาสตร์ภาษาไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2).** นนทบุรี: สัมปัญญะ.

วลีรัตน์ กฤตลักษณ์. (2526). **สุนทรียลักษณ์ในกนกนคร.** วิทยานิพนธ์ อ.ม.,

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

วันเนาว์ ยูเด็น. (2525). **วรรณคดีเบื้องต้น.** สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- วิภา กงกะนันทน์. (2521). **วรรณคดีศึกษา**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษาพ.ศ.2503-2544: การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์**. วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2544). **มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญา.
- วิลเลียม เจ คลาสเนอร์. (2539). **สะท้อนวัฒนธรรมไทย**. (สิริวัฒน์ คำวันสา, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ. (ต้นฉบับภาษาอังกฤษ พิมพ์ ค.ศ. 1929).
- วิณา วิสเพ็ญ. (2552). **ท่วงทำนองไทย**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ที่ระลึกในโอกาสครบรอบ 40 ปี สาขาวิชาวิชาภาษาไทย 2513-2552 ที่ระลึกอายุครบ 60 ปี ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิณา วิสเพ็ญ.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2551). **ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ส.ธรรมภักดี [นามแฝง]. (2511). **ประเพณีไทย**. กรุงเทพฯ: ลูก ส.ธรรมภักดี.
- ส.ธรรมภักดี [นามแฝง]. (ม.ป.ป.). **ประเพณีอีสาน**. กรุงเทพฯ: ส.ธรรมภักดี.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2537). **วาระวิเคราะห์ การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ**. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- สมหมาย เปรมจิตต์. (2544). **มหาเวสสันดรชาดก: วิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง.
- สมโภชน์ บรรเทา. (2533). **คำอวยพรอีสาน** (พิมพ์ครั้งที่ 9). เลย: ม.ป.ท.
- สมาน ไซ้เหม. (2528). **มหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรี กัณฑ์ชูชก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- สมัย วรรณอุดร. (2545). **การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและลาวเรื่องลำพูขา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- สวิง บุญเจิม. (2550). **สุดยอดอวยพร**. อุบลราชธานี: มรดกอีสาน.
- สัจจพงษ์ ญาตินิยม. (2556). **พลังปัญญาทางภาษาในวรรณกรรมคำสอนสำนวนพระอริยานุวัตร**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สารสารถีศานันท์. (2522). **อีตลีสอง-คลองลิสี่** (พิมพ์ครั้งที่ 4). เลย: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูเลย.

- สายทิพย์ นุกูลกิจ. (2543). **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: เอสอาร์พรินติ้ง.
- สิญจนา จิระเกียรติ. (2531). **การศึกษามหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรีกัณฑ์มหาพน**.
วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- สิริขญา คอนกรีต. (2548). **การวิเคราะห์พยางค์จากรายการวิทยุกระจายเสียง**. วิทยานิพนธ์
อ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- สิน่า จันทรเพ็ญ. (2544). **มูลมั่งดั้งเดิม ฉบับคำภีร์พราหมณ์-พญาสอนพรทิพย์**. กาลสินธุ์:
ประสาน.
- ลีลา วีระวงศ์. (2517). **อีตลีสอง**. อุบลราชธานี: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุบลราชธานี.
- ลีลา วีระวงศ์. (2539). **แบบการแต่งกาพย์ กลอน โคลง โสก ฝาย กลอนลำ กลอนอ่าน
กาพย์สารวิลาสินี**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สำเร็จ คำโหมง. (ม.ป.ป.). **เอกสารประกอบการสัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน**. มหาสารคาม:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ลำลี รักสุทธี. (2543). **พญาปรัชญาการดำเนินชีวิตอันล้ำค่าของชาวอีสาน**. กรุงเทพฯ:
พัฒนาศึกษา.
- ลำลี รักสุทธี. (2544). **สืบสานตำนานบุญประเพณีอีสาน**. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- ลำลี รักสุทธี. (ม.ป.ป.). **ประเพณีของดีอีสาน**. กรุงเทพฯ: ธนัช.
- สุกัญญา สุขฉายา, บรรณาธิการ. (2548). **พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของ
คติชนกับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธีรักษ์ สุภาวิน. (2549). **สัมพันธสารประเภทขบขันและปัญหาการตีความ**. วิทยานิพนธ์
ศศ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- สุทธิรา คำบุญเรือง. (2557). **การวิเคราะห์สัมพันธสารของเพลงที่แต่งโดยอภิวรร
เอื้อถาวรสุข**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- สุนทร วรหาร. (2555). **วรรณกรรมคำขับไทดำใน สปป.ลาว: การสร้างสรรค์วรรณศิลป์
และการสื่อสารวัฒนธรรม**. วิทยานิพนธ์ ปรัช.ด., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
มหาสารคาม.
- สุนันท์ อัญชลีนุกูล. (2520). **การสร้างคำและการใช้คำไทยในมหาชาติคำหลวง**.
วิทยานิพนธ์ อ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

สุภาพรพรณ ฌ บางช้าง. (2524). **มหาชาติและประเพณีการเทศน์มหาชาติ**. กรุงเทพฯ:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาพรพรณ ฌ บางช้าง. (2532). **ธรรมวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุระ อุณวงศ์. (2532). **บุญพระเวส**. อุบลราชธานี: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา วิทยาลัยครู
อุบลราชธานี.

สุริยา สมุทคุปดี, พัฒนา กิติอาษา และนันทิยา พุทธะ. (2534). **บุญเวสของชาวอีสาน:**

การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุนีย์ ชวนสนธิ. (2518). **วิเคราะห์รายยาวมหาเวสสันดรชาดกทางวัฒนธรรมไทย**.

วิทยานิพนธ์ อ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

เสียม คุมพาส. (2513). ประเพณีมืองานเทศน์มหาชาติ. **วารสารวัฒนธรรมไทย**, 10(5), 47.

หริต เรืองฤทธิ์. (2501). **ประชุมแหล่งเครื่องเล่นมหาชาติ เล่ม 1-2** (พิมพ์ครั้งที่ 2).

กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

อ.กวีวงศ์ [นามแฝง]. (2544). **ประมวลยอดอวยพร**. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.

อณูภา อัครปิยานนท์. (2528). **การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นอีสาน**

จากต้นฉบับวัดกลางโคกค้อจังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม.,

มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**. กรุงเทพฯ:

คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัย
แห่งชาติ.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2552). สัมพันธสาร ใน **บรรทัดฐานภาษาไทย: ชนิดของคำ วลี**

ประโยค และสัมพันธสาร. กรุงเทพฯ: องค์การคำของ สกสค.

อุทัยวรรณ นิยมมี. (2534). **คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในมหาชาติคำหลวงกัณฑ์ทศพร**.

วิทยานิพนธ์ ค.ม., กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เอกสารอ้างอิงเพิ่มเติมที่จะช่วยในการศึกษาค้นคว้า

กฤษดาวรรณ หงส์ลดาธมภ์ และธีรณัฐ โชคสุวณิช. (2551). **วัจนปฏิบัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ:

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กำชัย ทองหล่อ. (2554). **หลักภาษาไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 53). กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.

- คะนิงนิตย จันทุรัตน์. (2554). **ภาษาศาสตร์ประยุกต์ในการเรียนรู้ภาษา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นพวรรณ พันธเมธา. (2554). **ไวยากรณ์ไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2537). **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 3 หน่วยที่ 1-6** (พิมพ์ครั้งที่ 6). นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2537). **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 3 หน่วยที่ 7-15**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เรืองเดช ปันเขื่อนขัตติย์. (2554). **ภาษาศาสตร์ภาษาไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- วรรณวรรณ์ ศรียาภัย. (2544). **การเชื่อมโยงความในภาษาถิ่นสุราษฎร์ธานี**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- วรรณวรรณ์ ศรียาภัย. (2552). **รูปภาษาที่ใช้อ้างถึงตัวแสดงบทบาทในวรรณคดีร้อยกรองของไทย**. วิทยานิพนธ์ ปรัช.ด., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- วิลลา วิลัยทอง. (2556). **ทักษะกาล ของ จิตร ภูมิศักดิ์ และผู้ต้องขังการเมือง**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2537). **วจนะวิเคราะห์: การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2549). **บทพิจารณาว่าด้วยวรรณกรรมการเมืองและประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- สุริยา รัตนกุล. (2555). **อรรถศาสตร์เบื้องต้น** (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2556). **ภาษาศาสตร์สังคม** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, ยุพาพรรณ หุ่นจำลอง และสรัญญา เศวตมัลย์. (2554). **ทฤษฎีไวยากรณ์** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมารตยา เซ็น. (2555). **อัตลักษณ์และความรุนแรง**. (ศิริโรตม์ คล้ามไพบูลย์, ผู้แปล). นครปฐม: สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- (ต้นฉบับภาษาอังกฤษ พิมพ์ ค.ศ. 1933)
- อัจฉรา เฟ่งพานิช. (2551). **วจนปฏิบัติศาสตร์ 2**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อุดม วโรตม์ลิขิตต์. (2553). **ไวยากรณ์ไทยในภาษาศาสตร์** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

Fairclough, N. (2003). **Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research**.
London: Routledge.

Longacre, R. E. (1983a). **The grammar of discourse**. New York: plenum Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์

1. นายมูล กันฤทธิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านนาเก็น หมู่ที่ 3 ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2559
2. นายณรงค์ หนูพวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านนาเก็น หมู่ที่ 11 ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2559
3. นายผลสุข จันทรเต็ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านหนองสูง หมู่ที่ 1 ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอนางิ้ว จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2559
4. นายลี อาจริชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านหนองไธ หมู่ที่ 3 ตำบลโนนยาง อำเภอนางิ้ว จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2559
5. นายชัชวาล จันทานิตย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดมหาชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2559
6. นายบุญญาภรณ์ นิลวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดมหาชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2559
7. นายพรมมา สีน้าอ้อม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 171 หมู่ที่ 4 ตำบลโนนสว่าง อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2559
8. นายหลั่น สนิทนวน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 6/1 ตำบล ดอนแคน อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2559
9. นายไพโรจน์ หาโล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านทับไธ หมู่ที่ 4 ตำบลโสกแสง อำเภอนาจะหลวย จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2559
10. นายตา ไตรแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านกุดกลอย หมู่ที่ 17 ตำบลโนนสว่าง อำเภอกุดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2559
11. นายดาบ แป๊ะโสม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเมืองน้อย หมู่ที่ 3 ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2559
12. นายพรมมี วิไลเกตต์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชุมพร ทุโคกกรวด เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านจอก หมู่ที่ 3 ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2559

ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง

เพื่อการศึกษาวิจัย เรื่อง การประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

ผู้วิจัย นายชุมพร ทุโคกรวด

หลักสูตร ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะ ศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

.....

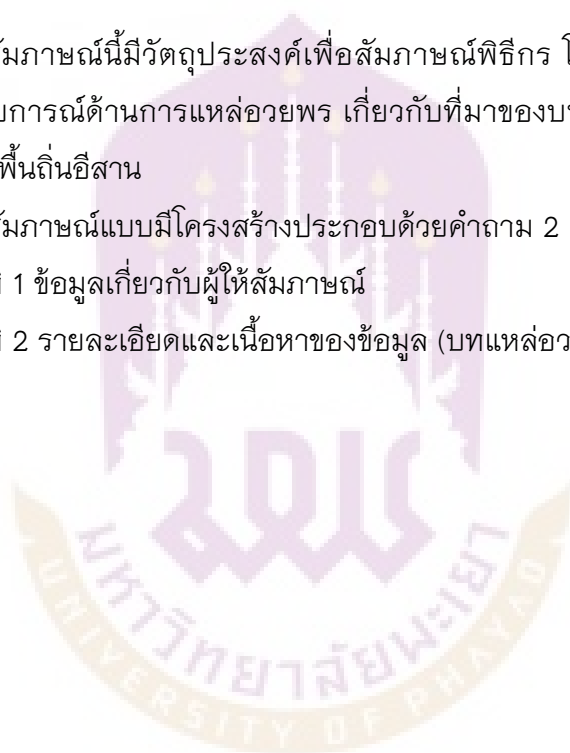
คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสัมภาษณ์พิธีกร โฆษกแหล่งวยพร หมอสูดผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์ด้านการแหล่งวยพร เกี่ยวกับที่มาของบทแหล่งวยพรล้านวนอีสานหรือวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างประกอบด้วยคำถาม 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 รายละเอียดและเนื้อหาของข้อมูล (บทแหล่งวยพรล้านวนอีสาน)

แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง

เพื่อการศึกษาวิจัย เรื่อง การประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่อีสาน

ผู้วิจัย นายชุมพร ทุโคกกรวด

หลักสูตร ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

คณะ ศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

.....

ตอนที่ 1

1. ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล.....เพศ.....

สถานภาพการสมรส.....อายุ.....ปี อาชีพ.....

การศึกษา.....ศาสนา.....

ภูมิลำเนาอยู่บ้านเลขที่.....บ้าน.....หมู่ที่.....ถนน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

สถานภาพทางสังคมหรือตำแหน่งหน้าที่การงาน.....

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความรู้และประสบการณ์การช่วยเหลือพรมาจาก

() เอกสารหนังสือตำรา ชื่อ.....

() แต่งขึ้นเอง

() จดบันทึกหรือจดจำมาจากผู้รู้ ชื่อ.....

ที่อยู่.....

2. สถานที่และวันสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์.....

สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....ถนน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ตอนที่ 2

รายละเอียดและเนื้อหาของข้อมูล (บทช่วยเหลือพรล้านนอีสาน)

.....

.....

แบบบันทึกข้อมูลการวิจัย

เรื่อง สารัตถะการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน

1. สารัตถะด้านโครงสร้าง ประกอบด้วย

- ☐ 1.1 การเริ่มต้นและการลงท้าย (Starting and ending)
- ☐ 1.2 การแสดงหัวเรื่องและการเปลี่ยนหัวเรื่อง (Topic and topic shift)
- ☐ 1.3 การแสดงเนื้อหาเก่าและเนื้อหาใหม่ (Given information)
- ☐ 1.4 การเชื่อมโยงความ (Cohesion)

ประเด็นย่อย.....

[illegible]

แบบบันทึกข้อมูลการวิจัย

เรื่อง สารัตถะการประกอบสร้างวจนะมงคลในพื้นที่ถิ่นอีสาน

2. สารัตถะด้านเนื้อหา ประกอบด้วย

- ☐ 2.1 บทช่วยเหลือยพรเบื้องต้น เชิญชวนทำบุญ และบทธรรณานอื่นๆ
 - ☐ 2.2 บทช่วยเหลือยพรพระภิกษุ สามเณร
 - ☐ 2.3 บทช่วยเหลือยพรทายก ทายิกา ผู้สูงวัยชาย หญิง ประชาชนโดยทั่วไป
 - ☐ 2.4 บทช่วยเหลือยพรข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
 - ☐ 2.5 บทช่วยเหลือยพรผู้ประกอบการอาชีพค้าขาย และผู้ประกอบการอื่นๆ
 - ☐ 2.6 บทช่วยเหลือยพรเด็ก นักเรียน ชายหนุ่ม หญิงสาว
 - ☐ 2.7 บทช่วยเหลือยพรชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน
 - ☐ 2.8 บทช่วยเหลือยพรอุทิศให้ผู้วายชนม์
 - ☐ 2.9 บทช่วยเหลือยพรในงานบุญประเพณี หรือพรส่วนรวม

[illegible]

แบบบันทึกข้อมูล
เรื่อง วรรณศิลป์วาทะมงคลพื้นถิ่นอีสาน
วรรณศิลป์วาทะมงคลพื้นถิ่นอีสานด้านการใช้โวหารภาพพจน์

-
- ☐ 1. การใช้โวหารอุปมา (Simile)
- ☐ 2. การใช้โวหารอุปลักษณ์ (Metaphor)
- ☐ 3. การใช้โวหารบุคลาธิษฐาน (Personification)
- ☐ 4. การใช้โวหารปฏิพากย์ (Oxymoron)
- ☐ 5. การใช้โวหารอติพจน์ (Hyperbole)
- ☐ 6. การใช้โวหารปรัจฉาน(rhetorical question)

โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏ	แหล่งที่มา	
	เลขหน้า	ชื่อหนังสือ/ผู้แต่ง
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		
15		
16		
17		

แบบบันทึกข้อมูล (สรุป)
เรื่อง วรรณศิลป์วณะมงคลพื้นถิ่นอีสาน
วรรณศิลป์วณะมงคลพื้นถิ่นอีสานด้านการใช้โวหารภาพพจน์

การใช้โวหารภาพพจน์	ข้อมูลที่ปรากฏ	
	จำนวน	ร้อยละ
1. การใช้โวหารอุปมา (Simile)		
2. การใช้โวหารอุปลักษณ์ (Metaphor)		
3. การใช้โวหารบุคลาธิษฐาน (Personification)		
4. การใช้โวหารปฏิพากย์ (Oxymoron)		
5. การใช้โวหารอธิพจน์ (Hyperbole)		
6. การใช้โวหารปรัจฉนา (rhetorical question)		
7. อื่นๆ		

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	ชุมพร ทุโคกรวด
วัน เดือน ปี เกิด	3 กุมภาพันธ์ 2521
ที่อยู่ปัจจุบัน	136/10 ถนนราชการดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
ที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตมหาสารคาม
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์
ประสบการณ์การทำงาน	
พ.ศ. 2561	หัวหน้าสำนักงานรองอธิการบดี สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตมหาสารคาม, มหาสารคาม
พ.ศ. 2556	อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตมหาสารคาม, มหาสารคาม
พ.ศ. 2554	ครู ค.ศ. 1 โรงเรียนโนนสว่างประชาสรรค์, อุบลราชธานี
พ.ศ. 2552	ครูผู้ช่วย โรงเรียนโนนสว่างประชาสรรค์, อุบลราชธานี
พ.ศ. 2551	อาจารย์ประจำตามสัญญา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, มหาสารคาม
พ.ศ. 2550-2558	อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, ร้อยเอ็ด
พ.ศ. 2544-2550	อาจารย์พิเศษสถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตมหาสารคาม, มหาสารคาม
พ.ศ. 2549	ผู้ช่วยผู้ตรวจการลูกเสือแห่งชาติ ประจำสำนักงานลูกเสือ แห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2543	อาจารย์ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2543	กศ.บ. (ภาษาไทย), มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม
พ.ศ. 2549	ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตร ผู้บังคับบัญชาลูกเสือระดับผู้นำ ชั้นความรู้ขั้นสูง (A.T.C.)
พ.ศ. 2550	กศ.ม. (ภาษาไทย), มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม

ผลงานตีพิมพ์

ที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์

ชุมพร ฑูโคกรวด, วรวรรณ ศรีภักย์ และกัลยา กุลสุวรรณ. (อยู่ระหว่างตีพิมพ์).

วจนะมงคลในพื้นที่อีสานกับการใช้โวหารภาพพจน์. วารสารวิชาการ

“ช่อพะยอม” คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

มหาสารคาม, 30(2)

ชุมพร ฑูโคกรวด, วรวรรณ ศรีภักย์ และกัลยา กุลสุวรรณ. (อยู่ระหว่างตีพิมพ์).

Strategy of Rhyme in the Sacred Discourses in the Northeastern Region.

วารสารวิชาการ **“ช่อพะยอม” คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 30(3)

ผลงานตีพิมพ์อื่น ๆ -

